

Kuzey Kıbrıs Türk Ağzlarında Kalıp Sözcükler

Naziyet Gencay

**Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve
Edebiyatı dalında Yüksek Lisans Tezi olarak
sunulmuştur.**

**Doğu Akdeniz Üniversitesi
Ağustos 2012
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs**

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Elvan Yılmaz
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Kadir Atlansoy
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Doç. Dr. Vügar Sultanzade

2. Yrd. Doç. Dr. Emel Gözlü

3. Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor

ABSTRACT

In this study, which we have put forward as a master thesis for the Department of Turkish Language and Literature-Institute of Graduate Studies and Research, Eastern Mediterranean University; fixed expression of the Turkish Dialects in Northern Cyprus have been studied structurally, semantically, functionally and contextually.

The Introduction part of the study provides general information regarding the aim and the significance of the study, besides providing general information on the utilized approaches and methods, the limitations of the study and the techniques of gathering the data.

The Second part of the study focuses on words regarding; greetings, interaction with others, good wishes and curses, special days and occasions, oaths, and words which reflect upon an individual's feelings, perspectives and attitudes, and also words used as one shares his/her sorrow and happiness. These words and expressions have been gathered from resource books, newspapers and individual resources and some of these expressions have been provided in context.

The Third part of the study presents metaphors which are used during a person's anger or in situations where someone is intending to reflect certain feelings; feelings such as anger, criticism, dislike, etc.

The Fourth part of the study focuses on fixed expressions used as junctions during conjoining speech and/or concluding speech.

The Fifth part of the study considers fixed expressions used as pun and as responses to an utterance. These expressions are regarded as expressions which reflect the psychology of the speaker.

The Sixth and final part of the study presents fixed expressions that are supported by behavioural indicators- An attempt is made to clarify the behavioural indicators used to support the expressions in hand.

The Seventh part of the study provides the conclusions of the study. With support from the results of this study, an attention has been drawn upon the fact that fixed expressions make up a significant part of the Turkish dialects of Cyprus.

Key Words: Fixed expressions, Description

ÖZ

Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans tezi olarak ortaya koyduğumuz bu çalışmada, Kuzey Kıbrıs Türk ağızlarındaki kalıp sözler yapısal, anlamsal, işlevsel ve bağlamsal açıdan ele alınmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, önemi, araştırmada ele alınan yöntemler, araştırmadaki sınırlandırmalar ve veriyi toplama teknikleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde, kaynak kitaplardan, gazetelerden ve kaynak kişilerden derlenen gündelik dilde kullanılan selamlaşmalar, kişiler arası ilişkileri yürütebilmek için kullanılan sözler, iyi veya kötü dilek sözleri, özel gün ve durumlarda kullanılan sözler, yeminler, kişilerin çeşitli duygularını, görüşlerini, bakış açılarını, ruh durumunu, isteklerini, inançlarını yansıtan sözler, acıyı ve sevinci paylaşırken kullandıkları sözler, belirli durumları ve nitelikleri yansıtan sözler ele alınmıştır. Bu sözlerin bazıları kullanıldığı bağlam içerisinde verilmiştir. Üçüncü bölümde, kızgınlık anında veya belirli duyguları yansıtırken (kızgınlık, eleştiri, beğenmeme vb.) kullanılan benzetmelere başvurulmuştur.

Dördüncü bölümde gerek sözü birbirine bağlarken, gerek sözü sonuçlandırırken, bağlama ögesi olarak kullanılan hazır söz kalıpları ele alınmıştır.

Beşinci bölümde, söz oyunlarına dayanan ya da söylenen bir söze karşılık cevap olarak verilen ve sözü söyleyen kişinin bir nevi psikolojisini yansıtan söz kalıpları ele alınmıştır.

Altıncı bölüm olan son bölümde, davranış göstergeleriyle desteklenen kalıp sözlere yer verilmiştir. Bu sözler verilirken, sözün söylenme sırasında onu destekleyen davranışlar da açıklanmaya çalışılmıştır.

Yedinci bölüm olan sonuç bölümünde ise, araştırma sonuçları verilmiştir. Kıbrıs Türk ağızlarının söz varlığı içinde kalıp sözlerin büyük bir yer tuttuğuna dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalıp sözler, Betimlemeler

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında büyük bir titizlikle bana yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen ve emeğine acımayan saygıdeğer hocam Yrd. Doç Dr. Gülseren Tor'a en içten dileklerle teşekkür ederim.

Çalışmalarım sırasında her zaman arkamda olan, bana destek ve güç veren, sıkıntılı anlarımda bana moral verip, beni ayağa kaldırmaya çalışan annem Terim Gencay'a minnettarım. Bunun yanında aileme, arkadaş çevreme ve bana bilgi vermekten kaçınmayan tüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iii
ÖZ	v
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xvi
SEMBOLLER.....	xx
ÖNSÖZ	xxi
1 GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Konusu:	1
1.2 Araştırmanın Amacı:	1
1.3 Araştırmanın Önemi:	1
1.4 Araştırma Yöntemi:	2
1.5 Kapsam ve Sınırlılıklar:.....	2
1.6 Veri Toplama Teknikleri:	2
2 KALIP SÖZLER.....	3
2.1 Dualar	6
2.1.1 Hamile Kadına Söylenen Dualar	8
2.1.2 Doğumdan Sonra Söylenen Dualar	9
2.1.3 Sünnet Duaları	13
2.1.4 Okula Giden Öğrenciler İçin Başarı Duaları	15
2.1.5 Askere Giderken ve Askerden Dönüşte Söylenen Dualar.....	16

2.1.6 Söz Kesme ve Nişanda Söylenen Dualar.....	16
2.1.7 Düğünde Söylenen Dualar.....	17
2.1.8 Mübârekide Söylenen Dualar	18
2.1.9 Yeni Eve Taşınıldığında Söylenen Dualar	20
2.1.10 Alışveriş Sırasında Alınan Yiyecek vs. den Sonra Satış Yapan Kişiye Söylenen Dualar.....	21
2.1.11 Yeni Bir Şey Alındığı Zaman Söylenen Dualar	21
2.1.12 Çalışan Kadın ya da Erkek İçin Kullanılan Dualar	22
2.1.13 Yemek Yiyen Birisini Görünce Söylenen Dualar	22
2.1.14 Yemek Yendikten Sonra Söylenen Dualar	23
2.1.15 Yemek Getiren İçin Söylenen Dualar.....	23
2.1.16 Su Getiren İçin Dualar	24
2.1.17 Herhangi Bir İş Yaptırılınca Söylenen Dualar.....	25
2.1.18 Tarlada Çalışanlar İçin Dualar.....	25
2.1.19 Maddi Kazançla İlgili Olan Dualar.....	26
2.1.20 Ölenler İçin Dualar	26
2.1.21 Ölenin Ardından, Kalanlar İçin Yapılan Dualar.....	27
2.1.22 Kişinin Kendine Yapmış Olduğu ve Ölmeyi İsterken Kullanmış Olduğu Dualar	30
2.1.23 Ölüm Döşeginde Olan Ağır Hastalar İçin Dualar:	30
2.1.24 Mevlitlerde Söylenen Dualar.....	31
2.1.25 Başa Gelen Bir Felaketten (Deprem, Sel, Yangın) Sonra Kullanılan Dualar	32
2.1.26 Dini ve Milli Bayramlarda Kullanılan Dualar.....	32
2.1.27 Ömürle İlgili Dualar	34

2.1.28 Sağlıkla İlgili Dualar.....	35
2.1.29 Yağmur Duaları	37
2.1.30 Mutlulukla İlgili Dualar	39
2.1.31 Nazar İçin Yapılan Dualar	41
2.1.32 Yıkandıktan Sonra Söylenen Dualar	43
2.1.33 Uykudan Önce Söylenen Dualar	44
2.1.34 Herhangi Bir Felaketten Olumsuz Bir Durumdan Korunmak ya da Kurtulmak İçin Yapılan Dualar	44
2.1.35 Günahlarla ve Dinle İlgili Olan Dualar	46
2.1.36 Tanrı'nın Yardımının Dilendiği Dualar.....	46
2.1.37 Evlilik, Aile Kurma ile İlgili Geleceğe Ait Dualar.....	48
2.1.38 Evlatla İlgili Yapılan Dualar.....	49
2.1.39 Ün, Şöhretle İlgili Dualar	50
2.1.40 Birinden Ayrılmış Olanlara, Sevdiklerini Uzağa Yollayanlara Söylenen Dualar	50
2.1.41 Hastalıkları, Tehlikeli Durumları Anlatırken Kullanılan Dualar.....	51
2.1.42 Kötü, İstenmeyen Olaylar ve Durumlar Anlatılırken Kullanılan Dualar.....	51
2.1.43 Sabırla İlgili Dualar	52
2.1.44 Olumlu Bir Söz Karşısında Söylenen Dualar	53
2.2 Beddualar.....	53
2.2.1 Karşı Tarafın Ölümünü Dileyen Beddualar.....	55
2.2.2 Kişinin Öbür Dünyada, Öldükten Sonra ya da Ölürken Acı Çekmesinin İstendiği Beddualar.....	59
2.2.3 Tanrı Tarafından Gereğince Cezalandırılmanın İstendiği Beddualar.....	61

2.2.4 Kişinin Açlık Yokluk Görmesinin İstendiği Yiyeceklerle İlgili Olan Beddualar	65
2.2.5 Kişinin Ailesinin Dağılması ile İlgili Olan Beddualar	66
2.2.6 Kişinin Soyuna Sopuna, Yakınlarına Yönelik Beddualar	67
2.2.7 Kıskançlık Üzerine Söylenen Beddualar	69
2.2.8 İçinde Hayvan Adları Geçen Beddualar	69
2.2.9 Görüşülmek İstenmeyen Kişilerle İlgili Beddualar	70
2.2.10 Çok Konuşan Kişilere Yapılan Beddualar	70
2.2.11 Haksızlığa Uğrayan Kişilerin Yaptığı Beddualar	71
2.2.12 Söylenilen Sözlere İnanılmadığı Zaman Yapılan Beddualar	72
2.2.13 Beklenmedik Olaylar Karşısında Söylenen Beddualar	72
2.2.14 Organlara Yönelik Beddualar	72
2.2.15 Ayıp Sözlerle Kurulan Beddualar	77
2.3 Dünürçülükte ve Nikâhta Söylenen Kalıp Sözler	78
2.3.1 Dünürçülükte Kız Tarafının Söylediği Sözler	79
2.4 Yeminler	80
2.4.1 Allah'ın Adını Anarak, Tanrı'yı Tanık Tutarak (Vallâhi, T'allahi vb.) ve Değer Verilen Şeyler Üzerine Yapılan Yeminler	80
2.4.2 Vücut Organları Üzerine Yapılan Yeminler	83
2.4.3 Ölümle İlgili Olarak Yapılan Yeminler	84
2.4.4 Kötü Bir Duruma Düşme İle İlgili Olarak Yapılan Yeminler	84
2.5 Günlük Hayatta Kullanılan Diğer Kalıp Sözler	86
2.5.1 Beğeniler Karşısında Söylenen Hayranlık, Kutlama Sözleri	86
2.5.2 Mutluluk Sözleri	87
2.5.3 Sevgi Sözleri	88

2.5.4 Seslenme Sözlere.....	88
2.5.5 Selam G6nderme, Selam Kabul Etme S6zlere.....	99
2.5.6 Hal-Hatır Sorma S6zlere ve Buna Karşılık Olarak S6ylenen S6zler	99
2.5.7 G6n6n Belirli Saatlerinde S6ylenen Kalıp S6zler	103
2.5.8 Misafiri Karşılamanın ve Misafirin S6ylediği S6zler.....	104
2.5.9 Yolcuları (Misafirleri) Uğurlarken S6ylenen S6zler	105
2.5.10 Uzun Zaman G6r6lmeyen Birine S6ylenen S6zler	106
2.5.11 Uzun S6re G6r6lmeyen Birinin Gıyabında S6ylenen S6zler	107
2.5.12 Bir Yerden Ayrılırken S6ylenen S6zler.....	107
2.5.13 Kişilerin Arkasından S6ylenen S6zler.....	108
2.5.14 Teşekkür İ7in Kullanılan Kalıp S6zler	109
2.5.15 Yemekle İlgili Olan Kalıp S6zler	110
2.5.16 Kahve ve Falları Konu Alan S6zler.....	112
2.5.17 Oburlukla İlgili Olarak Kullanılan S6zler	113
2.5.18 Herhangi Bir 6z6nt6 7ekene Teselli S6zlere	115
2.5.19 6len Kişiler İ7in S6ylenen Komik S6zler	116
2.5.20 Nezaket Gereği Tiksindirici Durumlarda Kullanılan Kalıp S6zler	117
2.5.21 Utan7 Duyulan Şeyleri Anlatırken Kullanılan Kalıp S6zler.....	117
2.5.22 Sitem Ederken Kullanılan Kalıp S6zler.....	118
2.5.23 Bekleme ve Sıkıntı Gerektiren İşler İ7in Kullanılan Kalıp S6zler	119
2.5.24 Yakınma, Şikâyet S6zlere	119
2.5.25 Kızgınlık Anında Kullanılan Kalıp S6zler	123
2.5.26 Kınama Belirten Kalıp S6zler.....	129
2.5.27 K676mseme Belirten Kalıp S6zler	130

2.5.28 Saçma Olan, İnanılmayan Bir Sözdten Sonra Kullanılan Hakaret İçeren Kalıp Sözlcr	133
2.5.29 Umursamama Anlamında Kullanılan Kalıp Sözlcr	134
2.5.30 Hayret, Şaşkınlık Sözlcr	137
2.5.31 Pişmanlık Sözlcr	141
2.5.32 Allah'tan Geleni Kabullenme, Şükür ve Bir Şeyi ya da Birini Allah'a Devretme Allah'tan Bekleme Durumunda Kullanılan Kalıp Sözlcr	143
2.5.33 Belirsizliği İfade Eden Kalıp Sözlcr	144
2.5.34 Dilek, İstek Belirten Kalıp Sözlcr	147
2.5.35 Çaresizlik, Umutsuzluk Belirten Kalıp Sözlcr	147
2.5.36 Onay, Doğrulama Belirten Kalıp Sözlcr	148
2.5.37 Bir Şeyi Anımsamaya Çalışırken ya da Konuşma Sırasında İsim Vermek İstenmediği Zaman Kullanılan Kalıp Sözlcr	149
2.5.38 Nitelik Belirten Kalıp Sözlcr	150
2.5.39 Belli Durumlarda Kullanılan Kalıp Sözlcr	151
2.5.40 Olumsuz Durumlar İçin Kullanılan Sözlcr	153
2.5.41 Hareketli, Aceleci ve Oturmak İstemeyenler İçin Kullanılan Kalıp Sözlcr	155
3 BETİMLEMELER	157
3.1 Kişiler Betimlenirken Kullanılan Sözlcr	157
3.1.1 Yapısında "Gibi" Edatı Bulunan Benzetmeler	159
3.1.2 "Gibi" Edatı Kullanılmayan Benzetmeler	195
3.1.3 Yapı Açısından Hakaret Sözlcr	213
4 BAĞLAMA ÖĞELERİ	224
4.1 Bağlama Ögesi Olarak Kullanılan Hazır Söz Kalıpları	224

5 SÖZ OYUNLARI	226
5.1 Söz Oyunlarına Dayanan ya da Söylenen Bir Söze Karşılık Cevap Olarak Verilen Hazır Söz Kalıpları	226
5.1.1 Sayılara Dayalı Olup, Eğlenme Amacıyla Ortaya Konan Söz Kalıpları	226
5.1.2 Sayıların Dışında Eğlenme Amaçlı Olarak Ortaya Konan Söz Kalıpları	227
5.1.3 Gücenen Kişiler İçin Kullanılan Söz Kalıpları	229
5.1.4 İnanmama Durumunu, Küçümsemeyi İfade Eden Söz Kalıpları	229
5.1.5 Kızgınlığı Belirten Söz Kalıpları	229
5.1.6 Dua Niteliği Taşıyan Söz Kalıpları.....	229
5.1.7 Beddua Niteliği Taşıyan Söz Kalıpları	230
5.1.8 Söyleneni Anlamayanlar İçin Kullanılan Söz Kalıpları	232
5.1.9 Şaşılacak Durum Üzerine Kullanılan Söz Kalıpları	233
5.1.10 Sıkıntı Halindeki Kişiler İçin Kullanılan Söz Kalıpları.....	233
6 DAVRANIŞ GÖSTERGELERİ	234
6.1 Davranış Göstergeleriyle Kullanılan Kalıp Sözler	234
6.1.1 Çocuk Üzerine Kullanılan Sözler	234
6.1.2 Kadınlar İçin Kullanılan Sözler	236
6.1.3 Evlenecek Kızlar İçin Kullanılan Sözler	237
6.1.4 Yeni Ay Çıktığında Kullanılan Sözler.....	238
6.1.5 Nazar İçin Kullanılan Sözler	239
6.1.6 Hastalık Karşısında Kullanılan Sözler.....	239
6.1.7 Birinin Boğazına Bir Şey Kaçtığı Zaman Kullanılan Sözler.....	241
6.1.8 Ölen Kişilerle İlgili Olarak Kullanılan Sözler	241
6.1.9 Bitkilerle İlgili Olarak Kullanılan Sözler	241
6.1.10 İstenilmeyen, Beğenilmeyen Bir Durum Karşısında Kullanılan Sözler	241

SONUÇ	243
SÖZLÜK	251
KAYNAKÇA	262

KISALTMALAR

KİTAP ADLARININ KISALTMALARI

AG: Afrika Gazetesi

BEA: Bohurlayım Evi Azacık

ÇS: Çiftçinin Sesi

CK: Ciusa Kaplanı

DEÖ: Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili Adet ve İnanışlar

ELKK: Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü

HKTS: Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi Sözlüğü

İHKS: İnançlar, Halk Hekimliği Kötü Sözler

KAD: Yapı ve Anlam Açısından Kıbrıs Türk Ağzındaki Deyimler

KGG: Kuzey Kıbrıs Gelenek ve Görenekleri

KSS 1: Kıbrıs Türk Küme Sözler Sözlüğü 1

KSS 2: Kıbrıs Türk Küme Sözler Sözlüğü 2

KTAD: Kıbrıs Türk Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü

KTE 1: Kıbrıs Türk Edebiyatı 1

KTES: Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü

KTF: Kıbrıs Türk Folkloru

KTHF: Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru

KTHÖ: Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm

KTK: Kıbrıs Türk Kültürü

KTK: Kıbrıs Türk Kültürü

MT: Meslekler Törenler

SBG: Simbadi Bucağına Gömül

TH: Türk Halkbilimi

TS 3: Tezler ve Sözler 3

VM: Vreççalı Mida

YHK: Yeniboğaziçi Halk Kültürü

YYL: Yangı Yangı Limnidi

KİŞİ ADLARININ KISALTMALARI

1. A.A- Akbay Aras (Gazimağusa) Yaş: 71
2. A.Ö- Akile Ökter [Aredyu (Merhum)]
3. A.G- Ali Gülhan (Ergazi)Yaş: 77
4. A.H- Ali Hoca (Gazimağusa) Yaş: 47
5. A.T- Arife Teller (Lefkoşa) Yaş: 70
6. A.Ö- Asu Öztoprak (Lefkoşa) Yaş: 27
7. A.E- Aygün Emin (Gazimağusa) Yaş: 72
8. A.K- Ayla Kafa (Beyarmudu) Yaş: 32
9. A.Y- Ayşe Yaman (Dilekkaya) Yaş: 75
10. B.S- Bilun Soykan (Gazimağusa) Yaş: 35
11. B.U- Buğra Uzandı (Tuzla) Yaş: 29
12. C.A- Cemaliye Aras (Dilekkaya) Yaş: 66
13. E.T- Enver Tunceri (Serdarlı) Yaş: 71
14. F.S- Fatma Soysalan (Mormenekşe) Yaş: 87
15. F.U- Füsun Uzandı (Çamlıköy) Yaş: 53
16. G.T- Gülten Tansu (Kaleburnu) Yaş: 63

17. H.E- Hacer Esenç (İnönü) Yaş: 71
18. H.T- Halide Tunceri (Dilekkaya) Yaş: 63
19. H.Ö- Hatice Öztüren (Mormenekşe) Yaş: 57
20. H.K- Havva Kuruovalı (Kuruova) Yaş: 59
21. N.Ö- Nadire Öztinen (Dilekkaya) Yaş: 94
22. N.G- Necmi Gencay (Gazimağusa) Yaş: 73
23. O.B- Oya Berksoy (Gazimağusa) Yaş: 31
24. S.Ö- Selçuk Öztinen (Dilekkaya) Yaş: 77
25. S.A- Selma Arabacıoğlu (Gazimağusa) Yaş: 64
26. Ş.B- Şadiye Barkot (Serdarlı) Yaş: 88
27. T.G- Terim Gencay (Dilekkaya) Yaş: 63
28. Y.A- Yusuf Aktaş (Türkmenköy) Yaş: 41
29. Y.D- Yusuf Deviren (Yiğitler) Yaş: 45

SEMBOLLER

- ( ) Açıklama bilgilerini ve kısaltmaları içeren parantez
- { } Sözcüğe gelen eklerin gösterildiği parantez
- / Karşılıklı iki kişinin konuşmasını ve benzer örnekleri ayırmaktadır.
- > Sözcüğün sonradan kazandığı değişimi göstermektedir.
- Örneklerin sıralanması
- K k-g arası ses
- ñ Nazal “n” sesi

ÖNSÖZ

Kıbrıs ağzında deyim ve atasözlerinin dışında kalan ve günlük dilde sıkça yer verilen kalıp sözleri (dualar, beddualar, yeminler, selamlaşma sözleri vb.) ele aldığımız bu tezde, gerek kaynak kitaplardan, gerek gazetelerden, gerekse de konuşma sırasında kaynak kişilerden derlenen örnekler yazıya aktarılmıştır ve bu örnekler yapısal, anlamsal, işlevsel ve bağlamsal açıdan ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmayı seçmemizin nedeni, kalıp sözlerin kaynak kitaplarda başka sözlerle karışık olarak ele alınması ve belli sınırlamasının çizilmemiş olmasıdır. Kalıp sözleri sınırlama, kendi içinde sınıflandırma da kolay olmamaktadır. Çünkü kalıp sözler arasında biçimce bazen deyimlere, bazen de atasözlerine benzeyenler bulunmaktadır.

Günlük dilde kullanılan hakaret sözleri de kalıp sözlerin bir türünü oluşturmaktadır. Kızgınlık, hakaret sözlerini getirmektedir. Hakaret sözlerinin çoğu da benzetmelere dayanmaktadır. O nedenle hakaret sözlerinin altında işlevlerini de belirterek, benzetmelere de yer verilmiştir. Bu hakaret sözleri, bir yerde kişinin genellikle biçim özellikleri ve karakterini betimlemektedir. Hakaret sözü olarak kullanılan müstehçen sözlerin ve küfürlerin sayısı oldukça kabarıktır. Bu çalışmada kaba sözlere pek yer verilmemiştir.

Taradığımız yazılı metinlerde Kıbrıs Türk ağızlarının bütün seslik özellikleri belirtilmemiştir. Kaynak kitaplardan, gazetelerden alınan örnekler, Kuzey Kıbrıs Türk ağzının konuşma özelliklerine uygun olarak aktarılmaya çalışılmış, bu nedenle ölçünlü dilden farklı olarak Kuzey Kıbrıs'ta yaygın kullanıma uygun bir biçimde

sözcüklerde bulunan belli seslerde değişiklikler yapılmıştır. Örnekler verilirken, Kıbrıs Türk halkının konuşma biçimi, ağız özellikleri yansıtılmaya çalışılmıştır.

Dil, sürekli gelişen, çok kapsamlı olan ve araştırdıkça yeni sonuçlara ulaşılabilir bir yapıya sahiptir. Yüksek lisans tez süresi içinde karşımıza çıkmayan, kaynaklara geçmemiş sözlerin olması da muhtemel. Değişen kültürel yapıyla birlikte, Kıbrıs ağızında eskiden kullanılıp da günümüzde unutulmuş, ya da çok az bir kesim tarafından kullanılan örnekler de mevcuttur. Bu nedenle de Kuzey Kıbrıs Türk ağızındaki kalıp sözler üzerine daha pek çok çalışmalar yapılabilir ve araştırdıkça daha farklı örneklere, bulgulara ulaşılabilir kanısındayız. Çalışmamızdaki her kalıp söz grubu üzerinde, geniş zamana yayılarak daha da derinleşilebileceği de bir gerçektir. Bu çalışmayla, Kıbrıs Türk ağızlarındaki kalıp sözlerin (ilişki sözlerinin) sınıflandırma denemesi yapılmıştır.

Bölüm 1

GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu:

Kuzey Kıbrıs Türk ağızlarındaki kalıp sözlerin (ilişki sözlerinin) yapısal, işlevsel, anlamsal ve bağlamsal açıdan incelenmesi.

1.2 Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmada amacımız, Kıbrıs Türk kültürünü, ruhunu, insani ilişkilerini yansıtan kalıp sözleri kendi içinde sınıflandırarak, bu öğelerin işlevsel, yapısal, anlamsal ve bağlamsal özelliklerini betimlemektir.

1.3 Araştırmanın Önemi:

İnsanlar arası ilişkilerde kullanılan selamlaşma, vedalaşma, iyi ya da kötü dilek sözleri, saygı ve nezaket gereği söylenen sözler kalıp sözlerdir. Türkçenin söz varlığı içinde kalıp sözler büyük bir yer tutmaktadır. Kıbrıs Türk ağızlarında da Türkiye Türkçesi ile pek çok ortak öge bulunmakla birlikte kendine özgü ilginç sözlere de rastlanmaktadır. Bunlardan bir bölümü sözlüklere geçmiştir; ancak kalıp sözler üzerine başlı başına bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Kıbrıs ağzının söz varlığını bir araya getiren çalışmalarda, deyimlerle ilişki sözleri aynı çatı altında toplanmış, bu kalıp sözler arasındaki farklılığa dikkat çekilmemiştir.

Oysa, kalıplaşmış sözlerden deyimlerle ilişki sözleri, ayrı ayrı kategorilerde ele alınmalıdır. Toplumun dünya görüşünü, değerlerini, kültürünü, inanç dünyasını, ruhsal durumunu yansıtan bu sözlerin derinlemesine incelenmesi gerekmektedir.

1.4 Araştırma Yöntemi:

Çalışmamızda, eşzamanlı, betimlemeli bir yöntem izlenmiştir; yeri geldikçe artzamanlı ve karşılaştırmalı yöntemlere de başvurulmuştur.

1.5 Kapsam ve Sınırlılıklar:

Çalışmamız Kıbrıs Türk ağızlarında kullanılan kalıplaşmış sözlerden deyimler ve atasözleri hariç, bütün ilişki sözlerini kapsamaktadır.

1.6 Veri Toplama Teknikleri:

Kıbrıs ağızı sözlüklerinden, gazetelerden, edebi eserlerden kalıp sözler taranmış, yazılı ve sözlü derleme yapılarak daha çok sözlüklere geçmemiş sözler toplanmıştır. Bunun yanında soruşturma anketi hazırlanarak soruşturma yöntemiyle de veri toplama yoluna gidilmiştir.

Bölüm 2

KALIP SÖZLER

Ortak düşünce, değer yargıları, kaygılar ve beklentilerin bir insan grubunu toplum yapan unsurlar olduğu gibi dil de toplumsal kimliği belirleyen en temel öğelerden biridir; çünkü toplum bireyleri dil sayesinde sosyalleşerek devamlılıklarını sağlarlar.

Dil, her defasında yeniden keşfedilen, ucu bucağı olmayan, derin bir okyanus gibidir. Bu nedenle de dilciler tarafından sürekli üzerinde çalışmalar yapılmış ve türlü araştırmalara malzeme olmuştur.

Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz (Aksan, 2000: 7). Türk dilinin oldukça zengin olan söz varlığına bakıldığında da, kalıp sözler dediğimiz kalıplaşmış dil birimlerinin oldukça yaygın olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Hatta yapılan araştırmalar, kalıp sözlerin Dede Korkut Hikâyelerinden daha da önce halk sözlü geleneğinde yaşadığını ve bu nedenle ozanların olayları anlatırken, konuları desteklemek için bu sözlerden sıkça yararlandıklarını ortaya koymaktadır.

Sabahleyin karşılaşıldığında söylenen “Günaydın.” dan başlayarak, bir toplumda değişik durumlarda söylenmesi gerekli hale gelmiş olan “Afiyet olsun, affedersiniz, güle güle.” gibi hatta yeni bir ev alan ya da yeni bir eve taşınan

kimselere söylenen “Güle güle oturun.” gibi kalıp sözler, bir toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçası kabul edilmektedir (Aksan, 2000: 34).

Kalıp sözler araştırmacılar tarafından çeşitli adlarla ve farklı ölçütlere dayanılarak tanımlanmış, ilişki sözleri ve kültür birim olarak da adlandırılmıştır. İlişki sözlerini tercih eden Aksan’a göre bu sözler, “Bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması âdet olan birtakım sözlerdir.” Kalıp söz yerine yeğlenen başka bir terim olan kültür birim ise, dilin kültürelliğinin belirginleştiği adlandırmalardan biri olarak açıklanmıştır (Gökdayı, 2008: 90-91).

Bir başka tanımda kalıp sözler, önceden belirli bir biçime girip önceden hafızada saklanan söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak veya gerekiyorsa bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak kullanılan tek bir sözcükten ardışık veya aralı sözcüklerden oluşan belirli durumlarda toplumun benimsediği sözleri sunarak iletişimin kurulmasına veya devamına yardım eden ve kullanım yerleri sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir (Gökdayı, 2008: 106).

Kalıp sözler ya da ilişki sözleri adı verilen ögeler tıpkı deyimler ve atasözleri gibi bir dili konuşan toplumun kültürüne ışık tutmakta, onun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtmaktadır. Bu gün dil öğretiminde bu ögelere özel bir önem verilmesi, bir yandan bu tür ögelerin her dilde, her an insan ilişkilerinde gerekli olmalarından, bir yandan da dili öğrenilen toplumun kültürü içine girebilmek için öğrenilmesi gerekli sözler sayılmalarından kaynaklanmaktadır (Aksan, 2006: 190).

Bir topluluk içinde yemeğe başlanırken, yemekten kalkılırken, yol sorulurken, doğum, ölüm, evlenme gibi olaylar karşısında söylenmesi gerekli ve gelenek olan sözler o toplumda bir süre yaşamakla ya da o toplumun yazılı

ürünlerinden gereğince yararlanmakla elde edilebilecek bir birikim olduğu için, son yıllarda yabancı dil öğretimi sırasında bu birikimin elde edilmesini sağlayacak yolda planlamalara gidilmektedir (Aksan, 1993: 160).

Kalıp sözler oldukça geniş bir kavram olarak deyimleri, atasözlerini, ikilemeleri, duaları ve bedduaları, günlük hayatta sürekli kullanılan dil birimlerini (yeminler, selamlaşmalar, yolcuları uğurlamalar, kızgınlık sözleri, umursamama sözleri vb.) bilmeceleleri, manileri, tekerlemeleri, hatta kullanılan argo sözcükleri de içinde barındırmaktadır.

Bilmece, tekerleme ve manileri dışta tutarsak, kalıp sözler deyim ve atasözlerinden farklılık göstermektedir. Kalıp sözler kalıplaşmış olarak bulunurlar, belirli cümle ve söz öbeği biçiminde ortaya çıkarlar, tek sözcükten de oluşabilirler, genellikle aynı kalan belli bir diziliş göstermektedirler; çoğu, az sözcükten oluşmaktadır. Bu sözler belli bir amaç için, belli durumlarda kullanılmaktadır, belli işlevleri vardır (ayrılık anlamında kullanılanlar, hayır dua bildirenler, istek bildirenler vb.).

Kalıp sözler, âdetleri, inanışları, gelenekleri, kısaca toplumun kültürünü yansıtırlar. Kalıp sözler belli bir bağlam içerisinde gerçekleşir. Herhangi bir yerde ve durumda kalıp sözlere başvurulur; ancak kalıp sözler için belirlenen tüm bu özellikler deyim ve atasözleri için de geçerli olabilmektedir. Araştırmalar deyim ve atasözleri ile kalıp sözler arasındaki farkları kesin çizgilerle ayırmasa da, üzerinde durulan bu çalışmada deyim ve atasözleri kalıp sözlerin dışında tutulmaya çalışılmış ve Kuzey Kıbrıs'taki deyim ve atasözlerinin dışında kalan, günlük yaşamda karşılıklı konuşmalarda kullanılan, belli durumlarda söylenen ve her an karşımıza çıkabilen kalıplaşmış dil birimlerine yer verilmeye çalışılmıştır.

2.1 Dualar

Dua kelimesi, çağırmaq, seslenmek, istemek, yardım talep etmek manasındaki da'vet ve da'vâ kelimeleri gibi mastar olup, küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz anlamında isim olarak kullanılır. Ayrıca Allah'a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denir. İslam literatüründe ise Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Duanın ana hedefi insanın Allah'a halini arz etmesi ve ona niyazda bulunması olduğuna göre dua, kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşır (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994: 529).

Bugün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz Eski Türkçe'de "alkış" kelimesiyle karşılanmıştır. Alkış, alkamak "hayır duada bulunmak beğenmek, övmek" fiilinden elde edilmiş bir isimdir. Dualara ilkel devirlerde daha çok büyü ve sihir sırasında başvuruluyordu. Şamanlar ve baksılar ayin sırasında yaptığı orjinal hareketleri dualarla bütünlüyordu (Kaya, 1997: 99).

İslam dininde ayet ve hadislerle de dua teşvik edilmiştir (Kaya, 1997:100). Duanın önemi ve İslam'daki yeri hususunda Hz. Muhammed'in pek çok hadisi bulunmaktadır. Bunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz: "Dua müminin silahıdır, dinin gereğidir, göklerin ve yerlerin nurudur." "Darlık zamanında Allah'ın kendisine yetişmesini isteyen kimse, genişlik zamanında çok dua etsin." (Kaya, 1997: 101)

Dualar, kişilerin iyi dileklerini, memnuniyetlerini, arzularını, umutlarını, hayallerini, geleceğe dair beklentilerini, en iyi şekilde ifade eden kalıp sözlerdir. Eğer duayı yapan kişi yaşça büyükse, buna hayır dua denir (Yorgancıoğlu, 2000: 336).

Kalıp sözler içerisinde değerlendirilebilecek olan hayır dualar, bir kişi için iyi dileklerin ya kendisine ya da onun gıyabında söylenmesi biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Hayır dualar, görülen bir iyilik karşısında kullanılabildikleri gibi gelecekle ilgili beklentileri ifade eder veya doğum, evlilik, ölüm gibi hayatın bazı geçiş dönemlerinde iyi dilekleri belirtmek için kullanılır (Erol, 2007: 16).

Kıbrıs Türk toplumunda da duaların çok önemli bir yeri vardır. Günlük yaşamda gerek geçmişte, gerekse günümüzde hayatın her alanında karşımıza çıkan dualar, sadece iyi dilekleri belirtmekle kalmayıp, Kıbrıs Türk toplumunun yaşam biçimini, anlayışını, inançlarını, değerlerini, kısacası kültürünü de büyük oranda yansıtmaktadır (*Gözü olanın gözü çıgsın. Allah o..... şansı versin. Allah'dan eyliğ, hükümeden aylıg. vb.*).

Kıbrıs Türk toplumunda dualara daha çok orta yaşlı ve yaşlı kesimden kadınlarımızın başvurduğunu görsek de, gençlerin de zaman zaman iyi dileklerini dualarla karşı tarafa ilettiklerini görmekteyiz. Günümüzde teknolojinin ilerlemesi, toplum yapısının değişmesi ile topluma ait bazı dualarımız ortadan kalkmasa da, genç nesillerce daha az kullanılır hale gelmiştir. Özellikle köy yerlerinde yaşayan bazı kişiler, ya da yaşlı sayılabilecek kişiler tarafından bu tür duaların hala daha kullanıldığını görmekteyiz. Bu nedenle toplumun yenilenmesi ile birlikte bu dualar unutulmasa da, genç nesillerce bunlara pek rağbet yoktur. Bu nedenle gençlerle yaşlılar arasında kullanılan dualar arasında fark vardır. Örneğin, hamile bir bayanı genç nesiller “*Tebrig ederim.*” diye kutlarken, yaşlı kesimdeki kişiler “*Ayıbsız amansız olsun.*” ya da “*Allah bir sancıda gurtarsın.*” demektedirler.

Kıbrıs dualarının başka bir özelliği de pek çoğunun “Allah” sözcüğü ile başlamasıdır. “Allah” sözcüğü ile yapılan duaların oldukça fazla olduğunu görmekteyiz. Bu dualarda da özellikle Allah’a sığınmanın, Allah’tan beklentinin büyük olduğunu, Allah’a olan inancın tam olduğunu göstermektedir. Allah’tan olan beklentilerin içten olduğu göze çarpmaktadır (*Allah ne muradıñ varısa versin, Allah dörd gözden ayırmasın, Allah akıl izan versin vb.*).

Dualarda daha çok emir kipi kullanılmaktadır. Emir kipi ile söyleyenin iyi dileği yansıtılmaktadır. Ancak zaman zaman ikinci tekil şahısta istek kipine de rastlanır. Tam cümle halindeki dualarımızın yanında, sıralı cümle halinde dualarımız da bulunmaktadır. Bunun yanında dualarımızda uyaklara rastlanır. Bazı dualarda söz başında uyaklar dikkati çekmektedir. Yakın anlamlı sözcüklerle de kurulan dualar az değildir. Bu yakın anlamlı sözcüklerin bazen her ikisi bazen de yalnız biri kullanılmaktadır.

2.1.1 Hamile Kadına Söylenen Dualar

Hamilelik anne adayları için sıkıntılı bir dönemdir. Bu nedenle hamile bayanların bu sıkıntılı dönemi daha çabuk atlatması için belli dileklerde bulunulur. Bu dilekler, annenin kolay doğum yapması, bir an önce çocuğuna kavuşması, doğumun zahmetsiz sıkıntısız olması, doğumda herhangi bir aksiliğin olmaması, çocuğun sağlıklı kucağa alınması, çocuğun vaktinden önce doğmaması gibi dileklerdir.

- *Allah bir sancıda gurtarsın.* “Doğumun bir an önce gerçekleşmesi ve doğumun kolay geçmesi için yapılan bir dilektir.” (C.A)
- *Allah gurtarsın.* (N.Ö)
- *Allah tamamına erdirsin.* (C.A)

- *Allah vere da çocuğu günsüz doğurmaz.* “Annenin, çocuğu zamanından önce doğurmaması dilenir.” (KSS 1: 169)
- *Allah yardımcıñ olsun.* (C.A)
- *Ayıbsız amansız (kusursuz) olsun.* “Çocuğun sakat ve hastaliksız olması dilenmektedir.” (H.Ö)
- *Ayıbsız ammesiz (eksiksiz, kusursuz) olsun* “Doğumun ve bebeğin sorunsuz olması dilenir.” (H.Ö)
- *Ayıbsız zahmedsiz olsun.* “Çocuğun sağlıklı olması ve doğumun kolay olması dilenir.” (H.Ö)
- *Dilerim Allah’dan çocuğunu prematüre doğurmaz.* “Bireysel bir kullanımdır. Ancak ilerleyen zamanlarda bireysel kullanımdan çıkıp, toplumun ortak malı da olabilecek niteliktedir.” (H.E)
- *Eli yüzü düzgün olsun.* (İHKS: 134)
- *Gurtulduñ mu? Biz girdig o çıksın.* “Komşular, doğum yapılan odaya gelerek anneye yukarıdaki ifade ile seslenmektedirler.” (DEÖ: 31)
- *Hayırlı olsun.* (T.G)

İyi dileklerin yanında sancılı kadın kolay doğum yapsın diye eve gelen ebe kadın kapıdan girerken aşağıdaki sözü söylemektedir:

- *Kadıdan göçelim, gızım göçelim, eller göşdü biz galdıg.* (DEÖ: 31)

2.1.2 Doğumdan Sonra Söylenen Dualar

Anne veya baba olmak her toplumda olduğu gibi Kıbrıs Türk toplumunda da yaşamın önemli geçiş noktalarından biridir. Her kadın ve erkek aile kurarken genellikle çocuk sahibi olmanın özlemi içerisinde. Dünyaya gelen yeni bireylerin

aileye katılmasıyla aile büyük bir mutluluk içerisinde. Bu nedenle gerek yeni doğan bebek gerekse de anne baba için birtakım dualar söylenmektedir.

2.1.2.1 Anne ve Baba İçin Söylenen Dualar

Doğum yapmış olan her anne ve baba olmuş olan her erkek tebrik edilir; ancak bunun yanında bunlara yapılan birtakım iyi dileklerimiz de mevcuttur:

- *Ağzının dadıynan büyüdesiñ.* (TH: 162)
- *Allah bağışlasın.* (T.G)
- *Allah gurtardı saña bağışlasın.* (DEÖ: 33)
- *Allah saña (size) bağışlasın.* (T.G)
- *Geçmiş olsun.* (T.G)
- *Gözünüñ aydın olsun./ Gözüñüz aydın.* (T.G)
- *Güle güle besleyesiñ.* (N.Ö)
- *Güle güle büyüdesiñ./ büyüdesiñiz.* (N.Ö)
- *Güle güle kırılanasıñ.* “Doğum yapmış kadın, doğurduktan kırk gün sonra, loğusa hamamına götürülür ve başına kırk tas su dökülür.” (DEÖ: 33)
- *Hayırlı evlad olsun.* (C.A)
- *Hayırlı olsun.* (C.A)
- *Hayırlı uğurlu olsun.* (C.A)
- *Hayrını göresiñ.* (TH: 162)
- *Mürüvvetini göresiñ.* (DEÖ: 33)
- *Südüñ bol olsun.* “Anne için yapılan bir duadır.” (KTF: 198)
- *Şükür sağlığa.* (DEÖ: 33)
- *Uğurlu gademli olsun.* “Bebeğin hayır ve uğur getirmesi dlenir.” (C.A)

Sünnet olmuş çocuğun anne babasına da söylenir (Bkz. 2.1.3).

2.1.2.2 Bebek İçin Dualar

Doğum yapmış olan anne veya yeni baba olmuş olan kişilere yapılan duaların yanında, dünyaya yeni gözlerini açmış olan bebeğe yönelik dualar da bulunmaktadır. Bunlar anne babadan ayrı kalmaması, uzun ömürlü olması, bol kısmetli olması, talihli olması, nazara gelmemesi, hayırlı bir evlat olması, sağlıklı mutlu, uzun ömürlü olması, erkekse damat olup güzel günler görmesi, kızsız gelin olup yuva kurması ile ilgili dileklerdir.

- *Adı ile yaşasın.* (DEÖ: 34)
- *Allah akıl izan versin.* (DEÖ: 34)
- *Allah anasına babasına bağışlasın.* (DEÖ: 34)
- *Allah dörd gözden ayırmasın.* “Çocuğun anne ve babası ile yaşamayı, birlikte olması dilenir.” (C.A)
- *Allah elem keder vermesin.* (DEÖ: 34)
- *Allah hayırlı talih versin.* (DEÖ: 34)
- *Allah nasibini bol edsin.* (TH: 162)
- *Allah nazarlardan saglasın.* (C.A)
- *Analı babalı böyüsün./ Allah analı babalı böyüdsün.* (C.A)
- *Aşı bol yaşamı uzun, çocukları olucu olsun.* (KSS 1:103)
- *Bahdı açığ olsun.* (N.Ö)
- *Böyüsün adam olsun.* (DEÖ: 34)
- *Böyüsün hanım olsun.* (DEÖ: 34)
- *Damadlığını görürüg inşallah.* (DEÖ: 34)

- *Dörd gözle böyüsün.* (DEÖ: 34)
- *Gelinniğini görürüg işşallah.* (DEÖ: 34)
- *Güle güle böyüsün.* (N.Ö)
- *Hayırlı bir evlad olsun.* (T.G)
- *Huzurla böyüsün.* (N.Ö)
- *Kısmeti bol olsun.* (N.Ö)
- *Ömrü uzun olsun./ Uzun ömürlü olsun.* (N.Ö)
- *Ömrü uzun, rızkı bol olsun.* (DEÖ: 34)
- *Saçı sakalı ağarsın.* (DEÖ: 34)
- *Sağlıklı, mudlu ve huzurlu olsun.* (N.Ö)
- *Sağlıkla, huzurla böyüsün.* (N.Ö)
- *Vatana millete hayırlı uğurlu olsun.* (H.E)
- *Yaşlansın, saçları beyaz olsun, uzun ömürlü olsun.* (H.E)

Bebeğin nazardan korunması için de belli ifadeler kullanılmaktadır:

- *Maşşallah.* (DEÖ: 33)
- *Tu tu tu tu maşşallah* (C.A)
- *Kırg bir kere maşşallah.* (DEÖ: 33)

Kırk sayısı, Eski Mısırlılarda gök varlıklarının kendi yörüngeleri üzerindeki dönüm sürelerini göstermektedir (<http://www.turkforum.net/579473-40-sayisinin-gizemini-merak-ediyor-musunuz.html>).

İslam toplumunda günlük yaşamda en çok kullanılan sayı kırk sayısıdır. Kırk sayısı Kuran'da ve onun hükümlerine dayanan hadislerde de geçer. Hz.

Muhammed'e kırk yaşında peygamberlik verilmesi, İslam'ın doğuşu sırasında ona bağlananların kırk kişi olması, insanın kırk yaşında olgunlaşması, hamileliğin kırk hafta sürmesi, bu sayının kutsallığına olan inancı geliştirdi. İnsanın malının kırkta birini zekat vermesi de bununla ilgilidir. Ayrıca insanlar tarafından Nuh tûfânının kırk gün süren yağmurlarla oluştuğuna, Tanrı'nın Hz. Âdem çamurunu kırk gün yoğurduğuna, dünyanın sonu yaklaştığında Mehdî'nin kıyametten kırk yaşında ortaya çıkacağına ve kırk yıl yürüyünde kalacağına inanılır. Doğumdan ve ölümden sonra kırk gün geçmesi daha sonra lokma ve şerbet dağıtılması ile "kırk çıkmak" deyiminin kullanılması da, kırk sayısına olan inançla ilgilidir (<http://www.izafet.com/dini-hikayeler/42069-40-sayisinin-gizemi.html>).

Şaman inancına göre, ruh fiziki bedeni kırk gün sonra terk etmektedir. Ölenin ardından kırk gün sonra okutulan mevlitlerde bu sayı göze çarpar. Kırk sayısı destanlarda da oldukça fazla yer alır. (http://www.historicalsense.com/Archive/Samanizm_2.htm). Yâsin-i Şerîf okunduğu zaman da kırk bir kere okunur (<http://forum.islamiyet.gen.tr/dini-sohbet/79354-40-yada-41-sayisinin-onemi-nedir.html>). Dede Korkut Oğuznâmelerinde "kırk yigidilen, kırk kızıla" (Tezcan, Boeschoten, 2001: 52) ifadelerinin kullanımı, destanlarda da kırk sayısına rastlandığını göstermektedir.

2.1.3 Sünnet Duaları

Sünnet, Kıbrıs Türk toplumunda erkek çoğcuğunun erkekliğe adım atması dolayısıyla oldukça önemli kabul edilir; ayrıca sünnet erkek çocuğunun ailesinin gözünde ilk mürüvvetidir.

Sünnet ettirilecek çocuk ilk önce ailesi ile birlikte fotoğrafçıya gider ve sünnet kıyafetiyle resim çektirir. Daha sonra çocuk aile büyükleri ile beraber doktora götürülür ve sünnet ettirilir. Doktor çocuğun acı duymaması için gerekli ilaçları verir ve sünneti gerçekleştirir. Çocuk daha sonra eve getirilir. İlk gece aile büyükleri ve aile dostları çocuğu ziyarete gelirler. Her çocuğa sünnet töreni yapılmaz. Maddi durumu iyi olan ve bunu isteyen aileler çocuklarına sünnet töreni yaparlar (Akgün, Arnaut, 2003: 43).

Sünnet, yeni bir neslin erkekler arasına katılmasıyla topluma yeni bir güç kazandırır (Köksal, 2006: 32). 1930'lu yıllarda hatta daha önceki yıllarda bile sünnet yapılmaktadır. Sünnetsiz kişi toplum tarafından kınanar. Bu da Türklerin sünnete verdiği önemi gösterir (Akgün, Arnaut, 2003: 44).

Sünnet çocuğu ile ilgili dualarda anne baba tebrik edilir. Çocuğun sağlığına kavuşması dilenmektedir; ancak daha çok büyümesi, çok seneler görmesi, daha büyük mutluluklar yaşaması ile ilgili dualar karşımıza çıkmaktadır.

- *Allah çok yıllar yetiştirdisin.* (A.T)
- *Allah daha büyüğ müriyetini gösdersin.* (İHKS: 153)
- *Allah daha büyüğ muradını gösdersin.* (A.T)
- *Allah etiştirdisin da muradını da göresiñ.* (N.Ö)
- *Allah geçmiş edsin.* (A.T)
- *Koltugda güveyliği da görürüg işşallah.* (KGG: 33)
- *Maşşallah; kırk bir kere...* (KGG: 33)
- *Maşşallah! Uğurlu gademli olsun!* (KGG: 33)

2.1.4 Okula Giden Öğrenciler İçin Başarı Duaları

Okula başlamak ders çalışmak çocukların hayatının önemli bir safhasını oluşturur. Bu nedenle okula giden çocuğa başarılı olması için, zihin açıklığı, okul hayatının kolay geçmesi ve okuduktan sonra iyi yerlere gelmesi dilenir.

Günümüzde Kıbrıs Türk toplumunda üniversite lisans, hatta yüksek lisans programlarından mezun olanların bile iş sıkıntısı çektiği, işsiz oranlarının oldukça fazla olduğu gözle görülür bir gerçektir. Okumuş oranı gün geçtikçe artarken, işsiz olan kişilerin sayısı da bununla doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Gerek bunun neticesinde, gerekse toplum yapısının da değişmesi ile birlikte, zaman içerisinde bazı mesleklere olan ilgi ve bu mesleklere verilen değer gittikçe azalmıştır; çünkü günümüzde okumak yüksek tahsil yapmak önemli değil, önemli olan okul hayatından sonra bir mesleğe atılabilmek ve o meslekte tutunabilmektir. Ayrıca toplumumuzda çoğu kişinin iş konusunda ümidini kaybetmiş olduğu da göze çarpmaktadır.

- *Allah emeglerñi boşa çıkardmasın.* “Öğrenciler sınava gireceği zaman söylenir. Herhangi bir iş için çaba sarfedenler için de kullanılır.” (H.E)
- *Allah kolaylık versin.* (H.E)
- *Allah yardım edsin.* (H.E)
- *Allah yardımcıñ olsun.* (T.G)
- *Allah zihin açıklığı versin.* (N.Ö)
- *Böyük yerlerde göreyim seni.* “Çocuğun ilerde iyi bir meslek sahibi olması, iyi yerlere gelmesi dilenir.” (N.Ö)
- *Dayrede avgad, hakim göreyim seni.* “Bu tür dualara günümüzde pek rastlanmamaktadır. Eski dönemlerde okuyan sayısının az olmasından dolayı,

avukatlık oldukça popüler bir meslekken, günümüzde avukat çıkmış gençlerin sayısı da arttığı için bu mesleğe eski rağbet olmamaktadır. Günümüzde kişinin mesleği her ne olursa olsun iş sıkıntısı vardır.” (KTF: 336)

- *Gocaman adam göreyim seni.* (H.Ö)
- *Okuyub âlim olasıñ.* (T.G)
- *Okuyub böyüg adam olasıñ.* (H.Ö)
- *Sular seller gibi okuyasıñ.* (H.Ö)

2.1.5 Askere Giderken ve Askerden Dönüşte Söylenen Dualar

Askerlik bir erkeğin hayatında yer alan vatani bir görevdir. Askere evlat yollanırken vatan o evlada emânet edilir, anne çocuğuna hakkını helal eder ve evladın hayırlısı ile askerliğini bitirip gelmesi temenni edilir.

- *Allah hayırlı teskereler versin./ Hayırlı teskereler.* (N.Ö)
- *Güle güle gidesiñ. Güle güle gelesiñ.* (N.Ö)
- *Südüm saña helal olsun.* “Daha çok yaşlıların kullandığı bir tabirdir.” (N.Ö)
- *Vatan saña emaned.* (N.Ö)

2.1.6 Söz Kesme ve Nişanda Söylenen Dualar

Söz kesme ve nişan evliliğe atılan bir adımdır. Nişan ve düğünde kullanılan kalıp sözler arasında çok fazla farklılık yoktur. Tek farklılık, işin sonunun evliliğe varması ya da evlilikle noktalanması dileğidir. Çiftler tebrik edilir ve evlilik için iyi dileklerde bulunulur:

- *Allah mudlu edsin./ Allah mesud edsin.* (N.Ö)

Bu dua evlenenlere de söylenmektedir (Bkz. 2.1.7).

- *Allah sonunu hayır edsin.* (T.G)
- *Allah tamamına erdirsin.* “Söz veya nişan olan çiftlerin daha büyük mutluluk görmeleri yani evlilikle mutluluklarını pekiştirmeleri dilenir. Bu söz hamile bayanlara da söylenir (Bkz. 2.1.1).
- *Aynı saña da olsun.* “Söz kesme veya evlenmede bekâr olanlara söylenir.” (KGG: 105)
- *Darısı başıña.* “Bekâr olanlara söylenmektedir.” (KGG: 105)
- *Hayırlısı olsun.* (T.G)

Düğünde de kullanılan dualardandır (Bkz. 2.1.7).

- *Sonnarı güzel olur işşallah.* (T.G)

Düğünde de kullanılan dualardandır (Bkz. 2.1.7).

2.1.7 Düğünde Söylenen Dualar

Evlenen çiftlerin düğün törenlerinde davetliler gelin ve damadı tebrik edip öperken, ya da onların gıyabında belli kalıp sözler kullanmaktadırlar. Bunlar genç çiftlerin mutlu olması, muhabbetli olması, güzel geçinmesi, birbirlerinden hiç ayrılmamaları ve çoluk çocuğa, torun torbaya karışmaları ile ilgili dileklerdir. Bunun yanında evli olmayanların da bir an önce evlenmeleri için, “Darısı başıña.” , “Allah olmayannara da kışmed edsin.” ya da “Allah saña da kışmed edsin.” gibi dileklerde bulunulur.

- *Allah ağız dadıynan geçinme nasib etsin.* (C.A)
- *Allah ayırmasın.* (T.G)

- *Allah başga yüz gösdermesin.* “Evlenen çiftlerin ayrılık yoluna gitmemeleri ve geçinmeleri dilenir.” (G.T)
- *Allah bir yasdıkda gocadsın.* (N.Ö)
- *Allah güle güle geçinme nasib etsin.* (C.A)
- *Allah mudlu edsin./ Allah mesud edsin.* (C.A)
- *Allah muhabbetiñizi artırsın.* (T.G)
- *Allah ölene gadar ayırmassın.* (C.A)
- *Allah saña da kışmed edsin.* (T.G)
- *Allah olmayannara da nasib edsin.* (T.G)
- *Allah size bol bol çocuklar versin.* “Daha çok eski dönemlerde kullanılan dualardandır. Günümüzde ekonomik sıkıntılardan dolayı, çok çocuğa rağbet yoktur. Daha çok eski dönemlerde yapılan ve yaşlılar tarafından kullanılan dualardandır.” (N.Ö)
- *Darısı bekârların başına.* (N.Ö)
- *Güle güle geçinsinner.* (N.Ö)
- *Hayırlısı olsun.* (N.Ö)
- *Sonnarı güzel olsun işşallah.* (T.G)
- *Allah torun torbaya garişdırsın.* (N.Ö)

Dini ve milli bayramlarda da söylenmektedir (Bkz. 2.1.26).

2.1.8 Mübârekide Söylenen Dualar

“Mübârek ya da mübâreke” Arapça bereketten bereketli olan, saygıya değer, uğurlu, mutlu “mübârekî”, mübâreklik, tebrik, göz aydın (Özön, 1997: 577) anlamında kullanılmaktadır.

Yeni evlenen çiftin bereketli bir yaşam sürmesi dileklerinin sunulduğu ve görüldüğü bir etkinliğe de ismini vermiştir. Eskiden düğünler perşembe günü yapılırdı; çünkü cuma günleri dini tatildi. Mübârekî dediğimiz tebrik ya da kutlama olayı düğünün ertesi günü gerçekleşirdi. Bazı bölgelerde mübârekî bir gün olurken bazı bölgelerde iki hatta üç gün devam ederdi (Köksal, 2006: 123). Mübârekîye yalnız kadınlar katılırdı (Saraçoğlu, 1989: 41).

Gelin mübârekî için özel kıyafet diktirirdi. Üç gün süren mübârekîlerde gelinin üç ayrı kıyafet diktirdiği de olurdu. Mübârekî için gelin evine gelenler evi ve eşyaları dolaşp görürler ve hayırlı olsun dileklerini iletip tebrik ederlerdi. Düğün töreninde buldukları ve orada gelin ve damada para takmış olduklarından mübârekîde daha çok ev eşyası (bunu en fazla mutfak eşyası oluşturur.) hediye olarak götürülürdü; ancak bazı misafirlerin zarfın içine ya da daha gerilere gidecek olursak mendilin içine para koyup verdikleri de bilinmektedir. Bunların ötesinde ütü, düdüklü, elektirkli ev eşyaları getirmek de makbul sayılırdı. Bazı yerlerde hediyeler büyük bir yemek masasının üzerine konur ve sergilenirdi (Köksal, 2006: 124).

Günümüzde mübârekîye gitmek düğünün ertesi günü olmamaktadır. Bu günümüzde ayıp olarak kabul edilmektedir. Gelinin düğünden sonra dinlenmesi için ona zaman tanınmakta evlendikten belli bir süre sonra ziyaretlere başlanmaktadır. Gelinin evine giderken bir ev eşyası hediye olarak götürülür ve yeni gelinin evi gezilerek tekrardan iyi dileklerde bulunulur. Düğüne katılamayanlar da, aynı şekilde bir hediye alarak, yeni geline hayırlı olsun ya da tebriğe gitmektedirler; ancak mübârekîde gelinin evine para ile gitme, ya da eline para verme günümüzde pek fazla rastlanmayan âdetlerdendir.

Geçmişten günümüze yapılan ziyaretlerde gelin ve damadın hep mutlu olmaları, çoluk çocuğa kavuşmaları, hayırlı evlatlara sahip olmaları, ömür boyu hiç ayrılmamaları ile ilgili iyi dileklerde bulunulur.

- *Allah bir yasadıgda gocadsın. (DEÖ: 73)*
- *Allah evlad kısımed edsin. (N.Ö)*
- *Allah eyi geçinmeler versin. (DEÖ: 73)*
- *Allah hayırlı geçinme versin. (YHK: 140)*
- *Allah mesud bahdiyar edsin. (DEÖ: 73)*
- *Allah muradıñızı versin. (DEÖ: 73)*
- *Bu damın altında dadlı egmeg yeyesiñiz. (T.G)*
- *Ermeyen ersin, görmeyen görsün, Allah herkesin muradını versin. (T.G)*
- *Eyi günnerde oturasıñız. (T.G)*
- *Güle güle oturasıñız. (T.G)*
- *Hayırlı evladlar... (DEÖ: 73)*
- *Hayırlı uğurlu olsun. (DEÖ: 73)*
- *Mudluluklar dilerim. (DEÖ: 73)*
- *Mübareg olsun. (DEÖ: 73)*
- *Tez zamanda yavrularıñızı göresiñiz. (T.G)*

2.1.9 Yeni Eve Taşınıldığında Söylenen Dualar

Bir kişi, yeni bir ev yaptırdığı ya da yeni bir eve taşındığı zaman, ev sahibinin yakınlarının ailesinin, eşinin, dostunun bir ev hediyesi olarak ziyaretine gitmesi adettendir. Kuzey Kıbrıs'ta bu ziyaret için "güle güle oturuña gidme" tabiri kullanılmaktadır.

- *Bu evin içinde dadlı egmeg yeyesiniz./ Bu damın altında dadlı egmeg yeyesiniz. (T.G)*
- *Eyi günnerde oturun. (N.Ö)*
- *Güle güle oturun. (N.Ö)*
- *Mudluluğnan oturun. (N.Ö)*
- *Hayırlı olsun yeni eviniz. (T.G)*
- *Hayırlı uğurlu olsun yeni eviniz. (T.G)*

2.1.10 Alışveriş Sırasında Alınan Yiyecek vs. den Sonra Satış Yapan Kişiyeye Söylenen Dualar

Yapılan alışverişten sonra, dükkân sahibine işlerinin iyi gitmesi, satışlarının bol olması için iyi dileklerde bulunulur.

- *Bol kazançlar. (T.G)*
- *Eyi işler. (T.G)*
- *Eyi satışlar. (T.G)*
- *Hayırlı işler. (N.G)*

2.1.11 Yeni Bir Şey Alındığı Zaman Söylenen Dualar

Yeni alınan bir kıyafet, bir eşya veya araba söz konusu olduğu zaman, kişinin aldıklarını mutlulukla giymesi, mutlulukla eskitmesi, güzel iyi günlerde giymesi için dileklerde bulunulur.

- *Çog yakışdı. Güle güle gey. (N.Ö)*
- *Eyi günnerde gey. (N.Ö)*
- *Gazasız belasız eyi günnerde gullan. “Arabalar için kullanılır.” (N.Ö)*

- *Güle güle esgid.* (N.Ö)
- *Güle güle geyin. O esgisin sen yeni gal.* (TS 3: 226)
- *Güle güle gullan.* (T.G)
- *Güzel günlerde gey.* (T.G)
- *Hayırlı olsun.* (T.G)
- *Hayrını gör.* (T.G)
- *Sağlıklı ol gey ve esgit.* (T.G)
- *Üsdüñde esgisin.* (N.Ö)
- *Üsdüñde paralansın.* (N.Ö)

Kişi, yeni giydiği bir kıyafetten sonra aşağıdaki kalıp sözü kullanır. Her ne kadar iyi dilek gibi görünmese de, bunun özünde, kıyafetim eskisin, yıpransın ama ben hep taze, genç kalayım anlayışı dileği vardır:

- *Elbisem esgi, ben yeni.* (TS 3: 226)

2.1.12 Çalışan Kadın ya da Erkek İçin Kullanılan Dualar

- *Allah kolaylık versin.* (C.A)
- *Allah işiñi rasd getirsin.* (C.A)
- *Eyi işler.* (T.G)
- *Golay gelsin./ Golay gele.* (T.G)
- *Hade işiñ rasd gider işşallah.* (C.A)
- *Hade rasd gele.* (T.G)

2.1.13 Yemek Yiyen Birisini Görünce Söylenen Dualar

Yemek yerken rastlanan kişilere söylenen kalıp sözlerdir.

- *Afiyedler.* (N.G)
- *Afiyet olsun./ Afiyed bal şeker olsun.* (N.G)

Yemek yendikten sonra da kullanılmaktadır (Bkz. 2.1.14).

- *Yarasın.* (T.G)
- Duaların dışında, kullanılan sözler de mevcuttur:
- *Bakarım da götürüñ maşşallah!* (B.U)
  - *Götür götür....* (N.G)

2.1.14 Yemek Yendikten Sonra Söylenen Dualar

Yemek yendikten sonra genellikle şükür sözlerine başvurulur ya da yemeği yapan hazırlayan o yemeğin ortaya çıkmasını sağlayan kişilere teşekkür edilip onlara bolluk dilenir ya da onlara dua edilir.

- *Allah ziyade eylesin. Ziyade olsun.* (A.G)
- *Afiyed olsun. Afiyed bal şeker olsun.* (T.G)
- *Elleriñ derd görmesin.* (C.A)
- *Elinize sağlg.*
- *_Eliñize sağlg. Çog güzel oldu.* (H.T)
- *Keseñize bereket.* (N.Ö)

2.1.15 Yemek Getiren İçin Söylenen Dualar

Kuzey Kıbrıs Türk halkı için yemek kültürü önemlidir. Aileler arasında geçmişten beri yemeli içmeli sohbetler, Kıbrıs yemekleri ile düzenlenmiş yemek masaları, kebab partileri, açık havalarda piknikler oldukça yaygındır.

İnsan için en büyük yokluklardan birisi açlık çekmesi ve istediği yiyeceği bulup yiyememesidir. Bu nedenle yemekle ilgili kişinin bolluğa uğraması, yokluktan, yoksulluktan uzak olması, açlık çekmemesi dilenmektedir.

- *Allah ağız dadını bozmasın. (C.A)*
- *Allah biñ berikat versin. (KTF: 336)*
- *Allah 'ım saña Halil İbrahim bereketi versin. (C.A)*
- *Aşlğ nedir bilmeyesin. (T.G)*
- *Egsig olmayasın. (N.Ö)*

Yemek getiren kişiler için teşekkür niyetinde kullanılır; ancak herhangi bir yardımda bulunan, kişiler için de kullanılmaktadır (Bkz. 2.1.17).

- *Eliñize sağlğ. (T.G)*
- *Elleriñ derd görmesin. (N.Ö)*

Faydalı bir iş yapanlar için de kullanılır (Bkz. 2.1.17).

- *Yoglğ yüzü görmeyesin. (T.G)*

Maddi yardımda bulunan kişiler için de kullanılır (Bkz. 2.1.19).

- *Yogsullğ görmeyesin. (KTF: 336)*

2.1.16 Su Getiren İçin Dualar

Su getiren ya da verenler için yaşlılarımızın kullandığı dualardandır.

- *Su gibi aziz olasin. (T.G)*
- *Su verenleriñ çoğ olsun. (N.Ö)*

2.1.17 Herhangi Bir İş Yaptırılınca Söylenen Dualar

Maddi ve manevi yardımda bulunan fedakârlık yapan kişilere, orta yaş veya orta yaşın üzerindeki kişiler tarafından yapılan dualardır.

- *Allah benim ömrümden kessin da saña versin.* “Görülen herhangi bir yardım karşılığında kullanılır.” (T.G)
- *Allah ne muradıñ varısa versin.* (C.A)
- *Allah razı olsun sizden biñ kere.* “Yardıma muhtaç kişilerin görülen herhangi bir yardım karşılığı da söylenen bir dualardandır. (N.Ö)
- *Egsig olmayasıñ./ Egsig olma.* “Birinden bir yardım görüldüğü zaman da söylenir.”
- *Elleriñ derd görmesin.* “Kişi herhangi bir işte yardımcı olmuşsa, herhangi bir fedakarlıkta bulunmuşsa kullanılır.” (C.A)
- *Hayır dualarım başıñda dursun.* (C.A)
- *Hayır devam dudsun seni.*(C.A)
- *Hayır dualarım hep başıñda olsun.* (C.A)
- *İki dünyada Allah senden razı olsun.* (T.G)
- *Verene da berikad vermeyene da, ama illa illa verene...* (KTF: 336)
- *Yere düşüp altınınan gakaşıñ.* (T.G)

2.1.18 Tarlada Çalışanlar İçin Dualar

Tarlada çalışan, ekip biçen kişiler için kullanılan kalıp sözlerdendir

- *Hasadıñ bol olsun.* (İHKS: 154)

2.1.19 Maddi Kazançla İlgili Olan Dualar

Maddi bakımdan yardım gören kişilerin kullandığı dualardandır. Kazançla ilgili olarak yapılan dualarda, değerli olduğu için “altın” sözcüğünün sık kullanıldığını görmekteyiz. Karşı taraftaki kişinin kazananımının, daha çok “altın” yoluyla olması şeklinde dualar yapılmaktadır.

- *Allah daha çok versin.* “Allah sana daha çok para kazandırısın anlamı mevcuttur.” (T.G)
- *Allah duduğunu altın edsin.* (N.Ö)
- *Duduğunu altın olsun.* (T.G)
- *Keseñe bereket...* (T.G)
- *Para veren altın bulsun.* (KTF: 336)
- *Yere düşüp da altıninan galkasıñ./ gakasıñ.* (C.A)
- *Yoglug yüzü görmeyesiñ.* (T.G)

2.1.20 Ölenler İçin Dualar

Doğanın kanunu gereği doğum gibi, ölüm de doğaldır. Ömrünü tamamlayan her canlı ölmeye ve hayat yolunu tamamlayarak, öteki dünyaya geçmeye mahkûmdur; ancak her ölüm acı vericidir. Özellikle de kişiler yakınlarını, sevdiklerini kaybettikleri zaman acı ve üzüntü duymaktadırlar. Ölüm olayında hem ölenlere hem de ölenin yakınlarına birtakım dualar yapılmaktadır.

Ölen kişilere yapılan dualarda ölen kişinin ışıklarda yatması, cennete gitmesi, günahlarının Tanrı tarafından bağışlanması, öteki dünyada mutlu olması, huzurlu olması, toprağının bol olması gibi dileklerde bulunulur.

- *Allah rahmed eylesin, toprak kokusu vurmasın./ Toprak kokusu duymasın.*
(C.A)

Kişi toprağa gömüldüğü için toprağın kokusunun vuracağına ve rahatsız olacağına dair bir inanç vardır. Bu nedenle de ölen kişiye toprak kokusunun vurmaması ve yattığı yerde rahat olması dlenir.

- *Allah tagsiratını affedsin.* (C.A)
- *Canı nur içinde yadsın.* (YHK: 77)
- *Cenned mekânı olsun.* (YHK: 78)
- *Mekânı cenned olsun.* (C.A)
- *Kabrini nur mekânını cenned eyle Yârabim!* (T.G)
- *Nur içinde yadsın.* (N.Ö)
- *Nurlarda yadsın.* (N.Ö)
- *Ruhu şad olsun.* (T.G)
- *Yaddığı mekân cennet olsun./ Yaddığı yer nur olsun.* (T.G)
- *Tanrı günahlarını bağışlasın.* (C.A)
- *Tobrağı bol olsun.* (KSS 2: 963)

2.1.21 Ölenin Ardından, Kalanlar İçin Yapılan Dualar

Ölüm, her ne yapılırsa yapılsın, ya da her ne söylenirse söylensin, geri dönüşü olmayan bir yolculuk gibidir. Ölüm karşısında her ne kadar ölen kişinin acılı yakınlarını teselli etmek mümkün olmasa da, acısını bir nebze olsun hafifletebilmek, destek olmak ve ona yardımcı olmaya çalışmak için belli kalıp sözler kullanılmaktadır. Bunların içinde, Allah'ın daha başka acılar vermemesi, geridekilere sabır vermesi, eğer ölen yaşlı biri ise, genç ölüsü göstermemesi ile ilgili dualar

bulunmaktadır. Bunun yanında, herkesin öteki dünyaya göçeceği, ölenin kaderinin böyle olduğu, ecelinin geldiği, bunun için yapılacak bir şeyin olmadığı, Tanrı'nın ölen kişiyi sevdiği için yanına aldığı, geride kalanların hayatına yine devam etmesi gerektiği ve bundan başka çare olmadığı ile ilgili teselli sözleri de mevcuttur.

- *Allah başga acı gösdermesin.* (N.Ö)
- *Allah başga acı vermesin.* (N.Ö)
- *Allah dayanma gücü versin.* (C.A)
- *Allah genc ölüsü gösdermesin.* (T.G)
- *Allah gençlerin başına vermesin.* (G.T)
- *Allah geride galannara ömür versin.* (T.G)
- *Allah geride galannara sabır versin.* (T.G)
- *Allah iman Gur'an nasib edsin.* (DEÖ: 88)
- *Allah o yaddıkca size ömür versin./ O yaddıg sonra Allah size ömür versin.*
- *Allah sabır/ sabırlıg versin.* (C.A)
- *Allah çocuklarña uzun ömürler versin.* “Kişinin herhangi bir yakını ya da ailesinden biri vefat etmişse ve çocukları varsa bu şekilde dua edilir.” (C.A)
- *Allah sizlere uzun ömürler versin.* (T.G)
- *Başñız sağ olsun.* (N.Ö)
- *Caniñız sağ olsun.* (DEÖ: 88)
- *Duyannara ömür olsun.* “Birinin vefat ettiğinden söz ederken, kalanlara ömür dilenmektedir.” (A.Ö)

İyi dileklerin yanında, ölen kişinin yakınlarını teselli etmek için, onu rahatlatmak için kullanılan teselli sözlerine de rastlanmaktadır. Bu sözlerin içinde

kadere boyun eğme ve gerçeği olduğu gibi kabullenme durumu yatmaktadır. Bu sözler inanca göre şekillenmektedir.

- *Alın yazısı böyleymiş. (YHK: 105)*
- *Allah sabrını verir. (N.Ö)*
- *Tobragdan geldiğ, tobrağa gideceyig. (N.Ö)*
- *Zengini da fukaresi da giderkan on arşın kapod bezi götürür. (KTF: 281)*
- *Tanrı 'nın emrine garşı gelinmez. (KTHÖ: 370)*
- *Ecel çekdi gendini. (KSS 1: 487)*
- *Allah çok severdi ki yanına aldı. (N.Ö)*
- *Emir Allah 'dan... (DEÖ: 88)*
- *Hepimiz aynı yolun yolcusuyug. (DEÖ: 88)*
- *Hepimizin gideceği yer orası. (DEÖ: 88)*
- *Mademki doğduğumuzu bilirig, öleceğimizi da gabul edelim. (KTF: 281)*
- *Derdi veren Allah sabrını da verir. (N.Ö)*
- *Ecel gelinca başa, bağ ağrısı mahana. (KTF: 281)*
- *Süresi dolan gider. (C.A)*
- *Napacañ? Allah 'ın tagdiri. (N.Ö)*
- *Napacañ? Hayat devam eder. (T.G)*
- *Öleninan ölünmez. (N.Ö)*
- *Ölüm Allah 'ın emri. (KTHÖ: 369)*
- *Allah 'ın emri. (N.Ö)*
- *Allah 'ın tagdiri. Elden bişey gelmez. (N.Ö)*
- *Az yaşa, çoğ yaşa âkıbed gelir başa. (DEÖ: 88)*

2.1.22 Kişinin Kendine Yapmış Olduğu ve Ölmeyi İsterken Kullanmış

Olduğu Dualar

Ölümlle ilgili olarak kullanılan dualardır. Beddua gibi görünmekle birlikte Allah'a yapılan yalvarma, dua niteliğindedirler. Yaşamın ağırlığının kaldırılamadığı, ağrılara sızılara dayanılamadığı, çaresiz kalındığı anlarda kurtuluş yolu olarak ölüm seçilmekte, ölüm isteği bildiren sözlere başvurulmaktadır. Canı verenin Tanrı olduğu inancı ile, canı alması için de Tanrı'ya dua edilmektedir.

- *Allah'ım üçünan beş arasında al canımı.* “Kişinin uzun süre yatakta yatıp eziyet çekmemesini ve bir an önce Tanrı'nın rahmetine kavuşmak isteğini anlatır.” (T.G)
- *Allah'ım tez zamanda al canımı da gurtulayım.* “Sıkıntı anında ölme isteğini ifade eder.” (T.G)
- *İşşallah Allah tez zamanda alır canımı da gurtulurum.* “Kişinin bıkkınlık anında tahammül etme gücünün kalmadığını ifade eder.” (T.G)
- *Öleyim da gurtulayım artıg.* “Bıkkınlık durumunda tahammül etme gücünün kalmadığını ve ölme isteğini ifade eder.” (C.A)

2.1.23 Ölüm Döşğinde Olan Ağır Hastalar İçin Dualar:

Ölümcül hastalar sıkıntı içinde oldukları ve acı çektikleri için, ya bir an önce öteki dünyaya göçüp rahata kavuşmaları ya da iyileşmeleri istenir; çünkü hasta her iki durumdan birinin gerçekleşmesi halinde huzur bulup dinlenecektir. Bir yandan da, “Allah kapısında her zaman bir ümit vardır.” düşüncesi ile hastanın bir an önce iyileşmesi beklenir. Ölçünlü dilde kullanılan sözlere başvurulur.

- *Allah iki eyliğin birini versin.* “Hastanın ya bir an önce ölmesi ve sıkıntıdan kurtulması, ya da bir an önce sağlığına kavuşması dlenir.” (T.G)
- *Allah’dan ümid kesilmez.* (T.G)

2.1.24 Mevlitlerde Söylenen Dualar

Kıbrıs Türk toplumunda, yeni doğmuş çocukların altı aylık kınasında, ölümlerin ardından (ilk üç gün ve kırkıncı günü) kişilerin ölüm yıldönümlerinde, önceden adak adanıp gerçekleşen bir dileğin, isteğin ardından, mübârek günlerde, kandillerde dileğe göre mevlit okutulur. Kişi mevlidi kendi rızasına göre belli bir kalabalık topluluğu ile ya evinde okutturur ya da kendi evinde mevlit okutmak istemiyorsa, evi haricinde bir mevlit okuyan kişiye (mevlitçi) danışarak kendi adına mevlit okutturur. Mevlitlerde mevlide katılanlar, Peygamber Efendimize, ölümlerimizin ve tüm ölümlerin ruhlarına, şehitlere dualar eder; tüm günahlarının bağışlanmasını Tanrı’dan dilerler.

- *Açılan ellerimizi boş çevirme Yâ rabbim!* (A.H)
- *Allah dualarınızı kabul edsin./ Allah kabul eylesin.* (T.G)
- *Amin deyennelerin geçmişlerinin ruhuna gidsin.* (A.H)
- *Bu duaların okunmasına vesile olan ev sahiblerinin geçmişlerinin ruhlarını şad eyle Yâ rabbim!* (A.H)
- *Burada bulunub da ellerni kibleye açan insannarın ölümlerinin ruhlarını şad eyle Yâ rabbim!* (A.H)
- *Gelmiş geçmişlerinizin ruhlarna gidsin.* (T.G)
- *Günahlarını af-ı mağfired eyle Yâ rabbim!* (A.H)
- *Kimsesizlerin ruhuna da hediye eyledig. Vâsıl eyle Yâ rabbim!* (A.H)

- *Ölülerimizin ruhlarna bağışladıg. Onları haberdar ed Yârabim!* (A.H)
- *Ölüerñizin canına gidsin.* (T.G)
- *Ölüerñizin ruhlarına gidsin.* (T.G)

2.1.25 Başa Gelen Bir Felaketten (Deprem, Sel, Yangın) Sonra Kullanılan

Dualar

Başa gelen herhangi bir felaketten, sıkıntıdan sonra, kişi o günleri hatırına getirdikçe acısı tekrar tazelenmekte ve acıyı derinlemesine hissetmektedir. Bu nedenle de bir daha o günlere geri dönülmemesi, hiç kimsenin, hatta düşmanın bile o acıları yaşamaması dilenmektedir.

- *Allah bir daha gösdermesin o günneri.* (N.Ö)
- *Allah bir daha yaşadmasın o günneri.* (N.Ö)
- *Allah düşmanıma vermesin.* (T.G)
- *Allah gullar başına vermesin.* (C.A)
- *Allah kimseye vermesin.* (T.G)

2.1.26 Dini ve Milli Bayramlarda Kullanılan Dualar

Millî ve dinî bayramlar, aile ve akrabaları, sevenleri bir araya getiren, sevginin, coşkunun ve mutlulukların artarak yaşandığı en özel günlerdendir. Her ne kadar geçmiş bayramlara duyulan özlemi dile getiren “Ah o eski bayramlar!” sözüne rastlansa da, bayramlara duyulan özlemin ve eski heyecanların yaşanmadığının farkında olsak da, bayramların önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Aile büyüklerimizin ellerini öperken onların ağzından dökülen bayram kutlama mesajları şöyledir: “Çok yaşayıp daha nice bayramlara yetişesiniz. Ömrüñ

uzun olsun. Her gününü bayram neşesi içinde geçiresiñ, mutlu olasıñ. Uzun ömürlü olup torun göresin onlar da seniñ elini öpsün. Büyüyesin ve gelin olduğunu göreyim.” gibi iyi dilekler ve mesajlar verilmektedir. “El öpennerin çok olsun.” şeklindeki duada, üç ayrı anlam vardır: “Uzun ömürlü olasıñ. Hayatta başarılı olasıñ, herkes seni takdir etsin, sana akıl danışsın. Herkesin sevip saydığı, bu sebeple elini öptüğü birisi olasıñ.” (Yorgancıoğlu, 2000: 336). Bunun yanında ayrıca klasik bayram kutlamaları da mevcuttur. “Eyi bayramlar. Hayırlı bayramlar. Bayramın kudlu olsun.” vb. Bu sözler davranış göstergelerine eşlik etmektedir.

- *Al duvağını göreyim.* “El öpen genç kızlara yapılan iyi dilektir. Eli öpülen kişi, genç kızın mürevvetini görmek istediğini belirtir.” (İHKS: 154)
- *Allah çok senelere yetişdirdin.* (A.T)
- *Allah daha nice bayramlara yetişdirdin.* (A.T)
- *Allah yetişdirdin.* (N.Ö)
- *Bayramınız kudlu olsun.* (A.T)
- *Bayramınız mubareg olsun.* (F.S)
- *Berhüdar ol.* (KSS 1: 347)
- *Çog bayramlar göresin.* (F.S)
- *Çolug çocuğunun daha nice bayramlar göresin.* (F.S)
- *Daha nice mudlu mesud bayramlar göresiniz.* (N.Ö)
- *El öpennerin çok olsun.* (C.A)
- *Eyi bayramlar...* (C.A)
- *Hayırlı bayramlar.* (F.S)
- *Her gününü bayram dadlılığında geçsin.* (T.G)

- *Her günüñ bayram sevincinde olsun işşallah.* (T.G)
- *Nice bayramlar göresiñiz.* (N.Ö)
- *Torun torba göresiñ.* “Günümüzde pek kullanılmamaktadır, yaşlılar seyrek de olsa kullanmaktadırlar.” (İHKS: 154)
- *Torun tosuna garişasiñ./ Allah torun torbaya garişdırsın.* “Günümüzde pek kullanılmamaktadır. Yaşlı kişiler seyrek de olsa kullanmaktadırlar. Büyüyüp, torun görüp onlar tarafından elleri öpülsün gibi bir anlam taşımaktadır.” (T.G)

2.1.27 Ömürle İlgili Dualar

Kişinin hayatta olması, uzun ömürlü olması ve yokluğu ile sevdiklerini yasa boğmaması için yapılan dualardır.

- *Allah acısını gösdermesin.* (N.Ö)
- *Allah başımdan egsig edmesin.* “Söz konusu kişi ile daha uzun yıllar beraber olma isteğini ifade eden bir duadır.” (C.A)
- *Allah gecinden versin.* (C.A)
- *Allah saña son günnüğü versin.* “Son günlerini, yaşlılığını iyi geçir anlamı vardır, çünkü gençlikte insan pek çok sıkıntıya göğüs gerebildiği halde, yaşlılıkta bu sıkıntılara katlanamamakta ve daha kolay çöküntüye uğramaktadır.” (T.G)
- *Allah saña uzun ömürler versin.* (N.Ö)
- *Allah saña ömür uzunluğu versin.* (KTHÖ: 361)
- *Allah yoğluğnu gösdermesin.* (T.G)

2.1.28 Sağlıkla İlgili Dualar

İnsan hayatında en önemli unsur sağlıktır. Sağlık olmadan insanın mutlu bir şekilde yaşamını sürdürebilmesi mümkün değildir. İnsanın sağlıklı olduktan sonra, her şeyin üstesinden gelebileceğine ve her şeyin yoluna gireceğine inanılır. Bu nedenle sağlıkla ilgili dualarımıza hemen hemen her kesimde rastlanmaktadır. Araba kazası, herhangi tehlikeli bir durum ya da hastalık atlatan kişilerin kısa zamanda bu durumdan kurtulması, daha başka acılara batmaması, Tanrı'nın kalıcı bir dert vermemesi dilenir. Bunun yanında daha kötü sıkıntıların ortaya çıkmadığı için o kişinin şanslı olduğunu belirten ifadeler de kullanılır.

- *Acil şifalar...(C.A)*
- *Allah anaña babaña sağlıg versin. (T.G)*
- *Allah beterinden saglasın. (C.A)*
- *Allah bu gadarıynan def edsin. (C.A)*
- *Allah bu gadarıynan yeter eylesin. (C.A)*
- *Allah bugünümüzü aradmasın. (T.G)*
- *Allah can pegliği versin. (T.G)*
- *Allah derd verdiği gibi dermanını da versin. (T.G)*
- *Allah dermansız derd vermesin. (T.G)*
- *Allah dogdorların eline düşürmesin ama dogdorların da yogluğunu gösdermesin./ Allah dogdorların yokluğunu gösdermesin. “Doktorlar iyiliği şifayı getirdiği için doktorların yokluğu durumunda sağlıksızlık devam edecektir. Bu nedenle bu şekilde bir dua yapılmaktadır.” (T.G)*
- *Allah elden ayagdan düşürmesin. (C.A)*

- *Allah eyliğ afiyet versin. (A.T)*
- *Allah eyliğ sağlık versin. (AT)*
- *Allah eyliğni versin. (C.A)*
- *Allah galıcı bir derd vermesin. (T.G)*
- *Allah geğici dertler versin. (T.G)*
- *Allah geğmiş edsin. (C.A)*
- *Allah kimselere dermansız derd vermesin. “Bu duada, diğer problemlerin yanında, sağlık problemleri de ifade edilmektedir.” (C.A)*
- *Allah kimsenin sağlığını bozmasın. (C.A)*
- *Allah sağlık afiyed versin. (C.A)*
- *Allah sağlık huzur versin. (A.T)*
- *Allah şifa versin. (T.G)*
- *Allah yatağa duişürmesin. (C.A)*
- *Allah yatırdmasın. (T.G)*
- *Allah yatırıb da kapılardan bagdırmassın. (C.A)*
- *Allah yeter eylesin. (C.A)*
- *Allah yetişdirsın. (N.Ö)*
- *Allah ’dan eyliğ, hökümedden aylığ... (KTF: 336)*
- *Allah ’ım yeter eylesin. (C.A)*
- *Böyüğ geğmiş olsun. (C.A)*

İyi dileklerin yanında, sözü söyleyen kişi, karşı tarafa tavsiyeler verebilir, ölümden ucuz kurtulduğunu dile getirebilir veya kendi duişüncesini, yorumunu sözüne katabilmektedir:

- *Allah korudu. Verilmiş sadakañız varıdı, gurtuldunuz.*
- *Allah'ın sevgili guluyduñ. (T.G)*
- *Başım gözüüm sadakasına bir bağış yapacam Mehmedciğ vagfına. “Belaya kazaya uğramış kişi tarafından söylenmektedir.” (T.G)*
- *Başıñdan beş on guruş çevir da ver. (C.A)/ Başıñdan üş guruş çevir da ver. “Dini inanca göre başından para çevrilip fakirlere verilerek tehlikelerden korunulur.” (YHK: 106)*
- *Bir eyliğin garşı geldi. (T.G)*
- *Bir gurban kes da fakir fukara doyur. (C.A)*
- *Cana geleceğine mala gelsin. (T.G)*
- *Cana zarar gelmesin da bişey değıl. (T.G)*
- *Evladlarñın başı için bir sadaka ver./ Evladının sağılığının yerinde olması için dua et de sadaka ver. “Kişinin çocuklarının herhangi bir kaza atlatmasının ardından söylenen sözlerdendir.” (N.Ö)*
- *Hayır duva varıdı başıñızda da korudu sizi. (N.Ö)*
- *Kefeni yırdıdıñ. (N.G)*

2.1.29 Yağmur Duaları

Yağmur duaları ekinlerin biçildiği aylarda ve sonrasında sidikli yennar olarak bilinen ocak ayında yapılırdı. Kıtık yıllarında yaygın olarak okullarda, evlerde, mezarlıklarda, yatır ve eski kilise yerlerinde, camilerde, tekkelerde, deniz sahillerinde, derelerde, havuz ve çoban kuyuları başında, dağ, tepe ve ovalarda yapılan yağmur duaları, Anadolu kültürünün etkisi ile yayılmaya başlamıştır. Köylerde kıtlık yıllarında köyün hocasından (1930’lu yıllarda köy öğretmenleri aynı

zamanda cami hocasıydı.) yağmur duasına çıkması ya da yağmur duası törenleri organize etmesi istenirdi. Yağmur duasına ne kadar çok kişi katılırsa, yağmurun o kadar çok yağacağına inanılırdı. Çocukların, yaşlıların ve hayvanların Tanrı katında masum kabul edildiğine inanıldığından, dualara özellikle çocuk yaşlı ve hayvanların iştirak etmesi sağlanır.

(http://www.isvic.com/Isvic_Sozluk.asp?t=Kibrista+eskiden+kitlik+yillarinda+yapilan+yagmur+dualari&x=57,52,57)

Yağmur duaları, her ne kadar mani niteliğinde olsa da, günlük hayatta sık karşılaşıldığından ve bir nevi duayı oluşturduğundan kalıp sözler içerisinde değerlendirilebilir:

- *Teknede hamur/ Tarlada çamur/ Ver Allah'ım ver/ Bir sıkı yağmur.*
(http://www.isvic.com/Isvic_Sozluk.asp?t=Kibrista+eskiden+kitlik+yillarinda+yapilan+yagmur+dualari&x=57,52,57)
- *Yağ yağ yağmurum/ Bir oluktan yağ/ Bir oluktan bal.*
(http://www.isvic.com/Isvic_Sozluk.asp?t=Kibrista+eskiden+kitlik+yillarinda+yapilan+yagmur+dualari&x=57,52,57)
- *Yağ yağ yağmurum/ Eve gidemeyelim/ Bir dilim hellim/ Yeyemeyelim.*
(http://www.isvic.com/Isvic_Sozluk.asp?t=Kibrista+eskiden+kitlik+yillarinda+yapilan+yagmur+dualari&x=57,52,57)
- *Yağ yağ yağmurum/ Eve gidemeyelim/ Bir sokum ekmek/ Yeyemeyelim.*
(http://www.isvic.com/Isvic_Sozluk.asp?t=Kibrista+eskiden+kitlik+yillarinda+yapilan+yagmur+dualari&x=57,52,57)

- *Yağsın yağmur/ Aksın seller/ Ver Allah'im ver/ Bir sahan gadmer.*
(http://www.isvic.com/Isvic_Sozluk.asp?t=Kibrista+eskiden+kitlik+yillarinda+yapilan+yagmur+dualari&x=57,52,57)

Manilerin dışında söylenen yağmur duaları da şu şekildedir:

- *Ver Allah'im ver.* “Yağmurun yağma esnasında söylenir. Yağmurun daha fazla yağması isteği dile getirilir.” (N.G)
- *Yağdır Allah'im yağdır.* (N.G)

Yağmurun yağması için yapılan duaların yanında, yağmurun çok yağması da felakete yol açtığı için aşırı yağın yağmuru durdurmak maksadı ile de dualar edilmektedir. Aşırı yağın yağmur su baskınlarına sel felaketlerine yol açmakta, derelerin taşmasına neden olmaktadır:

- *Allah'im yeter eylesin.* “Art arda gelen kötü felaketlerin ardından da söylenebilmektedir.” (T.G)
- *Allah'im zararsız ziyansız yağsın./ Zararsız ziyansız yağsın işşallah.* (H.E)

2.1.30 Mutlulukla İlgili Dualar

Mutlulukla ilgili dualarda kişinin hayatta ağlamak yerine hep gülmesi, evlatlarından yana gülmesi ve mutlu olması, her istediğinin her muradının gerçekleşmesi, sıkıntısız, kaygısız yaşaması, alın yazısının iyi olması, dirliğin düzenin bozulmaması yönünden birtakım dileklerde bulunulur.

- *Allah ağladmasın.* (T.G)
- *Allah gara yazı yazmasın.* (T.G)
- *Allah göndersin.* (KTAD: 130)

- *Allah güldürsün seni.* (T.G)
  - *Allah hayra çıkarsın.* (T.G)
  - *Allah kötü yazı yazmasın.* (T.G)
  - *Allah ne muradıñ varısa versin.* (T.G)
  - *Allah sevindirsin.* (N.Ö)
  - *Allah'ım bozmasın düzenimizi.* (C.A)
  - *Azacıg aşım, kaygısız başım...* “Bu söz deyim olarak kullanıldığı halde, eksilteli yapıya sahip olup, bir nevi iyi dileği ifade etmektedir. Kişinin ekonomik durumunun çok iyi olmasa da, mutluluğun daha önemli olduğu belirtilerek bu duruma ulaşma isteği dile getirilmiştir.” (C.A)
  - *Berhudar olasıñ.* (KTF: 336)
  - *Bir günüñ biñ olsun.* (KTF: 336)
  - *Çog hayır göresiñ.* (KTF: 336)
  - *En kötü günüñ böyle olsun.* (KTF: 336)
  - *Eyi düşünen eyi bulsun.* (T.G)
  - *Hayır deylim hayır olsun, şerlere garşı dursun./ Hayırlısı olsun, yalan ise sahi olsun.*
- _Hayır deylim hayır olsun, şerlere garşı dursun deylim hiç olmassa.* (ÇS-3, 4- 11 Ocak 2008: sayı 70)
- *Hayırlısı olsun, yalan ise sahi olsun.*
  - *_Bir yerden yüglü bir kışmed alacañ.*
  - *_Hayırlısı olsun, yalan ise sahi olsun.* (H.E)
  - *Hayır devam beraber olsunnar.*

*_Sağlık merkezlerimize da dokdolar gelir da, bizim bir da yerli
dogdolarımız var hayır devam beraber olsunar. (ÇS-3, 22-29 Haziran 2007)*

- *Tek ağlamañ mudlulugdan olsun işşallah. (T.G)*
- *Tüvü sora hayrını gör. (KSS 2: 969)*

Koyun, keçi, sığır gibi malların alım satımından sonra, satanın alana söylediği iyi dilek sözüdür. Küçükbaş ve büyükbaş alım satımında satanın alana hakkını helal etmesinde söylenir. “Sonra>sora sözcüğü “kadar” anlamını vermektedir. “Hayvanın tüyleri kadar, tüy sayısı kadar hayrını gör.” anlamında kullanılmıştır.

2.1.31 Nazar İçin Yapılan Dualar

Arapça “nazar”, bakış, bakma, görme, halk ağzında göz değmesi (Eyüboğlu, 2004: 492) anlamında söylenir. Ancak burada kötü etkiyi, uğursuzluğu ifade etmekte ve olumsuz bir anlamda kullanılmaktadır. Yapılan dualarla da amaç, bu uğursuzluğu engellemek ya da bunu ortadan kaldırmaktır.

Kıbrıs Türk toplumunda nazara inanma oldukça yaygın olarak görülmektedir. Bu da Kıbrıs ağzında daha çok “göz değmesi”, “göz dudması” şeklinde ifade edilmektedir. Özellikle belli fiziksel özelliklere sahip olan kişilerin nazarına gelineceğine dair inançlar yaygındır. Bu etkiden kurtulmak için de ya da bu etkiye maruz kalmamak için belli dualar yapılır veya nazar taşı kullanılır. Hatta geçmişten gelen bir alışkanlık olarak nazardan korunmak için bazı evlerin girişine koç boynuzu asılır.

Genellikle güzel, zeki, çalışkan şöhretli insanlara nazar değdiği düşünülür. Kıbrıs Türk halk kültüründe nazar değmesinden kurtulmak için, Haset duası, İhlas, Âyetel-Kürsi, Felek sureleri gibi dualar okunur. Nazar değmesi ile hasta olan kişilere

kurşun döktürülüp muska hazırlanırsa, bu kişilerin iyileşeceği inancı vardır (Akgün, Arnaut: 81).

- *Ag gözlü, gara gözlü, yalluri gözlü, seyreg dişli, çatıg gaşlı, mavi gözlü, gözü olanın gözü çıgsın işşallah.* “Bu örnekte belirtilen özelliklere sahip olan kişilerin nazarının değdiğine inanılır.” (BEA:4)
- *Allah kem gözden nazardan esirgesin./ Allah’ım kem gözden nazardan saglasın.* (C.A)
- *Allah’ım nazardan saglasın.* (C.A)
- *Evin içindeki kem gözler hasedler çıkıb gidsin.* (TS 3: 219)
- *Eyi göz girsin, kötü göz çıgsın. Bela gada def olup gidsin.* (T.G)
- *Gara gözlünün, çatıg gaşlının, seyrek dişlinin, baldırı gıllının, kokar ağzının goyduğu göz üsdümüzden evimizden def olsun gidsin.* (N.Ö)
- *Gara gözlünün gözüysa, çatıg gaşlının gözüysa, seyreg dişlinin gözüysa, baldırı gıllının gözüysa, kokar nefeslinin gözüysa, çıgsın gidsin üstüñden.* “Bu örnekte de nitelikleri sayılan kişinin nazarının değdiğine inanılmaktadır.” (TS 3: 218)
- *Gözü olanın gözü çıgsın.* (C.A)
- *Gözü g.tüne. Salı günü ölenin da.akları yüzüne.* (İHKS: 64)
- *Gözüñ gög daşa/ Götüñ yere yapışa/ Salı günü ölenin/ .iki .aşağı annına yapışa.* (TS 3: 220)

Birçok ülkede olduğu gibi Kıbrıs’ta da salı gününün uğursuzluğuna inanılmaktadır. Salı günü sallanan gün veya sallantılı gün olarak kabul edildiğinden bu günde yapılan işleri başarısızlıkla sonuçlanacağına yorumlanır. Salı gününü

uğursuz sayma inancı Türklerin İstanbul'u bu günde almasına bağlamakta ve daha sonraları bu inancın Hristiyanlardan Türklere geçtiği üzerinde durulmaktadır. Salı gününün uğursuz sayılması Osmanlı dönemindeki bazı olaylar zincirine de bağlanmaktadır. Söylendiğine göre Yeniçeriler haftalık izne salı günleri çıkarılmış. İzin günleri ortalığı kırıp geçirirler; özellikle gayrı Müslimlerin dükkanlarına büyük zarar verirmiş (Bağışkan, 1997: 34). Salı günü kazılan bir mezara gömülen ölünün 40'ına kadar geçen sürede "yedi kişiyi arkasından sürükleyeceğine ölümlerine neden olacağına inanılırdı (Bağışkan, 1997: 35).

- *Kem gözden hasedden koru Yârabim. (C.A)*
- *Mavi gözlüden çatıg gaşlıdan baldırı gıllıdan gözü olanın gözü çıgsın. (İHKS: 65)*
- *Mavi gözlünün, çatıg gaşlının, seyreg dişlinin, baldırı gıllının, böyüg memelinin, hasedci başının hasedi tâ Kafdağı'na gidsin dursun. (MT: 81)*
- *Tu tu gözü götüne. (T.G)*

Aşağıdaki kalıp söz dua niteliğinde olmayıp, nazardan zarara uğrayan kişilerin kullanmış olduğu sözlerdendir:

- *Yeyceg bizi göz hased./ Yeyiyor bizi göz hased. (T.G)*

2.1.32 Yıkandıktan Sonra Söylenen Dualar

Yeni duş almış olan kişiler için söylenir.

- *Güle güle kirlen. (T.G)*
- *Sıhhadler olsun./ Saadler olsun. (N.G)*

2.1.33 Uykudan Önce Söylenen Dualar

Yatmadan önce uykuya giderken söylenen sözlerdir.

- *Eyi geceler.* (N.Ö)
- *Eyi uykular.* (T.G)
- *Allah rahadlıg versin.* (N.Ö)
- *Dadh rüyacıglar.* (B.U)

2.1.34 Herhangi Bir Felaketten Olumsuz Bir Durumdan Korunmak ya da Kurtulmak İçin Yapılan Dualar

Kişinin olumsuz, kötü bir duruma düşmemesini dileyen dualardır.

2.1.34.1 Herhangi Birinin Yanında Mahçup Olmama Durumunu Anlatan Dualar

Genellikle herhangi bir işi gerçekleştirmeye çalışan kişiler tarafından yapılan dualardandır. Kişi ele aldığı işten, alınının akıyla kurtulmayı ve o işte başarılı olmayı hedefler.

- *Allah beni utandırmasın.* (C.A)
- *Allah beni yalancı çıkardsın.* “Söylenen söz ya da ortaya konan davranışın tersinin oluşmaması dilenir.” (T.G)
- *Allah yüzümü gara çıkardmasın.* (C.A)

2.1.34.2 Kişinin Aklını Kaybedip Doğru Yoldan Ayrılmaması ile İlgili Dualar

Kişilerin kötü yola sapmaması aklını her zaman kullanabilmesi dilenir.

- *Allah doğru yoldan ayırmasın.* (N.Ö)

- *Allah aglını bağışlasın. (T.G)*
- *Allah akıl deryasından ayırmasın cümlesinin çocuklarını da bizim çocuklarımızı da. (N.Ö)*
- *Allah şaşırmasın. (C.A)*

2.1.34.3 Karşı Taraftan Gelebilecek Kötülüklere Karşı Yapılan

Dualar

Sözle ya da davranışla karşı taraftan gelebilecek kötülüklere karşı rencide olmamak için yapılan dualardandır.

- *Allah guru ifdiradan saglasın. (H.E)*
- *Allah namerde muhdac edmesin. (T.G)*
- *Allah seni/sizi kötülüğlerden korusun. (KTF: 336)*
- *Kim benim için ne düşünürsa, Allah ona beş gatını versin. “Olumlu olumsuz her iki anlamda da kullanılabilir.Yerine göre dua yerine göre beddua olarak kullanılır.” (T.G)*

2.1.34.4 Kimseye Muhtaç Olmama Durumu ile İlgili Dualar

Kişiler genellikle zor bir duruma düştükleri anda yanlarında kimseyi bulmazlar, buldukları anda da sıkıntı çekerler. Bu nedenle kişi her zaman herhangi birinin yardımına muhtaç olmadan kendi işini kendi görmek ister, bunun için de dualar eder.

- *Allah kimseye el aşdırdmasın. (C.A)*
- *Allah kimseye muhdac edemsin./ Allah kimseyi kimseye muhdac edmesin. (T.G)*

- *Allah sađ eli sol ele muhdac edmesin.* “Tanrı dűşkűnlűk yařatmasın anlamında kullanılır.” (KSS 1: 258)
- *Allah ’ım kimseyi ele gűne muhdac edme.* (T.G)
- *Ne hekime ne hakime.../Allah ne hekime ne hakime dűřűrmesin.* “Hakime ve hekime dűřmek kiřiye sıkıntı vereceđi iđin ikisine de dűřmeme dileđi vardır.” (T.G)

2.1.35 Gűnahlarla ve Dinle İlgili Olan Dualar

İřlenen gűnahların affedilmesi ya da yapılan bir davranıř gűnahsa Tanrı’nın bađıřlaması dilenir. Hemen hemen her duada inanđ geređi “Allah” sűzcűđű geđmektedir.

- *Allah dinden imandan ayırmasın.* (C.A)
- *Allah gűnah yazmasın.* (T.G)
- *Allah ’ım affedsin gűnahlarımı.* (T.G)
- *Allah ’ım gűnah yazma Yârabbim.* “Kiřinin sűylediđi bir sűz veya yaptıđı bir davranıřtan dolayı, gűnah iřlediđine dair inancı varsa, Tanrı’ya bu řeklide yalvarmaktadır.” (T.G)

2.1.36 Tanrı’nın Yardımının Dilendiği Dualar

Tanrı’nın kiřileri kazalardan, hastalıklardan, belalardan, dűřmanlardan koruyup yardım etmesi ile ilgili olan dileklerdir. Tanrı’nın sűz konusu kiřilere gűç kuvvet vermesi de dilenir.

- *Allah acısın.* (N.Ö)
- *Allah saglasın.* (N.Ö)
- *Allah ęegdirmesin.* (C.A)

- *Allah esirgesin. (C.A)*

- *Allah edme...*

_Allah edme gidib da vurmasın arabayı? “Tam olarak dua gibi görünmemesine rağmen, Allah vermesin anlamında kullanılır. Kişi bunu söylerken içinde korkuyu da barındırır.” (N.Ö)

- *Allah da gomasın.* “İlk başta bir dua gibi algılanmasa da, Allah göstermesin anlamındadır; ancak kişi yapmak istemediği bir davranış veya hareket için de bu sözü kullanabilmektedir.”

_Gidmeyceñ görünesiñ bir düğünde?

_Allah da gomasın. Basmam bile. (C.A)

- *Allah derd verib derman aradmasın. (C.A)*
- *Allah düşmanıma vermesin. (N.Ö)*
- *Allah güc guvved versin gendine.(N.Ö)*
- *Allah ıslah edsin. (C.A)*
- *Allah kimsenin yüreğini yagmasın. (KSS 1: 254)*
- *Allah kimseyi aş bıragmasın. (N.Ö)*
- *Allah kimseyi gördüğünden geri bıragmasın.* “Kişinin gördüğünden olduğundan daha kötü bir durumda olmaması dilenmektedir.” (N.G)
- *Allah muhafaza edsin eyi insannarı. (KSS 1: 255)*
- *Allah var kapusundan eylesin. (KTF: 336)*
- *Allah yanıñda olsun. (KTF: 336)*
- *Allah yardımcısı olsun cümlesinin da bizim da.* “Zorluk çeken kişiler için kullanılır.” (N.Ö)

- *Allah'ım gözeglesin gendini kazadan beladan.* (C.A)
- *Allah'ım gözeglesin gendini.* “Tanrı korusun anlamında kullanılır.”(C.A)
- *Allah'ım saglasın seni kazadan beladan.* (KSS 1: 103)
- *Allah'ım sen yardım ed.* Zor bir durum anında, kişinin gerek kendi için, gerekse diğer kişiler için yardım dilemesidir. (C.A)
- *Düşman başına...* “Beddua gibi görünmekle beraber hitap edilen kişiye duadır.” (İHKS: 9)

2.1.37 Evlilik, Aile Kurma ile İlgili Geleceğe Ait Dualar

Bu dualar genellikle bekâr olanlar için yapılmaktadır. Bekarların bir an evvel evlenip yuva kurmaları, şanslarının bahtlarının açık olması, karşılıklarına çıkan kişinin iyi olması, onları mutlu edebilmesi konusunda dualar edilmektedir. Bu dualardan, geleceğin talihe bağlandığı anlaşılmaktadır.

- *Allah çirkiner talihi versin.* “Çirkin olan kişilerin şanslı olduğuna inanılır. Güzelin ise şansı olmaz.” (T.G)
- *Allah gadir gıymed bilene düşürsün.* (N.Ö)
- *Allah galbiñe göre versin.* (KTF: 336)
- *Allah gönñüñe göre versin.* (N.Ö)
- *Allah hayırlı talihler versin.* (N.Ö)
- *Allah hayırlı yazılar yazsın.* (N.Ö)
- *Allah ne muradıñ varısa versin.* (C.A)
- *Allah o..... şansı versin.* “Namuslu olmayan kişilerin her zaman şanslı olduğuna ve kendilerine layık olmayan, iyi bir eş bulduklarına inanılır.

Namuslu ve güzel olan kızların şansının olmadığına inanılır. Bu nedenle de anneler evlatlarına namussuzların şansını dilemektedir.” (T.G)

- *Allah sevenneri ayırmasın.* (İHKŞ: 8)
- *Allah sonnarnı hayır edsin./ Allah sonunu hayır edsin.* “Eşlerin birbirinden ayrılmaması dilenmektedir.” (T.G)
- *Allah yetiştirsin./ Allah seni da yetiştirsin.* “Büyüyüp güzel bir yuva kurasın. Sen de bu günlere gelesin anlamı vardır.” (N.Ö)
- *Şansı bahdı güzel olsun./ Şansı güzel olsun. /Bahdı güzel olsun.*
_Maşşallah gızın çoğ güzel.
_Şansı bahdı güzel olsun. (N.Ö)
- *Telli duvaklı gelin göreyim seni.* (N.Ö)

2.1.38 Evlatla İlgili Yapılan Dualar

Kişilerin evlatlarından yana mutlu olması, yüzlerinin evlatlarından yana gülmesi veya çocuğu olmayan kişilere Tanrı'nın çocuk vermesi ve evlatlarından yana hiç kimsenin acı çekmemesi ile ilgili olarak yapılan dualardır.

- *Allah evladlarıñdan güldürsün.* (N.Ö)
- *Allah her anaya böyle evlad nasib edsin.* “Annenin ya da babanın evladından yana getirdiği memnuniyeti ifade eder.” (N.Ö)
- *Allah her isdeyene versin.* “Çocuk isteyenler için yapılan dualardandır.” (T.G)
- *Allah herkese hayırlı evlad nasib edsin.* (N.Ö)

Evladından yana dert yanan kişilerin anlattıklarını dinledikten sonra kullanılan bir bedduadır. Bunun yanı sıra genel olarak da kişinin evladının hayırlı olması dlenir.

- *Allah kimseye evlad acısı vermesin.* (KTHÖ: 361)
- *Allah kimseyi evladıyla cezalandırmasın.* (T.G)
- *Seni da ana göreyim işşallah.* “Bekar kızlara yapılabildiği gibi evli olup da henüz çocuk sahibi olmayan kişilere de yapılan dualardandır. Çocuksuz olanın annelik duygusunu tadarak mutlu olması dlenmektedir.” (N.Ö)

2.1.39 Ün, Şöhretle İlgili Dualar

Kişinin iyi bir imajının olması, unutulmaması ve her iki dünyada da üstün tutulması yüksekte olması dlenmektedir.

- *Böyükler yanında adîñ söylensin.* (KSS 1: 37)
- *Herkesin yanında adîñ söylensin.* (KSS 1: 103)
- *İki cihanda aziz olasıñ.* (N.Ö)

2.1.40 Birinden Ayrılmış Olanlara, Sevdiklerini Uzağa Yollayanlara

Söylenen Dualar

Sevdiğinden, eşinden dostundan ya da ailesinden olan birinden, bir süreliğine ayrı düşmüş olan kişilere söylenen bir an önce beraber olmalarını ya da bir daha ayrılmamalarını ortaya koyan sözlerdir.

- *Allah bir daha ayrı düşürmesin./Allah bir daha ayırmasın.* (C.A)
- *Allah gavuşdursun.* (A.K)
- *En erken zamanda gavuşursuñuz işşallah.* (H.Ö)
- *Tez zamanda gavuşasıñız işşallah.* (H.Ö)

2.1.41 Hastalıkları, Tehlikeli Durumları Anlatırken Kullanılan Dualar

Birinin başına gelen bir felaketten ya da hastalıklardan bahsederken kullanılan sözlerdendir. Dinleyenlerin başına anlatılan felâketlerin gelmemesi, felâket gelmeden Tanrı'nın koruması istenir. Dua niteliğinde olanların yanı sıra, dua niteliğinde olmayan sözler de kullanılmaktadır. Dua niteliğinde olanlar şunlardır:

- *Allah beglesin.*

_Beş dagga galamam suyun altında. Boğulurum ben./_Aman Allah beglesin.

(C.A)

- *Allah gösdermesin.*

_Allah gösdermesin bir felaked durumunda insanı aç ölmegden gurtaracag olan aha o beyenmediğni arpa buydaydır. (ÇS-3, 10-17 Ağustos 2007: sayı 49)

- *Allah uzag edsin. /Allah guldun uzak eylesin.*

_Nilüfer o kötü hasdalıgdan olmuş./_Allah uzag edsin. (T.G)

- *Allah vermesin.*

_Oğlunu gaybeddi tırafig gazasında./_Allah vermesin. En böyüg acıdır bu bir insana. (T.G)

2.1.42 Kötü, İstenmeyen Olaylar ve Durumlar Anlatılırken Kullanılan Dualar

İstenmeyen olaylar anlatılırken, söz söylenen kişinin veya başkalarının o kötü olayı yaşamaması için, söze başlarken kullanılan sözlerdir. Bir kimsenin herhangi bir fiziki kusurundan, bir engelinden bahsederken, iğrenç olduğu düşünülen bir olay anlatılırken hayatta olan bir kişinin hayatta olmayan bir başka kişiye benzediği ifade edilirken kullanılan sözlerdir.

- *Allah'ın gücüne gidmesin.*

_Ne biçimdir o gözleri öyle Allah'ın gücüne gidmesin. Başga türlü. (N.Ö)

- *Töbeler olsun!* “Dua niteliğinde görünmemesine rağmen, söyleyen kişi tövbe ettiği için burada bağışlanma isteği vardır.”

_Ne çirkindir o gız töbeler olsun. (T.G)

- *Benedmeg gibi olmasın.*

_Benedmeg gibi olmasın ama cüzzamlı gibi görünür. (T.G)

- *Duyandan işidenden irag...(KSS 1: 142)*

- *Migagon “Allah korusun.”*

_Migagon! Kaza yapmasın ansızın. (Y.A)

- *Ölçüm olmasın.*

_Ölçüm olmasın ayağını buradan (kendi vücudunda göstererek) kesdiler gendine.

(N.G)

- *Üsdüñden uzag./ Üsdüñden uzag olsun.*

_Aman üsdümüzden uzag. Allah kimseye böyle acı vermesin. (T.G)

2.1.43 Sabırla İlgili Dualar

Kişinin kendisine veya bir başkasına sabır dilemesidir. Çekilen bir sıkıntı sonrasında söylenmesinin yanı sıra, ölümlerin yakınları için kullanılır. Hoşnut olunmayan durum karşısında da Tanrı'dan sabır dlenir.

- *Allah baña (saña) sabır versin. (T.G)*
- *Allah öğredmennere sabır versin.* “Kişi sabretmesi gereken kişi ya da kişilerin isimlerini söyleyerek de onlara duada bulunabilmektedir.” (H.K)

- *Allah sabırlıg versin.* (T.G)
- *Allah sabrını versin.* (N.Ö)
- *Yâ sabır! Yâ sabır!* “İstenmeyen hoşnut olunmayan bir durum karşısında sabır dilemek için kullanılır. Dua gibi görünmese de, aslında Tanrı’dan sabır dilendiğini bildiren eksilteli bir cümledir.” (T.G)

2.1.44 Olumlu Bir Söz Karşısında Söylenen Dualar

Hoşa giden veya tasvip edilen bir söz karşısında onaylama anlamında kullanılan kalıp sözlerdir.

- *Ağzıña sağlıg./ Diliñe sağlıg.* (N.Ö)
- *Allah duysun seni.* (N.Ö)
- *Diliñe sağlıg, beyiñe paşalıg.* (KTF: 336)

2.2 Beddualar

Beddua, Farsçada kötü anlamına gelen “bed” ile Arapçada dileme, isteme gibi anlamlara gelen “dua” kelimelerinden oluşmuş bir birleşik isimdir (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992: 297).

Toplumda bir kimsenin kötülüğüne, haksızlığına, zulmüne, eziyetine maruz kalan kişiler karşı tarafa beddua etme yoluna giderler. Beddua, karşı tarafın ölümünü, acısını isteme, hastalığını isteme, bir zarara uğramasını isteme, acı çekmesini isteme, ya da herhangi bir uğursuzluğunu dileme gibi kötü durumlarda ortaya çıkar. Kısaca karşı tarafın herhangi bir şekilde kötülüğünü dilemek ve bunun için de Tanrı’ya yapılan yakarışlardır denilebilir.

Kıbrıs Türk toplumunda da aynen dualar gibi beddualar da önemli bir yer tutmakta ve acı çeken çaresizlik içinde kalanlar, zarar gördükleri kişilere beddualar

yönelmektedirler. Beddualarımızda kişinin ölümü, acı çekmesi, maddi zarara uğraması, hastalık geçirmesi, öbür dünyada cezalandırılması vb. dileklere yer verilmektedir.

Kıbrıs beddualarının büyük bir çoğunluğunun emir kipi ile yapıldığı göze çarpmaktadır; fakat buradaki emir kipi kendi işlevinde kullanılmaktan ziyade, kişinin kötü dileğini ifade etmektedir (*Afacan ölümü bügsün seni, Azrayıl görsün gendini* vb.). Emir kipinin yanında “inşallah” sözcüğü ile birlikte geniş zaman kipinin, ikinci tekil şahısta istek kipinin kullanıldığı görülür. Ayrıca yüklemi ortaç eki ile pekiştirme ilgecinden oluşan beddualarımız (*Geberesice, yere batasıca.*) da bulunmaktadır. Ancak Kıbrıs beddualarında bu ifadelerin çok fazla göze çarpmadığı, kullanılmadığı görülmektedir. “*Geberesiñ.*”, “*Yere batasıñ.*” şeklinde bir kullanım söz konusudur. Beddualarda da aynen dualarda olduğu gibi hem eksilteli hem de sıralı cümle yapısı göze çarpmaktadır. Bunun yanında, yansıma sözcüklerle, ikilemelerle ve yakın anlamlı sözcüklerle kurulan beddualarımız sayıca az değildir. Hatta üçleme niteliğinde beddualarımız da bulunmaktadır. Uyaklar hem söyleme kolaylığı hem de ahengi sağladığından, pek çok kalıp sözde olduğu gibi beddualarda da uyaklar, özellikle söz başı uyaklar dikkat çekmektedir.

Beddualarda da Kıbrıs Türk toplumuna ait yaşama biçimi göze çarpmaktadır. Bunun neticesinde Rum toplumu ile iç içe yaşamaktan kaynaklanan Rumca sözcüklerin beddualarımızda önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Bunu yanı sıra Rumca beddualarımız ve “gâvur” sözcüğünün geçtiği beddualarımız da vardır (*Mavro yerimo galsın. Dambuçça çıkarasıñ. Dumbano çıkarasıñ. Gâvur gurşunundan gidesiñ. vb.*). Kıbrıs Türk toplumunda daha çok kadınlarımızın beddua ettiği göze çarpmaktadır. Muhtemelen kadınlarımız gördükleri bir kötülük karşısında

erkeklere nazaran kendilerini daha çaresiz hissetmektedirler. Bu da onları bedduaya etme yoluna götürmektedir.

Kıbrıs beddualarında Kıbrıs Türk toplumunun batıl inançları, değerleri de ortaya çıkmaktadır. “*Ocağıña incir ağacı dikilsin.*” şeklinde yapılan beddua, incir ağacının Kıbrıs Türk toplumundaki eski inanışa göre incir ağacının uğursuz sayıldığıının, ailenin düzenini ve dirliğini bozacağıının göstergesidir. “*Ramazan topuyunan gidesin.*” şeklinde kullanılan bedduanın ise, yine Kıbrıs Türk toplumunun Ramazan kültürünü yansıttığını ve dini inancın da beddualara yer tuttuğunu görmekteyiz.

2.2.1 Karşı Tarafın Ölümünü Dileyen Beddualar

Kıbrıs beddualarının önemli bir bölümü, ölüm üzerine kurulmuş olan beddualardır. Canı yanan kişi, karşı tarafın doğrudan ölümünü istemekte ya da dolaylı yoldan ölmesini dilemektedir. Ancak ad aktarması yoluyla da öldürme, ölüm isteği belirtilmektedir.

- *Adı badsın!* (KTAD: 119)
- *Adı badsın da çağrılmasın.* (KTHÖ: 356)
- *Adı galsın.* (KTF: 337)
- *Afacan ölümü bügsün seni!* (KAD: 12)
- *Ağır basdırır seni işşallah.* “Bu bedduada kişinin toprağın altında kalması dilenmektedir.” (KTHÖ: 356)
- *Allah da seni yagsın üş günnüg gelinikan!* (KSS 1: 248)
- *Allah tükedsin gendini işşallah!* (N.Ö)
- *Ansız ölümüne uğrasın!* “Kişinin aniden ölüp gitmesi dilenir.” (KAD: 13)
- *Azrayıl görsün gendini!* (KSS 1: 506)

- *Başından biñ beytambal galsın!* “Mal kavgasında ölsün de malı kalsın anlamında kullanılır.” (N.G)
- *Biñ parça olsun./ Biñ parçaya bölünsün.* (KTF: 337)
- *Boyu devrilsin!* (N.Ö)/ *Boyuñ posuñ devrilsin.* (KTAD: 170)
- *Canı çıgsın işşallah!* (N.Ö)
- *Canı çıgsın da içi galsın.* (KTHÖ: 357)
- *Canı g.tünden çıgsın.* (KTAD: 177)
- *Canıñı yeyesin işşallah.* (N.Ö)
- *Çaresiz derdlere düşsün.* (KTF: 337)
- *Dilerim Tañrı’dan yatasıñ da gakayamayasıñ!* (KSS 1: 462)
- *Eceli gazalara ovrar işşallah!* (KSS 2: 488)
- *Etişmeyesıñ gidesıñ!* (N.Ö)
- *Etişmeyeydi olsun./_Etişmeyeydi olsun öyle olacag olan.* “Keşke dünyaya gelmeseydi.” anlamında kullanılır. (N.Ö)
- *Eve parçalarıñ gelir işşallah.* (KTHÖ: 358)
- *Fenaysa fenalığı canına çıgsın!* “Kötüyse kötülüğü canını almasına neden olsun. Şerri kendisine dokunsun ve ölmesine sebep olsun anlamındaki ilenç sözüdür.” (KSS 2: 550)
- *Galıbına naled olsun!* (KSS 2: 557)
- *Gara haberi ganlı gömleği gelsin!* (KAD: 14)
- *Gara haberiñ gelsin.* (KTF: 338)
- *Gara yer yesin seni.* (KTHÖ: 358)
- *Gâvur gurşunundan gidesıñ!* (T.G)

- *Geber da gurtulayım.* (KTHÖ: 358)
- *Geberesice./ Geberesiñ işşallah.* (T.G)
- *Gendini golera bügsün!* “1835 yılında Kıbrıs’ın Osmanlı Devleti’nin elinde olduğu yıllarda, Lefkoşa kenti’nde büyük bir kolera salgını olmuş ve birçok kişi bu salgından hayatını kaybetmiştir. Bu bedduamızın da, o günleri etkisinde kalınarak söylendiğini görmekteyiz.” (KSS 2: 590)
- *Gidişi olsun da dönüşü olmasın işşallah!* (T.G)
- *Gudussa azgınsa azgınlığı canına çıgsın!* (KAD: 14)/ *Guduzluğu canına çıgsın.* “Azgınlığından ölüp gitsin anlamında kullanılmaktadır.” (KTHÖ: 359)
- *Huyu gurusun!* “Kötü huylu kişilere yapılan beddualardandır. Karşı tarafın beğenilmeyen huyları olduğu zaman kullanılır.” (T.G)
- *İşşallah devasız derdlere uğrar!* (KSS 2: 716)
- *İşşallah eceli gazalara uğrar!* “Tanrı’m senden dileğim, düşmanımın sağlığı iyiyken kazaya uğrayarak ölmesini sağlamandır.” (KSS 2: 716)
- *İşşallah ecelsiz gazalara uğrar!* “Tanrı’m senden dileğim, düşmanımın kaza sonucu erken ölmesini sağlamandır.” (KSS 2: 716)
- *İşşallah yennarı görmez!* “Tanrı’m senden dileğim düşmanımın ocak ayındana önce ölmesini sağlamandır.” (KSS 2: 722)
- *İşşallah zerzebil geberir!* “Tanrı’m senden dileğim düşmanımın açlıktan ve yokluktan ölmesini sağlamandır.” (KSS 2: 723)
- *İşşallah gahrından kahr kahr boğulur!* “Tanrı’dan dileğim düşmanımın üzüntü ve acıyla kıvrınmasını sağlamandır.” (KSS 2: 717)
- *İşşallah ölür da gurtulurug elinden.* (C.A)

- *İşşallah yer oturur üsdüne!* “Tanrı’m senden dileğim düşmanımın üstüne toprak yığılmasını sağlamandır.” (KSS 2: 723)
- *Kör gurşundan gidesiñ.* (KTHÖ: 359)
- *Mezarını göreyim.* (KTF: 338)
- *Nefesi çekilsin.* (KTAD: 330)
- *Ohlu bıçag garnına, palta küreg mezarına.* “Acıklı olaylardan zevk alan kişiler için yapılan bir kargıştır. Kişinin bıçakla öldürülüp gömülmesini dilemektir. Birisi “oh” veya oh olsun dediği zaman karşılık olarak söylenen bir bedduadır.” (KTHÖ: 359)
- *Ölesiñ işşallah.* (T.G)
- *Ölü yucu çıksın evinden!* (T.G)
- *Ölümü bıçagdan/ bıçağınan olsun.* (KTHÖ: 359)
- *Ölüñü öperim işşallah.* (KTHÖ: 359)
- *Parçalanasiñ işşallah.* (C.A)
- *Patlayasiñ işşallah!* (N.Ö)
- *Ramazan topuynan gidesiñ işşallah!* “Geceye ertesi güne kalmadan kişinin ölmesi ve o topun sesiyle yok olması dilenir.” (KAD: 14)
- *Rezilsa rezilliği canına çıgsın.* (KAD: 14)
- *Sabaha galmayasiñ./ Sabaha yetişemeyesiñ.* (KTF: 338)
- *Sebeb olan sebepsiz galsın.* “Kişinin sebepsizce ölümü dilenir.”(KTF: 338)
- *Sırtı teneşire gelesice.* (N.Ö)
- *Soykañ çıgsın.* (A.Ö)
- *Tüfegden gidesiñ işşallah.* (KTHÖ: 360)

- *Yaşını yerde sayayım işşallah.* (KTHÖ: 360)
- *Yeñir ağrısı çekesiñ!* (T.G)
- *Yeñir ağrısı yesin seni.* “Kişinin kanser hastalığına yakalanıp günden güne eriyip tükenmesi dlenir.” (KTF: 338)

“Yeñir” sözcüğünün ET “yağır” sözcüğünden geldiği tahmin edilmektedir. “Yağır” biçimi, yük ve binek hayvanlarının sırtında eyer ve semerin açtığı yara (Ayverdi, 2010: 1325) anlamına gelmektedir. “Yeñir” ise çıban, yara (Kabataş, 2009: 593) anlamında olup, “yağır” sözcüğünden geldiği düşünülebilir.

- *Yer otursun üsdüne!* (KTAD: 413)
- *Yer yesin genni.* (KTF: 338)
- *Yere badsın! / Yere batasıca.* (T.G)
- *Yerin dibine girsin!* (T.G)
- *Yerinan yegsan olasıñ.* (KTHÖ: 360)
- *Yetişmesin gelsin.* (KTHÖ: 360)

2.2.2 Kişinin Öbür Dünyada, Öldükten Sonra ya da Ölürlen Acı Çekmesinin İstendiği Beddualar

Karşı tarafa beddua yönelten kişiler, çoğu zaman can yakan kişinin acı çekerek ölmesini dilemektedirler. Bu o kişinin daha kötü, daha elim bir şekilde cezalandırılması demektir. Bunun yanında kişinin öldükten sonra öbür dünyada cezalandırılmasının istendiği beddualar da vardır.

- *Allah yagsın p.zevengi s.çarkan!* “Daha fazla kadınlarımızın kullandığı sövgülü ilençlerimizden biridir. Hedef alınan kişinin duadan yoksun ve pis olarak ruhunu teslim etmesi dileğidir.” (KSS 1: 261)
- *Ateş yagsın seni.* (KTHÖ: 357)
- *Başucuna boyundurug koymayınca lar gebermesin.* “Kişinin boynundan hasar görerek ölmesi dilenir. Boynun kopsun ve ölesin anlamı mevcuttur.” (KTHÖ: 357)
- *Beni bu dünyada sen yagdiñ obir dünyada da sen yanasiñ.* (KTHÖ: 357)
- *Bir avuç tobrag bulunmasın gömsünner geni.* (KTF: 337)
- *Bir damla su vereniñ olmasın.* “Geçmiş dönemlerde ölüm yatağında olan kişinin ağzına ağzının ıslak kalması susuz kalmaması için su damlatılmakta idi. Burada kişinin öleceği sırada bu şekilde cezalandırılması dilenmektedir.” (T.G)
- *Buhur vericisi galmasın!* (KSS 1: 111)
- *Cenned yüzü görmeyesiñ!* (T.G)
- *Eviñde ölmeyesiñ.* (KTF: 338)
- *Gabira gibi yanasiñ işşallah!* “Kişinin kızarmış ekmek gibi yanması mecazi anlamda acı çekmesi dilenir.” (H.E)
- *Gaynayasıñ işşallah!* (T.G)
- *Gazanda gaynayasıñ!* (T.G)
- *İşşallah cehennemde cayır cayır yanar!* (KSS 1: 107)
- *İşşallah eyi ölümde ölmez!* “ Tanrı’m senden dileğim düşmanımın çok acılar çekerek ölmesini sağlamandır.” (KSS 2: 717)

- *İşşallah kadran gazanında gaynar!* (KSS 1: 107)
- *Lamron na su gabse.* “Seni ateş yakısın. Yanarak acı çekerek ölesin.” (KTAD: 318)
- *Mezarda rahat edmeyesin!* (T.G)
- *Mezarı açığ galsın!* (KSS 1: 111)
- *Mezariñ açılır işşallah.* (N.Ö)
- *Mezariñin tobrağı üsdüne gonmadan ölmeyesin./ gebermeyesin.* “Kişinin kendi mezarını görerek acı çekerek ölmesi dilenmektedir.” (KTHÖ: 359)
- *Öldüğüñ gün ölüme çare bulunsun.* (KTF: 340)
- *Seni pamugla savurmassam canıñ çıgmasın.* (KTAD: 361)
- *Yaddığı yerde hordlasın!* (H.T)
- *Yaddığı yerin altı azgan diken, üsdü çakır diken olsun!* “Tanrı’m senden dileğim ölen düşmanımın mezarında çok acılar çekmesini sağlamandır.” (KSS 2: 722)

2.2.3 Tanrı Tarafından Gereğince Cezalandırılmanın İstendiği Beddualar

Kişiler çoğu zaman zarara uğrayıp da çaresiz kaldıkları, neticeyi değiştiremedikleri ya da karşı taraftan intikam alamadıkları durumlarda, her zamanki gibi Tanrı’ya başvurmakta ondan medet ummakta ve yardım beklemektedirler. Aşağıdaki beddular da zarara uğrayan canı yanan kişi Tanrı’yı devreye koymakta ve söz konusu kişiyi onun en güzel şekilde cezalandıracağına inanmaktadır.

- *Allah belañi versin./* Allah belañi vermesin. “Bedduanın hafifletilmiş şeklidir.” (N.G)

- *Allah cezañı versin./ Allah cezañı vermesin.* “Bedduanın hafifletilmiş şeklidir.” (N.G)
- *Allah ’ın gazabına uğrayasñ.* (C.A)
- *Allah gelsin haggiñdan.* (C.A)
- *Allah nasıl bilirse öyle yabsın.* “Tanrı’nın gereğince söz konusu kişiyi cezalandırması dilenir.” (C.A)
- *Allah ’ıñdan bulasñ!* (C.A)

Canı yanan kişi, karşı tarafın belaya uğraması, küçük düşmesi, mutluluk bulmaması, yüzünün hiç gülmemesi, istediği bir şeyi elde edememesi, delirmesi, korkması, küçük düşmesi ve yaptığının karşılığını bulması vb. dileklerine beddualarında yer verebilmektedir:

- *Allah ateşsiz yagsın seni!* “Tanrı seni sayrılıkla, üzüntüyle, kaygılarla, kuşkuyla eritip tüketsin anlamındaki ilenç sözü.” (KSS 1: 242)
- *Allah belayı başıñdan hiç egsig etmesin!* (C.A)
- *Allah biñ belasını versin!* (KSS 1: 57)/ *Allah biñ türlüñü versin!* (N.G)
- *Allah gendini dosd düşman yanında iki paralığ edsin!* (KSS 1: 265)
- *Allah kısımed edmesin.* (KTF: 337)
- *Allah kismetini kessin.* (KTF: 337)
- *Allah layığın versin.* (KTF: 337)
- *Allah musdahakñı versin.* (KTF: 337)
- *Allah saña da versin aynısını da gör o zaman!* (T.G)
- *Allah vere gil galmasın.* “Tümü tükensin.” (KTF: 337)
- *Allah versin gene da acımasın.* (KTF: 337)

- *Allah yüzünü güldürmesin.* (KTF: 337)
- *Allah'a can vermesin.* “Kişinin can vermeyip acı çekmesi ve acı çekmeden Tanrı'nın canını almaması dilenmektedir.” (KTAD: 130)
- *Allah'ımdan dilerim hayır yüzü görmesin!* (T.G)
- *B.gda gaynayasıñ!* (T.G)
- *Baş beladan gurtulmasın!* (KSS 1: 57)
- *Başından derd egsig olmasın.* (C.A)
- *Beni yârdan ayıranın kemigleri gırılsın.* (KTF: 337)
- *Beter olasıñ!* (T.G)
- *Bir paltaya sap olamayasıñ.* (KTF: 338)
- *Bişirsinner gurtarsinnar da yeyemesin!* (KSS 1: 375)
- *Bişirsinner gurtarsinnar önüne gosunnar da yeyemesin!* (KSS 1: 375)
- *Boka batasıñ!* (SBG: 106)
- *Bu seferlig yeter geleceg yıl beşbeter olasıñ.* (KTHÖ: 357)
- *Can çekişsin da can vermesin!* (T.G)/ *Can çekişsin da canı çıgmasın!* (KTAD: 13)
- *Daş daş üsdüne galmasın.* (KTF: 337)
- *Derdden gurtulmayasıñ.* (T.G)
- *Dilerim Tañrı'dan iki yakayı bir araya getiremesin!* (KSS 1: 462)
- *Ed yüzü görmeyesiñ, kemig yalayasıñ!* “Bollukta kıtlık içinde yaşayasın. Geçim sıkıntısı çekerek yaşayasın. Başkalarının atıklarıyla geçinesin.” (KSS 1: 488)
- *Edme bulma dünyası, eddiñ madem çekesiñ.* (KTF: 337)

- *Emdiđiñ süd burnuñdan gelsin. (C.A)*
- *Enişden cillensin da yokuşu bulamasın. (KTF: 337)*
- *Ersin eremesin, bagsın göremesin! (KSS 1: 506)*
- *Gara gara belasını versin! (KSS 1: 57)*
- *Gara kömür göreyim seni. (KTHÖ: 358)*
- *Giddiği yerde dinnenmesin işşallah. (KTHÖ: 358)*
- *Gorkduğuna oğrasın. (KTF: 338)*
- *Gurusun da tahda olsun. (KTF: 338)*
- *Gün yüzü görmesin! (T.G)*
- *Haset eden hasret galsın! N.Ö)*
- *Hayır yüzü görmeyesiñ! (N.Ö)*
- *İki guduz olasıñ işşallah! “Tanrı’dan dileğim iki kere kuduz olmandır.” (KSS 2: 686)*
- *İlahî Tañrı’m can çekişsin da ruh teslim edemesin! (KSS 2: 692)*
- *İlahî Tañrı’m o da genşliğne sevinemesin! (KSS 1: 120)*
- *İlahî’m kapuyu bulamayasıñ. (KTF: 338)*
- *İlahî’m Tañrım da hayır çıkarmasın. (KTF: 338)*
- *İnin inim inneyesiñ işşallah! (T.G)*
- *İşşallah deli divane olur da dağlara çıkar! (KSS 2: 715)*
- *İşşallah deli olur da dağlara çıkar! (KSS 2: 715)*
- *İşşallah sabsarı mumya olur! (KSS 2: 720)*
- *İşşallah Tañrı’m yıbyığın galır! (KSS 2: 722)*
- *İşşallah tumarhana gaşgını olur! (KSS 2: 722)*

- *İşşallah zencir delisi olur!* “Tanrı’m senden dileğim düşmanımın kişilere kötülük yapmasını önlemek için aklını kaçırmamasını ve zincire bağlanmasını sağlamandır.” (KSS 2: 723)
- *İşşallah elime düşer da baña muhdac olur!* (T.G)
- *Kapıñı açan olmasın./ Kapıñı çalan olmasın.* “Kişinin arayanının soranının olmaması ve yalnız kalması dilenir.” (T.G)
- *Lâned olsun yüzüñe.* (C.A)
- *Mum gibi eriyib akasıñ.* (KTF: 338)
- *Nâmerde muhdac olasıñ.* (KTF: 338)
- *Benim canımı yagdı. Onun da canı yansın işşallah!* (N.Ö)
- *Öldüğünü deyil, süründüğünü göreyim işşallah!* (KAD: 14)
- *Sürüm sürüm sürünesiñ!* (T.G)
- *Yadsın ağlasın, gagsın ağlasın!* (KSS 1: 111)
- *Yerlerde sürünesiñ!* (N.Ö)
- *Yörüyen gabira göreyim genni.* “Kişinin kızarmış ekmeğe gibi yanması, mecazi olarak acı çekmesi dilenmektedir.” (A.Ö)

2.2.4 Kişinin Açlık Yokluk Görmesinin İstendiği Yiyeceklerle İlgili Olan

Beddualar

Açlık çekmek, yokluğa düşmek bir kişinin acı çekmesine neden olur. Aşağıdaki beddualarımızda da, kişinin açlık çekmesi dilenerek, açlıkla terbiye edilmesi istenmektedir. “Egmeğ adlı sen da yayan”, “Egmem yaya olsun sen da adlı gene da yetişemeyesiñ”, “Ekmeğe doymayasıñ.” gibi beddualarımızda açlıkla “ekmek”

sözcüğünün bağdaştırılması, ekmeğe bir nimet olarak beddualarda da yer verildiği ve önemsendiği görülmektedir.

- *Avış açıb dilenir işşallah!* (KSS 1: 299)
- *Düşman malı para olsun seniñki da tobrag!* (KAD: 13)
- *Egmeğ adlı sen da yayan!* “Kişinin ekmek bulamaması aç kalması dilenir.” (KAD: 14)
- *Egmeğim yaya olsun sen da adlı gene da yetişemeyesiñ!* “Kişinin aç kalması dilenir.” (KAD: 13)
- *Ekmeği doymayasıñ.* (KTF: 337)
- *Elinde sepedinan dilensin.* (KTF: 337)
- *Garnı ekmeğe doymasın.* (N.Ö)
- *İki yakasını bir araya getiremesin!* “Kişinin düze çıkamaması dilenir.” (T.G)
- *İşşallah bir guruşa muhdac olur!* (KSS 2: 714)
- *İşşallah bir onnuğa muhdac olur!* (KSS 2: 714)
- *Kapı kapı dilenesiñ işşallah.* (T.G)
- *Öñüne gosunnar da rusatı olmasın yesin.* (KTF: 338)
- *Yabsınnar da yeyemeyesiñ.* (N.Ö)
- *Yediği gan irin olsun da üsdünden agsın!* “Kendisini yedirip içirene bağlı olması gerekirken değerbilmezlik gösterip suç işleyenlere yapılan ilençtir. Tuz ekmek alçaklarına söylenen ilenç sözü.” (KSS 2: 1026)

2.2.5 Kişinin Ailesinin Dağılması ile İlgili Olan Beddualar

Kişinin ailesinin dağılıp yok olması, zor durumda kalması ve acı çekmesi ile ilgili olan beddualardır.

- *Hepsinin köküne kezzab suyu.* (N.Ö)
- *Hepsinin köküne kibrîd suyu.* (KSS 2: 658)
- *Ocağın badsın.* (T.G)
- *Ocağın dağılsın.* (KTHÖ: 359)
- *Ocağın sönsün.* (KTHÖ: 359)
- *Ocağında incir ağacı bidsin.* (İHKS: 195)

İnanca göre incir ağacı uğursuzluk getiren bir ağaçtır ve evin temelinde etkili olan incir ağacının aileyi, yuvayı dağıtacağına inanılır. İncir ağacının gerek meyvesinden çıkan sütün, gerekse yapraklarının kaşıntı alerji yaptığı söylenmektedir. Bu nedenle de uğursuz sayılmaktadır. Başka bir görüşe göre incir ağacı her yerde istenmeyen şekilde de çok çabuk yayılan, harabelerde viran yerlerde üreyen bir ağaçtır ve yayılırken diğer ağaçların da mineralini aldığı söylenmektedir. Bir diğer görüşe göre de, Hz. Âdem ve Havva cennette yasak ağaca yaklaşır meyvesini yiyince, edep yerleri görünmeye başlamış ve cennet yapraklarından üst üste koyup edep yerlerini örtmeye çalışmışlardır. Edep yerlerini örtmeye çalıştıkları yaprak da, incir ağacının yaprağıdır. Bu nedenle uğursuz olarak kabul edilmektedir.

2.2.6 Kişinin Soyuna Sopuna, Yakınlarına Yönelik Beddualar

Zarara uğramış ya da birinden kötülük gören kişiler, sadece söz konusu kişiye değil, kızgınlık nedeni ile, onu dünyaya getirene, yakınlarına, soyuna sopuna da beddua etmekte ve böylece rahatlamaya çalışmaktadırlar. Kişiler arasındaki yakınlık ve bağ düşünülecek olursa, kızılan kişinin tüm yakınları hatta çocukları da yapılan beddualardan nasibini almaktadır.

- *Bana yabdıgları evladlarıñda bulasıñ!* (T.G)
- *Çocuglarıñın ölüsünü öpesiñ!* (T.G)/ *İlahî Tanrı'm o da benim gibi çocuklarının ölüsünü öbsün.* “İlenen, kendi çektiği cefanın kötülük gördüğü kişinin de çekmesini istemektedir.” (KSS 2: 696)
- *Evlad sevgisi görmesin.* (KTF: 337)
- *Evlad yüzü görmeyesiñ.* (T.G)
- *Evladlarından çegsin işşallah!* (T.G)
- *İşşallah çocuklarına sevinemez!* “Tanrı'm senden dileğim düşmanımın çocuklarına sevinmesini önlemendir.” (KSS 2: 715)
- *İşşallah etişemez içine girmeye da ölülerine kısımed olur!* “Tanrı'm senden dileğim düşmanımın yaptığı evde gönenememesini satılmasını ve elde ettiği parayı da ölülerinin gömülmesi için harcanmasını sağlamandır.” (KSS 2: 717)
- *Kökü gurusun!* “Yok olsun, kahrolsun, ölsün. Kimi kimsesi kalmasın.” (KSS 2: 751)
- *Kökü kökmeği gurusun.* (N.Ö)
- *Mavro yerimo galsın.* “Kişinin kimsesiz kalması dilenir.” (KTAD: 322)
- *Sinsileñ kesilsin.* (KTHÖ: 360)/ *Sülaleñ kesilsin.* (KTHÖ: 360)
- *Seni doğurana naled olsun.* (KTHÖ: 360)
- *Seniñ çocuklarıñ da sana aynısını yabsın işşallah!* (T.G)
- *Soyuñ gurusun.* (N.Ö)/ *Soyuñ sopuñ gurusun!* (T.G)
- *Tohumu gurusun!* (T.G)
- *Yedi cediñe lanet olsun!* (H.T)
- *Yedi garnı hordlasın!* (H.T)

2.2.7 Kıskançlık Üzerine Söylenen Beddualar

Kıskanç kişiler için söylenen beddualardır. Kıskanç kişileri çıldırtmak, daha da kıskandırmak için söylenir.

- *Çatır çatır çadlasın./ Düşmannarım çadlasın çatır çatır./ Kısganannar çadlasın.* “Kıskananlar varsa onlara nispet yapmak için kullanılır.” (G.T)

2.2.8 İçinde Hayvan Adları Geçen Beddualar

- *Domuz mezarında hordlasın!* (KSS 1: 107)
- *Eşşeg govcalasın seni./ _Samimi gonusduğumuz birine “be eşşeg” derig. Canımız sıkıldığında “Eşşeg govcalasın seni.” derig.* (ÇS-3, 6-13 Temmuz 2007)
- *Eşşeg tebsin seni.*(N.G)
- *Goynuña ilan agsın./ Sağır ilan sogsun seni.* “Sağır yılan zehirli olduğu için, en kötü biçimde zarara uğraması dilenir.” (T.G)/ *Yılan yesin geni beş başlı.* “Beş başlı yılan oldukça zehirli olduğu için, kişiye vereceği zararın daha fazla olabilmesi açısından bu şekilde bir dua yapılır. (KTF: 338)
- *Hayvan olasıñ.* (İHKS: 224)
- *Kapımda köpeg gibi sürünsün işşallah!* (T.G)
- *Köpeg yesin gendini!* (N.Ö)
- *Köpeg yesin leşini.* (T.G)/ *Köpegler çekişdiresin leşini!* “Öldüğünde mezara girmesin ve leşini köpekler yesin.” (KSS 2: 754)
- *Öküz pisliği gibi kokasıñ!* (SBG: 106)

2.2.9 Görüşülmek İstenmeyen Kişilerle İlgili Beddualar

Bıkkınlık veren, görüşülmek istenmeyen, hayatımızdan çıkarmak istediğimiz kişiler için yapılan beddualardır. Esasen dua niteliğinde olmakla beraber, istenmeyen kişilere söylendiği için beddua niteliğinde de kabul edilebilir.

- *Allah dünya gomşusu eddi, ahred gomşusu edmesin.* (KSS 1: 249)
- *Aman benden uzag olsun.* (T.G)
- *Benden uzag, Allah'a yakın olsun.* (C.A)
- *Yüzünü köpeg görsün.* “Kendisiyle hiç görüşmek istemiyorum anlamındaki söylem.” (KSS 2: 1053)
- *Yüzünü şeytan görsün!/ Şeytan görsün yüzünü.* (N.G)

2.2.10 Çok Konuşan Kişilere Yapılan Beddualar

Çok ve gereksiz konuşmak, çoğu zaman sıkıntı veren bir durumdur, karşı tarafı da rahatsız edicidir. Bu nedenle çok konuşanlara, gereksiz gürültü yapıp kafa şişirenlere yönelik beddualarımız bulunmaktadır. Bunlar, kırgınlık anında söylenmektedir.

- *Banugla çıkarasıñ.* “Çok konuşan ya da bağırان kişinin sesini kesmesi için kullanılan bir beddua sözüdür. “Vebaya yakalan” ya da “veba ol” anlamında kötü bir bedduadır.” (Y.A)
- *Dambuçça/damburça çıkarasıñ.* “Dambuçça, tahıl savurmak için kullanılan elektir; ancak def olarak da kullanılabilir. “Damburça çıkarasıñ.” elek çıkarasın anlamına gelip, karşı tarafa patlayasın diyerek beddua edilmektedir.” (A.G)

- *Dumbano çıkarasıñ.* “Dumbano çıkarasıñ.” davul çıkarasın anlamına gelip, mecazi olarak söz söylenen kişinin davul gibi patlayıp ölmesidir.” (A.G)
- *Garvuni çıkarasıñ.* “Garvuni Rumca ‘kömür’ anlamında olup ‘Garvuni çıkarasıñ.’ sözü kişinin sesini kesmesi için kullanılan bir beddua sözüdür. (Y.A)
- *Gazzıg çıkarasıñ işşallah!* (T.G)
- *Hasba çıkarasıñ!* “Dert, hastalık geçiresin.” anlamında kullanılan bir beddua sözüdür.” (N.Ö)
- *Hasganda/hasgonda çıkarasıñ.* “Kapa ağzını” anlamında olup, beddua niteliğinde kullanıldığı için “Ağzın açık kalsın, ölesin.” anlamında kullanılan bir sözdür. (H.Ö)
- *Huvusa/huğusa çıkarasıñ.* “Kişinin sesini kesmesi için kullanılan boğmaca öksürüğü anlamında da kullanılan bir beddua sözüdür.” (Y.A)
- *Zehir çıkar hem zembereg.* (KTF: 338)
- *Zehir çıkarasıñ!* (N.Ö)
- *Zehir zembereg çıkarasıñ.* (KTF: 338)

Bunların yanında beddua niteliği taşımayan ancak bağırarak çığlık atan kişiler için kullanılan sözler de vardır:

- *Götüñden çekeller sanki da .* (T.G)/ *Götüñden mi çekeller seni?* (T.G)

2.2.11 Haksızlığa Uğrayan Kişilerin Yaptığı Beddualar

Haksızlığa uğramak sıkıntı verici ve üzücü bir durumdur. Hiç kimse hak etmediği bir tutuma ya da davranışa maruz kalmak istemez ve herkes hakkı olanı,

emeğinin karşılığını er ya da geç almak ister; aksi durumlarda, sonuca katlanmak oldukça zordur. Aşağıda bunun üzerine yapılmış beddualar bulunmaktadır:

- *Haggımı yeyenner sapımı da yesin!* “Erkeklerin yapmış olduğu bir bedduadır.” (KSS 2: 644)
- *Haggımı yeyenlerin üsdünden gan irin olsun agsın!* “Emeğim karşılığı ücretimi, alacağımı ya da payımı vermeyenler sayrılansınlar ve haksızca yedikleri üzerlerinden kan ve irin olarak aksın.” (KSS 2: 645)
- *Harram olsun gendine emeglerim!/ _Hiş bir günden bir güne yüzümü güldürmedi. Harram olsun gendine emeglerim.* (T.G)

2.2.12 Söylenilen Sözlere İnanılmadığı Zaman Yapılan Beddualar

- *Boynuzuna andız sakızı yapışsın.* “Söylenen sözlerde gerçek payı ve olurluğu yok.” (KTAD: 169)

2.2.13 Beklenmedik Olaylar Karşısında Söylenen Beddualar

Belli olaylar belli zamanlarda gerçekleşmelidir. Beklenen zamanda gerçekleşmediği takdirde sıkıntı verici olur.

- *Sıdmaysañ gün aşırı!* (KAD: 14)
- *Sıdmaysa gün aşırı, gartanaysa yılbaşı.* “Bazı olaylar belli zaman dilimlerinde gerçekleşir. Beklenmedik bir anda gerçekleşirse, kişide başkaldırıya neden olur.” (KSS 2: 923)

2.2.14 Organlara Yönelik Beddualar

Kuzey Kıbrıs'ta organlara yönelik olarak kullanılan beddualar, diğer bedduaları ayırmada büyük bir yer tutar. Baş, yüz, ağız, göz, dil, burun çene, diş,

boğaz, ense, boyun, ciğer, tırnak, el, parmak, karın, ayak ve kadınların cinsel organına yönelik beddualar vardır.

2.2.14.1 Yüzle İlgili Olan Beddualar

- *Allah yüzünü güldürmesin.* (KTF: 337)
- *Yüzüne köpeg s.şsin.* “Bıkkınlık gösterip nefret etmek.” (KSS 2: 1052)
- *Yüzüne s.çayım da dũnyayı b.glu görsün.* “Dış dünyanın güzelliklerini görememesi dilenmektedir.” (KSS 2: 1052)

2.2.14.2 Gözle İlgili Olarak Kullanılan Beddualar

- *Allah düşmanın gözünü kör edsin!* (N.Ö)
- *Gargalar oysun gözüñü.* “Hayvanlarla da ilgili olan beddualardandır.” (T.G)
- *Gözleri cam kessin.* “Kişinin ölmesi dilenir. Ölünce çoğu insanın gözleri açık kalarak, cam gibi görünmektedir.” (KTF: 337)
- *Gözlerñe gara leke ensin.* (KSS 1: 111)
- *Gözlerñin ferî sönsün.* (G.B)
- *Gözü çıkasıca.* (KTF: 337)
- *Gözü çıksın da bir daha görmesin.* “Sevmediği ya da düşman bildiği kişinin görme duyusunu yitirmesini dileyen kargış sözü.” (KSS 2: 621)
- *Gözü kör olsun!/ İki gözü kör olsun!/ Gözü kör olmasın.* “Gözün kör olmasın şeklinde hafifletilmiş biçimde de kullanılır. Anneler kızgınlık anında çocuklarına bu şekilde beddua etmektedir.” (N.Ö)
- *Gözün bagsın da, diliñ söylemesin.* “Konuşmak istediği halde konuşamasın anlamı vardır.” (T.G)

- *Gözüne dizine dursun.* (C.A)
- *Gözünü tobrag doyursun.* “Açgözlü, doymak bilmez, haris, mal mülk edinmede gözü doymayan.” (KSS 2: 626)
- *Gözüñün beyazı agsın.* (KTF: 338)
- *İki gözü bir deligden çıgsın.* “Görme duyusunu sağlayan organlara yönelik yapılan ilençlerdendir. Hedef alınan kişinin görme duyusunun tümünden yitirmesi dileğidir.” (KSS 2: 685)
- *İşşallah iki gözü önüne akar.* (T.G)

2.2.14.3 Burunla İlgili Olan Beddualar

- *Burnu b.gdan gurtulmasın!* (KSS 1: 111)
- *Burnu b.ka badsın!* (YAKAD: 13)
- *Burnu sürtünsün işşallah!* “Kişinin acı çekmesi, sürünmesi dilenir.” (T.G)
- *Yüzünden burnu düşsün!* “Kişi düşmanının cüzzama yakalanmasını ve burnunun köpüp düşmesini dilemektedir.”(YAKAD: 15)

2.2.14.4 Ağız, Çene, Dişle İlgili Olan Beddualar

- *Ağzı gurusun.* (KAD: 13)
- *Ağzına su damladan olmasın.* “Ölümlle ilgili beddualardandır. Ölünün ağzının kurumaması için ağzına su damlatılır. Öldükten sonra su damlatanın bulunmaması dilenir.” (T.G)
- *İşşallah Tanrı'm ağzı sovrur!* “Tanrı'm senden dileğim düşmanımın ölmesini sağlamandır.” (KSS 2: 721)
- *Dişleri dökülsün ağzından!* (T.G)

- *Çenesine şeytan daşı...* “İnsanları incitecek sözler söyleyen ve çok konuşan kişilerin bu özelliklerini yitirmeleri dileğidir.” (KTAD: 187)
- *Çenesini bağlayan olmasın.* “Bu söz, Türk geleneğinin izlerini de taşımaktadır. Ölen kişinin ağzının açık kalarak, karnına hava dolup şişmemesi için ruhunu teslim edince çenesi tülbentle bağlanır. Burada da, kişinin ağzını bağlayanın bulunmaması dilenmektedir.” (T.G)
- *Otuz iki dişin birden sökülsün.* (T.G)

2.2.14.5 Dille İlgili Olan Beddualar

Çok konuşup da sıkıntı veren kişilere yapılan beddualardır.

- *Dili dutulsun da konuşmasın!* (N.Ö)
- *Dilin gurusun.* (C.A)
- *Dilin kobsun.* (A.Y)
- *Eşşeg arısı sogsun dilini.* (T.G)
- *İşşallah dili dutulur da konuşamaz.* (N.Ö)

2.2.14.6 Boğazla İlgili Olan Beddualar:

- *Bağzında galır işşallah.* (N.Ö)
- *Bağzında galsın.* (KTF: 337)
- *Bağzından geçmesin.* (KTF: 337)

2.2.14.7 Boyun, Baş ve Enseyle İlgili Beddualar

- *Başına benim gadar daş düşsün.* (KTF: 337)
- *Başına daş düşsün.* (T.G)
- *Başından soykası galsın.* (KAD: 13)

- *Başını yesin işşallah!* “Köpek havladığı zaman köpeğe söylenir.” (N.Ö)
- *Boynu altında galanın kobsun!* (KSS 1: 111)
- *Boynu altında galsın!* (T.G)
- *Boynu kopasica!* (KTAD: 169)
- *Enseñe yapışır işşallah bir oggalı kene.* (KTE 1: 78)
- *Eviñ başıña çögsün.* (KTF: 338)
- *Gazzıg badsın bağızına.* “Her gördüğünü yiyen ya da isteyen obur kişilere yapılan ilençtir.” (KSS 2: 573)
- *Geliyorum başıñ dururken ayaklarıñ yere değımesin.* (KTE 1: 78)
- *İlahî Tanrı’ m başı dururkan ayağına daş düşmesin!* (KSS 1: 105)
- *Kafası bulsun./ Kafası tokuşsun.* “Kişinin belaya, zarara uğrayarak pişmanlık duyması istenmektedir.” (KTF: 338)
- *Kafası gırılısın.* (KTF: 338)

2.2.14.8 Ciğer, Bağırla İlgili Olan Beddualar

- *Ah çeke çeke ciğerleri delinsin.* (KSS 1: 111)
- *Ciğeriñ ağızından dökülsün!* (T.G)
- *İşşallah ilan gibin bağırını sürünür.* “Tanrı’ m senden dileğim, düşmanımın çok sıkıntı çekmesini ve kazancını sağlamak için diyar diyar gezmesini sağlamandır.” (KSS 2: 719)
- *İşşallah of dedigca bağırı delinir.* “Tanrı’ m senden dileğim düşmanım of dedikçe sıkıntılarının, acılarının artmasıyla dövünmesini ve göğsünün delinmesini sağlamandır.” (KSS 2: 720)

2.2.14.9 El ve Tırnakla İlgili Olan Beddualar

- *Allah ona diş versin da dirnag vermesin.* (KAD: 12)
- *Baña vuran eliñ gurusun da odun olsun!* (T.G)
- *Bir barmağnı ısırduğında onu birden sızlasın.* (KSS 1: 111)
- *Eğrilsin elleri da doğrulmasın!* “Tokat vuran dayak atan kişiler için de kullanılır.” (T.G)
- *Elleri gurılsın işşallah./ Eli ayağı gurılsın işşallah!/ Ellerin gurılmasın.* “Ellerin gurılmasın şeklinde özellikle anneler çocuklarına beddua etmektedir. (N.Ö)
- *Elleri çekilsin işşallah!* (YAKAD: 14)
- *Elleri gurusun!* “Dayak atan kişilere söylenen beddualardandır.” (N.Ö)
- *İki eli dudmaz olsun.* (KTF: 338)

2.2.15 Ayıp Sözlerle Kurulan Beddualar

Burada kullanılan beddualar kaba bir biçimde argo sözcüklerle ifade edilmiştir. Kişinin kızgınlığını daha sert bir şekilde ifade eder.

- *Arılar a.ına oğul adsın, ara yerinden bal agsın.* (YAKAD: 13)
- *Gazzıg girsın (badsın) g.tüne.* “Etik kurallara uymadan sürekli insanların içinde yellenenlere söylenir.” (KSS 2: 574)
- *G.tü gurusun işşallah.* “Çok çocuk doğuranlar ve bakmayanlar için ya da oturaksız oturmayı sevmeyen kişiler için kullanılır.” (H.E)
- *Gurd çıgsın g.tüñde.* “Toplum kurallarına uymadan halkın içinde özellikle yellenenler için söylenen ilenç sözüdür. Boşaltım denetimini yapamayıp üstüne edenler için de kullanılır.” (KSS 2: 629)

2.3 Dönürcülükte ve Nikâhta Söylenen Kalıp Sözler

Evlilik, kadın ve erkeğin bir araya gelerek bir yuva kurması ve çoğalmasdır. Neslin devamı için son derece önemli bir kurumdur. Bundan en az otuz yıl öncesi evlilik çağına girmiş gençler görücülük usulüyle evlenirlerdi (Saraçoğlu, 1989: 27). Aile kızını verip vermeyeceğine kendisi karar verir, kızına danışmaz ve hatta nikâh kıyılırken bile gelinle damat kesinlikle bir araya gelmezdi. Evlenmek isteyen gençlere birtakım aracılar ve aile yakınları yardımıyla kız bulunduktan sonra, oğlan ailesinin büyükleri kız evine görücülüğe giderdi. Görücülükte evlenme konusu açılmazdı. Kız konuklara kahve ikram eder, aile büyükleri de kızı inceler, konuşturur ve tanımaya çalışırdı. Eğer kız beğenilirse, tekrar aracılar yoluyla haber gönderilir ve dönürcülük yapılacağı bildirilirdi (Köksal, 2006: 85).

Dönürcülük sırasında oğlan tarafının maniler söyleyerek isteğini belirtmesinin yanında, aşağıdaki kalıp sözler de kullanılmaktaydı:

- *Allah'ın emri Peygamber'in gavliyle gızıñızı oğlumıza isderig.* (KTF: 25)
- *Biz uygun gördüğ saña söz düşmez!* “Evlilikte anne baba damat adayını uygun gördükten sonra, kızın karşı çıkması bu şekilde engellenmekte idi.” (KGG: 78)
- *Fahr-ı alem Efendimizin buyurduğu şeriat üzerine gızıñızı isderig.* (KTF: 26)
- *_Vekiliñ olayım nikahıñı giyayım mı? (İmam kıza üç kez sormaktadır.)*

_Evet

_Cevap veren vallâhi o mudur? (Nikah memuru yanındaki hanımlara sorar.)

_Evet. (KTF: 29)

Gelin ve güvey nikah kıyılırken birbirini görmemektedirler; sadece gerdekte birbirlerinin yüzünü gördüklerinden nikah kıyılırken gelin perdenin arkasında durmaktadır. Perdenin arkasında duran geline nikah memuru “Vekiliñ olayım nikahıñı gıyayım mı?” diye üç kez sormaktadır. Bir yandan da, gelinden gelen sesin ona ait olup olmadığını teyit etmek maksadıyla, yanında bulunan hanıma (nikah şahidine) “Vallahi o mudur?” diye bir soru yöneltmektedir.

2.3.1 Dünürçülükte Kız Tarafının Söylediği Sözler

Bundan bir otuz sene önceki yıllara kadar evlilikler görücü usulü ile yapılmaktaydı; ancak 1940’lı yıllara kadarki evliliklerde kızın evlilikte söz hakkı yoktu. Aile uygun gördüğü kişiye kızını verme taraftarı ise, dünürçülerin söylediği maniye karşılık onlar evlilik işine razı geldiklerini anlatan manilerle görüşlerini bildirirlerdi, ya da razı değillerse, bunun tam tersi bir mani ile cevap verirlerdi; fakat manilerin dışında kendi görüşlerini aşağıdaki şekillerde de ifade etmekteydiler.

2.3.1.1 Kızın Verilme Niyetinin Olduğu Durumlarda Söylenen Sözler

- *Allah kışmed eddiysa olur. (DEÖ: 65)*
- *Allah kışmet eddiysa biz da veririg. (KTF: 26)*
- *Büyüçlerimize da danışalım, onnarın figrini da alalım, kışmetisa olur. (KTHF: 28)*
- *Çocuglar birbirini gördü beğendi, sevdi, bize da vermeg düşer. (C.A)*
- *Eh...kışmetisa... (KGG: 79)*
- *Kışmetisa olur. (KGG: 82)*

2.3.1.2 Kızın Verilme Niyetinin Olmadığı Durumlarda Söylenen

Sözler

- *Gızımızın vagdı değil. (KGG: 79)*
- *Gızımızın yaşı güçüg. (KGG: 82)*
- *Gızımız daha okuyacag. (KGG: 82)*
- *Kısmetiñizi başga yerden arayıñ. (KTF: 25)*
- *Vagdımız yogdur. (KGG: 79)*

2.4 Yeminler

Yemin, ant, sözü Tanrı adı ile kuvvetlendirme (Özön, 1997: 904) demektir.

Yemin ederken konuşan kişi, anlattıklarının doğruluğunu vurgulamak, verdiği sözü yerine getireceğine dair karşı tarafı inandırmak ve benzeri sebeplerden, yemine başvurur. Yeminlerin büyük bir bölümünde kişinin kendine etmiş olduğu beddualar vardır.

Allah'ın adını anarak yapılan yeminlerimizin yanında (Allah adı ile kurulanlar önemli bir yer tutar.) değer verilen şeyler, vücut organları, ölüm, kötü bir durumda olmak ya da kötü bir duruma düşme ile ilgili yapılan yeminlerimiz önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanında ikileme sözlerine yeminlerimizde de rastlamaktayız.

2.4.1 Allah'ın Adını Anarak, Tanrı'yı Tanık Tutarak (Vallâhi, T'allahi vb.)

ve Değer Verilen Şeyler Üzerine Yapılan Yeminler

Allah'ın adını anarak yapılan aşağıdaki yeminler yakarış olarak ya da herhangi bir konuda ısrar etmek için kullanılan yeminlerdir:

- *Allah aşgına...*

_Allah aşğına gel otur böyle yanıma da uzadma konuyu çoğ. “Yakarış olarak ısrar ederken kullanılır.” (A.Y)

- *Allah billâh aşğına... “Yakarış olarak kullanılmakla birlikte sitem ederken de söylenmektedir.” (N.Ö)*

_Nedir bu yabdığıñ Allah billâh aşğına.

- *Allah'ını seversañ...*

_Allah'ını seversañ gel otur yanıma da gonusalım. “Yakarış olarak kullanılır.” (T.G)

- *Allah için...(N.Ö)*

- *Allah rızası için...*

Aşağıdaki yeminler de karşı tarafı ikna etmek inandırmaya çalışmak için kullanılır:

- *Allah beni yagsın eğer yalan söylersam. (T.G)*

- *Allah canımı alsın eğer yalan söylersam. (T.G)*

- *Allah'a andolsun ki.....(KTF: 342)*

_Allah için on beş gün galdı bunda da hiş gelmedi beni görsün. (N.Ö)

- *Allah için ki söylerim-yemin ederim saña.....(KTF: 342)*

- *Allah'ın adına yemin ederim... (KTF: 342)*

- *Allah şahidim olsun eğer yalan söylersam. (T.G)*

- *Eğer yalan söylersam Allah beni evime gidmeye nasib edmesin. (KSS 1: 531)*

- *Eğer yalan söylersam Allah bu dünyadan kismetimi kessin. (KSS 1: 532)*

- *Söz bir Allah bir... (KTF: 342)*

- *Siribillâhi...*

_ *Aha vallâhi gızıyom. Siribillahi da gendimi goveriyom.* (YYL: 129)

- *Tiribillâhi...*

_ *Tiribillahi da pisi kedi.* (VM: 59)

- *Vallâhi...*

_ *Vallahi gitmeyceğim oraya.* (N.G)

- *Vallâhi billâhi...*

_ *Vallâhi da billâhi da bunnar bile bile senin mafolman uçun elinden geleni yapar.* (ÇS-2, 30 Mayıs-6 Haziran 2008, sayı: 91)

Vallâhi, Arapça söylenen sözün doğruluğunu belirtmek için Tanrı hakkı için, Tanrı tanıktır, Tanrı'yı tanık tutarım ki, Tanrı tanık olsun anlamında bir ant sözü olarak kullanılır (Püsküllüoğlu, 1995: 1571). Billâhi, Tanrı'ya ant içerim anlamında Arapça bir ant. İnan ki, doğru söylüyorum, gerçekten gibi anlamlarda da kullanılır (Püsküllüoğlu, 1995: 262).

- *Vallâhi hem t'allahi...*(KTF: 342)

T'allahi, Arapça yemin harfi tâ ile, Allah kelimesinin birleşmesiyle oluşup vallâhi ve billâhiden sonra kullanılır (Erol, 2006: 209).

- *Yer gög şahid olsun.....*(KTF: 342)

Toplum kutsal kitaba önem verdiği kadar, namusa da önem vermektedir. Bu nedenle gerek kutsal kitap, gerekse namus üzerine de yeminler edilmektedir:

- *Guranımın kitabının üsdüne yemin ederim ki...*

_ *Guranımın kitabımın üsdüne yemin ederim ki ben gidmedim oraya.* (T.G)

- *Namusum üsdüne yemin ederim ki...*

Namusum üsdüne yemin ederim ki ben böyle bir şey demedim. (A.T)

2.4.2 Vücut Organları Üzerine Yapılan Yeminler

Koşul cümlesi yalan söyleme üzerine, ana cümle de göz ve görme üzerine kurulmuştur. Yalan söyleme, toplumun hoş karşılamadığı, affetmediği bir davranış, bir huydur, kişiler yalan konusunda kendilerini aklamak için ağır vaatlerde bulunmakta, hayati önem taşıyan gözünü sözle feda edebilmektedir.

- *Eğer yalan söylersam iki gözüm bir deligden erig gibi atılsın. (KSS 1: 179)*
- *Eğer yalan söylersam iki gözüm erig gibi atılsın önüme. (KSS 1: 535)*
- *Eğer yalan söylersam kör kütüg olayım. (KSS 1: 179)*
- *İki gözüm önüme agsın eğer yalan söylersam. (T.G)*
- *Yalan söylersam iki gözüm kör olsun./ Yalan söylersam kör olayım. (T.G)*

Bazen de yalan söyleme ve konuşma eylemlerini yapan dil üzerine yemin edilmekte, dil kurumaya bırakılmaktadır:

- *Dilim gurusun eğer yalan söylersam. (T.G)*
- *Seniñinan bir daha gonusursam dilim gurusun. (T.G)*

Beddularda başkalarının bedenine zarar verme isteği, yeminlerde konuşmacının kendisine dönmektedir. Bazen de hedef organ ayak olabilmektedir:

- *Eğer yalan söylersam kötürüm olayım da yürüyemeyim. (T.G)*
- *Bir daha eviñe gelirsam ayaklarım gırılsın. (T.G)*

2.4.3 Ölümle İlgili Olarak Yapılan Yeminler

Yine yalan söyleme suçlamasına karşı, konuşmacı kendi canından vazgeçebilmekte ya da en sevdiği varlıktan ayrılmayı sözde göze alabilmektedir. Beddualardaki başkasının ölmesi isteği, yeminde konuşmacının kendisine dönmektedir.

- *Bir avuç tobrag bulunmasın...* (KTF: 342)

_Eğer yalan söylersam bir avuc tobrag bulunmasın üsdümü ördmeye.

(N.Ö)

- *Eğer yalan söylersam bu ekmeği yetişmeyim yeyim.* (N.Ö)
- *Eğer yalan söylersam bundan oracığa etişemeyim gideyim.* (KSS 1: 533)
- *Eğer yalan söylersam çocuklarıma sevinemeyim.* (KSS 1: 179)
- *Eğer yalan söylersam çocukların ölüsünü öpeyim.* (KSS 1: 178)
- *Eğer yalan söylersam ölümü öpesiñ.* (T.G)
- *Eğer yalan söylersam sabaha çıkmayım.* (A.Y)
- *Eğer yalan söylersam üsdümde çayır çimen bidsin.* (T.G)
- *Ölümü gör eğer yalan söylersam.* (T.G)

Aşağıdaki yeminde bahse girme durumu söz konusudur:

- *Eğer çocuğuna bir guruş para yollarsa assınnar beni.* (T.G)

2.4.4 Kötü Bir Duruma Düşme İle İlgili Olarak Yapılan Yeminler

Kıbrıs Türk toplumunun yeminlerinin çoğunun yalanla ilgili olduğu dikkatleri çekmektedir. Dürüst olduğunu ıspatlama adına, bir bireyin toplumun değer yargılarına aykırı olan, ilkelerine ters düşen, toplumun kabul etmediği bir duruma

düşmeye razı olduğunu gösteren pek çok yemin örneği bulunmaktadır. Yukarıda verilen ve aşağıdaki yeminlerden doğruluğun, dürüstlüğün en yüce erdem, yalancılığın ise en affedilmez, en aşağılık bir davranış olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlar yalancı olsansa, en aşağılık bir yaratık olmayı yeğlemektedir.

- *Anam avradım olsun eğer yalan söylersam.* (N.G)
- *Eğer söylediklerim yalanısa kırgı diregli incir ağacım gurusun.*
“Tilliryalıların ettiği yemindir. Tillirya bölgesi, Kıbrıs’ın en taşlık çorak bölgesidir. Bölge insanı incir ağaçları ve denizden tutulan balıklarla geçinir. İncir ağaçlarına çok önem verirler. Uzayan dalların kırılmaması için altlarına konan direklerle desteklenir. Söylentiye göre Tilliryalılar yemin ederken de tek varlıkları olan incir ağaçlarının üzerine yemin edermiş. (KSS 1: 180)
- *Doğru değilisa Arab olayım.* (H.Ö)
- *Eğer yalan söylersam namussuzum.* (T.G)
- *Eğer yalan söylersam o.osbu evladıyım.* (KSS 1: 538)
- *Eğer yalan söylersam alem nâled okusun baña.* (KSS 1: 179)
- *Eğer yalan söylersam avış açıp kapı kapı dileneyim.* (KSS 1: 531)
- *Eğer yalan söylersam deli olayım da dağları dutayım.* (KSS 1: 531)
- *Eğer yalan söylersam egmeg çarbsın beni.* (N.Ö)
- *Eğer yalan söylersam egmeg Guran çarpsın beni.* “Toplum ekmek ile Kuran’ı eşdeğerde görmektedir.” (N.Ö)
- *Eğer yalan söylersam gençliğime sevinemeyim.* (KSS 1: 179)
- *Eğer yalan söylersam ne olayım.* (T.G)

- *Eğer yalan söylersam sarı sarı limon olayım. (KSS 1: 179)*
- *Eğer yalan söylersam umduğunu gibi olayım. (KSS 1: 179)*
- *Eğer yalan söylersam yediklerim içtiklerim gan irin olsun da agsın üsdümden. (KSS 1: 179)*

Aşağıdaki yeminde bahse girme durumu söz konudur. Kişi söz konusu davranışın yerine getirilmeyeceğinden emindir:

- *Eğer bu gece parayı getirirsa, ben da adımı değiştiririm. (T.G)*

2.5 Günlük Hayatta Kullanılan Diğer Kalıp Sözler

2.5.1 Beğeniler Karşısında Söylenen Hayranlık, Kutlama Sözleri

Kişiler gerek insanlarda, gerekse de insan dışındaki herhangi bir varlıkla ilgili beğenisini, hayranlığını aktarmak için, aşağıdaki sözleri kullanmaktadırlar. Duygularını ifade etmek için değişik söz kalıplarına başvurmaktadırlar:

- *Allah bunu boş bir vakinde yaratmış. (G.T)*
- *Allah övmüş yaratmış. (N.Ö)*
- *Allah özene bezene yaratmış. (N.Ö)*
- *Aman Allah'ım!/ Amman anam. (A.Y)*

Şaşkınlık da belirtmektedir (Bkz. 2.5.30).

- *Analar neler doğurur görüñ! (YYL: 13)*
- *Anniñdan öpeyim seni.*

_ De be ormancı. De da seni anniñdan öpeyim faydalı bir iş yabdıñ deye.

(ÇS-3,15-22 Şubat 2008: sayı 76)

- *Büyüg adamsıñ.*

_Böyüg adamsın, böyüg işler yabdiñ deye annıñdan öperig be yeğen.

(ÇS-2, 13- 20 Haziran 2008: sayı 93)

- *Of Allah'ım of.* “Özellikle genç erkeklerin kızlara laf atarken kullandıkları bir ifadedir. Sıkıntı da bildirmektedir.” (H.Ö)
- *Of ! Of! Of!* “Sıkıntı da bildirmektedir. Genç erkeklerin kızlara laf atarken kullanmış olduğu sözlerdendir.”(C.A)
- *Tu tu tu tu maşşallah./ Tu tu tu tu kırg bir kere maşşallah.* (N.Ö)

Davranış göstergesi ile de birlikte kullanılabilir. Kişi bunu söylerken eliyle Masaya, bir tahtaya vurur, ya da dudaklarını öne doğru uzatarak, tükürür gibi bir harekette bulunmaktadır (Bkz. 6.1.5).

- *Vay! Vay!Vay!* (A.A)
- *Vay anasını!* (A.Y)
- *Vay guzum vay!* (A.Y)

2.5.2 Mutluluk Sözleri

Kişinin herhangi bir sıkıntı sonrasında rahatlama durumunu ve mutluluğunu ifade eden sözlerdir.

- *Addığı kahkahanın biñi bir para.* (KSS 1: 117)
- *Buludların üsdündeyim.* (T.G)
- *Galbim pır pır eder.* (T.G)
- *Hey guzum hey!* (KSS 2: 671)
- *Hopul hopul eder.* (N.Ö)
- *Oh be! Rahadladım.* (ÇS-3, 18-25 Ocak 2008: sayı 72)
- *Oh guzum oh!* (KTAD: 333)

- *Uçuyorum, dutuñ beni.* (H.Ö)

2.5.3 Sevgi Sözleri

- *Gözünü sevdiğim.*

_Hade be gözünü sevdiğim devlet. Başlad bu hikâyeyi da herkesin yüzü gülsün. (ÇS-3, 28 Aralık 2007- 4 Ocak 2008: Sayı 69)

- *Görür gözüm, dutar ayağım.* (T.G)

_Yanımdan ayıramam gendini. Napayım? Görür gözüm dutar ayağım. (T.G)

- *Gözüñün yağını yeyim.* (Y.D)

Sevgi ile birlikte, çekilen zorlukları ve verilen emeği ifade eden sözler de vardır:

- *Anneler, kızıl edden sarı b.gdan bizi bu günnere getirennerdir.* (KGG: 97)

“Annelerin kutsallığını ve bizleri zorlukla yetiştirdiğinden bahseden halk ağzında kullanılan sözlerden biridir.”

2.5.4 Seslenme Sözleri

Kişiler arası iletişimde selam vermenin Kıbrıs deyişi ile birbirine seslenmenin önemi büyüktür. Kişiyeye verilen değerin ölçüsü olarak kabul edilir. Selam vermeyen/almayanlara hoş bakılmaz. Allah'ın selamını vermez/almaz, burnu gıllı...diye o kişiden şikayet edilir (Yorgancıoğlu, 2000: 348). Kişinin doğrudan yüzüne ya da arkasından söylenmiş olan seslenme sözlerinde kızgınlık, eleştiri, beğenme, övgü ve destekleme durumu belirtilebilmektedir. Bunun yanında pek çok seslenme sözcüğü ünlemlerle oluşturulmaktadır. Bazı ünlemler de seslenilen kişinin kadın veya erkek

oluşuna göre ya da söz söylenen kişiyle samimiyet derecesine bağlı olarak değişebilmektedir. Aşağıda değişik selamlaşma sözleri verilmiştir:

- *A gadınım* “Genellikle bir konuşmaya başlarken giriş sözü olarak kullanılır. Daha çok birbiri ile samimi olan kadınların kullandığı bir hitap şeklidir; ancak erkekler de kullanabilir.” (KTF: 348)
- *A mubareg gadın* “Hitap edilen hanıma az da olsa bir kızgınlık belirtmektedir.” (KTF: 348)
- *A oğlum?* “Daha çok kadınların hatta samimi olan kadınların birbirine kullandıkları bir hitap biçimidir.” (H.T)
- *Ay ana?* “Özellikle Dilekkaya köyünde sıklıkla kullanılan bir seslenme biçimidir.” (A.Y)
- *Be!* “Kabaca yapılan bir seslenme biçimidir.”

_Be yavvole yedgililer maaş günü paraları desdellersiñiz da iş da yapıñ be arada sırada. Söyleyiñ be napacam? (ÇS-2, 20-27 Haziran 2008: sayı 94)

- *Be herif/be garı?* “Erkeğin eşine seslenirken kullandığı bir hitap şeklidir.”
- *Be yahu?/ be yau* “Erkeğin eşine seslenirken kullandığı bir hitap şeklidir. Günümüzde köylerde hâlâ daha kullanılan bir hitap şeklidir.”
- *Bre encig?* “Be” yerine, “bre” şeklinde de seslenmeler söz konusudur. Seslenme ile birlikte “be köpek!” şeklinde hakaret de içermektedir. (VM: 17)
- *Gız Ayşe...Gız Fatma?* “Kızlar samimi bayanlar arasında kullanılır.” (KTF: 347)

- *Nerdesiñ olan?* (H.E)

- *Olan...*

_Olân salya adamlar! Ne arar keçi bu kıraç yerde. “Olan” sözcüğü yanında, “ulan” şeklinde de kabaca seslenmelere rastlanır. (VM: 41)

- *Ra Fatma?... Ori Ayşe* “Erkeğin eşine seslenirken kullandığı bir hitap şeklidir. Bazı bölgelerde Rumcanın etkisiyle kullanılır.” (KTF: 345)

- *Ra?/re gumbare!*

_Sen gitmen ra oraya? “Kadınlara kullanılan bir hitap şeklidir.” (H.K)

_Re gumbare?/ Re gumbaro? “Erkeklerle kullanılan bir hitap şeklidir.” (H.K)

- *Re?*

_Ben öyle söylemedim re. (H.K)

- *Vay ahbab!* “Özellikle uzun süre birbirini görmemiş genç erkeklerin birbirlerinin arkasını sıvazlayarak yaptıkları bir merhabalaşma şeklidir.” (H.N)

Tüm bunların yanında kişiler, birbirine kendi duygu durumlarını ifade eden belli sözlerle de hitap edebilmektedirler. Bunların pek çoğu deyim aktarması niteliğindedir. Bu sözler kişinin psikolojisine göre değişebilmekte ve çok farklı duyguları yansıtmaktadırlar:

2.5.4.1 Sevgiyi Belirten Sözler

- *Annem! /anneciğim!* “Sevgi ve seslenme sözü olarak annenin çocuğu için kullandığı sözlere dendir. Sevgi ifadesi iyelik ve {+ÇIK} eki ile desteklenmektedir.”

_Ne oldu annem?/Ne oldu anneciğim? (T.G)

- *Bebeğim!* “Sevge sözcüğü olarak genç kızlar küçük çocuklar için kullanılır. Genç erkekler de zaman zaman sevdiği kızlara “bebeğim” diyebilmektedir.

_İyi geceler bebeğim. (B.U)

- *Bullim!* “Özellikle küçük çocuklar için kullanılarak çocuğun sevimliliği ve ona duyulan sevgi ifade edilir. ‘*Napañ bullim?*’ şeklinde küçük çocuklara hitap edilebilir.”

_Nerdesiñ bullim? (A.Ö)

- *Cıglacığ!* “Küçük çocuklar için kullanılmışsa çocukların zayıf oluşunu belirtirken sevgi söz konusudur.”

_Nerdedir ama bu cıglacığ? (N.Ö)

- *Danacığ!* “Özellikle küçük çocuklara sevgi ifadesi olarak kullanılmaktadır. Daha çok erkek çocukları için kullanılır.”

_Gel be danacığ sen buraya! (T.G)

- *Gunna!* “Gunna sözü, Rumca ‘fıstık içi’ anlamına gelmekte sevgi ifadesi olarak kullanılabilir. Özellikle küçük çocuklar için kullanıldığı görülür.”

_Gunnacığlar napañ? (A.Ö)

- *Guzucuğum!/Guzum!* “Küçük çocuklar için sevgi belirten hitap sözü olarak kullanılır.”

_Gel benim guzucuğum! (N.Ö)

- *Gülüm!* “Çok yaygın olmamakla birlikte, genç erkeklerin sevdiklerine kullandıkları hitap sözlerindedir. Küçük kızlar için de kullanılır.” (B.U)
- *Keçi!* “Sevgi ifadesi olarak bir kimsenin çocuklarına (kız ve erkek) keçi diye hitap edilebilmektedir.”

_Napar seniñ keçiler? (A.Ö)

- *Kerata!* “Erkek çocukları için kullanılır.”

_Bag be kerataya nasıl oyun oynar. (T.G)

- *Lingiricig!* “Küçük çocuklar için sevgi ifadesi olarak kullanılır.” (N.Ö)
- *Şekerim!* “Birbiri ile samimi olan kadınların birbirine hitap şeklidir.”

_Gel şekerim evdeyim. (T.G)

- *Tegge!* “Sevgi gösterilen erkek çocukları için, “*Teggeler napar?*” şeklinde de söz söylenen kişinin erkek çocukları sorulabilmektedir.

_Teggeler napar? (A.Ö)

- *Tokuş/tokuşcug* “Çocuklarda sevgi ifadesi olarak kullanılır; çünkü çocukların hafif kilolu olması sevilen ve beğenilen bir durumdur.”

_Ne şekerdir öyle. Tokuşcug! (T.G)

2.5.4.2 Birini Onurlandırmak İçin Kullanılan Sözler

- *Aslanım!* “Erkekler için kullanılan ve kişiyle gurur duyulduğunu ifade eden sözlerdendir; ayrıca herhangi bir durumda söylendiği zaman kişi desteklendiğini hissetmektedir. ‘*Aslanım benim!*’ şeklinde de

kullanılmaktadır. Uzun zaman görülmemiş birisi ile karşılaşıldığı zaman ‘vay!’ ünlemi ile birlikte kullanılabilir.”

_ *Ne güzel da resim yapar. Aslanım benim!* (A.Y)

- *Ateş ateş!* “Ateş sözcüğü, hızlı hareket eden ve çabuk iş gören kişiler için övgü ve teşvik sözü olarak gerek tek başına gerekse ikileme şeklinde kullanılabilir.” (N.G)
- *Vay koçum!* “Erkekler için kullanılan ve kişiye gurur veren sözlerdendir; ayrıca herhangi bir durumda kişi desteklendiğini hissetmektedir. Benim zamiri ile birlikte de kullanılabilir. Uzun zaman görülmeyen birisi ile karşılaşıldığında ‘vay!’ ünlemi ile de birlikte kullanılır. (SBG: 17)

Ancak tek başına “koç” şeklinde kullanılması yaşlı ve zampara erkek anlamındadır. Kızgınlığı belirterek, hitap sözü olarak kullanılır (Bkz. 2.5.4.4). “Goca koç” sözü de yaşlı ve zampara erkek anlamına gelen bir hakaret sözüdür (Bkz. 3.1.3.2).

2.5.4.3 Güzelliği Yansıtan Sözcükler

- *Ayna!* “kişinin yüzünün güzelliğini ve parlaklığını ifade eden bir yakıştıрма sözüdür.”

_ *Ne güzeldir öyle. Ayna ayna!* (N.G)

- *Ay parçam/ Ayım.* “Beğeni ve sevgi sözüdür. Yüzü ay gibi beyaz, güzel olan kişiler için kullanılır. (N.G)
- *Badem gözlüm!* “Beğeni ve sevgi sözüdür. Gözleri güzel ve iri olan kişi” (F.U)

- *Boncuğ/Boncuğum!* “Sevgi ve beğenme sözü olarak mavi gözlü kişiler için kullanılır.” (F.U)
- *Ceylanım!* “Beğenin yanında, Kuzey Kıbrıs’ta daha çok özel ad olarak kullanıldığı için seslenme sözü grubuna girmektedir.” (N.Ö)
- *Ceylan gözlüm!* “Beğeni ve sevgi ifadesidir. Gözü siyah ve güzel olan kişi.” (N.G)
- *Erig gözlüm!* “Büyük ve kara gözler için kullanılır.” (N.G)
- *Fısdığım!* “Sevgi ifadesi olarak da kullanıldığı gibi daha çok beğenme durumunu yansıtır. Fiziki düzgün olan kişiler için kullanılır.”

_Napañ ya fısdığım! (B.U)

- *Sülünüm!* “Beğenin yanında, kuzey Kıbrıs’ta özel ad olarak kullanılabilmekte ve seslenme sözü olarak geçerliliğini korumaktadır. (T.G)
- *Şaggayıg!* “Gözlerin iriliğini ifade eder.” (T.G)
- *Zeytin gözlüm!* “Beğeni ve sevgi ifadesidir. Gözleri siyah, güzel ve iri olan kişiler için kullanılır.” (N.G)

2.5.4.4 Kızgınlığı ve Beğenmeme Durumunu İfade Eden Sözcükler

- *Angud!* “Kafası çalışmayan kişiler için kullanılan bir hakaret sözcüğüdür.”

_ Hiş söylediğimi anlamaz. Angud (B.S)

- *Ayı!* “İri yarı ve kaba saba kişiler için öfke anında kullanılır.”

_Kapıdan geçemiyor. Ayı! (N.G)

- *Bulla!* “Bulla, uzun yüzlü kişiler için kullanılan bir eleştiri sözcüğüdür.”

_Oturur suratı asıg asıg. Bulla! (T.G)

- *Cigla!* “Kişilerin fazla kilolu olması nasıl ki beğenilmeyen bir durumsa, fazla zayıf olması da eleştirilen ve beğenilmeyen bir durumdur. Bu söz de eğer yetişkin bir insan için kullanılmışsa, eleştiri söz konusudur.

_Hani o cigla nerdeydi? (N.Ö)

- *Dana!* “Dana sözcüğü kullanıldığı bağlama göre anlam değiştirebilmektedir. Yerine göre sevgiyi belirtirken, yerine göre de hakaret içerebilmektedir. “Dana” sözcüğü, küçültme eki ile birlikte kullanılarak erkek çocuklarına olan sevgiyi ifade etmektedir. Yetişkin bir insan için kullanıldığı zaman da eleştiri ve kızgınlığı ifade eder.

_Dana gibi adam./ Dana! “Bu ifadelerde eleştiri ve kızgınlık vardır.

_Sağa sola koşdurur durmadan. Dana! (N.Ö)

- *Değirmen!* “Kilolu kişiler için kullanılan bir eleştiri sözüdür.”

_Aman anam! Değirmen (N.Ö)

- *Deve!* “Boyu gereğinden fazla uzun olan kişilere kızgınlık anında söylenir veya eleştiri mahiyetinde kullanılır.”
- *Direg!* “Boyu gereğinden uzun olan kişiler için kullanılır.” (A.Y)
- *Domuz!* “Kötülük yapmayı seven karşısındakine zarar veren kişilere söylenmektedir.”

_Sürekli beni gızdırmaya çalışır. Domuz! (N.G)

- *Eşşeg!* “Hakaret sözü olarak söyleneni anlamayan, ya da beğenilmeyen bir iş yapan kişiler için tek başına kullanılabilir.”

_Her söylenene inanır. Eşşeg! (N.Ö)

- *Gâvur!* “Hakaret sözü olarak kötülük yapan kişiler için kullanılır.”

_Yabdı gene yapacağıni. Gâvur! (T.G)

- *Gıd!* “Kafası çalışmayan algılaması zayıf olan kişiler için kullanılan bir hitap sözüdür.” (B.S)
- *Goyun!* “Ahmak kafası çalışmayan veya sürekli önüne bakarak giden kişiler için kullanılır.”

_Önüne ardına bagmaz gider yolda. Goyun! (B.S)

- *Guş!* “Kafası çalışmayan kişiler için kullanılan bir hitap sözü olduğu gibi, bir yerde yeni olan bir yere yeni gelen kişiler için de kullanılır.”

_O daha yeni geldi. Kim dinner genni. Guş! (Y.D)

- *Hıyar!* “Kaba saba davranışlar sergileyen kişiler için kullanılır. Erkekler için kullanılan sözlere dendir.”

_Bizi görür da hiş seslenmez. Hıyar! (T.G)

- *Horoz!* “Her konuşmaya atılmak yorum yapmak fazla hoş karşılanmaz. Her lafa her konuşmaya atılan erkekler için kullanılır. Sözü söyleyen kişinin memnuniyetsizliğini dile getirir.”

_Hiş gonuşdurmaz bizi. Horoz! (N.Ö)

- *Kısrak!* “Ateşli ve davetkâr kadın anlamına gelen bir hakaret sözüdür.” (T.G)
- *Koç!* “Yaşı ilerlediği halde zamparalık yapmaktan vazgeçmeyen erkekler için kullanılır.” (N.G)

- *Köpeg!* “Kötülük yapan ya da gereksiz yere bağırp çağırın kişiler için kullanılmaktadır.”

_Ne bağırıñ be köpeg! (N.G)

- *Kütüg!* “Şişman ve kalın bacaklı hanımlar için kullanılan beğenmeme durumunu belirten bir hitap sözüdür.”

_Mini eteg da isder. Kütüg! (B.S)

- *Leş!* “Hakaret ve sövgü sözü olarak kızgınlık anında kadınlar için kullanılır.”

_O kimdir da baña öyle gonusur. Leş! (T.G)

- *Maymun!* “Kızgınlık anında karşı tarafa hitaben söylenmektedir.”

_Ya işler ya uyur. Maymun! (T.G)

- *Öküz!* “Aptal, kafası çalışmayan kaba ve de iri yarı kişiler için kişiler için kullanılır.”

_Yer yer doymaz daha. Şişdigca şişdi. Öküz! (T.G)

- *Paçavura!* “Üstü başı düzgün olmayan kişileri eleştirmek için kullanılmaktadır. Beğenmeme durumunu ifade eder.”

_Hale bag. Paçavura! (T.G)

- *Papaz!* “Kendine bakmayı bırakmış saçlı sakalı birbirine karışmış kendini belli şeylerden soyutlayan erkekler için kullanılır.”

_Geldi öyle perişan bir halde. Papaz! (T.G)

- *Sıpa!* “Çocuklar için kullanılan kızgınlık ifadesidir. Genellikle ‘eşşeg sıpası’ şeklinde kullanılır. İçinde sevgiyi de barındırır.”

_Gelirsam oraya dövecem seni. Sıpa! (N.G)

- *Sırığ!* “Kişi fazla uzun boylu olduğu zaman eleştiri durumunda kullanılır. Böyle bir durumda kızgınlık da eklenince kişi karşı tarafa ‘sırığ!’ diye hitap edebilmektedir.”

_Yakışıklılığdan öldü sanki. Sırığ! (T.G)

- *Tavug!* “Kısa boylu ve kısa bacaklı hanımlar için kullanılan bir yakıştırma sözüdür.”

_İşde öyle bir gıccağaz. Tavug! (T.G)

- *Togmag!* “Etili butlu olan bayanlar için beğenmemezliği ifade eder. Kızgınlık anında da söylenir.”

_Dar elbise da geyer. Togmag! (N.Ö)

- *Topuz!* “Etili butlu olan bayanlar için beğenmemezliği ve eleştiriyi ifade eder. Kızgınlık anında da söylenir.”

_Nereye gadar yeyceg.Topuz! (T.G)

- *Varel!* “Şişman ve özellikle kalçalı hanımlar için kullanılan bir yakıştırma sözüdür.” (N.G)

- *Yalag!* “Ağzı yayvan ve geniş olan kişiler için kullanılan bir yakıştırma sözüdür.”

_Durmadan da güler.Yalag! (T.G)

- *Yılan!* “Kötülük yapmayı alışkanlık haline getirmiş kişiler için kullanılan bir yakıştırma sözüdür.”

_Ne fena insandır. Yılan! (N.G)

2.5.5 Selam Gönderme, Selam Kabul Etme Sözleri

Karşılıklı konuşmalarda selam gönderme ve kabul etme durumunda aşağıdaki kalıp sözler kullanılır.

- *_Ahmet'in saña selamı var./ _Aleyküm selam.* (KSS 1: 136)
- *_Ayşe abanın saña selamı var./ _Getiren götüren sağ olsun.* (T.G)
- *_Musdafa saña selam eder./ _Sağ olsun.* (N.Ö)

2.5.6 Hal-Hatır Sorma Sözleri ve Buna Karşılık Olarak Söylenen Sözler

Aşağıdaki ifadelerde çeşitli şekillerde hatır sorma ve buna verilen cevaplar verilmiştir. Bazı ifadeler (şükretme sözleri) daha çok yaşlı kesim tarafından kullanılırken, bazı ifade ve kullanımlar (argo ifadeler) daha çok çocuk sayılabilecek yaştaki öğrenciler ve gençler tarafından kullanılmaktadır.

Şükür sözlerine yemekten sonra ya da olumlu bir durum karşısında da rastlanmaktadır (Bkz. 2.5.32.2).

- *Ahbab napañ?* (H.N)
- *_Daha daha nasılsın bakalım, efendim?/_İş güveyisinden halliceyim.* (KTE 1: 79)
- *Daha daha ne var?* “Genellikle hal hatır sorup da konuşacak başka bir şey bulunamadığı zaman kullanılır. Bir yerde konuşmanın devamını sağlar.” (O.B)

- *Durumcugların?/Durumlarıñ?* “Ne var ne yok? Nasılsın? anlamında sorulan bir hatır sözüdür.” (F.Ö)
- *Geleni yaparım kaçan gurtulur.* “Napañ?” sorusuna kabaca verilen bir cevaptır. Kişinin soruyu argo ile yanıtlaması, hatır sorma ve cevap verme biçimini bir oyun şekline dönüştürmesidir. Kişi kızgınlık anında da karşı tarafa böyle bir cevap verebilir. Halinin hatırının sorulmasını istemediği bir durumda da bu şekilde öfke ile yanıt verir.

_Napañ?

_Geleni yaparım kaçan gurtulur. (N.G)

- *Napañ?* (N.Ö)
- *Napañ cousin?* “Kıbrıs Türk toplumunun geçmiş dönemlerde İngilizlerle olan bağı konuşmalara da, pek çok şekilde yansımıştır. Bu nedenle Kıbrıs Türk toplumu İngilizlere ve İngilizceye hiçbir zaman yabancı olmamıştır. Birbiri ile samimi olan genç erkekler, İngilizce “yeğen” anlamındaki “cousin” sözcüğünü de birbirlerine hal hatır sorarken seslenme sözü olarak kullanmaktadırlar.” (H.N)
- *Napañ gardaş?* “Birbiri ile samimi olan gençler arasında daha çok kullanılır. Kızlar arasında da erkekler arasında da kullanılmaktadır; ancak erkekler arasında daha bir sıklıkla kullanılır.”
- *Napañ yaa?* “Daha ziyade karşı tarafa takılmak için şaka yollu söylenir.” (O.B)
- *_Naparsuñız be insannar?/ _Napalım aha...* “Her şeyin aynı gittiği noktada kişi söyleyecek bir şey bulamadığı zaman kullanır.” (S.A)

- *_Naparsıñız be insannar?/ _Napalım aha...İdare ederig.* “Kişi fazla iyi olmadığı durumlarda da bunu kullanabilmektedir.” (S.A)
- *_Nasılsıñ?/ _Çog şükür olsun. Biñ şükür olsun.* (A.Y)
- *_Nasılsıñ?/ _Eyi deylim eyi olalım.* “Ağızdan çıkan her sözün gerçek olacağı ya da gerçekleşeceği düşünülerek kişi kendini iyi hissetmese de, yukarıdaki sözü kullanabilmektedir.” (H.N)
- *_Nasılsıñ?/ _Seni gördüm daha eyi oldum.* (T.G)
- *_Nasılsıñ, eyi misin?/ _Eyliğne duacıyım.* (KSS 1: 89)
- *_Nasılsıñ?/ _Seni sormalı.* (S.A)
- *_Nasılsıñ?/ _Allah’a şükür./ Çog şükür.* “Hal hatır sorma sırasında “Allah’a şükür.” veya “Çog şükür.” diye verilen karşılıklar, yaşlılara aittir. Genç nesilde şükretmeye pek rastlanmaz.” (N.Ö)
- *_Nasılsıñ deyze?/_Gözlerim yar değil baña. Ayaglarım yar değil baña.* “Ayaklarının sağlamlığını yitirmesi ve gözlerin de eskisi gibi iyi görmediği anlatılmaya çalışılmıştır. Birine yardım etmek isteyip de edememe durumu söz konusudur. Çünkü gözler iyi görmemekte, ayaklar ise iyi tutmamaktadır.” (A.Ö)
- *_Nasılsıñ?/ _Çog şükür olsun.* (T.G)
- *_Nasılsıñız?/ _ Çog şükür, eyi deylim eyi olalım./ _Allah eyliğ versin.* “İyiyim cevabına karşılık olarak söylenir.” (T.G)
- *_Nasılsıñ?/ _Eh işde acı dadlı giderig.* (S.A)
- *_Ne alemdesin?/ _Dünya aleminde cirlenip gidiyorum.* (KTE 1: 79)

- *_Ne var ne yog?/ _Her şey güzellig.* “Her şeyin iyi olduğu, yolunda olduğu ifade edilmiştir.Telefon konuşmasındaki hal hatır sorma durumunu ifade eder. (A.Y)
- *_Ne var ne yog?/ Ne var ne çoğ?/ _Nolsun.* “Kişinin hayatında pek bir değişiklik olmadığı zaman ya da söyleyecek bir şey bulamadığı zaman söylenir.” (T.G)
- *_Ne var ne yog nene? Sağlığını nasıl?/ _Hamdolsun.* “Yaşlılar tarafından kullanılır.” (N.Ö)
- *_Ne var ne yog?/ _Eh işte nolsun.* “Kişi söyleyecek bir şey bulamadığı zaman, ya da hayatı hep aynı şekilde gittiğinden değişen bir şey olmadığından bunu kullanmaktadır.” (T.G)
- *Noldu be hayvan?* “Gençlerin birbirine ‘hayvan’ diye hitap etmesi normal karşılanmaktadır. Gençler, bunu kendilerine yapılan bir hakaret olarak algılamamakta, hatta samimi olmanın verdiği bir konuşma şekli olduğu için, bundan mutluluk duymaktadırlar. Ortaöğretime giden gençler arasında çok sık kullanılmaktadır. Üniversiteli gençler arasında da yukarıdaki hatır sorma şekline çok sık rastlanmaktadır.” (A.E)
- *Noldu be y.rrag?* “Günümüzde genç erkekler arasında bu tür hatır sorma şekli, hakaret olarak karşılanmaz, aksine çok doğal görülür. Bu nedenle de genç erkeklerin çoğu arasında bu tarz bir konuşma rahatsız edici değildir. Dışarda da gayet rahat bir şekilde birbirlerine bu sözle hitap edebilmektedirler.” (A.E)

2.5.7 Günün Belirli Saatlerinde Söylenen Kalıp Sözler

Günün belirli vakitlerinde selamlaşma, merhabalaşma veya kişilerin birbirine seslenmesi insanlık gereğidir. Dolayısıyla günün hangi saatinde olursa olsun birbiri ile o gün ilk kez karşılaşan kişiler, belirli kalıp sözleri kullanarak ilişkilerini devam ettirirler.

- *_Esselâmün aleyküm./ _Aleyküm selam.* “Erkeklerin selamlaşma sözüdür.” (KTF: 349)
- *Eyi günner.* (N.G)
- *_Günaydın./ _Aydınnıgda ol.* (KSS 1: 136)
- *_Günaydın./ _Günner aydın.* (N.G)
- *_Günaydın./ _Günün aydınnıg olsun.* (KSS 1: 136)
- *Hoş vakid* “Öğleden sonra söylenir.” (T.G)
- *Hayırlı ağşamlar.* (N.G)
- *Hayırlı günner.* (N.G)
- *Sabahlar hayır olsun.* (N.G)

_Esgiden Urumlar bizim köyden geçdiglerinde “Sabahlar hayır olsun.” dellerdi. (ÇS -3, 15-22 Haziran 2007)

_Sabah-ı şeriflerin hayır olsun./_Encamüñ hayır olsun. “Geleceğin hayırlı olsun anlamında verilen bir cevaptır.” (KSS 1: 136)

- *Selam.* “Günün her vaktinde ve saatinde söylenmektedir.” (T.G)
- *_Selamun aleyküm./ _Aleyküm selam.* (KSS 2: 904)

- *Tünaydın* “Akşam vakitlerinde kullanılır. Genellikle yaşlılar tarafından kullanılmaz. Eskiye dayanan bir söz değildir. Son zamanlarda yaygınlaşmıştır.” (T.G)

2.5.8 Misafiri Karşılamanın ve Misafirin Söylediği Sözler

Kıbrıs Türk toplumu için misafir özellikle eski dönemlerde baş tacıdır. Bu nedenle de misafirin ağırlanması, rahat olması, huzurlu olması ve memnun edilmesi oldukça önemlidir.

Günümüzde hayat şartlarının değişmesi, evli çiftlerde eşlerin her ikisinin de çalışması, teknolojik çağın insan ilişkilerini değiştirmesi, insanlar arasındaki muhabbetin zamanla eksilmesi, yorgunluğun artması gibi pek çok nedenlerden dolayı, genç kuşak arasında misafir ağırlamalara misafirliğe gitmelere eski dönemlerdeki gibi sıklıkla rastlanmaz; ancak evde yemek yapıp misafir ağırlama ya da evlerdeki muhabbetler, sıcak, samimi ilişkiler geçmiş dönemlerdeki kadar olmasa da, günümüzde hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Aşağıda misafirler ve ev sahipleri arasında geçen konuşmalardan günümüzden ve geçmişten örnekler verilmiştir:

- *_Eyi eddiñ da geldiñ./ _Ancag uydurabildiğ.* “Beklenmedik anda uzun süre uğramayan misafire söylenir.” (T.G)
- *Gözlerimiz yolda galdı.* (H.Ö)
- *_Hoş geldiñiz?/_Hoş bulduğ.../_Hoş gördüğ.* (KTF: 349)
- *Hoş geldiñiz buyuruñuz.* (H.Ö)
- *Hoş geldiñiz, sefalar getirdiñiz.* (H.Ö)
- *_Kimleri görüyorum!/_Ancag şimdi kışmed oldu.* (KTF: 349)
- *Sanki da bir memlekedde yaşamayığ.* (H.Ö)

- *_Sizi görmeg ne güzel!/ _Teveccühüñüz, sağolun. (KTF: 349)*
- *Şükür gavuşdurana. (T.G)*
- *_Yüzüñüzü gören cennedlig olur./_Ancag uydurabildig. (KTF: 349)*

2.5.9 Yolcuları (Misafirleri) Uğurlarken Söylenen Sözler

Yolcuları (misafirleri) uğurlarken, yolcuya yönelik yapılan duaların yanında belli başlı temenni ve dileklere de yer verilmektedir. Ev sahipleri görüşmeden memnun olduklarını belirterek en kısa zamanda tekrar görüşmek istediklerini ifade etmektedirler.

- *Allah yol açığı versin. (KTF: 349)*
- *Arayı aşmaylım (aşmayñ) çog./ Hade arayı uzadmayñ.*
- *Ayaglarñıza sağlig.*
- *Bay bay. “Bir yerden ayrılırken ya da birini uğurlarken her yaş grubunun söylemiş olduğu sözlerdendir. Kıbrıs Türk toplumu arasında oldukça yaygın bir biçimde kullanıldığı görülür.” (B.S)*
- *Çog memnun oldug. Daima geliñ. “Sık sık görüşülmeyen kişilere söylenir.” (H.E)*
- *En yakın zamanda görüşmeg üzere. (H.Ö)*
- *Gazasız belasız gidesiñiz. (T.G)*
- *Gene beklerig. (T.G)*
- *Gene geliñ ha. (H.E)*
- *Güle güle gidiñ, güle güle geliñ. (A.T)*
- *Güle güle gidiñ. (N.Ö)*

- *Hade ağır ağır.* “Daha çok yaşlı kesimin kullandığı kalıp sözlerdendir. Dikkatli, yavaş yavaş git anlamı vardır.” (N.G)
- *Hade aglıñınan gidesiñ./ Hade aglıñınan.* “Dikkatli git anlamında bir uyarı sözüdür. Büyüklerin küçükleri uğurlarken kullandığı nasihat niteliğinde olan bir kalıp sözdür.” (T.G)
- *Hade gendiñe eyi bağ.* “Son zamanlarda rağbet gören ve yaygınlaşan bir iyi dilektir.” (H.Ö)
- *Hade gene buyuruñ.* (T.G)
- *Hade kenar kenar...* “Özellikle yolda yürüyecek olan çocuklara olan uyarı sözüdür. Çocuğun yolda dikkatli yürümesi istenir.” (B.U)
- *Hayırlısıynan gidiñ gelin.* (N.Ö)
- *Her zaman beklerig.* (H.Ö)
- *İnşallah bir dahaki sefere bu gadar uzamaz.* (H.Ö)
- *Uğur ola.* (TS 3: 227)
- *Sağ salim gidiñ geliñ.* (H.Ö)
- *Sağ selametinan gidiñ.* (VM: 48)
- *Selamedle.* (KTF: 349)
- *Selametinan gidiñ./ Sağ selametinan gidin.* (H.Ö)

2.5.10 Uzun Zaman Görülmeyen Birine Söylenen Sözler

Uzun süre ayrı kalınan, görüşülmeyen kişiler için kullanılan kalıp sözlerdir.

- *Ama siz yaşarsıñız?* “Uzun zaman görülmeyen birine söylenir.” (T.G)

- *Ne sesiñiz çıkar, ne gırıg dersiñiz?* “Uzun zaman sesi sedası çıkmayan kişilere söylenir; ancak bir konuda ses çıkarmayan, fikir yürütmeyen insanlar için de kullanılır.”

_ *Olan sivil toplum örgütleri. Nerdesiñiz be. Ne sesiñiz çıkar, ne gırıg dersiñiz bu konularda.* (ÇS-3, 02-9 Kasım 2007: sayı 61)

- *Yüzüñüzü gören cennedlig.*

_ *Nerdesiñiz? Yüzüñüzü gören cennedlig?* (H.Ö)

2.5.11 Uzun Süre Görülmeyen Birinin Gıyabında Söylenen Sözler

Uzun süre görülmeyen kişilerin ardından söylenen sözlerdir.

- *Sen da gördüysañ ben da gördüm.* “Bahsedilen kişinin uzun süredir görülmediği anlatılmak isteniyor.”

_ *O gün gördüm o oldu. Sen da gördüysañ ben da gördüm.* (T.G)

2.5.12 Bir Yerden Ayrılırken Söylenen Sözler

Yolculuk yapacak olan, bir yerden ayrılacak olan kişilerin ayrılma anında söylemiş oldukları kalıp sözlerdir.

- *Evli evine köylü köyüne./ Evli evine köylü köyüne evi olmayan sıçan deliğine.* “Yolcu tarafından söylenir.” (N.G)
- *Galıñ sağlıcağlan.*

_ *Neyisa be çifci gardaş gelen hafdaya gadar galıñ salıcaynan.* (ÇS-2, 27 Haziran-4 Temmuz 2008: sayı 95)

- *Uğruñ?* “Nereye gidiyorsun anlamında gidecek olana söylenir. Eksiltili bir yapıdadır. ‘Uğur’ sözcüğü Eski Türkçedeki şekli ile ‘ön, yön, yol’ (Yani Tarama Sözlüğü, 1983: 218) anlamına geldiğinden dolayı, Kuzey

Kıbrıs Türk ağızlarında bu biçimiyle kullanıldığında ‘Yolun, yönün nereye?’ şeklinde bir soru cümlesidir.

_Hade ben kaçıyorum./ _Uğruñ? (T.G)

- *_Hade biz kaçıyoruz./_Allah’a emanet ol. (N.G)*
- *Hade şindilig eyivallah çifciler. (ÇS-3, 4-11 Ocak 2008: sayı 70)*
- *Haggiñi helal ed be çifci gardaş. (ÇS-2, 20-27 Haziran 2008: sayı 94)*
- *Yolcu yolunda gereg. “Gidecek olan yolcu tarafından söylenir.” (N.G)*

2.5.13 Kişilerin Arkasından Söylenen Sözler

Ölülerin ardından ya da uzakta olan bir kişinin arkasından söylenen sözlerdir.

- *Çok gezerdig beraber. Gulagları çinlasın. (C.A)*
- *Çok hayırsever eyi bir insanıdı eyi saadde olsun. (C.A)*
- *Rahmedlig seni çok severdi. Şimdi sevmesin. “Ölünün hayatta olan kişiyi sevmesi iyi kabul edilmemektedir; çünkü onu sevmeye devam ederse, yanına alacağı düşüncesi mevcuttur.” (T.G)*
- *Şimdi galmasın.*

_Anamın yanında galırdı çocuğum. Şimdi galmasın. (A.Y)

- *Sünüğüne ağır gelmesin rahmedli çoğ hırsızlık yapardı. (KSS 1:142)*

Sünüük, kemik (Mahmûd el-Kâşgarî 2007: 514) anlamına gelir Uygur metinlerinde karşımıza çıkan “sünüük” sözcüğü, ñ>m değişimi ile “sümüük” biçimini alarak korunmuştur (Tor: 9).

Ölen kişilerin ardından kötü konuşmak hoş bir davranış olarak kabul edilmez ve onun mezarında rahatsız olacağına inanılır. Bu nedenle de “sümüğüne ağır gelmesin” ifadesi kullanılır.

- *Yaşı benzemesin.*

_Yaşı benzemesin aynı rahmedlig nenesi. “Aynı yaşta iken ölmesin, daha uzun yaşasın anlamında kullanılır. (T.G)

2.5.14 Teşekkür İçin Kullanılan Kalıp Sözler

Teşekkür anlatımı bir dilin en temel anlatım kalıplarından biridir.görülen bir iyilik karşısında gönül borcunu ödemek amacıyla söylenir. Özezen, teşekkür kalıplarını en önemli anlatım kalıplarından biri olarak görmemizin nedeni, bir dilin ikinci dil olarak öğretimi sırasında öğrenciye belletilmesi gereken ilk yapılardan biri olmasıdır (2006: 67) der.

Kuzey Kıbrıs Türk ağızlarında dualarla, iyi dileklerle de karşı tarafa teşekkür edilebilmektedir. Ancak bunun yanında, aşağıdaki sözlerle de karşı tarafa olan minnet dile getirilir:

- *Mersi./ Mersi çoğ./ Çoğ mersi.* “Kuzey Kıbrıs Türk halkının “yabancı” olarak nitelendirilen Avrupa toplulukları ile pek çok temasları olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransızların adaya geldiği bilinmektedir. Fransızca bir söz olan “mersi” teşekkür kalıbı bu nedenle çok yaygın olarak kullanılmaktadır. “Mersi” teşekkür kalıbı, her yaş grubundan kişilerce kullanılabilir.” (N.Ö)
- *Sağ ol./ Çoğ sağ ol./ Sağ olasın./ Sağ oluñ.* (T.G)

- *Teşeggür ederim./ Teşekkür./ Teşekkürler./ Çog teşekkür ederim./ Çog teşekkürler.* (T.G)
- *Yaşsa.* “Teşekkürün yanında, kutlama sözü olarak da kullanılmaktadır.” (A.G)
- *Var ol.* “Daha çok “Sağ ol.” teşekkür kalıbı ile birlikte kullanılır.” (A.G)

2.5.15 Yemekle İlgili Olan Kalıp Sözler

2.5.15.1 Yemek Yiyenin Karşı Taraftaki Yemeyen Kişiye Söylediği Sözler

Herhangi bir yiyecek yenilirken, karşı taraftaki kişinin bakıp yememesi, yiyen kişiye sıkıntı verir. Bu nedenle karşı taraf tadımlık da olsa, o yiyecekten yemelidir; ayrıca yemek yenirken birisi üzerine denk gelirse de belli söz kalıpları kullanılmaktadır.

- *Al tad da bir tarafın şişmesin.* “Biri yemek yerken karşı taraf onu görürse, bu sözle onun da yemesi gerektiği ifade edilir.” (N.Ö)
- *Avcuñu yala.* “Yemeğin kokusu kişiye vurduğu zaman ve kişinin o yemeği yeme imkânı olmadığı zaman söylenir.” (T.G)
- *Gaynanañ seni sever.* “Birinin evine gidip o kişi yemekte bulunursa söylenir.” (T.G)
- *Al ye da kokusu vardır. /kokusu var.* “ Yenilen yemeğin kokusu yemeyen kişiye vurduğu zaman ya da bir yemek pişmişse ve evdeki misafire yemeğin kokusu vurmuşsa bu söz kullanılır.” (A.Y)

2.5.15.2 Sevilen ve Lezzetli Olan Bir Yiyeceği Elde Ettikten Sonra ya da Lezzetli Yiyeceklerin Fazla Olduğu Durumlarda Söylenen Sözler

Yeme isteğini belirten sözlerdir.

- *Beğen da beğendiğni.* “Seçenek çok anlamında kullanılır; ancak sadece yemek için değil, herhangi bir nesnenin ya da varlığın fazla olduğu durumlarda da kullanılabilir. Pek çok seçenek vardır. Bir tanesini seç anlamında kullanılır.” (T.G)
- *Yeme da yanında yad.* “Yemeğin ya da yenilecek olan şeyin çok güzel olduğu ifade edilmeye çalışılmaktadır.” (T.G)

2.5.15.3 Yemekle İlgili Olan Nasihat Niteliğindeki Sözler

Kıbrıs Türklerinde yemek kültürü oldukça gelişmiştir. Yemek yapmak, yemek yemek, hatta yapılan yemekleri misafirlerle paylaşmak kültürün bir parçasıdır. Bu nedenle kullanılan kalıp sözlerde “Yemek yerken utanma sıkılma olmaz, bulunan yemek yenir, utanan her zaman aç kalır, bir kişi yerken diğerinin bakması olmaz, onun da yemesi gerekir.” anlamlarını veren birtakım kalıp sözler kullanılmaktadır.

- *Biri yer biri bakar. Giyamed ondan kopar.* (KTF: 51)
- *Tog olan gelsin, aç olan kaçsın.* “Şaka yollu söylenir. Ters anlam kastedilir.” (KTF: 51)
- *Utanan aş galır.* “Yemek yerken kişinin çekinmemesi gerekir. Aksi takdirde kişi karnını doyuramaz.” (KTF: 51)
- *Yarımdan kesme, bütüne tokunma; ye da utanma.* (KTF: 51)
- *Yemeg bulduñ ye, dayag bulduñ kaç.* (KTF: 51)

- *Yemegde utanma olmaz.* (KTF: 51)

2.5.15.4 İlk Kez Bir Şey Yerken Söylenen Sözler

- *Sağlık niyetine...*(H.E)
- *Şifa niyetine...*(H.E)
- *Ye da başıñ ağrımazın.* (C.A)

2.5.15.5 Tatlı Yerken Söylenen Sözler

- *Dadlı yeylim dadlı gonusalım.* (YHK: 95)

2.5.16 Kahve ve Falları Konu Alan Sözler

Türkiye’de kahvenin anavatanı olarak Yemen bilinir. Gerçekten de Yemen, özellikle geçmiş yüzyıllarda büyük bir kahve üreticisiymiş. Bazı tarihçilere göre Yemen’e ilk kahve Türk komutanı Özdemir Paşa tarafından Habeşistan’dan getirilmiş ve orada üretimi teşvik edilmiş. Bazı araştırmacılara göreyse, Türkiye’de ilk kez 16. yüzyılda Etiyopya valisi Özdemir Paşa (aynı Özdemir Paşa olabilir.) tarafından getiriliyor. Osmanlı’da ilk kez 111. Murat döneminde kahvehaneler devlet liderinin eleştirildiği ve günlük siyaset yapıldığı için kapatılır ve kahve içilmesi yasaklanır (Cahit, 2001: 10).

19. yüzyılın ikinci yarısında kahvehaneler edebiyatçıların bilim adamlarının aydınların toplantı yeri haline gelmeye başladı. Kimi kahvelerde şiir okunup meddah hikâyeleri anlatıldığından çekici bir mekân haline geliyor ve kıraathane adıyla da anılıyordu. 20 yüzyılda ise gerek Türkiye, gerekse Avrupa’da edebiyatçı kahveleri çoğalmıştır (Cahit, 2001: 11).

Kahvehaneler eski günlerde birer sosyal yaşam merkeziydi. Kahvenin Kıbrıs’a nasıl hangi yıllarda geldiğini bilmiyoruz. Bildiğimiz, Kıbrıs’ta çok uzun

yıllar gerek kasabalar gerekse köylerde kahvelerin erkeklerin toplandığı, sohbet edip oyun oynadıkları, bunun da ötesinde sosyal, siyasal, toplumsal, hatta sanatsal pek çok olayın buralarda konuşulup tartışıldığı, filizlendiği yerler oluşudur (Cahit, 2001:

13). Kahve ile ilgili belirlenen kalıp sözler şunlardır:

- *Ehli keyfin keyfini kim tazeler, taze elden bişmiş taze taze gahveler.* (ELKK: 34)
- *Fala inanma falsız da galma./ Neyisa halim o çıgsın falım.* “Kahve kahvehaneyi çağrıştırdığı kadar , falı da çağrıştırmaktadır.” (T.G)
- *Ferah gahveñ olsun.* (T.G)
- *Gahve bahane, sohbed şahane.* (N.G)
- *Gahve gadar aziz, telvesi gadar zengin ol.* (ELKK: 34)

2.5.17 Oburlukla İlgili Olarak Kullanılan Sözler

Farsça bir sözcük olan “obur” çok yiyen ne bulursa yiyip doymayan (Eyüboğlu, 2004: 499) anlamında gelmektedir.

Oburluk her toplumda olduğu gibi, Kıbrıs Türk toplumunda da hoş karşılanmamaktadır. Toplum içinde “oburluk yapmak” ya da “obur olmak” bir nevi kabalık, görgüsüzlük, gözü doymazlık olarak algılanır. Bu nedenle de oburlara yönelik kalıp sözler oldukça yaygındır. Pek çoğu da beddua niteliğini taşır.

2.5.17.1 Beddua Niteliği Taşıyan Sözler

- *Gazzıg yesin işşallah!* (N.Ö)
- *Gözüñ doysun!* (T.G)
- *Hasbañi yeyesiñ./ Hasbasını yesin!* “Çok yemek yiyenler için kullanılır. Kızgınlık da ifade eder. Zehir yiyenin anlamı vardır.” (N.Ö)

- *Hasbası ölsün!* “Yedikleri zehir olsun anlamında kullanılan bir bedduadır.” (KTAD: 260)
- *Şiş badsın firdlağına. Bir gazan yemeği yedi.* (KSS 2: 948)
- *Şiş çıkar firdlağında işşallah.* “ Beddua nitelikli kızgınlık da belirtir.” (KSS 2: 948)
- *Ye ye da padla!* (N.Ö)
- *Zehir yeyesin işşallah!* “Kızgınlık bildirir.” (N.Ö)
- *Zehir zıggım olsun.* “Kızgınlık ve öfke bildirir.” (T.G)
- *Zıggımın kökü!* “Zehrin kökü anlamına gelip anlamını taşımaktadır. Öfke bildirir.” (T.G)
- *Zıggımın kökünü yeyesin işşallah!* “Kızgınlık ve öfke bildirir. Zehir yiyenin anlamını taşımaktadır.” (N.Ö)

2.5.17.2 Beddua Niteliği Taşımayan Sözler

- *Biraz daha beni da yeyceg!* (N.Ö)
- *Biraz daha yersañ padlaycañ!* (T.G)
- *Boşan da semeriñi da ye!* (T.G)
- *Dünyaya gıdılığ getireceg!* (T.G)
- *Dumbañ çıkacag!* “Patlayacaksın anlamında kullanılır.” (A.E)
- *Garnı doyar ama gözü doymaz.* (N.G)
- *Midesi çöb tenekesi mubareg!* (H.Ö)
- *Ye babam ye!* (H.Ö)
- *Ye be beni da! /Ye beni da be!* (T.G)
- *Ye da doy!* (T.G)

- *Yemeden yemeden memlekete ben gıdılığ getirmişim gurudmuşum ortalığı.*
(ÇS-2, 21-28 Mart 2008: sayı 81)

2.5.18 Herhangi Bir Üzüntü Çekene Teselli Sözleri

Bir kimsenin herhangi bir sıkıntısı üzüntüsü var ise, onun yanında üzüntüsüne ortak olmak, ona saygı göstermek, derdini anlatırsa dinlemek ve teselli etmek gerekir. Özellikle de yakın dostlar bunun için vardır. Dertlerini, sıkıntılarını paylaşmak ve teselli etmek umut aşlamak için dostunun yanında olur. Bu teselli sözlerinde “Zamanla her şey düzelir, geçer, can sağlığı olsun, sağlığın bozulmasın. Her olmayan işin ardından, olumlu sonuçlar doğar. Bir iş olmadı ise, başka hayırlı bir işe vesile olur. Allah daha büyük acılar vermesin, hayatta daha büyük acılar vardır, her şeyin bir çaresi var, geç olsun da bir şey değil. Bu olay neticesinde ölüm yoktur, dünyanın sonu gelmemiştir, bu kadar üzölmek gereksizdir.” gibi mesajlar verilmektedir. Bu tür sözlerin yüklemeleri emir kipi ve geniş zamanlıdır. “Can sağlığı” örneğinde olduğu gibi belirtisiz ad tamlaması biçiminde kurulanlar da vardır.

- *Allah beterinden saglasın.* (N.Ö)
- *Beterin beteri var.* (T.G)
- *Bir kapı kapanır, başka kapı açılır.* (T.G)
- *Can sağlığı.* (N.Ö)
- *Caniñ sağ olsun.* (N.Ö)
- *Dünyanın sonu mu?* (C.A)
- *Geç olsun da güç olmasın.* (T.G)
- *Her olmayan işde bir hayır vardır.* (T.G)
- *Napacañ? Ölüm yog ya ucunda./ Sonunda ölüm yog ya.*

- *Ölüme çare yog.* (T.G)
- *Sağlık olsun.* (N.Ö)
- *Sonunda ölüm mü var?* “Biçim bakımından soru cümlesi biçiminde kullanılır.” (T.G)
- *Yeter olsun, beter olmasın.* (KSS 2: 1037)
- *Zaman her şeyin ilacıdır.* (T.G)
- *Zaman yaraları sarar.* (YHK: 124)
- *Zamanınan düzelir.* (N.Ö)
- *Zamanınan geçer.* (T.G)

2.5.19 Ölen Kişiler İçin Söylenen Komik Sözler

Ölüm olayı her ne kadar üzücü bir durum olarak karşımıza çıksa da, bazı kişiler bununla bile karşı tarafı güldürebilecek espriler yapabilmekte ve bundan gülünç, komik malzemeler çıkarabilmektedirler.

- *Bindi tahdacığa gidiyor hobbacığa.* (H.Ö)
- *Tahdalı köye giddi.* (KTHÖ: 370)
- *Tahdalı köyü boyladı.* (KTHÖ: 370)
- *Abbas yolcu./ Yolcudur abbas.* (H.Ö)

Abbas, yola çıkacak veya ölümü yaklaşan kimse anlamlarındaki “abbas yolcu” deyiminde geçen bir sözdür

(http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4ffb33038e7b44.72003131).

2.5.20 Nezaket Gereği Tiksindirici Durumlarda Kullanılan Kalıp Sözcükler

Toplumumuzun görgü kuralları gereği, mide bulandıracak herhangi bir durumun anlatılması sırasında iğrenç durumun, olayın üzerini örtecek ya da anlatmak zorunda kalmaktan dolayı özür dileme yerine geçecek eksilteli, kısa anlatımlara başvurulur (Tor: 6).

- *Hâşâ hürmetine.* “İğrenç, tiksindirici olaylar anlatılırken, söz başı olarak kullanılır. ‘Tanrı saygınlığından, ululuğundan yoksun bırakmasın. Üstümüzden uzak, meclisten uzak.’ anlamlarına gelir.” (KSS 2: 651)
- *Yüzüñe gül suyu.* “İshal olanlar için söylenir. (H.Ö)

2.5.21 Utanç Duyulan Şeyleri Anlatırken Kullanılan Kalıp Sözcükler

Konuşma arasında bir konudan bahsederken kişi bunun söylememesi gerektiğini ve ayıp olduğunu düşündüğü takdirde, aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır. Bu kalıp sözcükler, genellikle ayıp sayılan ifadeyi kullanmadan önce söz başı olarak kullanılır. Bazı kişiler, söyledikleri sözcükler utanç verici nitelikte olmasa da, bu sözcüklerden bazılarını ya da birini, sırf alışkanlık haline getirdikleri için de kullanabilmektedirler.

- *Afedeñ...*

_Afedeñ dün öğlen guru fasülya bişirdiydim. (G.T)

- *Afedersiñ...*

_Afedersiñ 1.400 tl maaş alır nasıl aile geçindireceg. (G.T)

- *Ayıbdır söylemesi...*

_Ayıbdır söylemesi/ söylemesi ayıb ben ayda 2000 tl kazanırım. (T.G)

Yukarıdaki üç ifadenin bazı kişiler tarafından kullanılması alışkanlık haline gelmiştir. Bazı kişiler konuşma aralarında ara ara düşünmeden de bu kalıp sözleri kullanabilmektedirler.

- *Gücüñe gidmesin...*

_Gücüñe gidmesin ama sen o işi yannış biliñ. (KSS 1: 141)

- *Övünmeg gibi olmasın...*

_Övünmeg gibi olmasın ama benim bir diraktör var be gardaş. Canavar.

(ÇS-3, 29 Şubat-7 Mart 2008: sayı 78)

- *Sormag ayıb olmasın...*

_Sormag ayıb olmasın ama öğlen ne yediñ? (T.G)

2.5.22 Sitem Ederken Kullanılan Kalıp Sözler

Sitem, kırgınlık belirten kalıp sözlerdir.

- *Aşgolsun./ _Gız geldiñ köye da uğramadıñ baña? Aşgolsun. (H.E)*
- *Ayibeddiñ şimdi. “Biri bir şey istediği zaman, ‘Olur, tabi yaparım.’ ya da ‘Lafi mı olur?’ anlamında ‘ayibeddiñ’ sözü kullanılır.”*

_Vallâhi be Hatice çoğ cimri olduñ ha./ _Ayibeddiñ şimdi. Ne cimriliğmi gördüñ? (H.Ö)

- *Ayibedeñ ha./Ayibedeñ.*

_Yab bize be o tarçinnı havuşlu keğden pignigde da yeylim. Çoğ güzel olduydu geçen defa o kekiñ./ _Ayibedeñ. Yapayım tabi. (H.N)

2.5.23 Bekleme ve Sıkıntı Gerektiren İşler İçin Kullanılan Kalıp Sözler

Bir işin uzun sürmesinden dolayı bekleme neticesinde çekilen sıkıntıyı ifade eden kalıp sözlerdir. Bu sözler sabrın tükendiğini de belirtir.

- *Begle da begle gargalar beyaz oldu.* Olması mümkün olmayan bir iş ya da durumu anlatmak için kullanılır. Ne kadar beklenilirse beklensin işin olması biraz güçtür. Kargalar, zaman ilerledikçe siyahlığını kaybetmekte ve tüyleri beyazlanmaktadır. Bu nedenle de bekleme gerektiren, zaman gerektiren işler için bu söz kullanılır. (T.G)
- *Bu çocuğu böyüdeneye kadar garaciğerim beyaz oldu.* (T.G)
- *Bunu okudana kadar yedi yerimden çadladım.* (T.G)
- *Galmadı be artık yüreğimin yağı.* “Tahammülüm ve dayanma gücüm kalmadı artık.” (C.A)

2.5.24 Yakınma, Şikâyet Sözleri

Aşağıda verilen sözler genellikle beğenilmeyen kişilerin arkasından söylenen yakınma sözleridir. Bir yerde karşı tarafın eleştiriliğini de göstermektedir.

- *Adı böyüg g.tü govug.* “Kişinin görüldüğü gibi olmaması durumunda kullanılır. Kendini olduğundan daha büyük, üstün göstermektir, ayrıca küçümseme anlamı da bulunmaktadır.” (T.G)
- *Allah'dan gorgmaz, guldan utanmaz.* “Hiçbir şey düşünmeden korkusuzca kötülük yapan kişi.” (T.G)
- *Baňa güleceğine açsın da kıcına gülsün.* (C.A)
- *Beraber götüreceg sanki da.*

_Durmadan ev alır. Beraber götüreceğ sanki da. “Mallar için kullanılır. Mal kalıcı değildir. Ölüp gittikten sonra malın bir değeri yoktur.” (T.G)

- *Bu da bilmez ne b.g yediğini.* “Ne yaptığını bilmeyen dengesiz kişiler için kullanılır.” (T.G)
- *Çocuglu dosdum. Gördüm da kusdum.* “Çocuklu kişiler çocuklarından dolayı sıkıntı verici olabilmektedirler.” / *_O çocukları hiç durmadı. Çog gürültü yabdılar. Çocuklu dosdum, gördüm da kusdum.* (N.Ö)
- *Gazzıg mı sogdum g.tüne?* “Onu kızdıracak herhangi bir şey yapmadım anlamında kullanılır. Suçsuz ya da haksız yere tepkiye maruz kaldığı zaman kullanılır.”

_Nabdım da durmadan beni çekişdirir? Gazzıg mı sogdum g.tüne? (T.G)

- *Gıymetimi bilmeyenner utansın.* “Değerim bilinmedi, o bilmeyenler acı çeksin ve kendinden utansın.” (C.A)
- *Herkes bunu beğenmez, bu da kimseyi beğenmez.* “Şikayet anlamı ile birlikte küçümseme anlamı da mevcuttur.” (T.G)
- *İki yüzlü seksen suradlı* “Sözüne güvenilmez sahtekar kişi” (N.G)
- *Kimisi hadden aşar, kimisi yoldan geçer.* “Kimi kişiler haddini bilmemekte ve davranışlarında aşırıya kaçmakta, kimileriye doğru yoldan ayrılmaktadırlar.” (N.Ö)
- *Köpeg osurdugca yalan söyler.* “Kişinin yerli yersiz yalan söylediğini anlatıyor.” (T.G)
- *Köpeg yesa gudurur.*

_Söylediği lafa bag. Köpeg yesa gudurur. “ O kadar ağır sözler sarf ediyor ki bu sözleri kaldırmak mümkün değildir. Köpeğe bile bu derece ağır sözler sarf edilmez.” (T.G)

- *Kör deyneğini belledi gibi bildiğini okur.*

_Biz söylerig ama kim diyner? Bunnar kör deyneğini belledi gibi bildiğini okur. Kime annadıñ haliñi? (ÇS-2, 21-28 Mart 2008: sayı 81)

- Ne usanır, ne utanır.

_Gumarhanelerden çıgmaz. Ne usanır ne utanır! (T.G)

- *O.osbulug bir türlü değil.*

_Şaşırđı ne yabsın. O.....luk bir türlü değil ki! (H.E)

- *O.osbulug onda tümen tümen.* “Şikayet bildirirken, hakaret de içermektedir.” (H.E)

- *Ölmeye yer arar bir da gençlig taslar.* “Yaşlı anlamında kullanılır. Yaşlı olduğu halde gençler gibi hareket eden ve gençlerin yaptığı şeyleri yapmak isteyen kişilere denir.” (N.G)

- *Ölünün dirinin vasisi kesildi.* “Her şeye karışan, kendini ilgilendirmeyen işlere de karışan kişi anlamındadır.”/ *_Ölünün dirinin vasisi kesildi bu da.* (T.G)

- *Övündüğünde bir harmannıg yer isder.* “Mecazi olarak kişinin çok övündüğü anlatılmak isteniyor.” (T.G)

- *Para sışmayıg ya biz buraşda!* “Parayı çok fazla ve kolay kazanmıyoruz, büyük zorluklarla kazanıyoruz.”

_ Her şeyi aldirmaya çalışır baña. Para s.şmayık ya biz buraşda. (N.G)

- *Pilavlar çoğaldı, gaşşıklar gırıldı. “Yapılacak işler çoğaldı fakat kişilerde hal ve güç kalmadı. Kişiler iş yapacak durumda değildir.” (H.E)*
- *Söylerig söylerig baligudalya baligudalya. “Yine aynı, yine aynı değişmiyor anlamında kullanılır.” (N.G)*

Birisine defalarca bir şey söylendiği halde yanlış yolda giderse, “Okundurdu yazındırdım.” ile birlikte söylenir (Bale gudalya: Gene kaşık). Öykü şöyle anlatılmaktadır: Yükseköğrenime Türkiye’ye gidip bitirdikten sonra köye dönen genç aynı gün sofraya oturunca kaşık getirilmesi unutulmuş ve “kaşık” diyeceğine Rumcasıyla “gudalya” isteyince babasının verdiği karşılık “Okundurdu yazındırdım, bale gudalya bale gudalya” olmuş bu söz böylece belirtilen anlamda yayılıvermiştir (Hakeri, 2003: 21-22).

- *Söyleyceg çog, dinneyceg yog. “Yapılan şikayetleri dinleyecek kimse yoktur. Herkes doğru bildiği yolda gitmektedir.”*

_ Herkes kendi yabdiğini doğru zandeder. Söyleyceg çog dinneyceg yog. (T.G)

- *Taş devri, tunç devri, o.osbu ile p.şd devridir şimdi. “Zamandan yakınma söz konusudur. Günümüz devrinin kötü olduğu ve ortamın ahlaksız kişilere kaldığı ifade ediliyor.” (S.A)*
- *Töbeler olsun!*

_ Hiç ağzı bişey durmaz. Her şeyi anında yetiştirir ona buna. Töbeler olsun be bu da! (T.G)

- *Uyuz guduz alâmeti çog. “Kişinin pek çok aksaklığının ortada olduğu söylenir.” (T.G)*

- *Yaradıñ yaradıñ yollañ Allah'ım.* “Allah’a yapılan bir şikayet söz konusudur.” (H.Ö)

2.5.25 Kızgınlık Anında Kullanılan Kalıp Sözler

2.5.25.1 Kızgınlık Durumunda Yapılacak Olan Eylemi Bildirilen Sözler

Aşağıdaki ifadeler, kişinin kızgınlık ve sinir anında yapacağı veya yapmak istediği hareketi ya da davranışı belirten ifadelerdir. Bu sözlerden büyük bir bölümü gözdağı vermek, tehdit etmek amacıyla söylenmiş sövgü içeren sözlerdir.

- *Ağzına s.çayım!/ Ağzıña sıçacam.* (N.G)
- *Ağzıña yanayım!/ Ağzına yandığımı!* (N.G)
- *Alırsam deyneği elime Allah yaraddı demeycem!* (T.G)
- *Alırsam deyneği elime...*(T.G)
- *Allah yaraddı demeycem basacam dayağı.* (F.U)
- *Alırsam o babucu elime şimdi gösderecem saña dünyanın kaş bucag olduğunu.* (T.G)
- *Alırsam o babucu elime şimdi gösderecem saña dünyanın kaş bucag olduğunu.* (T.G)
- *Anañı ağladacam senin.* (N.G)
- *Anasını dikeyim.* “Sövgü sözünün yumuşatılmış şeklidir.”

_ *Çıgdım zeytin dağlara harnıb zeytin ekeyim, olannar da gurumuş anasını dikeyim.* (ÇS-2, 2-9 Mayıs 2008, sayı: 87)

- *Anasını saddığımı!* (N.G)

- *Anasını satayım.*

_Ya ya! Yakacayıg anasını satayım. (SBG: 20)

- *Bag, tepelerim ha! (KTE 1: 79)*
- *Bir tokat vuracam saña da bir da yerden yeyceñ ha! (N.G)*
- *Dayağın kokusu geliyor ha! (KTE 1: 79)*
- *Galisberana sıçayım.* “Galisbera” Rumca ‘iyi akşamlar’ demektir. Bu şekilde iyi akşamlar diyen birisine kızgınlık anında yapılan bir sövgüdür.” (İHKS: 222)
- *Gel de belañı ağladayım!* “Kişiyi çok kötü bir biçimde cezalandırmayı anlatmaktadır.” (VM: 17)
- *Gelirsam ora giracam saña kemiklerñi. (N.G)*
- *Gelirsam oraya ağzıñı yırtacam! (T.G)*
- *G.tüne girsin dingili.* “Umursamama anlamı da vardır.”

_Yeni araba almış. Yeni araba almış. Durmadan onu söyler.

_Aman g.tüne girsin dingili. (C.A)

- *Havrasına s.çayım.* “Havra yahudi tapınağı anlamına gelmekle birlikte kişiyi gerekli şekilde cezalandırma isteğı söz konusudur.” (N.G)
- *Hay anasını...* “Eksik kalmış bir sövme durumu söz konusudur.”

_Yog be gardaş.Uydurmam bunnarı. Mesel annadırmışım gibi “hay anasını olan” deme baña. (ÇS-3, 31 Ağustos- 7 Eylül 2007)

- *K.çına (g.tüne) girsin ayakları.* “Burada kızgınlıkla beraber umursamama, karışmıyorum artık anlamı da mevcuttur.”

_Çocuğnan çok ilgilenirmişin da şımardırmışın gendini

_Vay g.tüne girsin ayakları. (N.Ö)

- *Oñaracam seni ha! (H.Ö)*
- *Öyle bir tokad vuracam nerden geldiğini şaşıracañ.*

_Öyle bir olur da, çevremizi bu şekilde mahfettiğimizde doğa bize öyle bir tokad vurur ki nerden geldiğimizi şaşırırız. (ÇS-3, 2-9 Kasım 2007: sayı 61)

- *S.çacam senin çarkaña. “Sana gereken dersi verip seni cezalandıracağım anlamında kullanılmaktadır.” (T.G)*
- *Sıfatına s.çayım. (İHKS: 228)*
- *Sıfatına tüküreyim. (İHKS: 228)*
- *Süpürge değneğini g.tüñden sokarım ağzıñdan çıkarırım. (İHKS: 229)*
- *Vura vura babavura edecem seni! “Babavura” Rumca bir sözcük olan uğur böceği anlamına gelir. Uğur böceği kırmızı renkte olduğu için yukarıdaki kızgınlık ifadesinde sana vurarak seni o böcek gibi kıpkırmızı hale getireceğim anlamı vardır. (H.Ö)*
- *Vura vura davul edecem seni ha! “Kızgınlımı belirten kişi, karşısındaki kişiyi dayaktan davul gibi şişireceğini ifade etmektedir.” (H.Ö)*
- *Vurayım bir tane elimin tersiynan annı şakıña. (N.G)*

2.5.25.2 Kızgınlık Anında Kişinin Kendi Durumunu Belirten Sözler

Kişinin o anki öfke ve kızgınlığı belli sözlerle dışa yansıtması, kendi can sıkıntısını ifade etmesidir.

- *Al da bozdur! “Olan şu işe bak anlamında kullanılır.”*

_Durmadan grev yapar bu öğredmenner. Al da bozdur. (H.Ö)

- *Allah'ım Minessabirim./ İnnallah'ım Minessabirim.* (H.Ö)
- *Allah'ım Yârabim!* (T.G)
- *Allah'ım Yâresüllallahım.* (T.G)
- *Gan bulacag beni.* (SBG: 131)
- *Guduz galsın.* (B.U)

_Oñarılmadı bu çamaşır makinası bir türlü. Aman guduz galsın.(B.U)

- *İnnallah'ım perde!* “İnnallah'ım perde pilavınan zerde.” şeklinde de eğlence maksatlı söylenmektedir. (T.G)
- *İp isderim asılayım./ Zencir isderim asılayım.* (T.G)
- *Of Allah'ım of.* (H.Ö)
- *Of be!*

_Gid be yavvole başımdan aha gene unuddurduñ baña ne yazacağmı.

Dağın daşın garavullisini topladıñ kökünü kesdiñ hiş bari gid hamam böcüsü falan tobla bu defa. Of be! (ÇS-3, 15-22 Şubat 2008: sayı 76)

- *Töbeler olsun!*

_Nedir be bu gadar gudurmuşlug ama töbeler olsun! (T.G)

- *Vah anam vah!* (KGG: 97)
- *Vay Allah'ım vay!* (N.G)
- *Vay egsig olsun!*

_Yandım sıcağdan. Vay eksig olsun! (N.G)

2.5.25.3 Birini Kovmak İçin Kullanılan Sözcükler

Öfke duyulan kişinin belli bir yerden gitmesini isterken ya da o kişiyi herhangi bir yerden kovarken söylenen sözcüklere dir. Sözü söyleyen kişi, karşısındakine meydan okumaktadır. İnanışa göre öbür dünyada ceza yeri cehennemdir. Öfke duyulan kişinin de gönderilmesi gereken yer doğal olarak “cehennem”dir.

- *Cehennem dingil dingil.* “İstediği yere gitsin. Benim kimseden korkum yoktur.” (KTAD: 179)
- *Cehennem ol!* (N.G)
- *Cehenneme da minnari.* “İstediği yere gitsin.” (KTAD:179)
- *Cehenneme gadar yoluñ var.* (N.G)
- *Cehennemın añaına gadar yolu var.* “Cehennemın kenarına kadar yolu var demektir. Kalması istenen fakat gitmekte ayak diretenlere kızgınlıkla söylenir.” (KTAD: 179)
- *Cehennemın dibine gadar yoluñ var.* (C.A)
- *Cehennemın dibine gidesiñ.* (F.U)
- *Cehennem-ül de zümera.* “Cehennem kadar yolun var anlamındadır.” (KTAD: 179)
- *Def ol!* (T.G)
- *Digoma'ya gadar yoluñ var.* “Digoma, Kuzey Kıbrıs Türk kesimindeki Dikmen köyüdür. Eski dönemlerde ulaşılması zor olan dağların arasından geçilen bir köy oluşu nedeni ile en uzak bölge olarak Dikmen'in düşünüldüğü tahmin edilmektedir. Bu nedenle kişi kovulurken en uzak olan mesafeye (Digoma) kadar gitmesi istenir.” (A.Ö)

- *Hade yalla!* (CK: 28)
- *Hoşd Be!* “Seni önemsemiyorum, dinlemiyorum, muhatabım değilsin.” anlamı da vardır. Kişinin konuşmasının ciddiye alınmadığı dinlenmediği, umursanmadığı durumlarda kullanılır; ancak umursamamanın yanında hakaret de içerir.” (N.G)
- *Hoşd köpeg!* “Kişinin konuşmalarının dinlenmediği anlamına gelmektedir. ‘Seni köpek yerine koyuyorum.’ anlamı taşımaktadır. Hakaret içermektedir.” (KSS 2: 677)
- *S.gdir!* (N.G)
- *S.gdir gid!* (N.G)
- *S.gdir ol!* (N.G)
- *Tahdalı köye gadar yoluñ var.* “Tahtalı köy ile öbür dünya, yani ölüm kastedilmektedir.” (KTHÖ: 370)
- *Yalla!* (C.A)
- *Yalla barra!* (N.G)

2.5.25.4 Kızgınlıkla Hesap Sorma Niteliğindeki Sözler

Kişinin kızgınlığını belirterek karşı tarafa hesap sorma durumudur.

- *Hangi cehennemden geldin?* (N.G)
- *Hangi cehennemdeydiñ?* (N.G)
- *Karaman Bey mi kesildiñ?* “Ağırlığımı ortaya koyup aklına geleni karşısındaki ne zorla yaptırmaya kalkışanlar için kullanılır.” (KTK: 319)
- *Uyurug zandedeñ?* “Aptal değiliz, olanlardan ya da yapılanlardan haberimiz vardır.” anlamında kullanılır.

_Yani be yeğen, bu Avrupalı o gadar uyanıg mı ki bizim malımızı bize beş on gatına yuddurur da uyurug zandeder? (ÇS-3 4-11 Ocak 2008: sayı 70)

2.5.25.5 Her Şeye Karışan Kişiler İçin Kullanılan Sözcükler

Kişinin haddi olmadığı halde her lafa atılması, her söze karışması, her şeyin içinde olması hoş karşılanmaz. Bu nedenle de kişi karşısındakine olan tepkisini ve kızgınlığını aşağıdaki sözlerle ortaya koymaya çalışır. Aşağıdaki sözler deyim olarak kullanılmasına rağmen, çekimle emir kipine girdiği için, ilişki sözü gibi görünmektedir. Kişiler arası iletişim sırasında, diğer kalıp sözlerle benzer işlevde kullanılmaktadır. Bu nedenle çalışmaya bu örnekler de alınmıştır.

- *Her b.ka atılma.* (T.G)
- *Her b.ka duz olma.* (N.G)
- *Her b.ka maydanoz olma./ Her şeye maydanoz olma.* (N.G)
- *Her şeye b.g olma.* (T.G)

2.5.26 Kınama Belirten Kalıp Sözcükler

Kınama, söylenen yanlış bir söz, yapılan yanlış bir hareket veya davranış karşısında herhangi birini ayıplamak, aşağılamaktır. Kınama genellikle tükürmeyi ifade eden “tu/tuu” ünlemi ile belirtilmektedir. Onaylanmayan davranış hareket, söz karşısında şu sözlerin söylendiği tespit edilmiştir:

- *Tu sıfatıñıza!* (SBG: 12)
- *Tu siziñ galıbıñıza!* (N.G)
- *Tu yüzüñe!* (KSS 2: 967)
- *Tuu siziñ aynañıza!* “Kişinin görüntüsünü, kendisini kınama söz konusudur.” (H.E)

- *Tuuu!* “Hareketle söylenen sözlerdendir. Kişi bunu söylerken tükürür gibi bir hareket de yapabilmektedir.”

_Gizlin gizlin aldım bubamın parasından.

_Tuuu! (N.G)

- *Yazıklar olsun!* (KTF: 338)

2.5.27 Küçümseme Belirten Kalıp Sözler

Aşağıdaki ifadeler, karşı taraftaki kişiyi ya da onun herhangi bir davranışını beğenmeme durumunu ifade ederken, küçümseme anlamını da belirtmektedir.

- *Allah akıl verirken sen nerdeydiñ?* “Senin aklın yok anlamı mevcuttur.” (T.G)
- *Allah akıl versin da geçineyim.* “Kişinin aklının olmadığı ifade edilmeye çalışılmıştır.” (N.G)
- *Akıllıdır da diregde bağı.* “En akıllı olanın da aslında tam anlamıyla akıllı olmadığı ifade edilmektedir.”

_Bizim memlekedde en akıllımız galiba diregde bağı. (ÇS-2, 13-20 Haziran 2008, sayı: 93)

- *Bir guruşa bahalı.* “İşe yaramaz kişi.”

_Çok eyi bir adamdır amma garısı bir guruşa bahalı. (T.G)

- *B.g oldu da tabağa girdi.* “Kişinin bir işe yaramadığı halde, kendini değerli sandığı durumlarda kullanılır.” (T.G)
- *Bu da gendini bir b.g zaneder.* “Kişinin değeri olmadığını ifade etmektedir.”(T.G)

- *Bu da gendini bişey zaneder.* “Kişinin boşu boşuna kendini beğendiği aslında beğenilecek bir yanının olmadığını anlatıyor.” (C.A)
- *Buna bag sen?* “Şaşkınlık belirttiği gibi, küçümseme anlamında da kullanılabilen bir ifadedir.” (T.G)
- *Bunu mamır eddig da galdi.* “Bir işi yapıp tamamlamadan başka bir işin yapılamayacağı anlatılmaktadır.”

_Yeşilirmag deresinin altından geçib da boşuna denize dökülen suyu mamır eddig da galdi Güzelyurd'un cavıra verileceg portokal bahcaları. (ÇS-2, 2-9 Mayıs 2008, sayı: 87)

- *Çocug oyuncuğı.*

_Ben ev işinden hiç gocunmam. Çocug oyuncuğı. (N.Ö)

- *G.tümü goysam yapacag bu işi.* “İşin çok kolay olduğu ve bu kolay işin bile yapılamadığı durumlarda kullanılır.”

_Aman çoğ zor şeydir sanki tez yazmag. G.tümü goysam yapacag. (T.G)

- *Gülenin beşi artıdır.* “Kişi karşı taraf için neye gülüyorsa, aslında kendisi de aynı şekilde gülünç durumdadır ama bunun farkında değildir.”

_Hiş gülmesin ona da gülenin beşi artıdır . (T.G)

- *Keçi goyuna güldü.* “Kendisi de aynı hatta daha kötü durumda olduğu halde karşı tarafa gülüyor anlamında kullanılır.”

_Gendi arsızlığına bagmaz. Bir da baña güler. Keçi goyuna güldü. (T.G)

- *Kırg Arab'in ağı bir incir çekirdeğini dolduramaz.* “Pek çok kişi bir araya gelse de, o kişilerin aklıyla bir iş hallolmaz.”

_Hani kırg Arab`ın aglı bir incir çekirdeğni doldurmaz derig ya? Derig da onnarın da akli var gendilerne göre. (ÇS-3, 10-17 Ağustos 2007: sayı 49)

- *Nenem bile yapar bunu.*

_Aman zor işdir sanki bu. Nenem bile yapar. (T.G)

- *Oku oku hafız olacag! “Alayvari olarak çok okuyanlara söylenir.”*

_Amma da çoğ çalışır. Oku oku hafız olacag! (T.G)

- *Sen bilirsañ bir iki, biz bilirig on iki.*

_Urumlar nice uyanıklığ yapacaglar da, şuna buna Avrupa pateni alacag da bize da anavatana da gazzıg atacagmış. Ya be Urum, sen bilirsañ bir iki biz bilirig on iki. (ÇS-3, 4-11 Ocak 2008: sayı 70)

- *Üş guruşluk işi yapamadı. “İşin basit olduğu, yapılabilir durumda olduğu, buna rağmen kişinin bu işin üstesinden gelemediği anlatılmaktadır. (N.G)*

- *Şükürler olsun seni yaradana! “Ters anlamda kullanılır.”*

_Nedir be o hal? Şükürker olsun seni yaradana! (T.G)

- *Yaradana gurban olayım! “Ters anlamda kullanılır.”*

_Ne karagdersiz insannar var. Yaradana gurban olayım! (T.G)

Bunların yanında, küçümseme bildirmeyen ancak karşı tarafa takılma yolu olarak onu alay edercesine söylenen sanatlı sözler de vardır:

- *İnceldiñ kopuyoñ. “Genellikle kibar konuşmaya çalışan kişilere takılma yolu olarak söylenir. Konuşması doğal durmayan, yapmacık olan kişiler için kullanılır.” (A.Ö)*

2.5.28 Saçma Olan, İnanılmayan Bir Sözden Sonra Kullanılan Hakaret

İçeren Kalıp Sözler

Yapılan herhangi bir davranış ya da söylenen bir söz saçma, konuyla alakasız bulunduğu ve onaylanmadığı zaman kullanılan sözlerdir. Bu tür sözlerin çoğu, ayıp sözler ve “ye-” eylemi ile kurulmuştur. “Ye-” eyleminin aldığı nesne de “b.k”tur. Bu nesnenin yerini bazen herhangi bir yiyecek adı almaktadır. Ayıp sözlerin yerini de örtmeceyle başka sözcüklerin aldığı görülür.

- *Alakaya kel musagga.* (H.Ö)
- *Anasının roggası* “Yalan yanlış yapılan konuşmalar karşısında söylenir. “Esas sövgü sözünün yumuşatılmış şeklidir.” (YHK: 105)
- *Ebeñin inciri* “Yalan yanlış yapılan konuşmalar karşısında söylenir. Kaba bir biçimde yapılan sövgü sözünün yumuşatılmış şeklidir.” (C.A)
- *Ebesinin çıgrıği.* “İnanılmayacak derecede yalan yanlış yapılan konuşmalar karşısında söylenmektedir. Kaba bir biçimde sövgü sözünün yumuşatılmış şeklidir.” (C.A)
- *Goca ölüñün kör tepesi* (KSS 2: 606)
- *G.tüñün deliği* (T.G) “İnanılmayan uyduruk sözler karşısında kullanılır.”
- *G.tünün dellası* “Yalan yanlış yapılan konuşmalar karşısında söylenir.”
- *G.tüñün ifdellogisi* “ İfdellogi Rumca ‘parça’ anlamına gelip inanılmayan sözler karşısında bu kalıp söz kullanılır.” (İHKS: 224)
- *G.tüñün poyrazı senin.* “İnanılmayan sözler karşısında söylenir.” (İHKS: 236)
- *Kör tepeñ seniñ.* (H.E)

- *Ne b.g yemenin Arapcası!* “Bu da nereden çıktı anlamında kullanılır.” (N.G)
- *Ne b.g yeñ?* “Beğenilmeyen bir iş karşısında söylenir. ‘Ne yapıyorsun?’ anlamında kullanılır.” (N.G)
- *Öllüñün goca körrü.* (N.G)
- *Yörü be gid işiñe./* Gid işiñe. (T.G)

2.5.29 Umursamama Anlamında Kullanılan Kalıp Sözler

Yapılan herhangi bir davranışın veya söylenen bir sözün umursanmaması durumunda kullanılan sözler, havai, gairesiz yaşayan kişiler için kullanılan sözler, kişinin herhangi bir durumla uğraşmak veya o durumla başa çıkmak istememesinden kaynaklanan rahatlığın verdiği sözler diyalog içerisinde verilmiştir.

- *Alan aldı satan saddı.* “Evli bayanlar kullanır.”

Nedir be o gızın o hali. Perperişan üsdü başı./ O ne der alan aldı satan saddı. (T.G)

- *Allah’ınan canına.* “Bu iş Tanrı ile kendi arasında kalmıştır. Bizi alakadar etmez.”

_Aman benden çıgdı artıg bu iş. Allah’ınan canına. (T.G)

- *Arkañdan def çalib oynaycaglar.*

_Sen aglını gaçırdığıñda çok umurları olacağdı sanki. Arkañdan def çalıp oynaycaglar. (T.G)

- *Beğenmeyen gızını vermesin.* (KTAD: 154)
- *Beğenmezlersa ayrı yadsınnar.*

Beğenmezlersa şimdi bu yabdığım yemeğleri?/ Aman beğenmezlersa ayrı yadsınnar. (T.G)

- *Buna gonusacağña aş da kıcıña gonus.* (T.G) “Seni dinlemiyorum ve ciddiye almıyorum.” anlamında kullanılır.
- *Buna gayle, şuna gayle. Ona da mı gayle?* (KSS 1: 399)
- *Damda gezer tagyanoz.* “Umursamaz, havai, gairesiz anlamında kullanılır.”

Söyleñ söyleñ kim dinner seni?/ Damda gezer tagyanoz. (Y.D)

- *Gayleñi çekerim.*

_Gayleñi çekerim seniñ da düşecem peşiñe. “Umursamam anlamında kullanılır. ‘Senin derdinde değılim.’ anlamı vardır.” (C.A)

- *Gaylesi saña mı düşdü?*

Durmadan alışveriş yapar. Nedir aldığı her saat her saat?/ Saña ne?

Gaylesi saña mı düşdü? (C.A)

- *Gızdıysa buz sogsun g.tüne.* (T.G)
- *G.tümün kenarı.* “Karşındaki kişiyi umursamama ile beraber küçümseme anlamı da vardır.”

Bu ağşam Musdafa Keser’ e gideceğlermiş./ Hoşt! Götümün kenarı.

(N.G)

- *G.tüm diyneşin gendini.*

_Arkamdan atıb dutarmış. Aman g.tüm diyneşin gendini. (N.G)

- *G.tümün egşi nefesi* (İHKS: 224)

- *Günahı boynuna.* “Tanrı ile onun arasında kalmış olan bir şeydir. Beni ilgilendirmez.” (C.A)
- *Hasbası çıgsın.*

_Geldi baña bir Hataylı sordu nerelisiñ? diye. Bu soru başka bir ülkede sorulsa hasbası çıgsın derdim; ama burda da sorulacag soru değil ki (A.Y)

- *Kınalansın da güneşe otursun.* “Üzülecek durumlara sevinen kişiye uygun görülen durumdur.” (KTAD: 301)
- *Kıçıña kına yag.*

_Kanser olub ölecem seniñ yüzüñden sen da kıçıña kına yak. (T.G)

- *Ona gayle buna gayle.*

_Aman! Ona gayle buna gayle. (H.Ö)

- *Ona maraz, buna maraz. Gocam öldü ona da maraz?* (N.Ö)
- *Canım g.tündeysa osursun da çıgsın.* “İşine son verilenlerin kullandığı diyalogumuzdur. Kazanç kapılarının kapatılacağını söyleyenlere ‘Umurumda değil, başka iş bulurum.’ anlamına gelen söylem dillendirilmektedir.”

_Usdañ işiñe son verecegmiş./ _Canım g.tündeysa osursun da çıgsın.
(KSS 2: 974)

- *Tohumuna para mı saydım?* “Çocuklar için kullanılmaktadır.” (İHKS: 229)
- *Vebali boynuna.* “Tanrı ile onun arasında, günahı varsa onadır.” (KTF:338)

- *Yüreğim yog.* “Uğrama hevesim ve isteğim yok. Umrunda değildir.”

_Ev işi hiç bidmez. Hiç uğraşamam. Yüreğim yog. (A.E)

2.5.30 Hayret, Şaşkınlık Sözleri

Kişinin beklemediği durumlar karşısında kullanmış olduğu sözlerdir.

- *Allah Allah!* (N.Ö)
- *Allah cizmeñi çalsın.* “Gülünç durumlar için de söylenir.”

_Napan be?/ _Napayım aha zeytin dalı yakacam biraz da tütüdeyim yeñi evimi göz dudmasın./ _Allah cizmeñi çalsın. (A.E)

- *Allah müsdahakını versin.* “Gülünç durumlar için de söylenir.”

_Bütün yoğurdu üsdüme dögdüm./ _Allah müsdahakıñı versin. (A.E)

- *Aman Allah'ım!*

_Guraglıgdan ortalıg gavrıldı da şindi orman ağaşları da gurumaya başladı.

(ÇS-2, 2-9 Mayıs 2008, sayı: 87)

- *Amma iş amma iş ha!*

_Bütün gün evde sokulu çalışır çocug. Hiş dışarı başını eşgerdmez./ _Amma iş amma iş ha! (A.Y)

- *Bardon gancelli!* “Gancelli bahçe kapısıdır. Ancak kullanılan ifade, hayret ve şaşkınlık bildirir. Olmayacak işler ya da davranışlar için kullanılır.”

_Bir öğredmen sınıfda yürürkan mermerlerin bitiş çizgisine basmamaya çalışırmuş. Ararmış heb orta yere bassın.

_Bardon gancelli! (A.E)

- *Bu ne lahana bu ne turşu.*

_Öyle der, böyle yapar. Bu ne lahana bu ne turşu! (N.G)

- *Gâvole desdur!*

_Arabayı çarbdım bugün./ _Gavole desdur. (N.Ö)

- *Hade be sen da!*

_Ben Londra 'ya yerleşecem./ _Hade be sen da! (A.Y)

- *Hade yahu! (Hade?..)*

_Musdafa 'nın okulunun harcları yükseldi.

_Hade yahu! (A.E)

- *Hobbala yavrum yaz geldi.*

_Ben gidmeycem Girne 'ye vallahi. Siz gidiñ./_Hobbala yavrum yaz geldi. Be sen dün demedydiñ bize yarın giderim diye? (N.G)

- *İki guduz olmayasıñ. Aglımı başımdan alıyorduiñ. “Hayret edilecek bir iş yapıldığında ya da ilginç söz edildiğinde söylenen sevgi sözdür.” (KSS 2: 686)*

- *İnanmaam!*

_Evini boşaldıyormuş da gidsin Ankara 'ya./ _İnanmaam! (A.E)

- *Öllüñün körü/ öllüñün körrası/ Öllüñün goca körrü!/ Domuz öllüñün körü. “Türkiye’de kullanılan “elinin körü” ifadesi Kıbıs ağzında “öllüñün” şeklinde ifade edilmektedir.” (B.U)*

_Gidecem ben da Londra'ya da onda yaşayım./ _Domuz öllüñün körrü.

(B.U)

- *Kör!*

_Yengeñ çalışırdı diye hiş yemeg bişirmezdi evde./ _Kör! (N.G)

- Mubareg adam! “Yapılan davranışı aklın almaması durumu, şaşkınlık vardır. Az da olsa bir kızgınlık belirtmektedir.”

_Asıl sen onutma. Mubareg adam! (SBG: 10)

- *Oha!* “Gençler arasında kullanılır.”

Nerdeydiñ be bu saate gadar ama?/ Evde, uyurdum./ _Oha! (B.U)

- *Ooo...*

_Hiş dinnemezmiş o Ayşe babasını./ _Ooo... (N.Ö)

- *Sıçırddıñ rahmedliği!* “Herhangi bir konuda aşırıya kaçıldığı zaman abartma durumunda kullanılır.”

_Öğlene gadar uyur olduñ. Sıçırddıñ rahmedliği ha. (N.G)

- *U bismillahiii!*

_Yemiş kafayı. Ne yabdığni bilirmiş ne eddiğni./ _U bismillahiii! (H.Ö)

- *U gagon! (KSS 2: 969)*
- *Uh anam! Garappinez! Öldürecen adamı. (SBG: 132)*
- *Uuu..?*

_Aldırmış naklini taa Mağusa'dan Güzelyurd'a./ _Uuu..? (N.Ö)

- *Vay yavvole vay!* “Herhangi bir durumdan duyulan şaşkınlığı bildirir.”

_Aman anam. Amma şişman kadın! Vay yavvole vay! (A.Y)

- *Yabma yahu?* “Şaşkınlıkla beraber üzüntü de bildirir.”

_Enver ayrılmış nişannisından.

_Yabma yahu! (A.E)

- *Yog bilmem ne!* “Bu kadarı da olamaz, inanamıyorum anlamı vardır.”

_Bıragmış gocasını da gaşmış başga birine./ _Yog bilmem ne! (A.Y)

- *Yog b.g.* “Daha neler, inanamıyorum anlamında kullanılır. Saçma sözler için de kullanılır.”

_Bıragmış annesini bakım evine da gaşmış./ _Yog bog. (H.E)

- *Yog boynuz. (C.A)*
- *Yog boynuzuñun gabiğı!* “Söylediklerinin hepsi gerçek dışıdır. Yalan dolan konuşma anlamında kullanılır. Hayret etme ve inanamama durumu da vardır.” (KSS 1: 386)
- *Yog bubamın bıyığı!* “Söylediklerinde gerçeklik payı yoktur anlamında kullanılır. İnanamama söz konusudur.”

_Bir daire da alacam Lefgoşa’dan.

_Yog bubamın bıyığı! Abarddiñ artık olayı. (T.G)

- *Yog daaa..!*

_Hiç ders işlemezmiş sınıfta. Kahgaha kihgihi./_Yok daaa..! (A.A)

- *Yog devenin babucu.*

_Benzin fiyadları ardmış gene./_Yog devenin babucu. (T.G)

- *Yog devenin boynuzu!* “Söylenenlere inanamama söz konusudur. Doğru olamaz anlamı vardır.”

_Bir bilgisayar daha alacam bu eve./ _Yog devenin boynuzu! (T.G)

- *Yog devenin nalı!* İnanamama vardır. “Söylenenlerde gerçeklik payının olmadığı ifade edilir.”

_Elli iki biñ isderline satacağmış evini./ _Yog devenin nalı. (N.G)

- *Yog kör.*

_Karne verilmeyceğmiş çocuklara bu dönem./ _Yog kör. (T.G)

2.5.31 Pişmanlık Sözleri

Kişiler bazı durumlarda yaptıkları işlerden pişmanlık duyup bunu belli sözlerle ifade etmektedirler. Bu sözler, yapılan işten duyulan üzüntüyü, acıyı hayal kırıklığını ve geri dönüşü olmayan bir durumu ortaya koymaktadır.

- *Aglıma s.çayım.* “Kişinin aklının ve yaptıklarını beğenmeme pişman olma durumu vardır.” (T.G)
- *Aglıma pancar suyu sıkayım.* “Geri dönüşü olmayan pişmanlığı belirtir.” (T.G)
- *Aglıma turb suyu sıkayım.* “Geri dönüşü olmayan bir pişmanlığı belirtir.” (T.G)
- *Alayım başımı da duvarlara vurayım.*

_Okumadım zamanında. Şimdi alayım başımı da vurayım duvarlara duvarlara. (BEA: 16)

Yukarıdaki söz başı ağrıyanlar için de kullanılır (Bkz. 2.5.39.).

- *Allah beni kahredsin./ Allah beni kahredmesin.* “Sonradan duyulan pişmanlık fayda vermez.”(T.G)
- *Bir barmağñı ısıracañ da ikisi birden sızlaycag.* “Sonradan ortaya çıkan pişmanlık fayda vermeyecektir.” (T.G)
- Ellerim guruyaydı....
_Ellerim guruyaydı da vurmuyaydım gendine. (C.A)
- *Eşşekliğñe doymayasñ./ Eşşekliğimize doymaylım.* “Yapılan hatadan dolayı kişinin pişmanlıkla eşek olduğunu ifade etmesidir.” (C.A)
- *Galdır g.tüñü yere vur.* (VM: 276)
- *Geşmiş ola.* “Artık olan oldu. Geriye dönüş olmaz.” (T.G)
Dilim guruyaydı...
_Hay dilim guruyaydı da söylemeyeydim. Bir küküredi benim garı hala daha har har eder yer bitirir beni. (ÇS-3, 30 Kasım-7 Aralık 2007: sayı 65)
- *İş işden geşdi. Galdır g.tüñü da vur guma.* “ Ne yaparsan yap artık olan olmuştur. Geçmişe geri dönülemez.” (T.G)
- *Kıçñı yırtıp başñna geysañ...(T.G)*
_Kıçñı yırtıp başñna geysañ gelmeycem aha.
- *Koşdur!*
_E gavır cinayete teşebbüsden neyin varısa haciz oldu. Şindi koşdur anam.
(ÇS-2, 9-16 Mayıs 2008, sayı:88)
- Son pişmannıg neye yarar? Geşmiş ola. (C.A)

2.5.32 Allah'tan Geleni Kabullenme, Şükür ve Bir Şeyi ya da Birini Allah'a

Devretme Allah'tan Bekleme Durumunda Kullanılan Kalıp Sözcükler

2.5.32.1 Allah'tan Geleni Kabullenme Sözcükleri

Başına gelen her şeyin (iyi veya kötü) Tanrı'dan geldiğine inanma ve bunu da şikayet etmeden kabullenme durumu söz konusudur. Tanrı'dan gelen her şey kabul edilebilirdir.

- *Allah'dan geldi madem çekeceyig.* (N.Ö)
- *Allah'dan geldi, hoş geldi sefa geldi.* (KTAD: 131)
- *Allah'ın isdeyine karşı gelinmez.* (N.Ö)
- *Alna yazılan yazı silinmez.* (T.G)
- *Alnımızda ne yazılıysa onu yaşaycayig.* (T.G)
- *Olacağınan öleceğın önüne geçilmez.* (T.G)
- *Yaşa yaşa bir gün gelir başa.* (N.G)

2.5.32.2 Şükür Sözcükleri

Kişiler gerek yemek sonrasında, gerek içinde buldukları durumdan veya yaşadıkları güzelliklerden dolayı memnuniyetlerini dile getirmek için Tanrı'ya şükürlerini sunarlar. Yemek yendikten sonra şükür sözcüklerine de rastlanır. Yemek yendikten sonra şükür etme özelliği daha çok yaşlılara aittir. Gençler arasında çok sık dörülmez. Aşağıdaki sözcükler de Tanrı'ya olan şükürü ifade etmektedir:

- *Allah'a şükür.* (N.G)
- *Allah'ım saña şükürler olsun. Beni ve ailemi nımedleriñden mahrum edme.* (KTF: 34)

- *Biñ şükür olsun. (N.G)*
- *Çog şükür./ Çog şükür olsun./ Çog şükür olsun hamdolsun. (N.G)*
- *İlahî Yârabbi şükür. (TS 3: 265)*
- *Şükür Allah'ıma ne güzellikler yaradı! (N.Ö)*
- *Şükür olsun, hamdolsun. Bubamın kesesi para dolsun. (KTF: 34)*
- *Yârabdim nimedleriñe biñ şükür. (KTF: 51)*
- *Yaradana şükürler olsun. (T.G)*
- *Yedig doyduğ. Çog şükür. (N.Ö)*

2.5.32.3 Birini ya da Bir Şeyi Allah'a Devretme, Allah'tan Bekleme Durumunda Kullanılan Sözleri

Kişinin Tanrı'ya olan güvenini inancını belirttiği gibi, herhangi bir kızgınlık durumunda, öfke duyulan kişinin Tanrı tarafından bir şekilde cezalandırılacağı inancı vardır.

- *Allah bildiği gibi yabsın. (C.A)*
- *Allah böyüğüdür. (C.A)*
- *Allah gelsin haggından. (C.A)*
- *Allah'a devreddim gendini. (T.G)*
- *Allah'a havale eddim. (T.G)*
- *Allah'ıña sığın da gorgma. (E.T)*
- *Elbed bir gün Allah bizim da yüzümüzü güldürecek. (T.G)*

2.5.33 Belirsizliği İfade Eden Kalıp Sözler

“Her insanın alınına yazılan bir yazı vardır ve bu yazı silinemez. Kaderin önüne geçilemez. Gelecek, belirsiz olduğu için bunu kimse bilemez. Yaşayıp görmek

gerekir.” düşüncesi söz konusudur. Belirsizlikle birlikte kaderi de olduğu gibi kabullenme vardır.

- *Allah bilir.*

_Bu çantalar kimin tepesine düşecek Allah bilir. (ÇS-3, 28 Aralık 2007- 4 Ocak 2008: sayı 69)

- *Allah isdersa. (T.G)*

_Yarın Lefgoşa 'ya gideceyig Allah isdersa.

- *Allah kerim.*

_İlla ve lakin bizim gibi gocamışlara eh bir sene daha bizim esgi posdu Azrayıl'ın elinden gurtarırığ, Allah kerim bu yeni seneye demeg düşer ama, hade neyisa. (ÇS-3, 4-11 Ocak 2008: sayı 70)

- *Kısmmed... (N.Ö)*

- *Kısmmed neyisa.*

_Yarın öğlen misafirler geleceg./_Eee? Ne yedireceñ gendilerne?/_Kısmmed neyisa. (T.G)

- *Kısmmedden öteye olmaz. (KSS 2: 743)*
- *Kısmmedden ziyade bişey olmaz. (T.G)*
- *Kısmetimizde ne varısa onu yaşaycayığ. (N.Ö)*
- *Kim öle, kim gala. (YHK: 118)*
- *Ne belli!*

_Ne belli Garşıma it edavat çıkar. (VM: 275)

- *.....ölmessag da sağ galırsag.*

_Senin işlediğin suçları da sıralaycağığ ölmeşşag da sağ galırsag. (ÇS-2, 18-25 Nisan 2008, sayı: 85)

Aşağıdaki kalıp sözlerde de belirsizlik ifade edilmekle birlikte, herhangi bir durumun olumlu, iyi bir sonuç vermesi isteğı vardır. Bu nedenle umutla bekleyiş söz konusudur:

- *Gün ola, hayır ola. (ÇS-3, 25 Ocak-1Şubat 2008: sayı 73)*
- *Hade hayırlısı. “Nişan ve düğünlerde olduğı kadar doğum olayında, yeni bir şey alındığında (özellikle araba,ev) yeni işe girene ‘hade hayırlısı’ denmektedir. (T.G)*

_Hade hayırlısı deylim. Böyün hökmeddim elimden geldiğı gadar pekmezçilere pekmez satacam. (ÇS-2, 28 Mart-4 Nisan 2008, sayı: 82)

- *Haggımıza hayır.*
_Bakalım nolacak bu iş durumumuz./ _Haggımıza hayır. (H.Ö)
- *Hayırdır?*
_Ağşam bir rüya gördüm./_Hayırdır?/Hayırdır inşallah. (T.G)
- *Hayırlı haberlerñi beklerig. (H.E)*
- *Hayırlısıynan. “Henüz gerçekleşmemiş bir iş neticesinde kullanılır.”*
_ Aha gavırın bangacınının tefecinin seniñ eliñden aldığı mallarını evini geri veriyorug. Al koçannarñi hayırlısıynan. (ÇS-2, 30 Mayıs- 6 Haziran 2008, sayı: 91)
- *Hayırlısıysa olsun, hayırlı değılisa olmasın. (T.G)*
- *Sabah ola hayır ola. (N.Ö)*

2.5.34 Dilek, İstek Belirten Kalıp Sözcükler

Dilek, istek ve beklentiler her zaman dualarla dile getirilmez. Bazı durumlarda da, duaların dışında belli kalıplaşmış sözlerle ifade edilir.

- *Âlemin yüzü hürmetine...*

_Akşama yapacakları âlemin yüzü hürmetine ses etmedi. (SBG: 130)

- *Ana'nın yüzü suyu hürmetine.* “Duyulan saygı karşılığı yapılan iyilik anlamındadır.” (T.G)

- *Gocam olsun da çamurdan olsun.* (T.G)

Yukarıdaki ifadeye, “Her kadının başında öyle veya böyle bir koca olmalıdır.” düşüncesi hâkimdir.

- *Uzun boylu bir esmer saña gavuşmak isder.* “Bir kızın talibi olduğu zaman onu haberdar etmek için kullanılır.” (H.E)

2.5.35 Çaresizlik, Umutsuzluk Belirten Kalıp Sözcükler

Çaresizliği ifade ederken, normal düz cümlelerin dışında yapıcı soru, anlamca olumsuzluk bildiren cümleler de kullanılmıştır.

- *Ama ne gezer?*

_Herkeşin yollarda perişan olmasına sebep olannarı çek bakayım mahgemeye baş hapislik cezasını taamüden adam öldürmegden, aldıkları maaşları eddikleri kârları da o perişan olannarın ailelerinin, çolug çocuğunun geçimi uçun gullan bakayım olur mu bu tırafig felakedleri bir daha. Ama ne gezer? (ÇS-2, 27 Haziran-4 Temmuz 2008: sayı: 95)

- *Düşüdüg bir b.ka yeyceyig bıka bıka.* “ İstenmeyen bir durumda olup bu durumdan kurtulamayanlar için kullanılır. Çaresizliğin yanında pişmanlığı da ifade eder.”

_Ben söylediydim zamanında inanmasın o adama. Ah anam düşüdüg bir b.ka yeyceyig bıka bıka. (T.G)

- *Düşün düşün b.gdur işiñ.* “Çok düşünmek iyi değildir. İnsanı daha da içinden çıkılmaz bir duruma sokar.”

_Hade gene da çok düşünmeyim da düşün düşün b.gdur mu işin? (ÇS-2, 11-18 Nisan 2008, sayı: 84)

- *Napayım be gardaş?* “Ne yapacağını bilemem, çaresizlik söz konusudur.”

_Napayım be gardaş. Ortalıkda o kadar çok can sıkıcı şeyler olur ki ben da şaşırırım napacağımi. (ÇS-2, 2-9 Mayıs 2008, sayı: 87)

- *Ne b.g yeyim?* “Yapacak bir şeyim yok anlamında kullanılır.”

_Neden giddiñ sen da harba?/_Ne b.g yeyim?/_ Herkes giddi. Para için. (SBG: 45)

2.5.36 Onay, Doğrulama Belirten Kalıp Sözcükler

Bu sözcükler, karşıdaki kişinin sözünü tasdik etmek, doğrulamak maksadı ile kullanılır. Genellikle de onay anlamını vermek için başı öne doğru sallayarak kullanılmaktadırlar.

- *Ey ya!* (VM: 214)
- *Okey.* “İngilizcenin günümüzde günlük yaşamda da kullanılmasından ötürü, özellikle gençler arasında çok yaygın olan bir sözcüktür.”
- *Vallâhi.*

_Beniminan uğraşmag kolay değıldir. Onu bilmez ya./_Vallâhi. (N.Ö)

- *Vallâhi da dediñ!*

_Sanki gendi çog bilir her şeyi./_Vallâhi da dediñ. (A.Y)

- *Haaa!..*

_Aman bildiği gibi yabsın./_Haaa!.. (C.A)

- *Ha be...*

_Te uzagdan duyañ çarşıya giddiğinde. Şağgıdı şan şan, şangıdı şan şan. Ha be yeğen doğru biliñ. (ÇS-2, 25 Nisan-2 Mayıs 2008, sayı: 86)

- *Yaa..!*

_Gidmeyceñ sen da yarın köye değıl?/_Yaa..! (A.Y)

- *Ya ne!* “Söyleneni doğrulama onaylama anlamı vardır.”

_Belki da anañ giddi Selçug ağaña bagsın gene./_Ya ne! (A.Y)

- *Yani* “Onay doğrulama belirtmektedir. ‘Evet’ yerine de kullanılır.”

_Hiş güzel değıl o davranışları bu gızın./_Yani. (S.A)

- *Yes.* “İngilizcenin yaygınlaşması ile özellikle gençler arasında sık kullanılır.” (B.U)

2.5.37 Bir Şeyi Anımsamaya Çalışırken ya da Konuşma Sırasında İsim

Verme İstenmediği Zaman Kullanılan Kalıp Sözcükler

- *Adı/ismi lazım değıl.* “Konuşma sırasında söz konusu kişinin isminin söylenmek istenmediği durumlarda kullanılır.”

_Adı lazım değil geçenlerde bizim okula bir öğredmen geldi.

Gonuşmalarını dinneseydiñ aqlın dururdu. (A.E)

- *Söyle/söyle adını. “Kişinin adının hatırlanmadığı durumlarda kullanılır.”*

_Buraya yeni daşındı o geniş gıccağaz. Söyle adını?... (H.E)

2.5.38 Nitelik Belirten Kalıp Sözlər

Aşağıdaki nitelik bildiren sözlər arasında, tamamlanmış cümlelerin yanında, yapıca soru cümlesi şeklinde kurulmuş olan sözlər de bulunmaktadır:

- *Beş barmağın beşi bir mi? “Her birey farklıdır. Birbiri ile yakınlığı olanlar bile farklı yaratılmıştır. Beş parmağın beşinin de birbirine benzemediği gibi her bir bireyin huyları, karakterleri farklıdır.” (N.Ö)*
- *B.ku toplandı Allah için. “Yaşlandı, vücut faaliyetlerini yerine getiremez oldu.” (SBG: 147)*
- *Keçi eti yağ dutar mı? “Kolay kolay kilo alamayan insanlar için kullanılır.” (H.T)*
- *Sıcag noro suyu “hellim suyu” işdi da eğrildi ayakları. “Eğri ayaklı olan kişilere söylenir. Lor suyu içen yavru köpeğin ayakları eğilmektedir. Bundan yola çıkarak bacakları eğri olan kişilerle köpek yavrusunun lor suyu ile ayaklarının eğrilmesi arasında bir ilişki kurulmuştur.” (T.G)*

Nitelik bildiren sözlərdən bir kısmı da mastar öbeği biçiminde kurulmuştur:

- *Bayguş zamanından galma “eski dönemden kalma” (N.Ö)*
- *Dinazor zamanından galma “eski dönemde kalma” (N.Ö)*

- *Ellenoz (eski zaman) zamanından galma* “eski dönemden kalma, yeni olmayan” (T.G)
- *Eşşeglerin zamanından galma* “eski dönemden kalma” (N.Ö)

2.5.39 Belli Durumlarda Kullanılan Kalıp Sözcükler

Amaçsız, maksatsız kişiler için kullanılan kalıp sözcüklendir.

- *İşe da yad.* “Çok uyuyup da hala esneyenler için kullanılır. Küçük çocuklar ilk akşamdan yattığı için, yetişkinlerden biri ilk akşamdan esnerse bu şekilde ‘İşe da yad.’ denir.” (H.E)

Yukarıda yer alan cümle niteliğinde kalıp sözcüklerin dışında, kişinin amaçsızlığını anlatan söz oyunu gibi kullanılan ve birbirine bağlı iki ayrı cümle gibi düşünülüp kafiyeli bir biçimde ele alınan ifadelere de rastlanmaktadır:

- *Ağzı açıg ağıl gaçıg.* “Ağzı açık bakanlara söylenir. Kafası çalışmayan ya da söyleneni anlamayan kişiler için de kullanılır.” (H.Ö)
- *Yegdir kıçım yogdur suçum.* “Gaiilesiz serbest dolaşan kişiler için kullanılır.”

Ben yegdir kıçım yogdur suçum hesabı ayag ayag gezinirkana o yebyeni saraylardan birinin açık unudulan bahce kapısından bir canavar atıldı dışarı. (ÇS-2, 30 Mayıs-6 Haziran 2008: sayı 91)

Bazen kişiler herhangi bir konudaki görüşlerini, değerlendirmelerini ve o konuya olan bakış açılarını belirtmek için de belli sözcüklerden yararlanırlar:

- *Bu garar eyi garar, elli deve yüz harar.* “Bir şeyin kararında olduğu durumlarda kullanılır.”

_Abi, kilo verdim mi?/ _Yog, vermediñ./ _Yani şişmanım?/ _Eyisiñ. Bu garar eyi garar, elli deve yüz harar. (S.Ö)

- *Dokuzu bir eşşegde.* “Birkaç kişinin bir arada veya bir yerde olması anlamında kullanılır.” (N.Ö)
- *Eti seniñ kemiği benim.* “Öğretmen ile veli arasındaki güven dolayısı ile ilişkinin niteliğini göstermektedir.” (T.G)
- *Gadir gecesi doğduñ sen.* “Çok şanslısın anlamında kullanılır.” (N.Ö)
- *İsdemem ama yan cebime goy.* “İstemiyormuş gibi yapıp hareketleri ile istediğini belli etmek anlamındadır.” (YHK: 116)
- *Yeni eleğim seni nerelere asayım, esgiyinca da nere atayım.* “Bir şeye karşı kişi ilk başta heyecan duysa da, bu heyecan zaman içinde kaybolmaktadır.”

_Musdafa bir gız buldu. Şimdi yeni merak ya. Artık evde oturmaycag hiç./ _Yeni eleğim seni nerelere asayım, esgiyinca da nere atayım. (H.E)

Hastalanan kişilere iyi dileklerde bulunmak yanında, Baş ağrısı çeken kişilere de şaka yollu söylenen sözler vardır:

- *Boz eşşegin yavrısı, geçsin başıñın ağrısı.* “Kişilerde ağrının özellikle de baş ağrısının olduğu durumlarda kullanılır.”

_Sağ olsun sen ısbasdırañı oynarkan tepeñe bir fizig tedavi yapar, tedavi seansında bir taraftan da “Boz eşşegin yavrısı, geçsin başıñın ağrısı.” der. (ÇS-3, 22-29 Haziran 2007)

- *Vur duvara da geçer/ Alayım başımı vurayım duvarlara.* “Şaka yollu olarak başı ağrıyana söylenir.”

_Aman başım ağrır çoğ./_Vur duvara./ Vur duvara da geçer. (N.G)

2.5.40 Olumsuz Durumlar İçin Kullanılan Sözler

Beğenilmeyen bir davranış, bir eylem karşısında veya karşı tarafı zarara sokabilecek onu öfkeliendirecek rahatsızlık verici durumlar söz konusu olduğu zaman kullanılan sözlerdendir. Olumsuz durumları ifade eden bu kalıp sözlerden, soru cümlesi biçiminde kurulanlar da mevcuttur.

- *Dağlar Memedali çağıracag.* “Büyük olay çıkacak. Öfke gösterecek.”

_Bütün gün dedigodusunu eddiñiz./_Vallahi duyarsa, dağlar Memedali çağracag. (Ş.B)

- *Duymañ ne ot (b.g) yedi?* “Kötü beğenilmeyen bir iş yaptı anlamında kullanılır. Karşı tarafa kişinin yapmış olduğu kötü işi bildirmek için kullanılır.” (YYL: 93)
- *Duzlayım seni da kogmayasıñ.* “En küçük etkilerden bile zarar göreceğine inanılan çitkırıldım, zayıf kişilere söylenir.” (İHKS: 18)
- *Gadın duz dediğinde erkeğin g.tü cız der.* “Yakın geçmişe kadar Kıbrıs insanı özellikle köylerde, davarını besleyerek, hellim, peynir, sütünü kendi üretirdi. Ailenin para ile aldığı tek yiyecek tuzdu. Evde tuz bitip de kadınların kocalarına tuz dediklerinde erkekler endişe duymış. Buradan hareketle de yukarıdaki deyiş ortaya çıkmıştır.” (İHKS: 17)
- *Gulaklarmın böcüsü öldü.* “Gürültülü yerlerde veya yüksek sesle konuşmalar yapıldığı zaman söylenir.” (H.Ö)

- *Hacı yağı süründüğ bunun içinde.* “Hiç bir yere gidemiyoruz, yoğunuz anlamında kullanılır.” (T.G)
- *Otuz iki kemiğim sallandı.* “Fiziksel olarak sarsıntıya uğrandığı zaman söylenir. Genellikle arabada giderken yollar bozuk olduğu zaman söylenir.”
_ *Yollar berbat. arabada giderkan otuz iki kemiğim salandı.* (N.G)
- *Şakaya musagga garişdi.* “Şakanın tadi kaçtığı ifade edilir.” (SBG: 116)
- *Turpu sokar sağa da goyverir seni.* “Dürtüp kızdırıp geri çekilmek anlamında kullanılır.” (Y.D)

Aşağıdaki söz, olumsuz, beğenilmeyen bir durumu yansıtmakla beraber, cümle niteliği taşımayan sözlerdendir:

- *Aferin pof pof.* “İş olsun diye yapılan eylem söz konusudur. Beğenmeme durumu ve alay vardır. İğneleyici bir sözdür.” (KTAD: 120)

Aşağıdaki sözler olumsuz durumun ortadan kalktığını, ortadan kalkacağını ve buna olan inancı ifade etmektedir:

- *Becer da bal ye.* “Bir işi becerme halletme üstesinden gelme durumunu ifade eder.”

_ *Nabdım biliñ? Benim o dagma saçımı oñarddırdım dagsın gızım saçların arasına da çok görünsün saçı./* _ *Becer da bal ye.* (N.Ö)

- *Bereked versin.* “Zor bir durumdan kurtularak olumlu bir sonuç aldık. ‘Allah’tan işimiz rast gitti.’ anlamı mevcuttur.”

_ *Bereket vesin herif gitti. Ama gitmeden da bana edeceğini etti.* (KTE 1: 82)

- *Beşiğin çirkini, mahallenin güzeli.* “Burada, küçükken çirkin olan çocuğun büyüyünce güzel olduğu inancı vardır.” (KTHF: 66)

- *Uğursuzluk giddi üsdümüzden.* “Bir şey kırıldığı zaman söylenir. Bir şeyin kırılması iyi olarak karşılanır. İnanca ait bir düşüncenin yansımasıdır.” (T.G)

2.5.41 Hareketli, Aceleci ve Oturmak İstemeyenler İçin Kullanılan Kalıp

Sözler

Hareketli, aceleci, yerinde bir türlü durmak bilmeyen insanlar için belli kalıp sözler kullanılmaktadır. Bu tür kalıp sözler kullanılırken, bazı bitki adları yiyecek adları ve belli tabirler kullanılmaktadır. Cümle niteliğinde, soru biçiminde olan ifadeler yanında, söz grubu olarak kullanılan ifadeler de bulunmaktadır.

- *Alafıcırig toz duman* “Hareketleri, gidiş gelişi hızlı olan kişi anlamındadır.” (N.G)
- *Avroşillo sürdü g.tüne.* “Avroşillo yabancı, zambak gibi kaşıntı veren, kökünden beyaz süt gibi bir madde çıkaran bitkidir ve bu oldukça kaşıntı veren bir bitkidir. Bu nedenle hareketli kişilere bu tür bir benzetme yapılır.”

_Avroşillo sürdü g.tüne da duramayyor bir türlü. (T.G)

- *Çarka çeker gezer bütün gün.* “Durmadan geziyor anlamında kullanılır. Çarka çektirmek, kesici aletler hakkında bileği çarkıyla biletmek (Türkçe Sözlük, 1955: 153) anlamında olup çarkın dönmesi ile sürekli dolaşan kişiler arasında bir ilişki kurulmuştur.” (T.G)
- *Gazıglan da gal oracıgda.* “Bu ifadede karşı tarafın oturamaması duramamasından kaynaklanan kızgınlık da vardır.”

_Ben gidiyorum./_Gazıglan da gal oracıgda da hava bozdu. (N.G)

- *G.tünde isbanah tohumu var.* (İHKS: 224)

- *Şeker suya mı düşdü?* “Ne acelesi var anlamında kullanılır.”

_Kitaplarıñı arkadaşşıma geri vermem gerek./ _Sonra veriñ. Şeker suya mı düşdü? (N.G)

- *Tabaghaneye b.g yetişdireceg sanki da./ _Ne bu acele ama. Tabaghaneye b.g yetişdireceg sanki da. (N.G)*

Bölüm 3

BETİMLEMELER

3.1 Kişiler Betimlenirken Kullanılan Sözler

İnsanoğlunun varlıkları birbirine yaklaştırma, birbirine benzetme eğilimi bütün dillerde benzetme dediğimiz, anlatım yolunun örneklerini meydana getirmiştir. Dilde her şahıs tek başına benzetmeler yapabilir. Ancak bu benzetmeler yayılır, benimsenirse dilin malı olur (Aksan, 1971: 130-131).

Bilindiği gibi deyim aktarmalarının temelinde benzetmeler yatmaktadır. Ayrıca kişinin yüzüne karşı ya da arkasından söylenen aşağılama, küçük görme; yüceltme, övgü sözlerinde de aşağılanan, yüceltilen kişinin fiziki yapısındaki kusurlar ya da beğenilen yanlar öne çıkarılmaktadır. Kişinin fiziki özellikleri yanında karakteri de dile getirilirken benzetmelere başvurulmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda, övgü ve yergi sözlerinin (kişiler betimlenirken kullanılan sözler) altında, Kıbrıs Türk toplumu tarafından kullanılan benzetmelere de yer verilmiştir.

Kıbrıs Türk toplumunda kişiler betimlenirken, belli yakıştırmalar yapmak, belli ifadeler kullanmak oldukça yaygındır. Kişilerin saçları, başı, bıyığı, yüzü, gözleri, dudakları, ağzı, boyu posu, ayakları ve bacakları için kullanılan sözler çeşitlilik gösterir. Bu sözler arasında hayvanlar, çeşitli nesnelere, eşyalar, yiyecekler, hatta gezegenler ve doğa olaylarının adları da bulunmaktadır.

Kıbrıslı Türkler arasında kişilerin yüzleri, kafa yapıları için kullanılan ifadeler oldukça yaygındır. Bunun için kullanılan Rumca sözler de azımsanmayacak kadar çoktur. Rumca sözcüklere genellikle aşğılama sırasında başvurulmaktadır. Kişilerin yüz ifadesi, rengi ve biçimi doğadaki bazı varlıklara benzetildiği gibi, kullanılan bazı nesnelere, bitki ve yiyeceklere, hatta hayvanlara da benzetilmektedir. Yüzün duruşu yanında kişinin genel olarak görünüşü, saçları, elleri, ayakları da aşğılama ve yüceltme sözlerinde konu edilmiştir.

Kişilerin vücut parçaları başka varlıklara benzetilerek, hem olumsuzlukları hem de övgüye değer yanları dile getirilmektedir.

Konuşmacının konuşma sırasındaki ruhsal durumuna göre, söz söylediği kişi betimlenmektedir. Bu sözler hem konuşmacının psikolojisini yansıtmakta, hem de ikinci kişinin eksiklerini, kusurlarını ya da değer gören yanlarını açığa çıkarmaktadır. İnsanlar tanıtılırken başka varlıklarla karşılaştırma yoluna gidilmektedir. İnsanlarla başka varlıklar arasında biçim açısından ya da nitelik açısından benzerlikler kurulmaktadır. Böylece daha güçlü ve daha somut bir anlatım sağlanmaktadır. Toplum içinde de kendisine benzetilenin adı anıldığı zaman toplumun bireyleri hangi biçimde, hangi karakterde bir insandan söz edildiğini rahatça çözebilmektedir. Böylece bu benzetmeler, toplumun ortak söz varlığı içinde yerini almaktadır. Bu sözler, seslenme, aşğılama yüceltme sözlerinde geçmektedir.

Betimlemeler yapılırken, sözü söyleyen kişinin içinde bulunduğu duygu durumları da yansıtılmaktadır. Bu sözler bazen beğenme durumunu, övgüyü ifade ederken, bazen de eleştiriyi, olumsuzluğu, beğenmeme durumunu belirtebilmektedirler. Betimleme sözleri daha çok söz öbeği niteliğindedir. Betimlemelerle oluşturulan sözlerden bir kısmı isim tamlaması biçiminde oluştuğu

gibi, bir kısmı sıfat tamlaması, bir kısmı isnat grubu, bir kısmı da tekrarlanan sözlerle oluşturulmuştur. Bunun yanında hakaret sözlerinde cümle biçimine de rastlanmaktadır. Kişilerden bahsederken, yine onların dış görünüşüne, hal ve hareketine yönelik belli yakıştırmalar anıştırma yoluyla da yapılmaktadır. Anıştırma ile söz söyleyen kişi ima yoluyla kendi duygularını, hislerini ve tutumunu ortaya koymuş olmaktadır.

3.1.1 Yapısında “Gibi” Edatı Bulunan Benzetmeler

Benzetmelerin en yaygını benzeyen, benzetilen ve benzetme edatı ile kurulan sözlerdir; ancak benzetme yönüne yer verilmemektedir. “Gibi” edatı ile kullanılan ifadelerde yüz; aya, bebeğe, kaymağa, boyun armut sapına, güneşe ve ölüye, saçlar güğüle, maca süpürgesine, eller pençeye, ayaklar da çocuk mezarına benzetilmiştir. Bazıları olumlu durumları betimlerken, bazıları da olumsuz durumları ifade etmektedir. Boynun armut sapına, saçların maca süpürgesine, ayakların çocuk mezarına, ellerin pençeye, yüzün ölüye benzetilmesi olumsuzdur.

- *armud sapı gibi boyun* “armut sapı gibi ince boynu olan.” (T.G)
- *ay gibi yüz* “yüzü beyaz, parlak ve güzel olan.” (T.G)
- *ayın on dördü gibi kız* “ay gibi yuvarlak yüzlü kız.” (KTF: 310)
- *Bebeg gibi yüz* “bebek gibi kibar, narin ve güzel yüzlü, cildi güzel olan.” (N.G). “Bebeğim!” şeklinde hitap edilmesi çok yaygın olmasa da genç erkekler sevgilileri için kullanabilmektedirler (Bkz. 2.5.4.1).
- *çocuk mezarı gibi ayak* “büyük ayaklı.” (A.E)
- *gaymag gibi yüz* “Cildin güzel, pürüzsüz ve beyaz olmasıdır. Ciltle kaymak arasında bağ kurulmuştur.” (Y.D)
- *güğül gibi saç* “yumuşak saç.” (N.G)

- *güneş gibi yüz* “güneş gibi dikkat çeken parlak yüz.” (T.G)
- *maca süpürgesi gibi saç* “karışık saçlı.” (T.G)
- *ölü gibi yüz* “ölülerin yüzü gibi renksiz, donuk yüz.” (N.Ö)
- *pambug gibi saç* “Pamuk gibi bembeyaz olan saçlar için kullanılır.” (N.Ö)
- *pamug tarlası gibi saçı başı* “Beyaz saçlılar için kullanılır.” (T.G)
- *pençe gibi el* “parmak uçları içe doğru kıvrık ve uzun tırnaklı el.” (T.G)

Bütün bunların dışında, sözlüklerde verilen anlam ve işlevine göre, benzetme ilgeci gerekmemesine rağmen, “gibi” edatı ile kullanılan ifadeler de rastlanmaktadır. Sıfat olarak kullanılan bu tür sözlerin de bir varlık adı iken, zamanla sıfat olarak kullanılmaya başlansa da ‘gibi’ edatının korunduğu anlaşılmaktadır:

- *Aha o kuzguni Arap zıbandırığ gibi Arap!* (SBG: 169)

3.1.1.1 Kişinin Fiziki Yapısı (Boy, Kilo vs.), Görünüşü İçin Kullanılan Sözcükler

Karşımızda bulunan herhangi bir kişide ilk başta dikkatimizi çeken şey onun dış görünüşü, fiziki yapısıdır. Her birey de kendine özgü birtakım özelliklere sahiptir. Kişinin dış görünüşünü anlatırken o özelliği doğrudan söylemenin dışında, belli betimlemeler yapıp, belli tabirler de kullanabiliriz. Bu, kişinin o özelliğini hem daha esaslı bir biçimde anlamamızı, hem de konuşma esnasında hoş bir havanın ortaya çıkmasını sağlar. Dolayısıyla çevremizde gördüğümüz birtakım nesnelere yiyecek adlarından, doğa unsurlarından, ya da bazı hayvanlara özgü özelliklerden yola çıkarak bunların birtakım özellikleri insanlara aktararak kullanılmış ve böylece

aralarında da benzeşen yönler ortaya çıkarılmıştır. Genellikle, kişinin beğenilen yanları yüzüne, beğenilmeyen yanları da arkasından dile getirilir. Sevgi ya da hakaret sözlerinde benzetmelere başvurulmaktadır. Anlatım açısından doğaya dayalı bir dil olan Türkçede, kalıp sözlerin çoğunun benzetmelere dayandığı görülmektedir.

3.1.1.1.1 Benzetmelerde Hayvan Adları

Hayvan isimlerinden, aslan, ceylan, kuğu, pulya, sülün olumlu özellikleri ifade etmektedir. Bu tür benzetmelerde benzetme ilgeci kaldırılarak edebi metinlerde olduğu gibi, benzetme ilgeci kaldırılarak çoğu kez de iyelik eki birinci tekil kişi ile birlikte seslenme sözü olarak kullanılmaktadır.

- *aslan gibi deligannı* “güçlü, kuvvetli delikanlı.” (T.G). Güçlü oluşundan dolayı, güçlü kişi ile aslan arasında bir bağ kurulmuştur. Aslan aynı zamanda kişiyi cesaretlendirmek onu yüreklendirmek için tek başına da kullanılabilen bir hitap sözüdür (Bkz. 2.5.4.2).
- *ceylan gibi kız* “güzel kız.” (T.G). Ceylan, narin ve güzel bir hayvandır. Güzel ve taze olan kızlarla ceylan arasında bir ilişki kurulmuştur. Toplumumuzda ceylan ve sülün adları özel ad olarak da kullanılmaktadır. Özel adlar da bir tür seslenme sözleridir (Bkz. 2.5.4.3).
- *sülün gibi kız* “ince, narin kız.” (N.Ö). Sülün ince, nazik bir hayvandır. Fiziksel özelliklerinden dolayı ince yapılı ve güzel kızlarla sülün arasında bir bağ kurulmuştur. Özel adlar da bir tür seslenme sözleridir. Güzelliğin yanında özel isim olarak kullanılır. (Bkz. 2.5.4.3)
- *kuğu gibi kız* “güzel kız.” (N.Ö). Kuğu beyaz, narin ve güzel bir hayvandır. Onun bu özelliği ile güzel kızlar arasında bir bağ kurulmuştur.

- *pulya (Bağkuşu) gibi kız* “etine dolgun güzel kız.” (KGG: 96). Pulya, hafif etli bir kuş olduğu için, etine dolgun ve güzel olan, dikkat çeken kızlarla pulya kuşu arasında bağ kurulmuştur..

At, ayı, beygir, boğa, cikla, dana, deve dorumu, kısrak, koyun söz söyleyen kişinin olumsuz tutumunu yansıtmaktadır:

- *at gibi kadın* “seke seke yürüyen iri yarı kadın.” (A.Y). Atın yürüme şeklinden dolayı kendinden emin bir biçimde sekerek ilerleyen kadınlarla at arasında bağ kurulmuştur.
- *ayı gibi adam* “İri yarı kaba saba kişiler için kullanılır. Daha çok erkekler için kullanılır.” (N.G). Tek başına “ayı” sözcüğü bir hitap sözü olarak da kullanılır (Bkz. 2.5.4.4).
- *boğa gibi adam* “güçlü fakat gücünü kötüye kullanan adam.” (T.G). Boğa güçlü kuvvetli iri bir hayvandır. Bu özelliğinden dolayı güçlü yapıdaki kişilerle boğa arasında bir bağ kurulmuştur.
- *beygir gibi garı* “iri yarı ve atılgan kadın.” (T.G). Atın atılgan ve iri oluşundan dolayı, at gibi yürüyüp ilerleyen kadınlar arasında bir bağ kurulmuştur.
- *cigla gibi gıccağazlar* “zayıf olan kızlar.” (YYL: 47). Cikla zayıf cılız bir hayvandır. Onun bu özelliğinden dolayı ince kızlarla cikla arasında bir bağ kurulmuştur. Cigla küçültme eki ile birlikte çocuklar için sevgi sözü olarak, (bkz. 2.5.4.1), büyükler için de eleştiriyi ifade eder (2.5.4.4).
- *dana gibi çocuk* “iri yarı, gelişmiş çocuk.” (T.G). Dana, iri yarı bir hayvan olduğu için, dana ile iri yarı şişman çocuk arasında bağ kurulmuştur. Seslenme ve sevgi ifadesi olarak çocuklar için küçültme eki ile birlikte

kullanılabilmektedir; ancak yetişkinler için kullanıldığı zaman olumsuz bir anlam taşır. Kızgınlık anında eleştiriyi ifade eder (Bkz. 2.5.4.4).

- *deve dorumu gadar kız* “iri olan kız.” (T.G). Deve dorumu iri olduğu için iri yarı olan kişilerle dorum arasında bağ kurulmuştur.
- Deve gibi adam. “boyu gereğinden fazla uzun olan adam” (T.G). Deve iri yarı uzun bir hayvandır. Bu nedenle uzun boylu kişiler deveye benzetilmektedir. “Deve” öfke duyulan kimseye hakaret sözü olarak da kullanılabilmektedir. (Bkz. 2.5.4.4). “Deve dellalı” şeklinde de yalınayak koşturana kişiler için eleştiri niteliğinde kullanılabilir (Bkz. 3.1.3.1).
- *goyun gibi adam* “Ahmak, kafası çalışmayan ve yalnız önüne bakarak ağır ağır yürüyen kişiler için kullanılır.” (N.G). Goyun sözcüğü tek başına da hitap, hakaret sözü olarak kullanılabilmektedir. (Bkz. 2.5.4.4).
- *kısrak gibi kız* “taze, ateşli, davetkâr kız.” (T.G). Kısrak atılgan ve genç bir hayvandır. Dişil özelliklerinden dolayı ve hareketleri ile davetkâr olan kızlar ile, kısrak arasında bağ kurulmuştur (Bkz. 2.5.4.4).

3.1.1.1.2 Benzetmelerde Yiyecek Adları

Aşağıdaki sözler, söz konusu kişiyi övmek ve sözcüklerle beğenileri dile getirmek için kullanılmaktadır:

- *fısdığ gibi kız* “fiziği güzel olan kız.” (N.Ö). Fıstık oldukça lezzetli olan bir yiyecektir. Fiziği düzgün olan kişilerle fıstık arasında bir ilişki kurulmuştur. Sevgi ve beğenme ifadesi olarak yalın ya da iyelik ekli olarak kullanılmaktadır (Bkz. 2.5.4.3).

- *yoğurd gibi kız* “beyaz tenli kız.” (N.G). Yoğurdun beyaz olma özelliğinden dolayı teni açık renkte olan kişilerle yoğurt arasında bir bağ kurulmuştur.

Aşağıdaki söz ise, kişinin giyiminden dolayı ona yapılan eleştiriyi ifade etmektedir:

- *sibba gibi üsdü başı* “ince giyimli olan.” (T.G). Sibba yoğurdun üzerindeki ince bir zar tabakası olduğu için, ince kıyafetlerle dolaşan kişilerle sibba arasında bir ilişki kurulmuştur.

3.1.1.1.3 Benzetmelerde Doğa Unsurları ve Bitki Adaları

Doğa unsurları beğenme durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır.

Kişide dış görünüş olarak beğenilen özelliklerinin övülmesi söz konusudur:

- *ay parçası gibi kız* “yüzü ay gibi parlak güzel ve dolgun olan kız.” (N.G) Ayın beyaz ve yuvarlak olma özelliği ile kişinin yüzünün güzel ve beyaz olması nedeni ile ay ile kişi arasında bağ kurulmuştur. Sevgi ve beğenme ifadesi olarak da iyelik ekli olarak (ayım, ay parçam) kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.3).
- *dal gibi boy* “uzun boy.” (T.G). Ağacın dalının uzun olması sebebi ile uzun boyu olan kişilerle dal arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *gül gibi kız* “güzel, kusursuz kız.” (N.Ö). Edebiyatın her döneminde benzetme ögesi olarak kullanılan ‘gül’, çiçeklerin içinde en çok beğenileni ve en güzel olanıdır. Bu nedenle halk arasında da gündelik dilde kusursuz güzel olan kişilerle gül arasında bağ kurulmuştur. Çok yaygın olmamakla birlikte, zaman zaman orta yaşlı hanımların genç kızlara “gülüm” diye hitap etikleri de görülebilmektedir. Sevgi ifadesi olarak kullanılır (Bkz. 2.5.4.1).

- *selvi gibi boy* “uzun boy.” (T.G). Servi, yukarıya doğru epeyce uzayan bir ağaçtır. Uzun boy ile servi ağacı arasında bir bağ kurulmuştur.

3.1.1.1.4 Benzetmelerde Nesne Adları

Kişilerin beğenilen özellikleri nesnelere dile getirilmiştir. Delikanlının betona, çakıya, çeliğe, filintaya; adamın kapağına benzetilmesi, erkekte sağlamlığın ve güçlü oluşun göstergesi olarak beğenilen bir durumdur; ayrıca kişinin sırıma, tığa, tokuca benzetilmesi de olumlu bir durumdur:

- *beton gibi deligannı* “sağlam, güçlü delikanlı.” (T.G). Betonun sert ve dayanıklı olma özelliği ile güçlü sağlam kişilerle beton arasında bağ kurulmuştur.
- *çakı gibi deligannı* “sağlam, canlı ve güçlü delikanlı.” (N.G). Çakının sağlam ve kesici bir alet olması ile delikanlının sağlam ve güçlü oluşu arasında bir bağ kurulmuştur.
- *çeligi gibi adam* “sağlam, güçlü adam.” (A.Y). Çeliğin sağlamlığından dolayı güçlü kişilerle çelik arasında bağ kurulmuştur.
- *filinta gibi deligannı* “yakışıklı, ince ve çevik delikanlı.” (N.Ö). Filinta, tüfekten daha kısa, elde taşınabilir, kısa ve yivsiz namlulu ateşli bir silah, argoda, güzel, yakışıklı, erkek güzeli (Püsküllüoğlu, 1995: 601) anlamına gelmektedir. Filinta ince ve seri ateş edebilen bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle filintaya benzetilen delikanlı ince ve çeviktir.
- *gadin gemi gibi yüglü* “hamile kadın.” (KSS 2: 555). Geminin eşya ve insan yüklü oluşu ile, kadının karnında çocuk taşıması arasında bir ilişki kurulmuştur. Bu nedenle kadın gemiye benzetilmiştir.

- *kapı gibi adam* “uzun boylu ve güçlü adam” (N.Ö). Kapının uzun olma özelliği ile uzun boy arasında bağ kurulmuştur.
- *sırım gibi oğlan* “ince, uzun ve kuvvetli delikanlı.” (N.Ö). Sırımın uzun ve ince olma özelliği ile, ince uzun ve kuvvetli delikanlı arasında bağ kurulmuştur.
- *tığ gibi adam* “ince ve narin olan adam.” (N.Ö). Tığın ince olma özelliği ile zayıf kişiler arasında ilişki kurulmuştur.
- *tokuç gibi bebek* “şişmana yakın ya da etli bebek.” (N.Ö). Tokucun iri ve ucunun yuvarlak olma özelliği ile şişman kişi arasında bağ kurulmuştur. “Tokuç” sözcüğü, sevgi ifadesi olarak özellikle çocuklar için küçültme eki eklenerek kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.1).

Nesnelerle beğenilmeyen olumsuz durumlar da dile getirilmektedir. Aşağıdaki sözlerde de kişinin dış görünüşüne dair olumsuz ifadeler kullanılmaktadır. Bunlar daha çok eleştiri nitelikli ifadelerdir:

- *düven gibi kadın* “iri yarı kadın.” (N.Ö). Düvenin iri, büyük olma özelliği ile iri yarı olan kadın arasında bağ kurulmuştur.
- *Osmanlı topu gibi göbeg* “büyük göbekli.” (H.Ö). Osmanlı topunun büyük ve yuvarlak olma özelliği ile göbek arasında bağ kurulmuştur.
- *paçavura gibi üsdü başı* “üstü başı dağınık olan.” (T.G). Paçavuranın eskimiş olma özelliği ile, giysinin eski özensiz oluşu arasında bağ kurulmuştur. Tek başına da üstü başı dağınık olan kişiler için eleştiri durumunda kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).

- *seki gibi g.d* “büyük ve dik kalçalı.” (T.G). Sekinin dik ve çıkıntılı olma özelliği ile, büyük, dik ve geriye doğru çıkıntısı olan kalça arasında bağ kurulmuştur.
- *sırıg gibi boy* “uzun boy.” (N.Ö). Sırıgın uzun olma özelliği ile uzun boy arasında bağ kurulmuştur. “Sırıg” sözcüğü tek başına gereğinden fazla uzun olan kişiler için de hakaret sözü olarak kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).
- *sirti gibi elbisesi* “üstü kirli olan.” (T.G). Sirtinin külleri temizlediği için kirli olma özelliği ile elbisenin özensiz ve kirli oluşu arasında bağ kurulmuştur.
- *togmag gibi kadın* “şişman ya da şişmana yakın kadın.” (N.G). Tokmak iri bir nesne olduğu için kilosu fazla olan kişilerle tokmak arasında bağ kurulmuştur. Kişinin arkasından veya yüzüne hakaret sözü olarak da tek başına kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).
- *topuz gibi kadın* “etli butlu kadın.” (N.Ö). Topuzun iri ve ucunun yuvarlak olma özelliğinden dolayı, şişman kadın ile topuz arasında bağ kurulmuştur. Kişinin arkasından veya yüzüne tek başına hakaret sözü olarak kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).

Yukarıdaki örneklerden hareketle benzetmelerin çoğunun insanlar için yapıldığı görülmektedir. Onun yanında diğer varlıkların sıfatları ve eylemlerin durumu da benzetmelerden yararlanarak anlatım bulmaktadır:

Daggo gibi hellim (N.Ö) “kalın kesilmiş hellim.”, didsiri gibi üsdü başı. (T.G) “kıyafeti ince olan.”, seki kenarı gibi bidde (T.G) “kalın bidde.”, sineg b.ku gadar ada. (ÇS-2, 23-30 Mayıs 2008, sayı: 90) “küçük bir ada.” Ancak bu örneklerde benzetmelerin çoğunun insanlar için yapılmadığı görülmektedir. Bizim esas olarak üzerinde durduğumuz, insan ve insanlarla

ilgili olarak kullanılan sözlendir. Bu nedenle nesnelar arasında yapılan benzetmeler üzerinde çok fazla durulmamıştır.

3.1.1.2 Kişiliği, Karakteri Bildiren Sözler

Kişilerin dış görünüşü dışında, karakteri ile ilgili kişinin sertliğini, cana yakınlığını, sempatikliğini, duyarsızlığını, duygusallığını, çabuk hareket edişini vb. özelliklerini belirtmek için belli ifadeler kullanılmaktadır. Bunlar da Türkçenin soyutu somuttan yararlanarak anlatan bir dil olduğunun göstergeleridir.

Aşağıda kullanılan sözler, kişinin beğenilen, övülmeye layık olan yönlerini ifade etmektedir:

- *ateş gibi adam* “çok hızlı hareket eden adam.” (N.Ö). Ateşin hızla yayılan özelliği ile, hareketleri hızla olan ve çabucak iş gören kişiler arasında bağ kurulmuştur. “Ateş ateş” ikileme olarak veya tek başına “ateş” şeklinde de, övgü ve teşvik sözü olarak kullanılır (Bkz. 2.5.4.2).
- *bal gibi kadın* “sempatik ve tatlı kişi.” (T.G). Balın şekerli tatlı olma özelliği ile, kişinin karakteri gereği sempatik ve tatlı dilli oluşu arasında bir bağ kurulmuştur.
- *şeker gibi insan* “tatlı, kendini sevdiren kişi.” (T.G). Şekerin tatlı olma özelliği ile, tatlı dilli, kendini çabucak sevdiren kişilerle şeker arasında bir bağ kurulmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk ağzında çok seyrek olarak “şekerim” sözcüğü tek başına hitap ve sevgi sözü olarak kullanılmaktadır. Halk ağzında yaygın değildir (Bkz. 2.5.4.1).

Bu sözler arasında yukarıdaki örneklerde olduğu gibi övgü sözü olarak kullanılanların yanında, yergi olarak kullanılanlar da vardır:

- *domuz gibi adam* “çevresine kötülük saçan adam.” (T.G). Domuz bataklıklarda yatan sevimsiz bir hayvandır. Bu nedenle çevresine kötülük yapan kişilerle domuz arasında bir bağ kurulmuştur. Hakaret sözü olarak da kötü kişilere, tek başına “domuz” diye hitap edilebilmektedir (Bkz.2.5.4.4).
- *gâvur gibi adam* “merhametsiz, gattar kişi.” (T.G). Kıbrıs Rum kesiminde kalan Rum asıllı kişilere “gâvur” denmektedir. Gâvur, Hristiyan (Türkçe Sözlük, 1955: 277) anlamındadır; ancak merhametsiz, acımasız anlamında da kullanılmaktadır. Bu nedenle acıması olmayan, gaddar kişilerle “gâvur” arasında bir bağ kurulmuştur.

Hakaret sözü olarak kötü kişilerin arkasından veya yüzüne karşı gâvur diye seslenilebilmektedir (Bkz. 2.5.4.4).

- *hıyar gibi adam* “kaba saba adam.” (T.G). Hıyar, kabakgillerden olan bir sebze olduğu için, ayrıca biçim ve tadından dolayı, kaba saba yontulmamış kişilerin tavırları ile hıyar arasında bir bağ kurulmuştur. Kaba kişilerin arkasından veya yüzüne karşı hakaret sözü olarak “hıyar” diye seslenilebilmektedir (Bkz. 2.5.4.4).

Kişilerin beğenilmeyen, olumsuz olan yönleri, hayvanların mevcut özellikleri insanlara aktarılarak anlatım bulmuştur. Kişilerin karakter özellikleri hayvanlarla özdeşleştirilmiştir. Bu tür benzetmelerde benzetme yönü de yer almaktadır:

- *deve gibi kin*
_Deve kini güder. Onca yıl oldu hâlâ konuşmaz baña. (N.G)
- *keçi gibi inat*

_Keçi inadı var be bunda. Yog dedi mi yog. Aksi mümkün değil. (N.G). Keçi tek başında da küçük çocuklar için sevgi ifadesi olarak kullanılabilir. (Bkz. 2.5.4.1).

- *yılan gibi sinsi.* (T.G) *_Seniñ arkañdan iş çevirir. Yılan gibi sinsidir o.* Kırgınlık ifadesi olarak kötülük yapan kişiler için hitap sözü olarak kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).

Belirli nesnelere kişilerin olumsuz yönleri arasında bir bağ kurulmuştur. Nesnelere insanların kişilik özelliklerine gönderme yapılmıştır:

- *daş gibi galb* “Acımasız kişiler için kullanılır.” (N.Ö). Kalbin acımasız oluşu ile taşın sertliği arasında bağ kurulmuştur.
- *mangal gibi yüreg* “Korkusuz, cesur kişiler için kullanılır.” (A.Y). Mangalın ateşe dayanıklılığı ile hızla yayılma özelliğinden dolayı, gözükara korkusuz hareket eden kişilerle mangal arasında bağ kurulmuştur. Sözlükte “korkusuz, cesur kimse” (Örnekleriyle Türkçe Sözlük 3, 1996: 1899) anlamına gelmekle birlikte, Kuzey Kıbrıs halk ağzında geniş, serin yürekli kişiler için kullanılmaktadır.
- *çifit çarşısı gibi galb* “fesat, kötülük dolu kalp.” (T.G). Çifit Yahudi demek ise de ancak hakaret için kullanılır. (Türkçe Sözlük 1955: 162-163). Çifit çarşısı, karışık içinde türlü şeylerin bulunduğu yer anlamına gelir. Bu nedenle içi kötülüklerle dolu olan kalp ile, çifit çarşısı arasında bağ kurulmuştur.

3.1.1.3 “Benzemek” ve “Dönmek” Fiilleri İle Kurulan Benzetmeler

Benzetme ilgecinin yerine ‘benzemek’ ve ‘dönmek’ eylemlerinin kullanıldığı da görülmektedir. Bu sözler de hakaret sözü olarak kullanılmaktadır.

- *Domuza benzeñ.* “sağlam kişi, kolay kolay zarar görmeyen kişi.”
_Geberib gurtulacañ da bizi bu guraglıgda, fakırlıgda, işsizligde sürünmeye burağacan deye gorgdug. Maşşallah domuza benzeñ. (ÇS-2, 11-18 Temmuz 2008)

Seslenme sözü olarak ve “gibi” edatı ile kullanılmasının yanında, “benzemek eylemi” kullanılabilen ve hakaret bildirebilmektedir.

- *Eğşimiş yoğurda benzeyceñ.* “Çirkinleştin, işe yaramazsın anlamında kullanılır.” (BEA: 2)
- *Gardlaşmış tavuğa döndüñ.* “yaşı geçmiş kadın” (BEA: 6)
- *Lacinari teggeye benzer.* “Hovarda erkekler için kullanılır.”
_Ne kalbi be! Hart hart eder. Piskottan adam yer. Lacinari teggeye beñzer.
(SBG: 130)
- *Malliro tekeye benzemeg* “ Malliro tüy demektir. Saçı sakalı uzamış, kir pas içindeki kişiler için söylenir.” (KTAD: 320)
- *Patlıcanlı yoğurda döndüñ.* “Hayrın yok, çirkinsin anlamında kullanılır. ‘Patlıcanlı yoğurda dön’ sözü de ilenç olarak kullanılmaktadır.” (A.Y)
- *Saçlarının maca süpürgesine dönmesi* “Bu söz saçı dağınık olan, beğenilmeyen kişilere yönelik olarak kullanılır.” (YHK: 120)

3.1.1.4 Davranışları Belirten Hazır Söz Kalıpları

3.1.1.4.1 Kendisine Benzetileni Hayvan Olan Benzetmeler

Bu tür sözlerde eylemler benzetme yönünü bildirmektedir. Kendisine benzetilenle benzetme ilgeci benzetme yönünü bildiren eylemleri nitelemektedir. İnsanların biyolojik özellikleri başka varlıklara benzetildiği gibi, davranışları da başka canlıların davranışlarına benzetilebilmektedir. Aynı benzetme hem kişinin fiziki yapısı hem de davranışları için kullanılabilir. Kısacası benzetmeler hem sıfat hem de belirteç olarak cümlede yerini almaktadır. Hayvan isimleri ile oluşturulan unsurlar oldukça fazladır. Akrep, alina (hindi), kurt, sinek, at, kedi, baykuş, bulli (civciv), ağustos böceği, öküz, inek, eşek, deve, kuş, koyun, kanguru, köpek, domuz, çekirge, kene, yılan, papağan, pire, bumburiya (kelebek), ördek gibi çok çeşitli hayvanlar çeşitli özellikleri ile benzetme unsuru olarak kullanılmaktadırlar. Canlıların öne çıkan belirli eylemleri insanlara aktarılmaktadır. Normalde insanların yapmadığı davranışlar diğer canlıların herhangi bir organının hareketine benzetilerek anlatım bulmaktadır. Toplumun hoş görmediği insana yakıştırılmayacak, istenmeyen hal ve hareketler hayvan, böcek gibi diğer canlıların hareketleri ile anlatılmaktadır.

“Sokmak, kabarmak, saldırmak, bitmek, bakmak, kişnemek, sinmek, titremek, üşüşmek, kaynamak, puf puf etmek, ötmek, süslenmek, sıçramak, koşturmak, sarkıtmak, dönmek, yatmak, añırmak, zar zar etmek, çırpınmak, sekmek, gezinmek, düşmek, gitmek, saldırmak, söylenmek, bağırarak, geviş getirmek, bağlanmak, bakmak, yürüme, yapışmak, har har etmek, örmek,

toplanmak, düşünmek, oturmak, azmak, bönmek, şişmek, kaynamak, tekrarlamak, siñmek, dolaşmak, söylenmek” gibi eylemlerle hayvanlarda bulunan belli başlı özellikler insanlara aktarılmıştır. Bu tür sözler arasında deyimleşmiş olanlar da bulunmaktadır:

- *akreb gibi sogmag* “Can yakan kişiler için kullanılır.” (T.G). Akrebin sokma özelliği kötülük yapan insana aktarılmıştır.
- *alina gibin gabarmag* “gücünden fazla öfke göstermek.” (N.Ö). Alina, normalde fazla büyük bir hayvan olmadığı halde öfkeli bir görüntü sergilemektedir. İnsanın da gücünü aşacak şekilde öfkeli olması alina ile arasında bir bağ kurmasına neden olmuştur.
- *aş gurd gibin saldırmag* (KAD: 151). Kurdun aç olduğu zaman saldırma özelliği, sinirli olan kişilere aktarılmıştır.
- *at sineği gibi bidmeg*
_ *Hatırlarsınız ne vakid bir iki satır bişey yazmaya otursam benim yeğen at sineği gibi eñsemde biter.* (ÇS-2, 27 Haziran- 4 Temmuz 2008, sayı: 95). Atın başına üşüşen sineklerle sürekli birinin peşinden ayrılmayan, birini rahat bırakmayan kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *bayguş gibi bagmag* “Hareketsizce, düşünürcesine bakan kişiler için kullanılır.” (Y.D). Baykuşun durup bakma özelliği, düşünüp hareketsizce bir yere bakan insanlara benzetilmiştir.
- *beygir gibi gidmeg* “Yürüyüşü ata benzeyen kişiler için kullanılır. Daha çok bayanlar için kullanılır.” (Y.D). Kişinin yürüyüş özelliği at gibi düşünülmüştür. Kendinden emin dik ve hafif sekercesine yürüyen kişiler için kullanılır.

- *beygir gibi kişnemeg* “Sürekli gülen sırıtan kişiler için kullanılır.” (Y.D)
- *bissi kedi gibi siñmeg* “Herhangi bir durum karşısında sessiz kalan ve olacakları bekleyen kişiler için kullanılır.” (Y.D). Uysal kedilerin ses çıkarmadan korkup beklemesi, herhangi bir durum karşısında sessiz kalan kişilere aktarılmıştır.
- *bulli gibi tidremeg* “tir tir titremek.” (YHK: 108). Bulliler küçük olduğu için çok çabuk üşümektedirler. Bu nedenle de üşüyüp titreyen kişilere bu yakıştırma yapılmaktadır.
- *bulli gibi üşüşmeg* “bir yere toplanmak.” *_Soba var mıdır oturduğñuz yerde?/ _Eyya. Her gece bulli gibi üşüşürüg başına.* (H.E). Bullilerin bir yere veya yiyeceğın başına hep birlikte toplanma özelliğı insanlara aktarılmıştır.
- *bumburiya gıbin gaynamag* “çok sayıda olmak.” (KAD: 156) Bumburiyalar, bir ışık gördükleri zaman onun çevresine toplanıp dönmeye başlamaktadır. Bu nedenle bir yerde toplanıp biriken ve kalabalık oluşturan kişi ya da varlıklarla bumburiya arasında bir bağ kurulmuştur.
- *burçaglı öküz gıbin puf puf edmeg* “Öfkeli olmak demektir. Sorunların çokluğundan kafanın çok yüklü olması ve bunun dışa yansımasıdır.” (KAD: 151). Öküzler burçakları yerken burunlarından hava ve hava ile beraber “puf puf” diye duyulan birtakım sesler çıkarmaktadır. Öfkeli kişilerle öküzün bu durumu arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *cırlavıg gibi ötmeg* “Ağustos böceğı sürekli öttüğü için, çok konuşan kişiler ağustos böceğine benzetilmiştir.” (T.G). Çok konuşan kişiler sürekli yaz dönemi boyunca sürekli öten ağustos böceklerine benzetilmiştir.

- *cingane eşşegi gihin süslenmeg* “gülünç biçimde süslenmek, gereksiz takılar takmak.” (KAD: 155). Çingenerler süslü olduğu için eşeklerine de süs takmaktadırlar. Bu durumla gereksiz yere aşırı süslü insanlar arasında bir bağ kurulmuştur.
- *çekirge gibi ondan oraya sıçramag* “Yerinde duramayan ordan oraya koşuşturan insanlar için kullanılmıştır. Sekerek yürüyen kişiler için de kullanılır.” (T.G). Çekirge sekerek ilerleyen bir hayvandır. Yerinde duramayan ya da seke seke yürüyen kişilerin bu özelliği, çekirge ile bağdaştırılmıştır.
- *deli tavug gibi koşdurmag* (T.G). Tavuk kümesin içerisinde duramayan ordan oraya koşturan bir hayvandır. Onun bu özelliğinden hareketle yerinde durmayan hareketli kişilerle tavuk arasında bir bağ kurulmuştur.
- *deve dellalı gibi koşdurmag* “Yalınayak koşan kişiler için yapılan bir benzetmedir.” (N.G). Deve dellalı develeri satmak için bağırان kişilerdir. Develeri satmak için bunlar orda burda yalınayak bağırıp gezen kişilerdi. Bu nedenle de sağda solda çok yalınayak koşan kişilerle deve dellalları arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *devenin dudağı gibi dudalarını sarkıdmag* “Dudaklarını aşağıya sarkıtan kişiler için kullanılır.” (N.Ö). Devenin dudağı aşağıya doğru sarkmış gibi bir görüntü verir. Bu nedenle dudak büken kişilere böyle bir yakıştırma yapılmıştır.
- *dolab beygiri gibi dönmeğ* “Sürekli bir şeyin çevresinde dönen kişiler için kullanılır.” (T.G). Geçmiş dönemlerde kuyulardan su çekmek için atlar kullanılırdı. At kuyudan su çekmeye yarayan bir mekanizma etrafında

koşarken kuyuya inen kovalar da suyu doldurmakta idi. Bu nedenle sürekli bir yerin etrafında dönüp dolaşan kişiler için bu tarz bir yakıştırma yapılmaktadır.

- *domuz gibin yadmag* “Sürekli yatan kişiler için kullanılır.” (Y.D). Domuz sürekli bataklıklarda yatması ile bilinen hareketsiz bir hayvandır. Bu nedenle de sürekli yatan kişilerle domuzun davranışı arasında bir bağ kurulmuştur.
- *dorum gibin koşmag* “korkup ardına bakmadan, iri adımlarla böğürerek kaçmak.” (KAD: 157). Devenin koşuşu ile kişinin koşuşu arasında bir bağ kurulmuştur. Deve ağır adımlarla koştuğu için kişinin koşuşu ile deve arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *eşşeg gibi añırmag* “bağırarak ağlayan kişiler için kullanılır.” (N.Ö). Eşeğin anırma özelliği ile, acı acı ses çıkaran ve bağırarak ağlayan kişiler ve eşek arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *eşşegin götü gibi zar zar edmeg* _ *Eşşegin g.tü gibi zar zar edme bre garı.* (SBG: 149). Eşekler ağır yük altında ilerlerken veya kırbaça çok fazla baskı yedikleri zaman gaz çıkarabilmektedirler. Bu da sürekli konuşan ve kafa şişiren kişilerle eşek arasında bir bağ kurulmasına yol açmıştır.
- *galbi guş gibi çırpınmag* (T.G). Kuşu tuttuğumuz zaman korkudan kalbi hızlı bir biçimde çarpmaktadır. Bu nedenle herhangi sebepten heyecan ve korku duyan kişilerle kuşun kalbinin çarpması arasında bir bağ kurulmuştur.
- *kanguru gibi segmeg*
_ *Dırektör arka lasdiglerin üsdünde kanguru gibi seke seke gider.* (ÇS-3, 29 Şubat-7 Mart 2008: sayı 78). Kanguru seke seke yürüdüğü için, sekerek giden insanlarla kangurunun yürüyüşü arasında bir bağ kurulmuştur. Kıbrıs'ın

coğrafyasında kanguru yaşamamaktadır. Ancak çok eski tarihlerden (1950’li yıllar) beri pek çok Kıbrıs Türk’ü Avustralya’ya yerleşmiştir. Avustralya’dan Kıbrıs’a gelenler kanguru fotoğrafları bulunan hediyeler getirmişler, kangurularla çekilmiş fotoğraflarını yakınları ile paylaşmışlar. Kıbrıs Türklerinin kanguruyla tanışmaları bu nedenlerden olsa gerek.

- *golenti köpeg givin gezinmeg* “gereksiz ve amaçsız sürekli gezip dolaşmak.” (KAD: 151). Köpeklerin dışarda amaçsızca gezinip durması ile maksatsızca dolaşan kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *goyunun göle düşmesi givin düşmeg* “gözü kapalı, düşünmeden toplumun tuttuğu yolda gitmek.” (KAD: 154). Koyun aptallığı ile bilinen bir hayvandır. Sadece önüne bakarak yavaş bir şekilde ilerler. Bu nedenle düşüncesizce hareket eden gözü kapalı kişilerle koyun arasında bir bağ kurulmaktadır.
- *goyun gibi gidmeg* “Önüne bakarak, ağır ağır yürüyen kişiler için kullanılır.” (T.G). Koyun yalnız önüne bakarak ağır ağır ilerlemektedir. Bu nedenle sağa sola bakmadan dalgın ve ağır yürüyen kişilerle koyunun gidişi arasında bir bağ kurulmuştur.
- *guduz köpeg givin saldırmag* “ sağa sola sataşım kavgaya çıkartmak.” (KAD: 151). Saldırgan ve tehlikeli olan köpeklerin hareketi ile sürekli kavgaya çıkartıp saldırgan tavırlar sergileyen kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *gurg tavug givin söylenmeg* “mantıksız, anlamsız şeyler söyleyip durmak.” (KAD: 151). Tavuk kuluçkaya yatmak isterken ya da yavrularını ararken gurg gurg diye ses çıkarmaktadır. Bu çıkarmış olduğu sesle sürekli konuşup anlamsız şeyler söyleyen kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.

- *guyruğu kopuğ it gibi bağırmaq* “Bağırın, çığlık atan kişiler için kullanılır.” (T.G). Köpeğin kuyruğunu kesince nasıl acıdan bağırıp havlarsa, herhangi bir durumdan ötürü acı çeken kişiler de çığlık atmaktadırlar. Bu nedenle köpeğin bu davranışı ile insanın davranışı arasında bir bağ kurulmuştur.
- *ineg gibi geviş getirmeg* “Sürekli ağzı çiğneyen, yemek yiyen kişiler için kullanılır.” (T.G). İnekler geviş getirme özelliğinden dolayı sürekli bir şeyler yiyip çiğner vaziyettedirler. Sürekli ağzı çiğneyen kişiler için böyle bir yakıştırma yapılmaktadır.
- *İngiliz köpeği givin bağlanmag* “belli dönemlerde tüm özgürlükleri yitirmek” (KAD: 155). Kıbrıs’ın İngiliz sömürgesinde olduğu zamanlara yönelik olan bir ifadedir. İngilizler genelde köpeklerini evde bağlı tutmakta ve köpeklerin serbest kalmasına izin vermemekteydiler. Bu ifade ile de insanın özgürlüğünün olmaması ile İngiliz köpekleri arasında bir bağ kurulmuştur.
- *kasab köpeği givin bagmag* “imrenerek bakmak.” (KAD: 155). Kasaptaki köpekler kasabın kesmiş olduğu etleri yemek istemekte ve o etlere her zaman imrenerek bakmaktadırlar. Bu nedenle özenerek, imrenerek bir şeye bakan kişilerle köpeklerin bu davranışı arasında bir bağ kurulmuştur.
- *katır gibi yürümeg* “Yürüyüşünden dolayı kişilere yakıştırılan bir benzetmedir. Daha çok kadınlar için kullanılır.” (T.G)
- *kene gibi yapışmag* “bir şeye yapışıp kalmak.”

_ *Ben dümene kene gibi yapışdım ama bu arada eyem baddı, baş böğrümeye sızı girdi ve da galiba bel fitiği oldum.* (ÇS-3, 29 Şubat- 7 Mart 2008: sayı 78). Kene üzerinde bulunduğu şeye yapışıp kalan bir hayvan olduğu için,

sürekli bir kişinin etrafında dolaşarak ona rahatsızlık veren kişilerle kene arasında bir ilişki kurulmuştur.

- *köpeg gibi dili bir gariş dışarda* olmag “Dili dışarda dolaşan kişiler için yakıştırılan bir benzetmedir.” (T.G). Köpekler yoruldukları zaman dillerini dışarıya çıkarırlar ve o şekilde soluk alıp verirler. Bu nedenle dili dışarda olan kişilere böyle bir yakıştırma yapılmaktadır.
- *köpeg gibi har har edmeg* “Köpek gibi bağırp çağırın kişiler için kullanılır.” (Y.D). Köpeğin havlama özelliği ile, bağırp çağırın ve saldırganlık özelliği gösteren kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *köpeg gibi örmeg* “Bağıran kişiler için kullanılır.” (N.Ö). Köpek fazla havladığı zaman çevresine rahatsızlık vermektedir. Bu nedenle sinirli sinirli bağıran kişilerle köpek arasında bir bağ kurulmuştur.
- *köpeg sürüsü gibi toplanmag* “Kalabalık gruplar için kullanılır. Kötülük yapmak için birleşen gruplar, kötü gruplar için yapılan bir benzetmedir. ” (T.G). Saldırgan olan köpeklerin zarar vermek için bir araya gelmesi, kötülük için toplana insanlara benzetilmiştir.
- *kör yılan gibi sogmag* “çevresindekilere büyük zarar verebilecek kötülükler yapmak.” (KAD: 151). Kör yılan oldukça tehlikeli ve sinsi bir yılandır. Bu nedenle çevresine beklenmedik büyük zararlar veren kişiler kör yılanın sokma özelliği ile bağdaştırılmıştır.
- *kukumav guşu gibi düşünmeg* “düşüncelere dalıp dalıp gitmek.” (Y.D). Kumkumav kuşlarının üzgün gibi düşünmeye dalmış gibi duran hali ile sessizce dalıp giden kişilerin durumu arasında bir bağ kurulmuştur.

- *lossarga tavug gibi gezinmeg* “sürekli gezip durmak” (YHK: 119). Tavuk, kuluçkaya yatacağı vakit kendine uygun bir yer arayıp gezinmektedir. Bu nedenle sürekli gezip dolaşan kişilerle tavuğun bu özelliği arasında bir bağ kurulmaktadır.
- *gug tavug gibi oturmag* “Sürekli oturan hareketi az olanlar için kullanılır.” (T.G). Lug tavuk, kuluçkaya yatan tavuk olduğu için hareketsizdir. Bu nedenle sürekli yatan kişilerle tavuğun bu durumu arasında bir bağ kurulmuştur.
- *mard kedisi gibi azmag* “Mart ayı kedilerin çiftleşme ayıdır. Bu nedenle davranışlarında aşırıya kaçan kişiler için bu şekilde bir benzetme kullanılır.” (T.G). Mart ayı kedilerin çiftleşme ayıdır. Davranışlarında ölçülü olmayan kişiler kedi gibi azdı ifadesi ile değerlendirilmektedir. Kedi ve insanın davranışı arasında bir bağ kurulmuştur.
- *harnıb goggonası yudmuş nefidsa gibi bagmag* “Tepkisizce gözleri açık bir biçimde bakan kişiler harnıp çekirdeği yutmuş farelere benzetilmiştir.”
_Ne bakan öyle harnıp goggonası yudmuş nefidsa gibi? (Y.D). Harnıbın çekirdeğini yutmuş olan farenin gözleri açılır ve büyür. Tepkisizce gözleri açık bir biçimde bakıp kalan kişilerle, farenin bu hareketi arasında bir bağ kurulmuştur.
- *bayguş gibi düşünmeg* “Sürekli düşünen kafasını meşgul eden insanlar için kullanılır.” (Y.D). Baykuş bir yere konarak hareketsizce bir noktaya bakan bir kuştur. Bu da düşünür gibi bir izlenim vermektedir. Bundan dolayı düşünen kişilerle baykuşun durumu arasında bir bağ kurulmuştur.

- *öküz gibin böñürmeg* “ çok yüksek sesle ağlayıp bağırarak.” (KAD: 157)
Öküzler kalın ve uzun bir ses çıkardıkları için yüksek sesle bağırarak ağlayan kişilerle öküzün davranışı arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *öküz bıçağa bakar gibin bagmag* “korku, kin ve öfke ile bakmak.” (KAD: 156). Kurbanlık öküz kurban edileceği sırada, korkuyla hareketsiz bir biçimde bıçağa bakıp durmaktadır. Bu nedenle korku ve öfke duyarak karşıdaki kişiye bakıp kalan kişilerle öküz arasında bir bağ kurulmuştur.
- *öküz gibi şişmeg* “Kilo alan kişiler için kullanılır.” (N.Ö). Öküz ağır ve büyük bir hayvandır. Bu nedenle fazla kilo alıp görüntüsü değişen kişilere bu şekilde bir yakıştırma yapılır.
- *öküz tartallisi gibin gaynamag* “kendini güçlü göstermek maksadıyla böbürlenmek.” (KAD: 155). Büyük bir biçimde göze çarpan ve kokusu keskin, ağır olan öküz pisliği ile böbürlenerek kendini güçlü göstermeye çalışan kişiler arasında bir bağ kurulmuştur. Öküz pisliği ağır keskin kokusu ile rahatsızlık vericidir. Böbürlenme durumu da toplumda hoş karşılanmaz.
- *ölü goyun gibi bagmag* “Tepkisiz bir biçimde duygusuzca bakan insanlar için kullanılır.” (Y.D). Koyunun bakışları donuktur. Özellikle de öldüğü zaman bakışları daha da donuk ve hareketsiz olduğu için, tepki vermeden bakıp kalan kişilerle koyunun bakışları arasında bir bağ kurulmuştur.
- *ördeg gibi (badi badi) gidmeg* “Kısa bacaklı ve hafif tombul olan olan kişiler hafif yalpalanarak yürürler. Bu nedenle ördeğe benzetilirler.” (T.G)
- *papağan gibi tekrarlamag* “Her söyleneni tekrarlayan insanlar için kullanılır.” (T.G). Papağanlar insanlardan duyduklarını tekrar den kuşlardır.

Bu nedenle her söyleneni tekrar eden kişilerle papağanın bu davranışı arasında bir bağ kurulmuştur.

- *pire givin segmeg* “ çok çevik olmak. Sekerek gidenler için de kullanılır.” (KAD: 157). Pire sekerek ilerleyen bir hayvandır. Bu nedenle çevik hareketli kişilere bu tarz yakıştırmalar yapılır. Ayrıca seke seke giden kişiler için de kullanılır.
- *sağır yılan gibi sogmag* “Sağır yılan zehirli bir yılanıdır. Bu nedenle kötülük yapıp çevresine zarar veren kişiler için bu benzetme kullanılır. (T.G)
- *s.çacag köpeg givin siñmeg* “eylem ortaya koymak için olayları sinsice gözlemlemek.” (KAD: 152). Köpekler pisleyecekleri zaman yere doğru eğilirler, bir köşeye çekilirler ve sinerler. Bu nedenle olayları sinsice gözlemleyen sessizce bekleyen kişilerle köpeklerin bu davranışı arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *süntüg köpeg givin gezinmeg* “ dışa vuran kösnül duygularını doyumak için gezme yoluyla sürekli arayışta bulunmak.” (KAD: 152). Çiftleşme arzusundaki köpekler sağda solda gezerek arayışta buldukları için, aşırı davranışlarda bulunan veya orda burda sürekli gezen kişilere böyle bir yakıştırma yapılmaktadır.
- *şaşgın tavug gibi ayag içinde dolaşmag* (KSS 1: 144). Tavuk karıştırıcı ve sürekli dolaşan bir hayvandır. Bu nedenle ne yaptığını bilmeden ayak altında dolaşan kişilerle tavuk arasında bu şekilde bir ilişki kurulmuştur.
- *tavuğun g.tü givin söylenmeg* “yerli yersiz ve uygunsuz konuşmak.” (KAD: 153). Tavuk, yürüyüp durup sürekli ortalığı pislemektedir. Tavuğun doğası

gereği bu davranışı ile sürekli varlı vakitsiz konuşan kişilerle tavuk arasında bir bağ kurulmuştur.

- *yılan gibi sogmag* “Yılan gibi zarar veren kötülük yapan kişiler için kullanılır.” (T.G). Yılan zehirli olduğu için zararlı tehlikeli bir hayvandır. Kötü ve karşısındakine zarar verebilecek yapıda olan kişilerle, yılanın insanlara verebileceği zarar arasında bir bağ kurulmuştur.
- *zahar gibi gezmeg/ Zivri zahari gibi gezmeg* “ başıboş işsiz güçsüz bir biçimde dolaşan kişi.” (Y.D). Çoban köpekleri tarlada ovada serbestçe dolaşmaktadır. Bu nedenle maksatsızca dolaşan kişilerle çoban köpeklerinin bu özelliği arasında bir ilişki kurulmuştur.

3.1.1.4.2 Kendisine Benzetileni Yiyecek Olan Benzetmeler

Ayrelli, kabak çekirdeği, bulgur pilavı, dut, çalı, Kıbrıs’a özgü çakıstes, hellim, paluze, gavulya gibi yiyecekler benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Bitki adları ve diğer yiyecek adları hayvan adlarından farklı şekilde kullanılmaktadır. İnsanların davranışları, yapılan eylemlerden etkilenen, yenilen bitki ve diğer yiyeceklerin durumuna benzetilmektedir. Bunlar aynı zamanda karakterleri belirten sözlerdir, somutlaştırmanın da çok güzel örnekleridir. “Koparmak, çiğnemek, sıkmak, dolmak, ezmek, kararmak, soymak, evde kalmak, oynamak, titremek, kararmak” gibi eylemlerle kişilerle yiyecekler arasında bağ kurulmuştur.

- *ayrelli givin koparmag* “ büküp kesmek.” (KAD: 157). Ayrelli (kuşkonmaz), kolayca bükülerek koparılan bir bitkidir. Bir şeyin bükülüp koparılması, kesilmesi ile ayrellinin koparılması arasında bir ilişki kurulmuştur.

- *basedembo gibin çiyinemeg* “çatışma ve yarışma sonucunda güçsüz olanı alt etmek.” (KAD: 159). Basedembo kolayca ağızda çıtırdatarak ezilebilen bir yemiştir. Bu yüzden birine üstün gelmek, onu yenmek “basedembo gibi çğnemek” ifadesi ile adlandırılmıştır.
- *bulgur pilavı gibi sıgdmag* “Bulgur, yenildiği zaman mideye rahatsızlık verebilen ve hazmı zor olabilen bir yiyecektir. Bu nedenle sıkıntı veren kişiler için kullanılır. (T.G). Bulgur pilavı çok yenildiği zaman midede genişleyip kişiye rahatsızlık verebilmektedir. Karşı tarafa sıkıntı veren çekilemeyecek durumda olan kişilerle bulgur pilavı arasında bir bağ kurulmuştur.
- *bumbar gibin dolmag* “pek sıkışık durumda olmak.” (KAD: 158). Bumbar, içerisine kıyma ve pirinç konularak yapılan bir yiyecektir. İçi doldurularak yenilir. Bir yerin sıkışık durumda olması, çok dolması ile bumbar arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *çakızdes gibi ezmeg*“ bir bütünü çok parçalara ayırmak.” (KAD: 159) Çakıstes kırılmış zeytindir. Yeşil olarak yenen zeytinin ezilmiş halidir. Bu nedenle bir bütünün ezilmesi parçalara ayrılması durumu ile çakısdezin ezilmesi arasında bağ kurulmuştur.
- *dud gibin gararmag* “çok kısa sürede ten renginin koyulaşıp kararması.” (KAD: 157). Dutun bir türünün rengi koyu, siyaha yakındır. Bu nedenle de esmer kişilerle dut arasında bir bağ kurulmuştur.
- *gavulya gibin soymag* “birinin bütün giysilerini çıkartmak.” (KAD: 158) Gavulya, ovada biten bir çeşit bitkinin göbeğinden çıkan uzun ince kısmıdır ve soyarak yenilmektedir. Kişinin tüm giysilerini çıkarmak davranışı ile gavulyanın soyulması arasında bir bağ kurulmuştur.

- *Hacı baggal ağanın buğdayı gibi evde galmag* (DEÖ: 62). Eski dönemlerde buğday önemliydi; çünkü ev hanımları buğdayı satın alarak kendi ekmeğini kendisi yapmaktaydı. Bu nedenle de buğdayın alımı ve satımı yaygındı. Evde kalan ve evlenemeyen kişiler de bakkalda fazladan kalan ve satılamayan buğdaylara benzetilmiş ve ikisi arasında bir bağ kurulmuştur.
- *hellim abbudirisi gibin oynamag* “bir çocuğun ele avuca sığmaz çok hareketli ve afacan biçimde oynaması.” (KAD: 155). Testilerde hellimler küf tuttuğu zaman kurtlanmaktadır. Kurtların hareket halinde olması ve oynaması ile hareketli olan çocuklar arasında bir bağ kurulmuştur.
- *paluze gibin tidremeg* “belli bir düzen içinde titremek.” (KAD: 159). Paluze sallanıldığı zaman pelte gibi titreyen yumuşak bir tatlıdır. Bu nedenle paluzenin titremesi ile düzenli titreyen şeyler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *pilav suyu gibin gabarmag* “kıskançlık etmek.” (KAD: 155). Pilav pişirilirken önce suyu kabırır, daha sonra içine pirinci atılır. Buradaki “kabarmak” ile kişinin kıskanç yapısı vurgulanmış kıskançlık ederek öfke duyan kişilerle pilavın suyu arasında bir bağ kurulmuştur.

3.1.1.4.3 Kendisine Benzetileni Nesne Olan Benzetmeler

Gemi, teneke, torba, bozuk para, kazan, duvar, davul, kurşun, katran, kömür, buğday gözeri, Banayiya tahtası, fandi, çaput, cavuna, fago, döndürek, dübek taşı, kav, fırıldak, çan, maşala, incir ipi, çakmak, nazarlık, mekik, küllü suyu, pamuk, senit, sakız, zil, maşala, put gibi nesnelerin yer aldığı kalıp sözler kullanılmış ve bunların belirli özellikleri kişilere aktarılmıştır.

Nesnelerin belli başlı özellikleri birtakım eylemlerle ifade edilmiştir. “Sallanmak, oturmak, açmak, konuşmak, gitmek, harcamak, dönmek, şişmek, durmak, tutuşmak, kaynamak, olmak, çıkmak, yakmak, yırtılmak, kurulmak, kararmak, atıştırmak, gidip gelmek, dolaşmak, durup kalmak, kalkmak, yapışmak, kırılmak, ötmek” gibi eylemlerle kişilerin davranışları ile nesnelere arasında bağ kurulmuştur.

- *Balahor gemisi gibin sallanmag* “hastalık vb. nedenlerle güçsüz düşüp sendeleyerek yürümek.” (KAD: 154). Balahorya ya da Balahori, günümüzde Kıbrıs Rum kesiminde kalan Lefkoşa’ya yakın bir köydür. “Eski Köy” anlamına gelmektedir. Güçsüz durumda olup da sallanarak yürüyen kişilerle Balahorya gemileri arasında bir bağ kurulmuştur.
- *banayiya tahdası gibi oturur.* *_Banayiya tahdası gibi oturur.* (YYL: 109) Banayiya tahtası Hristiyanlıkta kutsal olan “Meryem Ana” resmidir. Meryem Ana’nın resimde oturması ile çok oturan kişilerin davranışı arasında bir bağ kurulmuştur.
- *barhana kapısı gibin açmag* “kapanması gerekenin sürekli açık kalması.” (KAD: 154). Yıkık dökük eski binaların kapıları genellikle açık kalmaktadır. Bu nedenle da kapalı durması gereken kapının sürekli açık kalması ile barhana kapısı ile bir bağ kurulmuştur.
- *boş teneke gibi dañ duñ gonusmag* “Bilip bilmeden boş boş konuşan kişiler için kullanılır.” (T.G)
_ Dañ duñ gonusur boş teneke gibi, bilen da ağzını açmaz. (ÇS-2, 13-20 Haziran 2008, sayı: 93). Boş tenekeye vurulduğu zaman ortaya kötü bir ses

yayılır. Bu gereksiz,kötü bir sestir. Bu nedenle kendini bilmeden boş ve saçma konuşan kişilerle tenekenin çıkardığı ses arasında bir bağ kurulmuştur.

- *boş torba gibin gidmeg* “esen rüzgârın etkisi ile güçsüz kişinin sürüklenmesi.” (KAD: 151). Boş torba hafif esintinin bile etkisi altında kalarak hemen uçtuğu için, boş torbanın uçuşu ile güçsüz zayıf kişinin rüzgarda sürüklenmesi arasında bir bağ kurulmuştur.
- *bozuk para gibin harcamag* “değerini önemsemeden harcıyıp tüketmek.” (KAD: 151). Bozuk para kolay harcanma özelliğinden dolayı dikkate alınmadan çok kolay harcanıp tüketilen şeylerle bozuk paranın tüketilmesi arasında bir bağ kurulmuştur.
- *cavuna gibin oturmag* “tembellik etmek.” (KAD: 156). Şişman ve hiçbir işe yaramayan kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *çapud gibi olmag* “güçsüz durumda halsiz, yorgun olmak.” (YHK: 110) Çapudun kolayca kırıştırılabilen, yumuşak olma ve şekil alabilme özelliği ile kişinin kendini yorgun ve halsiz hisetmesi arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *davul gibi şişmeg* “Çok yiyip rahatsız olmuş ya da kilo almış insanların kullandığı bir benzetmedir.” (A.E). Davul büyük ve yuvarlaktır. Çok yiyen ya da kilo almış kişi ile davul arasında şekil ve hacimce bir bağ kurulmuştur. Bu şekilde kişiler kendini veya karşı taraftaki kişiyi davul gibi ağır ve şişmiş olarak ifade ederler.
- *döndüreg gibi dönme* “Sürekli yerinde dönen kişiler için kullanılır.” (N.Ö) Döndürek yerinde durmadan dönen bir çocuk oyuncağıdır. Onun dönme özelliğinden yola çıkarak olduğu yerde dönen çocuklarla döndürek arasında bir ilişki kurulmuştur.

- *duvar gibi önümde durmag* “Görüş açısını kapatan kişiler için kullanılır.” (T.G). Duvar, geçişi ve görüntüyü engelleyecek bir şekilde olduğundan görüşü engelleyecek olan kişilerle duvarın durumu arasında bir bağ kurulmuştur.
- *dübeg daşı gibi oturmag* “Sürekli bir yerde oturup kalan kişiler için kullanılır.” (T.G). Dübeg taşının sürekli aynı yerde kalması durumu ile sürekli yer değiştirmeden aynı yerde oturan hareketsiz kişilerin durumu arasında bir bağ kurulmuştur.
- *fandi gibin çıgmag* “beklenmedik bir anda ortaya çıkmak.” (KAD: 158) Fandi (vale), oyunda kişiye artı puan kazandırdığından oyun esnasında kişiye avantaj sağlar. Bu nedenle beklenmedik bir anda birinin ya da bir şeyin ortaya çıkması ile oyunda aniden kartların arasından çıkan fandi arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *fırıldag gibi dönmeğ* (YHK: 113). Fırıldak çalıştırıldığında durmadan dönüp durduğu için, onun dönmesi ile başka herhangi bir nesnenin ya da kişinin kendi etrafında dönmesi arasında bir bağ kurulmuştur.
- *gara gazan gibin gaynamag* “ kiskançlık göstermek.” (KAD: 151) Çamaşlıklar, bulgurlar vs. kara kazanlarda kaynamaktadır. Mecazi anlamda kişinin kiskançlıktan kaynaması ile kazandaki suyun kaynaması ile kişinin kiskançlık göstermesi arasında bir bağ kurulmuştur.
- *gav gibin yanıp tutuşmag* “kuru ve gevrek olduğundan çok kolay tutuşmak, gelişen olaylar sonucu birdenbire çok öfkelenmek.” (KAD: 159). Gav yanıp tutuşturmaya yarayan bir madde olduğundan, onun yanıcı özelliği ile çabuk

öfkelenen kişilerle kav arasında bir ilişki kurulmuştur; ayrıca kolayca yanan maddeler de kav gibi düşünülmüştür.

- *gemi gibin sallanmag* “düşecekmiş gibi dengesiz sallanarak yürümek.” (KAD: 160). Geminin denizdeki sallantısı ile salınarak yürüyen kişiler arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *gulle gurşun gibi ağır olmag* (YHK: 114). Top mermisinin ağır olma özelliği ile, herhangi bir nesnenin ağır olma özelliği arasında bir bağ kurulmuştur.
- *güneşde galmiş buğday gözeri gibin yırtulmag* “geçirilen zor olaylar sonucu dayanıklılığını yitirerek yeni olaylara alt olmak.” (KAD:153). Güneşte kalan gözerin, erken yırtılıp yıpranması özelliği ile olaylara karşı gücünü ve dayanıklılığını yitiren kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *İngiliz çagmağı gibin gurulmag* “mühim bir kişi gibi poz vermek.” (KAD: 155). İngiliz çakmağının özelliği, kapaklı oluşu ve kapağın ses çıkararak yukarıya doğru kalkmasıdır. Kapağın hareketinden ve “tık” diye açılarak çıkarmış olduğu sestten dolayı İngiliz çakmağı ile, önemli kişiler gibi poz veren kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *katran gibi gara olmak ya da gararmag* “çok koyu bir hale gelmek.” (A.Y) Katran simsiyah bir madde olduğundan, katranın durumu ile kişinin kararması arasında bir bağ kurulmuştur.
- *kilisenin gırıg çanı gibin atışdırmag* “gereksiz yere sürekli yüksek sesle konuşmak.” (KAD: 154). Kilisenin çanının sürekli çalmasından çıkan sesler gibi, yüksek sesle konuşup gereksiz yere gürültü çıkaran kişilerle çan arasında bir bağ kurulmuştur.

- *kömür gibi yanmag* “kapkara olacak şekilde çok yanmak.” (A.Y). Kömürün simsiyah özelliğinden yola çıkarak teni koyulaşan kişilerle kömür arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *küllü suyu gibin oturmag*. “güzellik ve gösterişin en küçük etkiyle ortadan kalkması.” (KAD: 155). Küllü suyu çamaşır yıkamakta kullanılan, küllerin eritilmesi ile oluşturulan sudur. Suyun içerisine katılan küllerin dibe çökmesinden hareketle kişinin zamanla güzelliğini yitirmesi arasında bir bağ kurulmuştur.
- *mekik gibi gidip gelmeg* “Sürekli gidip gelen, yerinde durmayan insanlar için kullanılır.” (T.G). Mekik, dokuma tezgâhlarında kullanılan masuralı bir alettir. Dokuma tezgâhları çalıştıkça mekikler sürekli sağa ve sola hareket etmekte gidip gelmektedir. Bu nedenle yerinde durmayan hareket halinde olan ve sağa sola gidip gelen kişilerle dokuma tezgâhlarındaki mekikler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *nazarlık gibin dolaşmag* “üretimde bulunmadan gezmek.” (KAD: 158)

Nazarlık kişinin nazara gelmesini önleyen gerek asılan, gerekse de takılan nesnelere dir. Nazarlık sadece nazara karşı kişiyi koruması açısından kullanılır. Başka bir maksatla takılıp kullanılmaz. Kişi onu takıp kullandığı zaman sadece korunacağını düşünür ve psikolojik olarak kendini rahat hisseder. Bu nedenle boş boş gezen kişilerle, nazarlığın kullanılması arasında bir bağ kurulmuştur.
- *pud gibi durub galmag* “Tepkisiz kalan kişiler için söylenir.” (T.G). Put, tapınılan heykel olduğundan, herhangi bir durumda hareketsiz, tepkisiz kalan kişilerle put arasında bir bağ kurulmuştur.

- *sakız gibi yapışmag* “çok yılışık olup birinin yanından hiç ayrılmamak.” (H.E). Sakızın yapışkan bir özelliği vardır. Bu nedenle yılışık olup yapışıp kalan birinin yanından hiç ayrılmayan kişilerle sakız arasında bir bağ kurulmuştur.
- *senid givin gagmag* “soğuk algınlığı ya da eklem ağrıları sonucu yataktan kalkan kişinin hareket etmekte güçlük çekmesi.” (KAD: 159). Senid, ağır, yerde duran, ayakları olan ve hareket ettirmekte zorlanılan bir nesnedir. Bu nedenle ağrılarla yataktan kalkan ve ağır hareket eden kişilerle senid arasında bir bağ kurulmuştur.
- *yüzü bilise gibi gırışmag* “Yüzünde kırışıklık olan kişiler için kullanılır. Yüz kırışıklığından dolayı kıvrımlı kumaşa benzetilmiştir.” (T.G). Bilise kumaş kıvrımlı bir kumaş olduğundan göze kırışık görünmektedir. Kişinin yüzündeki belirgin çizgilerle kumaş arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *zil gibi ödmeg* “ince sesli olup bağırma.” (N.Ö). Zil, ince ve uzun çıkan bir sestir. Bu nedenle ince sesli kişilerin bağırması ile zil sesi arasında bir bağ kurulmuştur.

3.1.1.4.4 Kendisine Benzetileni Doğa Unsurları Olan Benzetmeler

Yağmur gibi doğa olayları, doğada bulunan unsurlardan çamur, çalı, deniz, dere, kamışlık, ısırğan otu gibi varlıkların belli özelliklerine yapılan benzetmeler de görülür.

“Yapıştırmak, yemek, dövünmek, satmak, kaynamak, uzamak, sokmak, yağmak” gibi eylemlerle, yukarıda saydığımız varlıklardan yola çıkarak insanlar için kullanılan benzetmeler yapılmıştır.

- *çadladan çamuru gibin yapışdırmag* “konuşma ya da tartışmada kesin ve eksiksiz en etkili yanıtı vermek.” (KAD: 152). Çamurun fırlatılınca yapışma özelliği ile, kişinin konuşmada veya herhangi bir soru anında etkili yanıt verme özelliği arasında bir bağ kurulmuştur.
- *çalıya sıçacagmış gibin yemeg* “oburcasına yemek.” (KAD: 152). Çok yiyip de dayanamayıp nereye olursa pisleyecekmiş gibi kişinin oburca, fazla miktarda yemesidir.
- *deniz dalgası gibi dövünmeg* “Herhangi bir olaydan çok etkilenip panik yapan ya da sıkıntıyla kendini paralayan kişiler için kullanılır.” (T.G). Denizin dalgasının durmamasından yola çıkarak sürekli sıkıntılı halde olan kişilerle dalga arasında bir ilişki kurulmuştur.
- *dere gibin sadmag* “çok sürüm yapmak.” (KAD: 160). Derenin hiç durmadan akıp gitmesi özelliğinden yola çıkarak, bir şeyin çok satılması, sürüm yapması ile, derenin durmadan akışı arasında bir bağ kurulmuştur.
- *gamişlık gibi insan gaynamag* “Kamışlık suluk yerlerde oldukça sık ve fazla bitmektedir. Bu nedenle kalabalık insanların olduğu yerler kamışlığa benzetilmiştir.” (T.G). Kamışlık oldukça sık bir biçimde fazlaca bitmektedir. Bu nedenle kalabalık olan yerlerle kamışlıklar ve onların olduğu yerler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *haziran gamışı gibin uzamag* “ olması gerekenden daha fazla büyüyüp gelişmek.” (KAD: 155). Kamışlar en çok yaza giriş ayı olan haziran ayında

uzamaktadır. Bu nedenle beklenenden fazla bir biçimde büyüyüp gelişen kişilerle kamyşkar arasında bir bağ kurulmuştur.

- *ısırgan otu gibi sogmag* “Sinsi sinsi kötülük yapan zarar veren kişiler için kullanılır.” (YHK: 116). Isırgan otunun özelliği insan vücudunda değdiği yerde kaşıntı yapması ve tene kızarıklık vermesidir. Bu özelliğinden dolayı da karşısındakine zarar veren kötülük yapan kişilerle ısırgan otu arasında bir bağ kurulmuştur.
- *yağmur gibin yağmag.* “bir şeyin beklenenden fazla gelmesi ya da yinelenmesi.” (T.G). Yağmurun akışkan olan, yinelenerek gelen özelliğinden dolayı, bir şeyin fazlaca gelmesi arasında bir bağ kurulmuştur.

3.1.1.4.5 Kaba Sözlere Kurulan Benzetmeler

Sadece doğadan insana değil, insandan insana da benzetmeler yapılabilmektedir. Toplumda normal sayılmayan, hoş karşılanmayan kimselerin hal ve hareketlerine benzer davranışlar, diğer kişilerde de görüldüğünde, bu benzetmeler, kişinin arkasından veya yüzüne karşı hakaret, yergi sözü olarak kullanılır.

- *O..... garı gibi kikirig kikirig güler.* “Kadınların yüksek sesle çevreyi rahatsız edici derecede kahkaha atması, gülmesi hoş karşılanmaz ve farklı şekilde değerlendirilir.” (KSS 1: 58)
- *P.şdlar gibi çanaglarını gıvıra gıvıra yürür.* “Kıvırarak yürüyen erkekler için kullanılır. Erkeklerin kıvırarak yürümesi hoş karşılanmaz. Erkeğin kıvırarak yürümesi kötü yönde değerlendirilir.” (KSS 1: 58)

3.1.1.4.6 Kişilerle ve Belli Topluluklarla Oluşturulmuş Benzetmeler

Bir toplumu oluşturan sosyal sınıf ve etnik grup, cinsiyet farklılıkları ile ilgili özellikler de benzetme konusu olabilir.

- *beylig dogdoru givin bagmag* “doktorun hasta olan birini özenle tedavi etmesi.” (KAD: 154). Önemli kişilere, beylere doktorların özenle bakması ile doktorun sıradan bir hastayı özenle tedavi etmesi arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. _ Hasdayı beylig dogdoru gibi iyice muayene eddi. (A.Y)
- *cinganeler gibi dolaşmag* “Çingenerler sürekli dolaştığı için çok gezenler çingeneye benzetilmiştir.” (T.G). Çingenerler işi gücü olmayan sürekli sokaklarda vakit geçiren kişiler olduğu için, fazla gezen kişilerle çingenerler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *fellah gibi geyinmeg* (N.Ö). Kılık kıyafetine dikkat etmeyip özensiz giyinen fellahlar ile kendine, kıyafetine dikkat etmeyen kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *garı gibi gıvırmag* “Kıvrarak yürüyen erkekler için kullanılır.” (Y.D) Kıvrırma, kadınlara verilen bir özelliktir. Erkeğin kıvrırması erkekler kadın arasında bir bağ kurulmasına neden olmuştur.
- *gâvur pövlüyanı gibi...* “acımasız gaddar düşman pehlivan.”. Gâvur olan kişiler gaddar ve acımasız olarak bilinir. Bu nedenle de acıması olmayan kişilerle karşısındakini acımadan alt etmeye çalışan gavur pehlivanları arasında bir bağ kurulmuştur. _ *Ne yaptı etti, gavur pövlüyanı gibi beni yerlere serdi.* (KTE 1: 78)

- *gelin gız gibi olmag* “süslü püslü ve güzel olmak.” (KGG: 96). Gelinlerin süslü olma özelliğinden dolayı, çok süslene ve güzel görünen kişilerle gelinler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *harem ağası gibi oturmag* “Sürekli oturan, yapacak işi olmayan erkekler için kullanılır.” (Ş.B). Harem ağalarının yapacak pek işleri olmadığından sürekli oturan kişiler olarak bilinirler. Hareketsiz kişilerle harem ağası arasında bir bağ kurulmuştur.
- *Leyla gibi olmag* “Kendinde olmayan, şaşkın kişiler için kullanılır.” (F.Ö) Leyla ile Mecnun hikâyesinde, Mecnun’a kavuşamayan “Leyla’nın kendinde olmaması durumu söz konusudur. Bu nedenle Şaşkın, kendini iyi hissetmeyen kişilerle “Leyla” arasında bir bağ kurulmuştur. Leyla ile Mecnun hikayesine anıştırma yapılmıştır.

3.1.1.4.7 Hayali Varlık Adlarıyla Kurulmuş Olan Benzetmeler

- *hayaled gibi yürümeğ* “Kişinin kendinden geçmiş bir biçimde yürümesi anlatılmaktadır.” *_Hayaled gibi yürür önümde.* (N.Ö)
- *şeytan gibi dürdmeğ* “İşleri kızıştıran kişiler için kullanılır.” (Y.D). Şeytanın insanı kötüye sürükleyen insanı şaşırtan özelliğinden dolayı, şeytan ile işleri kızıştırmaya çalışan kişiler arasında bağ kurulmuştur.

3.1.2 “Gibi” Edatı Kullanılmayan Benzetmeler

Bu benzetmelerde benzetme ilgeci ve benzetme yönü kullanılmamıştır. Sadece benzeyenle kendisine benzetilen kalmıştır. Bu kullanımlarda dilde en az çaba yasası gereği eksiltme yoluna gidilmiştir. Bu sözlerden bir bölümünde insanın bir parçası, nesnelere benzetilmektedir.

3.1.2.1 Boy Pos İçin Yapılan Benzetmeler

Aşağıdaki nesnelere ve kullanılan ifadeler kişideki beğenilmeyen durumu ifade etmektedir:

- *bardag boylu* “kısa boylu” (N.Ö). Bardağın kısa olma özelliğinden dolayı boyu uzun olmayan kişilerle bardak arasında bağ kurulmuştur.
- *b.g boylu* “kısa boylu” (KSS 1: 380). Argo bir kullanım olarak, dışkının küçük olma özelliği ile boyu kısa olan kişiler arasında bir bağ kurulmuştur.
- *direg boylu* “Boyun fazla uzun olduğu ifade edilmiştir.” (N.Ö). Direk gibi uzun boy ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Tek başına da hakaret bildiren seslenme sözü olarak kullanılabilir (Ayrıca bkz. 2.5.4.4).

Kişinin boyunun servi ağacına benzetilmesi beğenilen bir durumdur:

- *selvi boylu* “Kişinin boyunun uzun oluşu ifade edilmektedir.” (N.G). “Selvi boylu” servi gibi uzun boy ifadesinin kısaltılmış şeklidir.”

3.1.2.2 Yüz İçin Yapılan Benzetmeler

Kişileri birbirinden ayıran yüz özellikleridir. Bu nedenle olsa gerek yüz ve yüzde bulunan diğer organların başka varlık ve nesnelere benzetme olayına çok sık rastlanmaktadır. Benzetmelerde hayvan adlarına da sık başvurulmaktadır. Beygir, domuz, Gadsoşiro, gıgisi, gürkuda, maymun, mişaro, murko, sıçan, sincap, siribillo, subba (sıpa) ile kişinin yüzü arasında bir bağ kurulmuştur. Aşağıda görülen örnekler çirkinlik ifade etmekte, hakaret sözü olarak kullanılmaktadır:

- *beygir suradlı* “yüzü ata benzeyen kişi.” (T.G). “Beygir suradlı” beygir gibi uzun olan yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

- *domuz suradlı* “yüzü domuza benzeyen çirkin kişi.” (N.Ö). Yukarıdaki ifade domuz gibi çirkin olan yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Yüz çirkinliğinden dolayı domuza benzetilmiştir.
- *gadsoşiro suradlı* “ sivri ve küçük suratlı.” (YHK: 113). “Gadsoşiro suradlı” gadsoşiro (kirpi) gibi sivri ve küçük yüzlü ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *gigsi suradlı* “çirkin suratlı.” (KAD: 45). “Gigsi suradlı” gigsi (kerkelez) gibi yüzü çirkin olan ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *gurkuda suradlı* “ alt çene kemiği uzun olan çirkin yüzlü kişi” (KAD: 45) “Gurkuda suradlı” sözü, gurkuda (bukalemuna benzeyen sürüngen) gibi çenesi uzun ve çirkin yüz ifadesinin kısaltılmış biçimidir.
- *maymun suradlı* “yüzü maymun gibi çirkin olan kişi.” (KSS 1: 64) “Maymun suradlı” maymun gibi çirkin olan yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Kızgınlık anında da hakaret sözü olarak kullanılabilir. (Bkz. 2.5.4.4).
- *mişaro suradlı* “yüzü ince ve sarı renksiz olan kişi.” (N.Ö). “Mişaro suradlı” sözü, mişaro gibi küçük ve sarı yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *murko suradlı* “ somurtkan, asık suratlı.” (H.E). “Murko suradlı” murko (çoban köpeği) gibi asık olan yüz ifadesinin kısaltılmış biçimidir.
- *sıçan suradlı* “yüzü sivri olan.” (N.Ö). “Sıçan suradlı” sıçan gibi sivri ve ufak yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *sincab suradlı* “yüzü küçük ve sivri olan kişi.” (T.G). “Sincap suradlı” sincap gibi küçük ve sivri olan yüz ifadesinin kısaltılmış biçimidir.

- *siribillo suradlı* “çirkin, pis suratlı.” (T.G). “Siribillo suradlı” siribillo (hayvan pisliği ile beslenen böcek) gibi çirkin ve pis olan yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *subba suradlı* “yüzü uzun olan kişi.” (T.G). “Subba suradlı” ifadesi, sıpa gibi uzun olan yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Çocuklara kızgınlık ifadesi olarak “sıpa” şeklinde kullanılabilir. Küçültme eki ve birinci kişi iyelik ekiyle birlikte de kullanılarak seslenme sözü olarak kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).

Yiyeceklerin kullanıldığı sözlerde paluze kişinin yüzünün güzelliğini ifade etmek için kullanılmıştır:

- *paluze suradlı* “genç, yüzü diri olan kişi.” (KAD: 46). “Paluze suradlı” ifadesi yüzü paluze gibi duru ve diri olan ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Ayrıca beyaz ve yumuşak ciltli hanımlar için de “pambug paluze” sözü kullanılmaktadır.

Aşağıdaki sözler ise, kişinin yüzünün kötü durumda ifade etmek için kullanılmış ve kişinin yüzü domatese, ekmeğe, babutsaya, bullaya, küspeye, limona ve muşmulaya benzetilmiştir ve yiyeceklerden insana bir aktarma yapılmıştır.

- *domadez suradlı*. “Kişinin yüzünün, yanaklarının kırmızı oluşunu ifade eder. Domates gibi kırmızı yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.” (T.G)
- *egmeg suradlı* “ekmek gibi yuvarlak yüzlü olan kişi.” (T.G). “Egmeğ suradlı” ekmek gibi yuvarlak olan yüz sözünün kısaltılmış şeklidir.
- *babudsa suradlı* “yüzü uzun olan kişi.” (T.G). “Babudsa suradlı” babutsa gibi uzun yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

- *bullla suradlı* “uzun yüzlü kişi.” (N.Ö). “Bulla suradlı” bullla gibi uzun olan yüz ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Bullla da tek başına kullanılarak kızgınlık anında karşı tarafa yöneltilebilmektedir. (Bkz. 2.5.4.4).
- *küsbe suradlı* “esmer koyu kahverengi yüzlü olan kişi.” (N.Ö). “Küsbe suradlı” küspe gibi esmer koyu renk yüzü olan kişi sözünün kısaltılmış şeklidir.
- *leymon yüzlü* “sarı yüzlü kişi.” (N.Ö). Limon sarı renkte bir yiyecektir. Sarı olma özelliği ile de insanlara aktarılmıştır. “Leymon yüzlü” limon gibi sarı olan yüz sözünün kısaltılmış biçimidir.
- *muşmula suradlı* “suratı asık ve ekşimiş olan kişi.” (N.Ö). Muşmula, tat olarak oldukça ekşidir. Bu nedenle sevimsiz kişilerle muşmula arasında bir bağ kurulmuştur. “Muşmula suradlı” muşmula gibi ekşi, asık yüzlü ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

İnsanın yüzü güzellik unsuru olarak nesnelere aynaya benzetilmiştir.

- *ayna yüzlü* “ayna gibi güzel ve parlak yüz.” (T.G). “Ayna” sözcüğünün tek başına kullanılması ile güzel olan kızlara bu şekilde hitap edilebilmektedir. (Bkz. 2.5.4.3).

3.1.2.3 Baş İçin Yapılan Benzetmeler

Beğenilmeyen durumlarda kişinin baş yapısı için yiyeceklerden böğrölce, kabak ve Kıbrıs’a özgü kolakas kullanılmıştır.

- *böğrölce kafalı* “küçük kafalı kişi.” (İHKS: 220). Böğrölce tane tane olan küçük bir sebzedir. “Böğrölce kafalı” sözü böğrölce gibi kafası küçük olan sözünün kısaltılmış şeklidir.
- *gabag gafalı* “Kel kafalı, saçı olmayan anlamına gelmekle birlikte akılsız kişi anlamında da kullanılır.” (KAD: 45). Kabağın özelliği tüysüz ve pürüzsüz oluşudur. Bu nedenle saçsız bir baş ile kabak arasında bağ kurulmuştur.
- *kolokas kafalı* “şekil olarak kafası kolakasa benzeyen kişi.” (N.Ö). “Kolokas kafalı” ifadesi, kolokas gibi uzun kafası olan ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Kişinin baş yapısı için yiyeceklerin yanında dabaca, gadsavida ve bittaga sözcükleri kullanılmaktadır. Bunlar da beğenilmeyen durumları ifade etmek için kullanılmıştır:
- *dabaca başlı* “yuvarlak büyük yüzlü kişi.” (T.G). “Dabaca başlı” sözü, dabaca (ekmek sepeti) gibi yuvarlak yüzlü kişi sözünün kısaltılmış biçimidir.

3.1.2.4 Kulak İçin Yapılan Benzetmeler

Nesnelerden kepçe kulağın büyüklüğünü ifade ettiğinden, olumsuzluğu ve kişinin beğenmeme durumunu yansıtmaktadır.

- *kebce gulaklı* “atık ve büyük kulaklı kişi.” (N.Ö). Kepçe gibi atık ve büyük kulak ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

3.1.2.5 Saç İçin Yapılan Benzetmeler

Kişinin saçlarının durumu karışık, dağınık oluşu, uzun veya düz oluşu ya da renginden yola çıkılarak belli yiyecek adlarından ya da nesnelere yola çıkılarak yiyeceklerden veya nesnelere insana bir aktarma yapılmıştır. Saç, rengi ve şekli ile yiyeceklerden pırasaya; ayrıca karışık ve yağlı oluşundan

dolayı da macceze benzetilmiştir. Maccez ile saçın kötü durumda olduğu ifade edilip eleştiri yapılırken, pırasa ile saçın dıştan görünüşü sadece benzetme yolu ile ifade edilmeye çalışılmıştır:

- *maccez saçlı* “dağınık ve yağlı saç.” (T.G). “Maccez saç” maccez (alt alta kalıp ezilen üzüm) gibi dağınık, karışık ve yağlı saç ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *pıradsa saçlı* “ince ve düz saçlı kişi.” (T.G). “Pıradsa saç” pırasa gibi ince, uzun ve düz saç ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

Saç için yapılan benzetmelerde çeşitli nesne adları da kullanılmaktadır. Saç, karışıklığından dolayı, keçe, macaya düz ya da kıvrıkcık olup olmaması açısından da mopa, süpürgeye ve üstüpye benzetilmiştir. Bu tür benzetmeler eleştiri nitelikli benzetmelerdir:

- *keçe saçlı* “birbirine dolaşmış ve yapışmış saç.” (T.G). “Keçe saç” keçe gibi yapışmış saç ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *maca saçlı* “saçları karışık ve dağınık olan kişi.” (T.G). Maca (çalı) gibi dağınık ve karışık saç ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *mob kafalı* “ip gibi çok kıvrıkcık bükümlü saçlı kişi.” (İHKS: 227) . “Mop kafalı” sözü mop gibi sık olan bükülmüş saç için kullanılmaktadır. Kafa sözcüğü kullanılmakla birlikte, esas bahsedilmeye çalışılan kişinin kafası değil saçıdır. Parça bütün ilişkisi nedeni ile burada bir ad aktarması söz konusudur.
- *süpürge saçlı* “uzun ve düz saçlı.” (T.G). “Süpürge saç” süpürge gibi uzun olan saç ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

- *üsdübbi saçlı* “uzun ve düz saçlı.” (N.G). “Üstübbi saç” üstübbü gibi uzun ve düz olan saç ifadesinin kısaltılmış biçimidir.

3.1.2.6 Göz İçin Yapılan Benzetmeler

Gözün büyüklüğü ifade edilirken çeşitli hayvan isimlerinden yola çıkılarak hayvandan insana aktarma yapılmıştır. Gözün büyüklüğü ifade edilirken “dana” küçüklüğü ifade edilirken ise “bit, bulli ve pire” gibi küçük hayvanlar, böcekler kullanılmıştır. Büyük göz küçük göze göre daha fazla beğenildiği için “bit, bulli ve pire” yergi sözlerinde geçmektedir.

- *dana gözlü* “iri gözlü kişi.” (A.Y). “Dana gözlü” sözü dananın gözleri gibi büyük olan göz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *bid gözlü* “küçük gözlü.” (N.Ö). “Bid gözlü” sözü ile, bit gibi küçük olan göz anlatılmaya çalışılmıştır.
- *bulli gözlü* “küçük gözlü.” (N.Ö). “Bulli gözlü” sözü ile bulli gibi küçük olan göz anlatılmaya çalışılmıştır. Çocuklar için tek başına sevgi sözü olarak da kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.1).
- *pire gözlü* “küçük gözlü.” (N.Ö). “Pire gözlü” sözü pire gibi küçük olan göz ifadesinin eksiltilmiş şeklidir.

Yiyecek isimlerinden badem, erik, şaggayıg, zeytin kullanılarak gözün iriliği vurgulanmaya çalışılmıştır. Hepsi de beğenme durumunu ifade etmektedir:

- *badem gözlü* “Gözün büyüklüğü ve güzelliği anlatılmaktadır. Badem gibi büyük ve güzel gözün kısaltılmış şeklidir. Badem gibi güzel göz ifadesinin küçültülmüş şeklidir.” (A.Ö)

- *ceylan gözlü* “Gözleri ceylanınki gibi güzel ve iri olan kişi demektir.”
- *erig gözlü* “büyük gözlü.” (CK: 85). “Erig gözlü” erik gibi büyük göz ifadesinin eksiltilmiş şeklidir.
- *şaggayıg gözlü* “dikkat çekici, iri ve parlak gözleri olan kişi.” (T.G)
“Şaggayıg gözlü” şaggayıg gibi parlak iri ve etkileyici göz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *zeytin gözlü* “Zeytin gibi kara ve büyük göz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.” (N.G)

Bu ifadelerden beşi de hitap sözü olacak şekilde, nitelenen birinci kişi iyelik eki alarak kullanılabilen ve beğeniyi ifade edebilmektedirler (Bkz. 2.5.4.3).

Nesnelerden göz; boncuk, pirili, burgu ve pula benzetilerek nesneden insana aktarma yapılmıştır. Boncuk sevimliliği, kişinin gözlerinin güzelliğini ifade ederken, burgu, pul ile gözün küçüklüğü, pirili ile de yuvarlaklığı ifade edilmekle birlikte ifadeye olumsuzluk katmaktadır:

- *boncug gözlü* “mavi gözlü kişi. (T.G)
“Boncug gözlü” boncuk gibi mavi göz ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Boncuk sözcüğü, iyelik birinci kişi eki ile kullanılarak “boncuğum” şeklinde de sevgi ve beğenme ifadesi olarak da kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.3).
- *burgu gözlü* “küçük ve içe doğru çukurlaşmış gözlü olan kişi.” (T.G). “Burgu gözlü” burgu gibi küçük ve çukurlaşmış göz ifadesinin eksiltilmiş şeklidir.
- *pirili gözlü* “yuvarlak gözlü.” (A.Y). “Pirili gözlü” pirili gibi yuvarlak olan göz ifadesinin eksiltilmiş şeklidir.

- *pul gözlü* “küçük gözlü.” (KAD: 46). “Pul gözlü” sözü, pul kadar küçük göz ifadesinin kısaltılmış şeklidir

Doğa olaylarından gözle şimşek arasında da bağ kurulmuştur. Şimşek, göz için olumlu bir ifadedir:

- *şimşek gözlü* “parlak dikkat çekici gözleri olan kişi.” (N.G). “Şimşek gözlü” şimşek gibi etkileyici çarpıcı göz ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

Yukarıda yapılan benzetmelerin dışında, beğenmeme durumunu ifade etmek gözün dışarıya doğru atıklığını ve küçüklüğünü belirtmek için belirli sözler kullanılmaktadır:

- *belerdeğ gözlü* “gözleri büyük ve parlak olan kişi.” (T.G)
- *padlag gözlü* “büyük ve atık gözlü kişi.” (İHKS: 227)
- *şiribilla gözlü* “ Daha çok sevilmeyen kişi hakkında söylenen biçimsiz, sağlıksız, küçük gözlü kişiler için kullanılır.” (KAD: 46)

“Şiribilla gözlü” şiribilla gibi küçük ve biçimsiz göz ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Gözlerdeki çapak. Gözleri kısık küçük olan anlamında kullanılır.

3.1.2.7 Kaş İçin Yapılan Benzetmeler

Kaşlar ince ya da kalın ve gür oluşu ile değerlendirilir. İnce ise ipliğe, kalınsa ormana benzetilmektedir.

- *iblig gaşlı* “ince kaşlı olan.” (T.G). “İblig gaş” iplik gibi ince kaş ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *orman gaşlı* “kaşları dağınık ve kalın olan.” (T.G). “Orman gaş” orman gibi dağınık gür kaş ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

3.1.2.8 Dudak İçin Yapılan Benzetmeler

Dudak, yiyeceklerden ‘burdi’ye benzetilerek dudağın beğenilmeyen yönü ifade edilmiştir.

- *burdi dudaglı* “büyük ve kalın dudaklı kişi.” (T.G). “Burdi dudaglı” mantar gibi büyük ve kalın dudak ifadesinin eksiltilmiş halidir.

3.1.2.9 Ağız İçin Yapılan Benzetmeler

Ağız için kullanılan ifadelerde, ağzın küçük oluşunu ya da büyüklüğünü belirten ifadeler kullanılmaktadır. Bunun için de belli nesnelere kullanılmaktadır. Ağız, yayvan oluşundan dolayı çengel, büyüklüğünden dolayı lenger, küçük oluşundan dolayı da onnuğa benzetilmiş ve eleştiri yapılmıştır:

- *çengel ağızlı* “eğri ağızlı kişi.” (A.Y). Çengel gibi eğri ağız ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *lenger ağızlı* “geniş ve yayvan ağızlı kişi.” (A.Y). “Lenger ağızlı” lenger (kova) gibi yayvan geniş ağız ifadesinin eksiltilmiş şeklidir. Lenger ağızlı çok konuşan ve her türlü şeyi söylemeye çekinmeyen kişilere de söylenir. (KAD: 46)
- *onnug ağızlı* “küçük ağızlı.” (T.G). “Onnug ağızlı” onnug kadar küçük ağız ifadesinin eksiltilmiş şeklidir.

Doğada bulunan unsurlardan ağzın büyüklüğünü ifade etmek için aşağıdaki olumsuzluğu belirten sözler kullanılmıştır:

- *mağra ağızlı* “büyük ağızlı kişi.” (A.Y). “Mağra ağızlı” mağra gibi büyük ağız ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

- *yalag ağızlı*. “büyük ağızlı, kötü sözler söyleyen ve ağızını hayra açmayan kişi” (KAD: 46). “*Yalag ağızlı*” yalak gibi büyük ağız ifadesinin kısaltılmış şeklidir. Tek başına “yalak” şeklinde de hakaret belirtecek şekilde seslenme sözü olarak kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).

3.1.2.10 Diş İçin Yapılan Benzetmeler

Dişlerin rengi, büyüklüğü ve duruşundan dolayı farklı ifadeler kullanılmıştır. Kişinin dişleri hayvanlardan tavşanın dişine, Kıbrıs’a özgü bir peynir türü olan hellime ve nesnelere de baltaya benzetilmiştir. Hellim ile beğenilme durumu söz konusuysen, balta ve tavşanda beğenilmeme durumu söz konusudur.

- *hellim dişli* “beyaz dişli.” (T.G). Hellim gibi beyaz diş ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *palta/balta dişli* “büyük dişli.” (T.G). “Palta dişli” balta gibi büyük diş ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *tavşan dişli* “küçük ve hafif öne atık dişli olan kişi.” (N.Ö). “Tavşan dişli” tavşan gibi atık diş ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

3.1.2.11 Bıyık İçin Yapılan Benzetmeler

Kişinin bıyıkları, renginden ve şeklinden dolayı yiyeceklerden pırasaya benzetilmiştir:

- *pıradsa bıyıklı* “uzun, gür ve sarı bıyıklı kişi.” (KAD: 46). “Pıradsa bıyıklı” pırasa gibi uzun düz sarı bıyık ifadesinin eksiltilmiş şeklidir.

3.1.2.12 Burun İçin Yapılan Benzetmeler

Burun için kullanılan sözlerden hayvan olarak karga ile, hayvandan insana bir aktarma yapılmıştır. Gagasının uzun ve kavisli oluşu ile çirkinliği ifade eder.

- *garga burunnu /gamaz garga* “burnu büyük ve kavisli olan kişi.” (N.G) Karganın gagası gibi büyük, uzun burun ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

3.1.2.13 El ve Parmaklar İçin Yapılan Benzetmeler

Kişinin ellerinin büyüklüğü ve parmaklarının uzunluğu için belirli nesnelere dayanılarak yapılmaktadır. Kalemle güzellik ifade edilirken, kürek ve pabuçla çirkinlik belirtilmektedir.

- *kalem barmag* “uzun ve ince parmak.” (T.G). “Kalem barmag” kalem gibi uzun ve ince parmak ifadesinin kısaltılmış biçimidir.
- *küreg elli* “ uzun parmaklı, büyük elli.” (T.G). “Küreg el” kürek gibi büyük, uzun el ifadesinin kısaltılmış şeklidir.
- *babuç elli* “uzun, büyük elli kişi.” (T.G). “Babuç el” pabuç kadar büyük el ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

3.1.2.14 Göğüsler İçin Yapılan Benzetmeler

Kadınların göğüsleri için kullanılan ifadelerde olumsuzluk ifade edilmektedir. Hayvanlardan inek nesnelere de kova göğüslerin gereğinden fazla büyük oluşunu ifade etmektedir

- *İneg memmeli* “Göğüsleri çok büyük olan kadınlar için kullanılır.” (N.Ö) “İneg memmeli” inek gibi büyük meme ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

- *Kova memmeli* “ göğüsleri gereğinden çok büyük olan kadınlar için kullanılır.” (N.Ö). “Kova memmeli” kova gibi büyük meme ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

3.1.2.15 Kalça İçin Yapılan Benzetmeler

Kuzey Kıbrıs'ta kalçaların büyüklüğünü ifade etmek için kullanılan sözlerin daha yaygın olduğu görülmektedir. Büyük ve dikkat çekici kalçalar için çeşitli nesnelere (davul, değirmen, dümbelek, varel) kullanılarak beğenilmeme durumu belirtilmektedir. Bu sözler hakaret sözü olarak kullanılmaktadır:

- *davul g.dlü* “kalçaları büyük olan kişi.” (H.Ö). Davulun yuvarlak ve büyük olma özelliğinden yola çıkarak, kalçaları büyük ve yuvarlak olan kişilerle davul arasında bağ kurulmuştur.
- *değirmen g.dlü* “büyük kalçalı kişi.” (H.Ö). Değirmenin büyük ve yuvarlak olma özelliği ile, büyük kalça arasında bağ kurulmuştur. Şişman olup da kalçası büyük olan kişilere tek başına “değirmen” sözcüğü de kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).
- *dümbeleg g.dlü* “yuvarlak ve büyük kalçalı kişi.” (H.Ö). Dümbeleğin (deblek) yuvarlak ve iri olma özelliği ile büyük kalça arasında bağ kurulmuştur.
- *varel g.dlü* “büyük kalçalı kişi.” (T.G). Varelin (küçük fıçı) büyük olma özelliği ile, büyük kalça arasında bağ kurulmuştur. Bazen kalçayı ve kişinin şişmanlığını ifade eder biçimde tek başına “varel” sözcüğü kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).

3.1.2.16 Bacak ve Ayaklar İçin Yapılan Benzetmeler

Ayak ve bacaklar için kullanılan sözlerde daha çok olumsuzluklar dile getirilmeye çalışılırken, olumlu ifadelerin de kullanıldığı görülür:

- *sütun bacagli* “düzgün bacaklı kişi.” (B.U). Bacakların düzgün oluşu ifade edilmeye çalışılmıştır. Sütun gibi düzgün bacak sözünün kısaltılmış şeklidir. Sütunun muntazam olmasından dolayı, bacaklar da düzgün oluşu ile sütuna benzetilmiştir.

Ayak ve bacak için kullanılan ifadelerde yiyecekler, özellikle geçmiş dönemlerdeki dokuma araçları, çeşitli nesnelere ve doğadan birtakım unsurlar göze çarpmaktadır. Yiyeceklerden kişinin ayaklarının olumsuz durumunu ifade etmek için ‘kabak’ kullanılmaktadır:

- *gabag ayagli* “ayakları şiş olan kişi.” (N.Ö). “*Gabag ayagli*” kabak gibi şiş kalın ayaklı ifadesinin yerine kullanılmıştır.

Kıbrıslı Türkler arasında geçmişte kullanılan dokuma araçları (ahretti, kecefe, ılgıdır), bacağın çok ince oluşunu ve beğenilmeme durumunu ifade eden benzetme unsurları olarak göze çarpmaktadır. Aşağıdaki biçimleri ile de aşığılama sözü olarak kullanılmaktadır:

- *ahreddi bacagli* “ince bacaklı olan kişi.”
_Seni ahreddi bacaklı seni!... (KTE 1: 78). “Ahreddi bacag” ahreddi gibi ince bacak ifadesinin yerine kullanılmıştır.
- *kecefe bacagli* “ İnce bacaklı kişi.” (A.Y). “Kecefe bacag” kecefe gibi ince bacak ifadesinin eksiltilmiş şeklidir.

- *ılgıdır ayaglı* “ince ayaklı kişi.” (T.G). “İlgıdır bacag” ılgıdır ayak, ılgıdır gibi ince ayak ifadesinin eksiltilmiş şeklidir. Burada “ayag” bacak yerine kullanılmıştır.

Ayakların büyüklüğünü ve eğriliğini ifade etmek için nesnelere kürek ve orak benzetme unsurları olarak kullanılmaktadır:

- *küreg ayaglı* “büyük ayaklı kişi.” (T.G). “Kürek gibi büyük ayak” ifadesinin yerine kullanılmıştır.
- *orag ayaglı* “eğri ayaklı kişi.” (N.Ö). Doğada bulunan unsurlardan bacakların ve ayakların olumsuz özelliğini (şişliğini, inceliğini) ifade etmek için kütük, çirpi ve lingiri gibi doğada bulunan nesnelere insana aktarma yapılmıştır:
- *kütük ayaglı* “ayakları kalın ve şiş olan kişi.” (N.Ö). “Kütük gibi kalın olan ayak” ifadesinin yerine kullanılmıştır. Tek başına “kütük” ifadesi kullanılarak da kişinin ayaklarının şiş olduğu ya da genel olarak şişmanlığı ifade edilebilmektedir (Bkz. 2.5.4.4).
- *çirpi bacaglı* “ince bacaklı kişi.” (T.G). “Çirpi bacaglı” çirpi gibi ince olan bacak ifadesinin kısaltılmış biçimidir.
- *lingiri bacaglı* “ince bacaklı kişi.”. “Lingiri bacag” lingiri gibi ince bacak ifadesinin yerine kullanılmıştır.

_Seni lingiri bacaglı seni!... (KTE 1: 78). Bu söz, kızılan kişiye yöneltilir. “Lingiri” sözcüğü küçültme eki olarak da özellikle çocuklar için sevgi belirtecek şekilde kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.1).

3.1.2.17 Kişilerin Karakter Özelliği İçin Kullanılan Sözcükler

“Gibi” ilgeci ile kurulan benzetmelerin altında da belirtildiği gibi, benzetme ilgeci kullanılmayan yapıların da, aşağılamak, yermek için kullanıldığı görülmektedir. Kişiler birbirleriyle konuşurken, tartışırken, birbirlerine karşı duygu ve düşüncelerini açarken, ruhsal durumlarına göre, karşılarındaki kişilerin biçim özelliklerine dil uzattıkları gibi karakterlerine yönelik, suçlama, hakaret sözlerine de başvurmaktadır. KKTC’nde akli çalışmayanlar için ya da bir şeyi kolay kolay anlayamayanlar, kavramayanlar için hayvan adları oldukça fazla kullanılmaktadır. Bunun yanında nesnelere, bitkiler kullanılmakta ve kafanın çalışmadığı başka ifadelerle de belirtilmeye çalışılmaktadır.

3.1.2.17.1 Hayvanların Kullanıldığı Sözcükler

Kafası çalışmadığı ve beyninin küçük olduğu düşünülen bazı hayvanlar vardır. Kuşlar özellikler angut kuşu, balık ve eşektir.

- *angud beyinni* (B.S). Tek başına “angut” sözcüğü de kullanılarak karşı tarafa hakaret edilebilmektedir (Bkz. 2.5.4.4).
- *balıg beyinni* (B.S)
- *eşşeg kafalı* (T.G). “Eşşeg kafalı” yerine, hakaret sözü olarak kafası çalışmayan, algılaması kısıtlı olan kişiler için, “eşşeg!” diyerek de hitap edilebilmektedir. (bkz. 2.5.4.4).
- *guş beyinni* (B.S). Kafası çalışmayan kişiler için, tek başına “guş” sözcüğü de kullanılarak, gerek yüzüne karşı gerekse de arkasından hakaret edilebilmektedir; aynı zamanda çömez, bir işte ya da bir yerde yeni olan o yere yeni gelen kişiler için de kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).

3.1.2.17.2 Bitki ve Yiyeceklerin Kullanıldığı Sözcükler

Biçim özellikleri yanında, bireyin karakterini de yansıtarak kişinin kafasının çalışmadığını ifade etmektedir.

- *gabag kafalı* (KAD: 45). “Gabak kafalı” sözcüğü, kabağın üzerinin tüysüz, pürüzsüz oluşundan dolayı saçsız kişiler için de kullanılmaktadır.
- *gulumbura kafalı* “kafası çalışmayan kişi.” (KAD: 45)
peksemed kafalı “sert kafalı, kafası almayan kişi.” (A.E). “*Peksemet kafalı*” sözcüğü, kişinin kafasının şekli ile alakalı olmayıp, mecazen algılaması kısıt anlamında kullanılan bir ifadedir. Algılamakta güçlük çeken kişilerle peksemet ifadesi arasında bir bağ kurulmuştur. “Peksemet kafalı” ifadesi, peksemet gibi kafası sert olan ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

3.1.2.17.3 Nesnelere Kullanıldığı Sözcükler

Bitki ve hayvanlara benzetme yanında insanın iç ve dış özelliklerinin diğer varlık ve nesnelere benzetildiği de görülür. Bunlar doğadan insana aktarmanın örnekleridir. Kafası çalışmayan ya da söyleneni kolay kolay anlamayan kişilere yapılan yakıştırmalarda belli nesnelere de kullanılır. Bu nesnelere gaz, gazan (kazan), gozobulla (toprak testi) ve tahtadır.

- *gaz beyinni* (İHKS: 223)
- *gazan kafalı* (KAD: 45)
- *gozobulla kafalı* (KAD: 45)
- *tahda kafalı* (N.G)

3.1.3 Yapı Açısından Hakaret Sözlere

3.1.3.1 İsim Tamlaması Biçiminde Kurulan Sözlere

Bu sözlere bir bölümü yapı açısından isim tamlaması şeklinde kurulmuş sözlere dir. Anlambilimi açısından baktığımızda da birer deyim aktarması oldukları görülmektedir. Deyim aktarmaları da yukarıda örneklerini gösterdiğimiz benzetmelere dayanmaktadır. Bu tür sözlere benzeyen yerine, kendisine benzetilen kullanılmaktadır. Bu sözlere, insanların birbirini aşağılamak için kullandığı sözlere dir ve çoğu belirtisiz ad tamlaması biçiminde kurulmuştur:

- *çam yarması* “iri yarı erkek ” (N.Ö)
- *dev anası* “iri yarı kadın” (N.Ö)
- *deve dellalı* “yalınayak ordan oraya koşan kişi.”
- *dokuz kapının köpeyi* (KSS 1: 468)
- *eşşeg sıpası*. “Kızgınlık yanında çocuklar için sevgiyi de içinde barındırır.” (İHKS: 217)
- *fırın küreği* “Çok uzun boylu kişilere denir. Daha çok kızlara söylenir.” (T.G)
- *gündüz feneri* “Çok esmer tenli olan kişiler gündüzün göze batmaktadır. Bu nedenle onlara gündüz feneri denir.” (YHK: 114)
- *kemig yalayıcısı* “Başkalarından arta kalanlar şeylerle geçinen bunları kullanan kişi. Kişi dolaylı yoldan köpeğe benzetilmiştir.” _Onun bunu artırlarınan geçinir. Kemig yalayıcısı! (H.E)
- *köpeg ayağı* “Karşındaki kişinin değersizliğini ifade eder.” (Y.A)
- *leş gargası* “Kadınlar için kullanılır.” (N.G)

- *leşarga* “Kadınlar için kullanılmaktadır.” (SBG: 134). Leş gargasının kısaltılmış şeklidir. İyelik eki kullanımdan kalkmış garga sözcüğünün ön sesi düşürülmüştür: leş gargası> leşarga. “Leş” şeklinde de karşı tarafa hitap edilerek kızgınlık dile getirilebilmektedir (Bkz. 2.5.4.4).
- *namus abidesi* “namusuna aşırı düşkün olan ve namus mevzularında başkalarına da olumsuz davranışlarından dolayı tepki koyan, onları eleştiren kişi.” (T.G)

Karma tamlama biçiminde kurulan sözler de vardır:

- *az gelişmiş öküz yavrusu* “kafası çalışmayan kişi.” (İHKS: 219)
- dokuz kapının köpeyi “Aile bireyleri yüz verdiği için ev ev dolaşarak sürekli gezer. Çok fazla ve farklı koşullara uyan kuralsız, kişiliksiz kişi.” (KSS 1: 468)

Hakaret sözlerinden bir bölümü, soya sopa yöneliktir:

- *gâvur dölü* (İHKS: 217)
- *hıyar tohumu* (İHKS: 225)
- *i.nenin çocuğu* (İHKS: 225)
- *k.hbenin oğlu* (İHKS: 226)
- *onun bunun çocuğu* (İHKS: 227)

Belirtisiz ad tamlaması biçiminde kullanılan söz öbeklerinden bir bölümünde de deyim aktarması görülmez. Kızgınlık anında söylenen bu sözlerin çoğunda da, tek tük belirtili ad tamlaması biçiminde olanlar bulunmaktadır. Aşağıdaki örneklerde de yukarıdaki deyim aktarmaları örneklerinde olduğu gibi benzeyen, benzetme ögesi

benzetme yönü belirtilmemekte, tamlamayı kuran her sözcük bir yerde kendi anlamını korumaktadır:

- *alem masgarası* “herkesi eğlendiren maskara olmuş kişi.” (T.G)
- *Allah’ın delisi* “delice davranışları ve hareketleri olan kimse.” (SBG: 28)
- *bıyık delisi* “sürekli bıyık bırakan, bıyıklarını hiç kesmeyen kişi.” (T.G)
- *gız gurusu* “Evde kalmış kızlar için aşağılama sözü olarak ‘gız gurusu’ kullanılır.” (DEÖ: 62)
- *hilkad garibesi* (İHKS: 225)
- *mahallebi çocuğu* (N.G)
- *orman gaşgını* (T.G)
- *p.zev.ng ağacı* “Cinsel özgürlüğüne düşkün olan ailenin en yaşlı kişisi.” (İHKS: 227)
- *p.ç gurusu* (İHKS: 228)
- *sokag adamı* “çok gezen, eve girmeyen adam.” _Sokaglardan eve girmez. Sokag adamı. (T.G)
- *sokag garısı* “çok gezen gezmeyi seven kadın.” _Hoydur hobdur durmadan gezer. Sokag garısı! (T.G)
- *tumarhane gaşgını* “delice hareketleri olan kişi.” (İHKS: 229)
- *zencir delisi* “ yerinde duramayıp delicesine hareketler yapan kişi.” (N.G)

3.1.3.2 Sıfat Tamlaması Biçiminde Kurulan Sözler

Dış özelliklerini dile getirerek kurulan hakaret sözleri yanında, karakter, tutum ve davranış özelliklerini tanımlayan sözler de bulunmaktadır. Bu sözler,

yapı açısından sıfat tamlaması şeklinde kurulmuş olan sözlerdir, aşağılama sözü olarak kullanılmaktadır:

- *artıgcı guli* “Başkalarının kullandıkları şeylerle geçinenlere denir.”
_Biz artıgcı guli değilig ya! (YYL: 53)
- *çürüg elma* “sağlam karakterli olmayan kişi.” (İHKS: 221)
- *gangal boynuzlu herif* “karısı tarafından aldatılan erkek.” (KSS 2: 559)
- *goca hadara* “kötülük yapmayı alışkanlık haline getirmiş yaşlı kadın.” (KTAD: 304)
- *deli fişeg* “delice hareketleri olan kişi.” (N.G)
- *gurdlu keçi* “Yerinde duramayıp sürekli hareket halinde olan kişilere denir.” (T.G)
- *goca koç* “yaşlı zampara erkek.” (N.Ö)
- *gurdlu şefdali* “yerinde duramayan afacan çocuk.” (KTAD: 313)
- *iki paralıg* “değersiz kişi.” (N.Ö)
_Gakar da baña hesab sorar iki paralıg!
- *ipini koparmış köpeg* (İHKS: 225)
- *sahipsiz köpeg, yularsız eşşeg.* (H.E)
- *yañırlı eşşeg!* “Her şeyi kendi üstüne alan kişiler için söylenmektedir.”
_Her şeyi üsdüne almasa olmaz.Yañırlı eşşeg! (T.G)
- *yedi garnılı* “Sövgü sözü yarıda kesilmiş gibidir. Kişinin geçmişten gelen yedi kuşak önceki akrabalarına hakaret eden bir sözgü sözüdür.” (SBG: 134)

Aşağıdaki örnek karakterden ziyade iki kişinin birbiriyle olan durumunu belirtmektedir:

- *ballı bişi sıkı fıkı samimi: Bu da abasıynan şimdi ballı bişi oldu.* (T.G)

Aşağıdaki sözlerin çoğu sıfat tamlaması biçiminde kurulmuştur. Genel olarak da hakaret sözü olarak kullanılmaktadır. Söyleneni anlamayan veya bir şeyi kolay kolay öğrenemeyen kişiler için kullanılan sözlerdir. Herhangi bir benzetme söz konusu olmadan da beynin çalışmadığı, aklın almadığı ifade edilebilmektedir:

- *gıd beyinni* (B.S). Kafası çalışmayan kişiler için tek başına “gıd” sözcüğü de kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).
- *guru kafa*. (BEA:11). Kafası çalışmayan kişilere yapılan tahta benzetmesi, cümle biçiminde de kullanılmaktadır: *Aha bu tahda, aha seniñ guru kafañ.*

Kıbrıs Türk toplumunda günümüzde evlenme yaşı gecikse de daha eski dönemlerde özellikle üniversite okuyan gençlerin çok fazla yaygın olmadığı 70’li 80’li yıllara kadarki dönemlerde 25 yaşına kadar evlenemeyen genç kızlar ve 27-28 yaşlarına kadar evlenemeyen genç erkekler için belli yakıştırmalar yapılmakta idi. Özellikle yaşı geçip de evlenmeyen kızlara “tavuğun”, erkeklerde ise “horozun” kullanılması oldukça yaygındır. Evde kalmış kızlar için *gard gız, gard tavug* (DEÖ: 62) gibi aşağılayıcı sözlerin söylendiği duyulmaktadır. Evlenmemiş erkekler için *gard horoz* sözü kullanılmaktadır (DEÖ: 63). Evlenmemiş erkeklerin dışında, her konuşmaya, her söze atılan erkekler için de tek başına “horoz” sözü kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).

- *gardlaşmış deligannı* “Evlenme yaşı geçtiği halde hâlâ bekâr olan erkeklere denir.” (N.G)

“*Gard tavug*” ya da “*gard horoz*” ifadeleri, kişinin evli olup olmadığına bakılmaksızın, yaşı ileri olduğu zaman da kullanılabilir

Aşağıdaki sıfat tamlaması olarak kurulan sözler, kişinin cilt rengine yönelik hakaret sözleridir:

- *gara bidda* “esmer tenli kadın.” (N.Ö)
- *gara garga* “esmer tenli kadın veya erkek.” (T.G)
- *gara saKgân* “Esmer tenli zayıf kadın veya erkeğe söylenir; ancak daha çok bayanlar için kullanılmaktadır.” (E.T)
- *gara tavug* “esmer tenli bayan.” (N.G)/ *bodur tavug* “kısa boylu ve kısa bacaklı kadın.” (T.G). “*Tavuk*” sözcüğü tek başına da hakaret ve seslenme sözü olarak kullanılabilir. Bu da esmer tenle ilgili olmayıp, kısa boylu, bodur hanımlar için kullanılmaktadır (Bkz. 2.5.4.4).
- *gara köpeg* “esmer tenli ve sevilmeyen zararlı kadın veya erkek.” (T.G) “*Köpek*” sözcüğü tek başına, çok bağırarak öfkeli kişiler için hakaret sözü olarak kullanılabilir (Bkz. 2.5.4.4).

Kişilerin vücuttaki şekil bozukluğunu ve kusuru belirtmek için benzetme ilgesi ve benzetme yönü kullanılmadan, sadece benzeyen ve benzetilenle kurulmuş birtakım sözler vardır. Kişilere hakaret edilirken, organ olarak eksiklik ve aksaklığına da parmak basılmaktadır:

- *beşared suradlı* “çirkin yüzlü.” (N.Ö). Sözcüğün birinci anlamı “müjde, güzel haber” olduğu halde, zıt bir anlam kazandığı görülüyor . Çirkin kimse, kıyafeti tuhaf olan (Kabataş, 2009: 104) anlamına gelmektedir. Yüz için kullanıldığı zaman da “çirkin suratlı” manasındadır.
- *biddaga kafalı* “yassı kafalı, yargı koyamayan kişi.” (KTAD: 165)

“*Biddaga kafalı*” Yassı, basık olan kafa anlamında kullanılmaktadır; ancak yargı koyamayan kişiler için de hakaret sözü olarak kullanılır.

- *mudsuna suradlı* “asık suratlı.”
- *topal garga* “topallayarak yürüyen kişi.” (N.G)
- *zavroza ayaglı* “eğri bacaklı.” (T.G)

Vücuttaki şekil bozukluğu yanında, genel olarak vücuttaki beğenilmeyen yönleri belirtmek için aşağıdaki sözler kullanılmaktadır:

- *goca gadana* “Katana büyük at, araba atı (Eyüboğlu, 2004: 384) anlamında olup iri yarı kadınlar için kullanılır. Kıbrıs ağzında ‘katana’ ses değişikliğine uğrayarak ‘gadana’ şeklinde kullanılmaktadır. (N.Ö)
- *goca gartana* “Kartana (gartana) Rumcada büyükanne, yaşı geçkin kadın (Kabataş, 2009: 364) anlamında olup Kuzey Kıbrıs Türk ağızlarında yaşlı kadınlar için kullanılmaktadır.” (N.Ö)
- *goca hamadalla* “Hamadalla, ahmak (Hakeri, 2003: 139) anlamında olup iri yarı, ahmak görünümlü kişiler için kullanılır. (H.T)
- *goca loddo* “Loddo, Rumcada şişman kimse (Kabataş, 2009: 402) anlamında olup şişman bayanlar için kullanılır.” (İHKS: 223)

Yapılan benzetmelerde kullanılan Rumca kelimeler daha çok olumsuz durumları ifade etmek için kullanılmıştır.

İki addan kurulan ve kimi dilbilimlerinde sıfat tamlaması, kimilerince de takısız tamlama başlığı altında incelenen aşağıdaki sözler nitelik belirttiği için, sıfat tamlaması biçiminde kurulan sözler altında ele alınmıştır:

- *bog kafalı* (İHKS: 220)

- *manyag kafalı* (İHKS: 227)
- *soytarı gılıglı* (İHKS: 228)
- *fellah soylu* (T.G)
- *gahbe avradlı* (AG, 23 Haziran 2011: 15)
- *summag dayı* “utanmaz, kendisine ne yapılırsa yapılsın bunu kabul eden kişi.” (Y.D)

3.1.3.3 İsnad Grubu Biçiminde Kurulan Hakaret Sözlere

Sıfatla ismin yer değiştirmiş şeklidir.

- *hurlesi delig* (İHKS: 225). Hulle, cennet elbisesi, belden aşağı ve yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbise (Develioğlu, 1962: 454) anlamındadır. Kıbrıs ağzında “hurle” şeklinde de kullanılabilmektedir. Kişinin pasaklı oluşunu ifade eder.
- *götü b.glu* “temiz olmayan kişi.” _Haline bagmaz, bir da tatil isder. Götü b.glu. (C.A)

Soya sopa yönelik hakaret sözlerinden bir bölümü de isnad grubu biçimindedir:

- *tohumu bozug* (İHKS: 210)
- *yedi cecdi bozug* (İHKS: 230)
- *yedi gabilesi b.glu* (AG, 23 Haziran 2011: 15)
- *yedi gabilesi bozug* (İHKS: 230)
- *yedi gabilesi o.....* (AG, 23 Haziran 2011: 15)
- *yedi garnı bozug* (İHKS: 230)

3.1.3.4 Söz Tekrarıyla Oluşturulanlar

Belirtisiz ad tamlaması biçiminde kurulan bir öbek, tamlanan bir kez daha tekrarlanarak, anlatım biraz daha güçleştirilmektedir:

- *eşşoleşşeg (eşşeg oğlu eşşeg)* (İHKS: 222)
- *hıyar oğlu hıyar* (N.G)
- *p.şd oğlu p.şd* (İHKS: 228)

3.1.3.5 Cümle Niteliğinde Kurulanlar

- *Allah'ın öküzü, bakar iki gözü.* _Ne söylediğini annar, ne da ne yabdığını bilir. Allah'ın öküzü bakar iki gözü. (T.G). Ölçülü, uyaklı sözlerden biri de budur.
- *edmiş oturmuş* “zamanında çok gezip tozmuş, ömrünü kötü işlerle geçirmiş kadın.” (T.G)
- *Eşşeg doğdu eşşeg öldü.* “Koskoca yaşamayı tüketti ama hiçbir şey öğrenemedi. Yaşamdan ve yaşadıklarından ders almadı.” (KSS 1: 513)

“*Eşşeg doğdu eşşeg öleceğ.*” şeklinde de kullanılmaktadır.

- *Kapımda köpeg bile olamaz.* “köpek kadar bile değeri olmayan kişi.”
_Kimdir be o? O benim kapımda köpeg bile olamaz. (N.G)
- *Saçıñın bir teli bile olamaz.* “Saçının ufacık teli kadar bile değerli değildir.” (YHK: 105)
- *S.şdığıñ b.ka bile gelemez.* “çok değersiz” (N.G)
- *Seniñ dırnağña bile gelemez.* “Kesip atılan tırnak kadar bile değer taşımaz.” (A.Y)

Evlenme yaşı geçmiş erkekler için kullanılan “*tohuma gaşdı*” (N.G) sözü de cümle biçiminde kurulmuştur.

3.1.3.6 Özel İsimlerle Kurulanlar

Klasik sözbilimdeki söz sanatlarından biri olan anıştırma, bir olayı bir durumu akla getirecek sözü bilerek kullanmaktır. Konuşucu bir niyeti, bir eleştiriyi, bir kavramı söylemeyerek, söylemediği bir düşünceyi duyumsatmayı amaçlamışsa, bu yolu kimi zaman karşısındakini tedirgin etmek, kibarca uyarmak için, ya da oyun olsun diye anlatımına güç ve çekicilik katmak amacıyla seçer (Kıran, 2006: 400).

Kişilere çağrışım ve ima yoluyla belirli özel adlar kullanılarak verilen takma adlar veya yapılan yakıştırmalar da bir çeşit anıştırma türüdür:

- *Deli Meyrem* (A.Y). Daha çok Dilekkaya köyünde ve o civarda kullanılan sözlere dendir. Anlatılana göre bir zamanlar köyde, Meryem adlı bir kız yaşamakta idi. Bu kız, her söylenene inanan, oldukça saf ve biraz da aklı yerinde olmayan bir kızdı. Maksatsızca sürekli köyde dolaşmakta ve kimi görse onun yanına gitmekteydi. Köy halkı o kızdaki da sürekli “Deli Meyrem” diye bahsetmekteydi. Bu nedenle de o civarda kızgınlık anında kızlara ve kadınlara “Deli Meyrem” demek âdet olmuştur.
- *Düddürü Leyla* “dar kıyafet giyen kadın veya kız.” (H.Ö). Mormenekşe köyünde sürekli dar kıyafetler giyen Leyla isminde bir kadın yaşamaktaymış. Bu kadına “Düddürü Leyla” denmeye başlamış. Bundan böyle de sürekli dar kıyafetlerle dolaşan kadınlara “Düddürü Leyla” demek âdet olmuştur.

Bunun yanında bazı bölgelerde “Düddürü Leyla”nın bağırıp çağırarak gezen deli kişi anlamı da vardır.

- *Gara Fatma* “Esmer kadınlar için kullanılır.” (N.Ö). Gara Fatma, siyah renkte topraklardan çıkan bir böceğin adıdır. Garaböcü adıyla da bilinir. Bu nedenle de esmer bayanlar için bu şekilde yakıştırma yapılır.
- *Gara Siddiga* “Esmer tenli kadınlar için kullanılır.” (B.U). Lefke’de Siddiga isminde esmer tenli bir bayan yaşamaktaymış. Bu nedenle o köyde tüm esmer bayanlara “Gara Siddiga” demek âdet olmuştur.
- *Karaman goyunu* “Karaman koyunlarının kuyruklarına bakılarak iri kalçalı kadınlar için yapılan bir benzetmedir.” (KHK: 319)
- *Züriye aba* (H.Ö). Mormenekşe köyünde vaktiyle Züriye adlı bir bayan yaşamaktaymış. Bu kişinin giyimi çok kötü ve uyumsuz imiş. Dolayısıyla köyde, kötü giyinen kadınlardan bahsedilirken kullanmak âdet haline gelmiştir.

Bölüm 4

BAĞLAMA ÖĞELERİ

4.1 Bağlama Ögesi Olarak Kullanılan Hazır Söz Kalıpları

Konuşma sırasında sözü sonuca bağlayan, sözü yeniden başlatan, devam ettiren ya da özetleyen ifadeler de yaygın olarak kullanılmaktadır. Söz söyleyen kişinin konuşma içerisinde nereye varacağı, konuşmasını nasıl devam ettireceği hakkında ipucu vermektedirler.

“*Hâsılı, hâsılı vesselâm, velhâsıl, velhâsıl kelâm*” gibi ifadeler sözü sonuca bağlarken, “*efendime söyleyim, neçin da deñ*” gibi ifadeler daha önce devam edilen bir konunun yeniden açılmasıyla ilgili olarak sözün başında söz açıcı olarak kullanılır.

- *Efendime söyleyim...* “Konuşmanın devamında konuşmaya bağlı olarak kullanılır.”

_Efendime söyleyim, geldiğ yanıcıya. Bir söz vardır, “Gurunun yanında yaş da yanar.” ama guru yoğusa yaş da yanar. (ÇS-3, 15-22 Şubat 2008: sayı 76)

- *Hâsılı.../ hâsılı vesselâm...* “Bir sözün arkasından devamı geleceği zaman daha önceki söze bağlı olarak kullanılır.”

_Hasılı bu iş da böylecene bididi. (N.Ö)

- *Neçin da deñ* ... “Konuşmada tamamlanmamış konular varsa ve konuşmaya devam edecekse kullanılan kalıp sözlerdendir. Seyrek olarak da konuşmanın devamında değil, bir konuya başlarken de kullanılır.”

_Neçin da deñ abañ köye gidmegden vazgeşdi. (A.A)

- *Velhâsıl* ... “Bir sözün arkasından devamı geleceği zaman daha önceki söze bağlı olarak kullanılır.”

_Bir gavga çıkarddı bir gavga çıkarddı beniminan. Velhasıl hiş yaramaz huyları. (C.A)

- *Velhâsıl kelam*... “Bir sözün arkasından devamı geleceği zaman daha önceki söze bağlı olarak kullanılır.”

_ Bayram günü geşdig anamdan, geşdig abimden. En son da geşdig abamdan ama evde yoğudu. Velhâsıl kelam görüşemedig. Gaşdı garı bayram günü acele. (N.Ö)

Bölüm 5

SÖZ OYUNLARI

5.1 Söz Oyunlarına Dayanan ya da Söylenen Bir Söze Karşılık

Cevap Olarak Verilen Hazır Söz Kalıpları

Gülüp eğlenmek, şakalaşmak, hoşça vakit geçirmek için söz oyunlarına başvurulur. Kimi zaman çocukların kimi zaman da büyüklerin söz oyunlarına başvurarak eğlenmeye çalıştıklarını görmekteyiz. Bazı söz oyunlarında eğlenmenin hoşça vakit geçirmenin yanında, belli düşüncelerin de ima edilmeye çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Yapı açısından söz oyunları ile ilgili kalıp sözlerimize bakılacak olursa, sonunda pek çoğunun gerek cümle başında gerekse cümle sonunda uyaklı şekilde karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu durum hem söz oyunlarında eğlenmeyi, hem akılda kalmasını sağlamakta, hem de söze bir ahenk katmaktadır. Kişi söz oyunları ile, söz söylenen kişiye, kızgınlığını, öfkesini ve kendi duygularını da yansıtmaktadır. Hatta söz oyunları dua veya beddua niteliğinde de kullanılabilir.

5.1.1 Sayılara Dayalı Olup, Eğlenme Amacıyla Ortaya Konan Söz Kalıpları

Tamamen eğlenme amaçlı olarak ortaya konan oyunlardır.

- *_Altı/ _G.tüñ kahvaltı./B.kuñ kahvaltı.* (T.G)
- *_Beş/ _Dön da b.kuñu deş.* (T.G)

- *_Bir/ _Pirenin g.tüne gir. (T.G)*
- *_Dokuz/ _Eñseñe yağlı topuz. (T.G)*
- *_Dörd/ _Dön da b.kuñu örd. (T.G)*
- *_İki/ _Arkañda gara kedi. (T.G)*
- *_Kırg/ _Kırgsınnar seni domuz makasıynan. (KSS 2: 740)*
- *_On/ _Papazın başına gon. (H.T)*
- *_On/ _Osman'ın b.kuna gon. (KSS 1: 66)*
- *_On altı/ _Hakem dedi penaltı. (KSS 2: 840)*
- *_On iki/ _Kobsun donuñun ipi. (KSS 1: 66)*
- *_Sekiz/ _Öbsün seni ekiz. (H.T)*
- *_Üş/ _Ebelig güç. (T.G)*
- *_Üş/ _Yapayım saña b.glu sandiivüç (KSS 2: 98)*
- *_Yedi/ _Öbsün seni gara kedi. (T.G)*
- *_Yüz/ _Derisini yüz. (KSS 1: 67)*

5.1.2 Sayıların Dışında Eğlenme Amaçlı Olarak Ortaya Konan Söz Kalıpları

- *_Acıydım./ _Acıdıysañ acıg ye./Acıdıysañ acıg ye. Derelerde gurbağacıg ye. “Acık yabancı armudun meyvesidir. ‘Acıktım.’ sözüne karşılık olarak anneler şaka yollu çocuklarına bu şekilde karşılık vermekteydi.” (KSS 1: 276)*
- *_Ana garnım aç./ _Karaman'a kaç. (KTAD: 133)*

Kıbrıs-Karaman ilişkileri Kıbrıs'ın fetih günlerinden başlar. Fetihden sonra Kıbrıs nüfusuna canlılık getirecek ilk sürgünler Anadolu, Karaman, Rum ve Zü'l-kadiriye eyaletlerinden yapılmış oluyordu (Fedai, 2002: 318). Ada'da sık sık başgösteren kuraklık, çekirge salgını, veba ve kolera gibi salgın

hastalıklar yüzünden kıtlık yılları geldiğinde halk kurtuluşu Anadolu sahillerinde bulurmuş (Fedai, 2002: 319). Yukarıdaki tekerlemenin o günlerden kalmış olduğunu görmekteyiz.

- *_Aşg olsun./ _Aş goynuñu daş dolsun.* (KSS 1: 296)
- *_Dayı/ _Eşşeg yedi buğdayı.* (TG)
- *_Garanfil/ _Ben sorayım sen bil.* (KSS 2: 562)
- *_Hasda/ _Çorba bıragmaz tasda.* (T.G)
- *_İğne/ _Ben s.çayım sen dinle.* (KSS 1: 66)
- *_Mersin/ _Anneñ/anañ seni baña versin.* (N.G)
- *_Nane/ _Anañ bubañ cingane.* (KSS 2: 776)
- *_Öküz/ _Ölene gadar küs.* (KSS 1: 66)
- *_Pagla/ _Sevgiliñi dolaba sagla.* (KSS 2: 871)
- *_Pagla/ _Yeme da çadla.* (KSS 2: 871)
- *_Pagla/ _Yemedden çadla.* (T.G)
- *_Pıradsa/ _Yabrağına gar yağsa.* “Halkımız uyaklı konuşmayı sevmektedir. Yabani pırasa ülkemizin doğal bitki örtüsündendir ve kışta yenecek duruma gelir. Doğal olarak da kış dendiğinde akla kar gelir.” (KSS 2: 880)
- *_Portokal/ _Anañ bubañ kör topal.* (T.G)
- *_Şişe/ _Çıg duvara işe.* (KSS 2: 949)
- *_Tren/ _Öbsün seni Zeki Müren.* (T.G)

5.1.3 Gücenen Kişiler İçin Kullanılan Söz Kalıpları

- *_Saña çoğ gırılmış./ _Boynuzu gırılısın p.zevengin.* “Sana çok çok güceniş darılmış dendiğinde yanıtını kinayeye dayandırarak sövgülü yanıt verir.” (KSS 2: 894)
- *_Saña çoğ gırılmış./ _Gadef midir da gırılacag?* “Bir olay nedeniyle küsen ya da gücenen kişiler için kullanılır. Küstüm, gücendim sözcüğü yerine ‘Kırıldım.’ dendiğinde kinayeli olarak sözcüğün öteki anlamına yüklemeler yapılmıştır. (KSS 2: 894)

5.1.4 İnanmama Durumunu, Küçümsemeyi İfade Eden Söz Kalıpları

- *_Usdayım./ _Usda keçinin g.tüdür. Galıbsız düvme keser.* “Ustalığını külahıma anlat. Becerilerinin ve yeteneklerinin övünülecek bir yanı yoktur.” (KSS 2: 974)

5.1.5 Kızgınlığı Belirten Söz Kalıpları

- *_Ha./ _Han kapısı.* “Yanıt olarak kullanılan onay sözü ‘evet’ yerine kaba saba konuşarak ‘ha’ diyenlere verilen incitici yanıtıdır.” (KSS 2: 640)
- *_İşim var./ _Bog yemeye dişim var.* “Küçük ve büyük arasında geçen diyaloglarımızdandır. Büyükleri iş buyurduğunda küçük ‘İşim var.’ dediğinde söylenen sözdür.” (KSS 2: 709)
- *_Nedir?/ _Nedir ile yavrusudur.* “İfadede ‘Seni ilgilendirmez.’ anlamı söz konusudur.” (KTAD: 330)

5.1.6 Dua Niteliği Taşıyan Söz Kalıpları

- *_Güneş kavuşdu./ _Sen da sevdiğiñe gavuşasıñ.* (H.E)

5.1.7 Beddua Niteliği Taşıyan Söz Kalıpları

Yapı bakımından beddua niteliğinde kullanılan söz oyunlarıdır.

- *_Amca/ _Götüñe badsın ganca.* (T.G)
- *_Atacam bu gariyi da başga gari alacam./ _Garın garın gidesiñ.* “Sürünerek gidesin, sürünesin.” (A.E)
- *_Ay dulundu./ _Dul galasıñ.* “Beddua niteliğinde kızgınlık bildirir.” (KSS 1: 301)
- *_Ben artıg oturacam./ _Yer otursun üsdüñe.* (KSS 1: 337)
- *_Bilmem./ _Bilmeyesiñ ekmeg yemeye.* “Kızgınlık anında söylenir.” (KSS 1: 350)
- *_Deli./ _Delinsin tepeñ./ _B.g yesin Emete neneñ.* “ (KSS 1: 447)
- *_Deli./ _Deliyine havan eli.* “Çocuklar birbirleri ile kavga ederlerken ya da birbirlerine sataşırken sık sık kullandıkları diyaloglardandır. Toplum kurallarına uymayan işler yapan birini bu gibi işlerin yapıldığı yere göndermek için kullanılan ifade biçimidir.” (KSS 1: 448)
- *_Duymadım./ _Gan çobanı çıksın gulağıñda.* “Karşı tarafın duymamasından ötürü çekilen sıkıntı” (KSS 1: 479)
- *_Duymadım./ _Gurşun agsın kulağıña.* (KSS 1: 479)
- *Efendim?/ _Efendiler yesin seni.* “Daha çok telefon konuşmasında ‘Efendim.’ diye telefon açıldığı zaman karşı taraf ‘Efendiler yesin seni.’ şeklinde cevap verir.” (H.K)
- *_Ey./ _Eyilsin eye kemikleriñ.* “Söylenene ‘Peki yaparım.’ denmesine karşın işler yapılmadığında kullanılan diyaloglarımızdandır.” (KSS 1: 527)

- *_ Garı./ _Yüreğiñ garılasın.* Kıbrıslılar mideye ‘yürek’ demektedirler. Kocasının kendisine “karı” demesine öfkelenen kadın miden gaz yapsın anlamında bir ilenç yapmıştır.”(KSS 2: 565)
- *_Garı./ _Barsağıñ garılasın.* “Kimi kadınlar kendilerine karı enmesine öfkelenirler. Kocası kendisine “karı” dediği için o da kocasına barsağın gaz yapsın yani karın ağrsına uğra demiştir.” (KSS 2: 564)
- *_Güneş baddı./_Gözüñ badsın.* (KSS 2: 636)
- *_Ha?/_Ha deme haş galası.* (KTF: 338)
- *_Ha?/_Haksilo.* (N.G)
- *_Hi?/_His çıkar.* “Söylenenleri gönülsüzce onayladığımı ‘evet’ yerine ‘hi’ diyerek belirtene alçak tınıdaki sesle alay etmek olan ‘his çıkar.’ denmektedir.” (KSS 2: 672)
- *_Hiç./_İşeyim da iç.* (B.U)
- *_Baña ne?/_Saman ye. Doymassañ beni da ye.* (N.G)
- *_B.g/_Ye da kog.* (H.E)
- *_Karabasan./_Arkaña düşsün Gelebeş Hasan.* “Dilekkaya yöresine özgü bir ifadedir. Vaktiyle Dilekkaya köyünde ‘Gelebeş Hasan’ diye bilinen mongol bir kişinin olduğu söylenmektedir. Bununla ilgili olarak da genellikle çocuklara bu şekilde şakalar yapılmaktadır.” (A.Y)
- *_Küsdüm./_Küsdüysañ küsbe ye.* (T.G)
- *_Napardiñ?/_Hiç./_Eşek işesin da iç.* (KSS 2: 777)

- *_Toka/ _Burnuñ badsın b.ka.* “Çocuk şakalarındandır. Birisi tokalaşmak için elini uzattığında ve toka dediğinde aşağıdaki yanıt verilir ve birlikte gülüşürler.” (KSS 1: 369)
- *_Usda/ _Götüñe badsın susda.* (T.G)
- *_Üzüm/ _Köpeğın g.tüne dönsün yüzüñ.* (KSS 1: 67)
- *_Yog./ _Yog olasıñ devenin boynuzu gibin.* (KSS 2: 1039)
- *_Yog./ _Yoğun b.kuna kog.* (N.G)
- *_Yog da b.g./ _Ye da kog.* (KSS 2: 1039)
- *_Yog Yahu./ _Yahudiler yesin seni.* (H.K)

5.1.8 Söyleneni Anlamayanlar İçin Kullanılan Söz Kalıpları

Söylenen bir sözü anlamayan veya duymayan kişiler için kullanılan kalıp sözlerdir. Kişi duyulmayan bir sözü ikinci defa tekrar etmek istemediği zaman bu kalıp sözleri kullanır. Bu nedenle kızgınlık da ifade eder.

- *_Ne?/ _Ne badsın diliñe.* “Ne sözcüğü ‘hangi’ anlamına gelir. Yüklemin yanına gelirse, pek çok nesne anlamına gelir.” (KSS 2: 780)
- *_Ne?/ _Ney değil zurna./ _Ben çalayım, sen oyna.* “Söylenenleri anlamayanlar için kullanılır.” (KSS 2: 780)
- *_Ne?/ _Ney değil kemane.* “Halkımız ‘ne’ sözcüğü yerine ‘ney’ sözcüğünü de kullanmaktadır. Konuşmaları anlamayanlara söylenir, ya da konuşulanları anlamasına karşın, yine de defa defa soranlara söylenir.” (KSS 2: 820)
- *_Ne?/ _Nenem s.şdı gid da ye.* (T.G)

5.1.9 Şaşılacak Durum Üzerine Kullanılan Söz Kalıpları

- *_Uuu...?/_U değil gudsella./ Vu değil gudsella.* “Bu kadar şaşılacak bir durum yoktur anlamı söz konusudur.” (HKTS: 307)
- *_Ya?/_Yağ yala.* (T.G)
- *_Ya?/_Yağır yala.* “Bilinene hayret edermiş gibi davranan kişilere söylenmektedir.” (KTAD: 404)
- *_Ya?/_Yağların pilava, edleriñ kolokasa.* (T.G)

5.1.10 Sıkıntı Halindeki Kişiler İçin Kullanılan Söz Kalıpları

Sıkıntı halindeki kişilere kızgınlıkla söylenen sözlerdir. Kişinin sıkıntısını “off !” diye ortaya koyması hoş karşılanmamaktadır.

- *_Off..!/_Of çıkarasıñ.* “Kıbrıs Türk toplumunda ‘of çekmek’ hiçbir zaman iyi karşılanmamaktadır. Of çekildiği zaman şeytenların başa toplandığına inanılır. Özellikle bir kız ‘of’ çektiği zaman iyi karşılanmaz. Buna Kıbrıs ağzıyla “goca isder” denir ve bu durum, bekar kızın eş istediği ve bekarlığın başına vurduğu şeklinde yorumlanır.” (T.G)
- *_Off..!/_Of Arablar yesin seni.* (H.K)
- *_Off..!/_Oflayıb puflama çog.* (S.B)

Bölüm 6

DAVRANIŞ GÖSTERGELERİ

6.1 Davranış Göstergeleriyle Kullanılan Kalıp Sözler

Kıbrıslı Türkler arasında yaygın olan bazı kalıp sözler, belli davranış göstergeleri ile birlikte kullanılmaktadır. Genellikle bu kalıp sözler söylenirken, onunla alakalı davranış göstergeleri de kullanılır ve ikisi birlikte bir bütün oluşturarak, verilmek istenen mesaj ortaya konur.

Davranış göstergeleri ile ilgili kullanılan kalıp sözlerimizde, Kuzey Kıbrıs Türk halkına ait olan pek çok inancı ve kültürel özelliği görmekteyiz. Gerek geçmiş dönemlerden gelen, gerekse günümüzde halen geçerli olan belli kalıp sözlerin ona uygun birtakım davranışlarla desteklenerek kullanıldığına çokça tanık olmaktadır. Kullanılan sözle davranış uyum içinde olduğundan dolayı, söz davranışı, davranış ise sözü hatırlatmaktadır. Bu türden kalıp sözler, bazen bir söz grubu şeklinde, bazen cümle niteliğinde, bazen de sıralı cümle biçiminde olabilmektedir.

6.1.1 Çocuk Üzerine Kullanılan Sözler

6.1.1.1 Çocuğun Doğumuyla İlgili Olan Sözler

- *Al kuşağı, ver uşağı.* “Çocuksuz kadın kendi için kesilen kurbanın kuşağını mezarlıkta bir mezarın üzerine koyup ‘*Al kuşağı ver uşağı.*’ diyerek çocuk diler.” (DEÖ: 19)

- *Allah oğlan çocuk versin.* “Yeni evlenecek kişi için yorgan kaplanırken yorganın üzerinde erkek çocuk yuvarlanır ve ‘*Allah oğlan çocuk versin.*’ denir.” (H.E)
- *Ben kardeşimi yemem, yemiş yeyceğim.* “Bir çiftin birinci çocukları yaşar, ondan sonraki çocuklar ölürse, ilk çocuklarını ahırdaki kazığa bağlarlar, yalağa da çerez koyup, ‘Kardeşini mi, yoksa yemişi mi yiyeceksin?’ diye sorarlar. Çocuk da ‘*Ben kardeşimi yemem, yemiş yeyceğim.*’ der. Burada ilk çocuğun perisinin çok güçlü olduğuna inanılır ve kardeşlerini kıskandığı için öldürdüğü sanılır.” (KTHF: 63)
- *Umduğun bu olsun.* “Aşeren kadın canı ne çekerse yemelidir. Eğer canının çektiğini bulup yiyemezse, o anda eli vücuduna dokunmamalıdır. Eğer dokunursa, çocuğun vücudunun o bölgesinde canının çektiği şeyin lekesi çıkar. Bu lekeye halk arasında doğum lekesi denir. Bu lekenin çocukta çıkmaması için kadın, ‘*Umduğun bu olsun.*’ diyerek avcunun içini yalar, sonra elini saçına sürermiş. Bu, çocuk düşmesin diye de yapılır.” (MT: 58)

6.1.1.2 Davranışa Eşlik Eden İyi Dilek Niteliğindeki Sözler

- *Uyku gözüne, akıl başına, kısımed avcuna.* “Esneyen çocuğa, ayakları bir bir başına doğru kaldırılıp hareket ettirilirken söylenmektedir.” (H.E)
- *Yaşlansın, saçları beyaz olsun, uzun ömürlü olsun.* “Yeni doğmuş bebeğin ilk gittiği evde bebeğe pamuk verilerek söylenmektedir.” (H.E)

6.1.1.3 Diş Söken Çocuk İçin Kullanılan Sözler

- *Al çürüg dişimi ver altın dişimi.* “Çocukluk döneminde sallanıp çıkan diş, evin damına atılır ve ‘*Al çürük dişimi ver altın dişimi.*’ denir.” (N.Ö)
- *Al kemig dişimi, ver altın dişimi.* “Diş değişimi sırasında söylenmektedir. Bu inanın bir benzeri de Arabistan’da bulunmaktadır. Eski Araplar çıkan dişlerini güneşe doğru fırlatarak, bunun yerine bana altından veya gümüşten bir diş ver demekteydiler.” (TS 3: 227)

6.1.2 Kadınlar İçin Kullanılan Sözler

6.1.2.1 Hamur Yoğrulurken Kullanılan Sözler

- *Al hamurumu, ver mayamı.* “Eskiden her evde ekmek fırınları vardı. Türlü nedenlerle evdeki maya tüketilirdi. Bu durumda da yeni maya üretilmekteydi. Hamur teknesi yedi kez yıkanır. Teknenin yedinci suyu alınır, içine un katıp yoğrulurdu. Bu hamur fırın küreğine konur, yanmakta olan fırının ağzından içeriye yedi kez sokup çıkarılır. Her sokup çıkarışta da, ‘*Al hamurumu ver mayamı.*’ denilirdi. Kürekteki hamur maya kabına konulup üstü bir bezle örtülürdü. Lapta’da ise ‘*Umduğuñ bu olsun.*’ ifadesi kullanılmaktaydı. (TS 3: 227)
- *Ben çıgdım sen gir.* “Ekmek hamuru yoğrulup bittiğinde, teknenin uzunlamasına gelecek biçimde hamurun üç yeri çimdiklenip ‘*Ben çıgdım sen gir.*’ denir. Böyle söylenmediğinde hamurun mayalanmayacağına inanılmaktadır. Karşıyaka’da ise, ‘*Rabbi’m ben çıgdım sen gir. Sancılı garı var. Yeyib da doğuracag.*’ demektedirler.” (TS 3: 225)

6.1.2.2 Çamaşır Yıkarken Kullanılan Sözlere

- *Gocam beni seversa bu su köpürecek.* “Eskiden amaşır yıkamakta kül suyu kullanılmakta idi. Su, içindeki külle karıştırılıp kaynamaya bırakılırken, ‘*Gocam beni seversa bu su köpürecek.*’ denilmekte ve buna olan inanç dile getirilmekteydi.” (N.Ö)

6.1.2.3 Loğusa Kadınlar İçin Kullanılan Sözlere

- *Al sarılığımı, ver gırmızılığımı.* “ Loğusa yataktan kalkarken elinde içinde çivit sıvısı olan bir fincan olur, ebe bu sıvıdan önce annenin bir kulağı arkasına, sonra çocuğun alnına sürerdi. Bu arada ebe bir eline çocuğu alır, diğere elinde ise yanmış bir mum bulundururdu. Annenin elinde de bir soğan bulunurdu. Loğusa yürüdükçe bir tabak içine önceden konan leblebi, fıstık ve miktar para başından serpilirdi. Loğusa oradan sokak kapısına doğru yürütölür, başını sokağı uzatıp üç defa ‘*Al sarılığımı ver gırmızılığımı.*’ derdi.” (KTF: 59-60)
- *Kırg Bir kere maşşallah!* “Loğusa ve çocuk, doğumun 37. veya 40. gün yıkandıktan sonra, son maşrapa suya 41 parmak batırılır ve besmele çekildikten sonra ‘*41 kere maşşallah*’ denilerek son su çocuk ve anneye dökölür. Kimi yerlerde de sadece yıkanılır.” (DEÖ: 47)

6.1.3 Evlenecek Kızlar İçin Kullanılan Sözlere

- *Ben irkinim talihim güzel olsun.* “Nikah kıyılacağı zaman kızın önünde ayna, tuz, ekmek ya da çörek bulunur. Ekmek yuvanın rızkının bol olması için konur. Ayna, yuvanın aydınlık olması için, tuz da ağız tadı için konur. Kız aynaya bakarak ‘*Ben irkinim talihim güzel olsun.*’ demektedir.” (KTF: 29)

- *Hayır devam dudsun seni gızım. Duz gibi ağır, guzu gibi yavaş olasıñ, gocañınan barabar yaşayasıñ.* “Perşembe günü gelin öğleye doğru uyandırılırdı. Gelin onarıcı veya yenge kadın tarafından ak gelinliği giydirilir, süslenir, başına da süslü gelin tacı takılırdı. Öğle yemeğinden önce kuşatma yapılacağı odaya getirilirdi. Bu törene sadece kız ailesinin büyükler katılırdı. Gelin eğer törenin yapılacağı odada merdiven varsa yenge kadın tarafından merdivenden indirilir, merdivenin ikinci ve üçüncü basamağında dururdu. Kız babası kırmızı renkli tül kuşağı gelinin başından çevirip üç kez beline bağlar çözerdi. Buna “kuşağa girme” denirdi. Baba üç kez kuşağı baylayıp çözdükten sonra, “Ben seni nikah eddim ama daha vermedim. İdsersañ hala geri dönebilirsañ. Baña söylemegden çekiniyorsañ anneñe söyle.” anlamında kuşağı karısına uzatıp, kızına bir kez daha söz hakkı tanırdı. Kız annesi kuşağı gelinin başından çevirerek üç kez kızın beline bağlayıp çözerdi. Dağaşan köyünde kız anası kızını kuşatırken ‘*Hayır devam dudsun seni gızım. Duz gibi ağır, guzu gibi yavaş olasıñ, gocañınan barabar yaşayasıñ.*’ derdi.” (KTHF: 38)

6.1.4 Yeni Ay Çıktığında Kullanılan Sözler

- *Ayı gördüm Allah, amentü billah. Aylar mubareg Yâ Resulallah.* “Yeni ay çıktığında yere, toprağa ve yeşile bakılarak üç kez söylenmektedir.” (C.A)
- *Ayı gördüm Allah amentü billah, nuru yüzüme, ışığı gözüme.* “Bu söz de üç kez söylenip yeşile bakılır. Bunun da sebebi yeşile bakıp muradına, dileğine erişeceği inancıdır.” (MT: 89)

6.1.5 Nazar İçin Kullanılan Sözler

- *Allah nazarlardan saglasın. Allah kem gözden saglasın. Aman nazar değmesin.* “Yukarıdaki ifadeler kullanılırken ağız büzülerek “mucckk!” diye ilginç bir ses çıkardıktan sonra kulak çekilmesi veya bu işlemden sonra elin yumruk şeklinde yapıp tahtaya vurulması işlemi yapılmaktadır.” (İHKS: 64)
- *Düşmanın da gözü böyle çadlasın. Gözü olanın gözü çıgsın.* “Zeytin dalı ile tütütme sonrası közlere su dökülerek sönen köz mandıraya dökülmekte veya kor halindeki ateşe okunmuş zeytin dalı veya tuz atılmaktadır. Yapraklar veya tuz çatlarsa hasetin çıktığına inanılır.” (İHKS: 68)
- *Nazar edenin nazarı böyle sönsün.* “Tütütme işleminden sonra küller ağılda basılmayacak bir yere dökülür veya direk suya dökülür. Bu arada da ‘Nazar edenin nazarı böyle sönsün.’ denir.” (İHKS: 68)
- *Tu tu tu tu 41 kere maşşallah.* “Kişi bunu söylerken ya bir eliyle masaya vurur ya da dudaklarını öne doğru uzatarak tükürür gibi bir harekette bulunur.”

6.1.6 Hastalık Karşısında Kullanılan Sözler

- *Al kesigliğini, ver guvvetini. Al sarılığını, ver girmızılığını.* “Hasta, okumuşun önündeki bir sandalyeye oturtulur. Başu da kırmızı renkli bir yemeni ile örtülür. Kalburun içine bir tas konur. Tasın içine değişik malzemeler konur. Genellikle tasın içine gümüş para konmaktadır; ancak bölgelere göre de değişik malzemeler kullanılabilir. Malzemeler konulduktan sonra, okumuş kadın değişik dualar okuduktan ve bu malzemeleri makasla

karıştırdıktan sonra, hasta ile suya üfler. Bu işlemler yapılırken bir yandan da av tüfeğine ait bir fişek açılarak içindeki kurşunlar bir kepçe veya cezveye konup ateşte eritilir. Hastanın ilk kurşunu döküleceğinde kalburun içindeki tas alınıp, hastanın önünde durulur, İhlâs Sûresi ve Fâtîha suresi okunduktan sonra hastanın başının üstüne konan kalbur içindeki su dolu tasa eritilen kurşun dökülür. Dökülürken üç defa ‘*Al kesigliğni, ver guvvetini. Al sarılığni, ver gırmızılığni.*’ denir. Tas içindeki suya dökülünce sertleşen kurşun, okumuş kadın tarafından alınarak neye benzediği incelenir. Hastaya sahandaki sudan üç yudum içirilir. Bu suya okunduktan sonra elleri ayakları göğsü alını ve yüzü bu su ile ovulur. Kurşun yeniden kepçe içinde eritilir. Bu sefer aynı işlem hastanın sağ omzunda, sol omzunda, yüreğinin üzerinde sağ dizinde ve sol dizinde tekrarlanır.” (KGG: 69)

- *Umudum bu olsun./ Umduğum bu olsun.* “Kulak ağrısını tedavi ederken, pamuk yedi kez ‘Umudum bu olsun.’ denilerek yakılıp söndürölüp kulağa konur. Sönen ateş gibi acının da ortadan kalkmasını dileme söz konusudur.” (İHKS: 104)
- *Ver eyliğmi, al hasdalığmi./ Al hasdalığm, ver eyliğmi.* “Kurşun dökme işleminde en son kurşun dökölüp hastaya üç yudum içirildikten sonra, bu sudan oynak yerlerine sürölür. Bazı bölgelerde hasta sokak kapısının eşğine üç veya dört yol ortasına götürölüp tastaki su hastanın önünden arkasına doğru savrulup dökölürken, yukarıdaki söz söylenmektedir.” (KGG: 70)

6.1.7 Birinin Boğazına Bir Şey Kaçtığı Zaman Kullanılan Sözcükler

- *Helal!* “Birisinin boğazına bir şey kaçınca arkasına vurularak söylenir.” (N.Ö)

6.1.8 Ölen Kişilerle İlgili Olarak Kullanılan Sözcükler

- *Gelmiş geçmişlerin kimi kimsesinin çekindiği insannarın adına...* “Bazı kişiler gözleri açık ölürlər. Ya da bazı ölümler yıkanırken, gözleri açılır. Bu durum ölünün bir çekincesi olduğu şeklinde yorumlanmakta idi. Ölüye abdest aldırılardan biri niyet tutup besmele çekip, ‘*Gelmiş geçmişlerin, kimi kimsesinin, çekindiği insannarın adına.*’ diyerek besmele çekip üç kulhuvallahü okur, sağ elle ölünün göz kapağını kapatacak biçimde aşağıya çekirdi.” (TS 3: 226)

6.1.9 Bitkilerle İlgili Olarak Kullanılan Sözcükler

- *Gömeç girsın, ısırgan çıgsın.* “Isırgan otu vücuda acı verdiği zaman acıyan yere gömeç otu sürülerek bu söz acı geçene kadar tekrar edilir. İyinin vücuda girip kötünün çıkması ile ilgili olan bu inanış eski çağlardan günümüze kadar uzanan yöntemlerin kalıntıları olabilir.” (İHKS: 104)
- *Zehir gibi o soğan.* “Soğan kesilirken ‘*Zehir gibi o soğan.*’ denilince, tatlı bir tatta olacağına, acılığın ortadan kalkacağına inanılırdı.” (TS 3: 227)

6.1.10 İstenilmeyen, Beğenilmeyen Bir Durum Karşısında Kullanılan Sözcükler

- *Deli hesna!* “Elle deli işareti yaprak söylenmektedir.” (N.Ö)
- *Duzla buz olsun.* “Misafirler gelmesin diye arkasından tuz atıp süpürürken söylenir ve süpürge duvara dayatılır.” (H.E)

- *Nah annuña beş garış.* “Nah annına beş garış denirken, beş parmak açık bir vaziyette karşıdaki kişinin yüzüne doğru el yaklaştırılır. Kişinin yüzü karışlanır; ancak bu ifade kınama da bildirmektedir.”

_Parayı addı cebine, on beş oggalıg etüd dosyasını da buragdı su dayresine, çegdi giddi. Nah annuña beş garış be Fransız. (ÇS-2, 9-16 Mayıs 2008, sayı: 88)

- *Umduğuñ bu olsun.* “Bir tavuk horoz gibi öterse sahibinin başını yiyeceğine ve uğursuzluk getireceğine inanılır. Bu nedenle tavuğun hemen bıçakla boynu kesilir veya bıçak yerine balta ile kesilir pişirilerek yenir ya da boynuna üç kez balta sürülüp korkutulur. Baltayı her sürüşte de ‘*Umduğuñ bu olsun.*’ denir.” (İHKS: 80)

Bölüm 7

SONUÇ

Kalıp sözlerin sınırı çok geniştir. Kalıp sözler, bir dilin söz varlığı içerisinde yer alan, günlük hayatta kullanılan deyim ve atasözlerini, her bilmeceyi, mani, tekerlemeleri, günlük hayatta kullanılan duaları, bedduaları; selamlaşma, karşılama ve uğurlama sözlerini, kızgınlık öfke ifadelerini, hatta argo sözcükleri de içinde barındıran hazır söz kalıplarıdır. Bu çalışma, günlük dilde kişiler arası ilişkiler sırasında kullanılan kalıp sözlerle (ilişki sözleriyle) sınırlandırılmıştır. İnsanlar tek başlarına yaşayamayacaklarına göre, birbirlerine yaklaşmak, dostluk kurmak, sevinç ve kederlerini paylaşmak ister, toplumsal ilişkilerin yürütülebilmesi için de kalıp sözlere ihtiyaç duyar. Bu sözler, kalıplaşmış topluma mal olmuş ve toplumun bireyleri arasında ortak olarak kullanılan sözlerdir. Kalıp sözler, söz söyleyen kişinin beğenisini, övgüsünü, eleştirisini, öfkesini, kızgınlığını ve içinde bulunduğu buna benzer daha pek çok duyguyu dışarıya yansıtmaktadır. Aynı zamanda toplumun gelenek görenekleri, inanç dünyası, yaşam felsefesi hakkında da ipuçları sunar.

Bu çalışmada, kaynak kitaplardan taranan ve kaynak kişilerden derlenen bilmece, mani, tekerleme aynı zamanda deyim ve atasözlerinin dışında kalan ve günlük hayatta Kıbrıs Türk ağızlarında kullanılan kalıp sözler (dua, beddua, yemin, selamlaşma, aşağılama, uğurlama, vb.) üzerinde durulmuş, bu sözlerin hangi

bağlamda kullanıldığının daha iyi anlaşılabilmesi için, çoğu zaman karşılıklı konuşmalara da yer verilmiştir. Ayrıca kalıp sözlerin anlamsal, yapısal ve işlevsel özellikleri üzerinde de durulmuştur.

Kuzey Kıbrıs Türk ağızları, kalıp sözlerden dualar ve beddualar yönünden oldukça zengindir. Dualarda iyi dilekler, umutlar, hayaller, beklentiler belirtilir. Dua ve beddualarda insan gücünün yeterli olmadığı durumları Allah'tan yardım dileyerek çözme yoluna gittikleri görülmektedir. İnsanın kaderini çizmesi kendi elinde olmasına rağmen, geleceğinin Allah'a emanet edildiği ve talihe bırakıldığı görülmektedir: *Allah çirkinner talihi versin*. Nazara karşı söylenen şu sözde de nazarı değdiğine inanılan kişiler tanımlanmakta, bunlardan korunma isteği bildirilmektedir: *Gara gözlünün, çatıg gaşlının, seyreg dişlinin, baldırı gillinin, kokar ağızlının goyduğu göz, evimizden def olsun gidsin*. Bu örnekte de görüldüğü gibi, kalıp sözlerle, topluma ait türlü inançlar, kültüre ait özellikler de yansıtılmaktadır. Hayatın her dönüm noktasında, her anında (hamilelik, doğum, evlilik, işe başlangıç, başa gelen felaketten sonra) dualara başvurulabilir. Dualarda Allah'tan olan beklenti söz konusu olduğu için “Allah” sözcüğü sıklıkla kullanılır.

Beddualarda, karşı tarafa öfke duyan, karşı taraftan zarar görmüş ya da haksızlığa uğramış kişinin kötü dilekleri yer almaktadır. Gerek kişinin yüzüne karşı, gerekse arkasından kötü dilekler ifade edilirken, söz söyleyen kişi bir yerde kendini rahatlatmış, kinini ve kızgınlığını dışarıya atmış olmaktadır. Beddualarımızda kişinin zarar görmesi, felakete uğraması, yoksulluk görmesi, ailesinin dağılması, yalnız kalması, daha çok da karşıdakinin ölümünün istenmesinin yanı sıra, öteki dünyada da acı çekmesi dilenmektedir. Yapılan bedduaların dışında, Tanrı'nın en uygun muameleyi yapacağı inancıyla Tanrı'ya sığınılıp güvenildiği de olur. Zarara uğratmış

olan kişinin, Tanrı'ya havale edilmesi ve Tanrı tarafından cezalandırılması isteği de mevcuttur. Tahminen bedduaların kullanılışı, karşı taraftan gelen zararın boyutuna ve de beddua edenin kişiliğine bağlı olarak değişmektedir. Kadınlar beddualara erkeklere oranla daha çok başvurumaktadırlar. Muhtemelen kadınlar zarar gördüğü zaman, erkeklere göre daha çaresiz kalmakta ve ellerinden bir şey gelmediği zaman da beddua etmektedirler. Duaları da, yaşlı ya da orta yaş grubundan kadınlar daha çok kullanmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk halkının, Rumlarla iç içe yaşamasından dolayı beddualara pek çok Rumca sözcüğün yerleşmiş olduğu söylenebilir: *Gabira gibi yanasın*. Hatta tamamen Rumca ifade edilen beddualara bile rastlanır: *Lamron na su gabse (Seni Ateş yaksın.)*. Beddualarda dolaylı yoldan ya da ad aktarması yoluyla kişinin ölümü dilenmektedir. “*Geber da gurtulayım.*” örneğinde, doğrudan karşı taraftaki kişinin ölüm isteği belirtilirken, “*Gara yer yesin seni.*” örneğinde ise, “ölüm, ölmek” ya da bu sözcüklerin eşanlamlıları kullanılmadan, ad aktarmasıyla kişinin toprak altında kalıp ölmesi isteği dile getirilmektedir. İnanişâ göre canı Azrail almaktadır. Ad aktarması ile kurulan bir başka bedduada da Azrail ile ölüm arasında ilişki kurularak ad aktarması yapılmıştır: *Azrayıl görsün gendini. Ölü yucu çıgsın evinden*. Bazen de beddualarda ölüm isteğinde neden de belirtilerek ad aktarması yapılır: *Gâvur gurşunundan gidesiñ. Gendini golera bügsün. Ohlu bıçag garnına, palta küreg mezarına*. Ölüm isteği belirtilirken ölme biçimi de belirtilmiştir: *Canı götünden çıgsın. Eve parçalarıñ gelir işşallah*.

Hal hatır sorma durumunda kullanılan kalıp sözlerde, soruya karşılık verilen cevaplar genellikle yaşa göre farklılık göstermektedir. Hali sorulan orta yaşlı veya orta yaş grubundan kimseler daha çok şükür ederek (*Çog şükür olsun.*) karşılık vermekte veya hastalığından şikâyet edebilmektedir. “*_Nasılsıñ deyze?/_Ayaglarım*

yâr değil baña.” örneğinde olduğu gibi. Yaşlı kişilerin dışında özellikle okul çağındaki gençler arasında hal hatır sorma biçimi değişiklik göstermektedir. Gençler kendi aralarında çok rahat bir biçimde argo sözcüleri kullanabilmektedirler. Özellikle okul çağındaki erkek öğrenciler samimi oldukları arkadaşlarına “*Napañ be hayvan?*” diye hatır sorabilmektedirler. Bu, onlar için oldukça doğal bir hatır sorma şeklidir.

Seslenme sözleri daha çok deyim aktarması ile oluşan sözlerdir. Deyim aktarmalarını en çok seslenme sözlerinde görebiliyoruz. Sevilen küçük çocuklara “*bullim*” (civciv), ya da kızgınlık durumunda kaba saba kişilere “*hıyar*” diye hitap edilebilmektedir. Hakaret ve aşağılama sözlerinde benzetmelere çok sık başvurulur. Örneğin “*kütüg ayaglı*” ifadesi, kişinin karşı tarafa yönelik eleştirisini ifade ederken, arkasından veya yüzüne karşı “*kütüg*” denilerek de ayakları şiş olan kişiler için bir nevi hakaret sözü olarak kullanılabilir. Kuzey Kıbrıs Türk ağzlarındaki seslenme sözlerine bakıldığında zaman, bu seslenme sözlerinin pek çoğunun ünlemlerle kurulduğu görülür. Bu kullanılan ünlemler de seslenen kişiyle olan samimiyet derecesine göre veya cinsiyetine göre değişebilmektedir. Örneğin bir erkek samimi olduğu bir arkadaşına “*re gumbare!*” diye seslenebiliyorken, eşine “*be yahu!*” diye de hitap edebilmektedir.

Çalışmamızda dualar ve beddualar ayrı ayrı bölümlerde ele alınmıştır. Bununla birlikte diğer ilişki sözleri arasında da, dualara ve beddualara rastlanabilmektedir. Örneğin “*Günaydın.*” denildiğinde karşı taraf “*Günner aydın.*” ya da “*Günüñ aydınnıg olsun.*” diye bir duada bulunabilmektedir. Aynı şey beddualar için de geçerlidir. Söz oyunlarında bile beddualara sıklıkla başvurulabilmektedir: *_Ne?/_ Ne badsın diliñe.*

Kuzey Kıbrıs Türk ağızlarına ait yeminlerde Tanrı'yı tanık tutarak veya vücut organları üzerine yapılan yeminlerimizin yanında, ölümlü ya da kötü bir duruma düşme ile ilgili olarak kullanılan yeminler çoğunluktadır. Muhtemelen bu tarz yeminler karşı tarafın daha kolay ikna olmasını sağlamaktadır: *Eğer yalan söylersam deli olayım da dağları dutayım. Eğer yalan söylersam bundan oracığa etişmeyim gideyim.*

Kimi ilişki sözlerine davranış göstergeleri de eşlik etmektedir, sözle davranış bir arada kullanılmaktadır. Örneğin “*Ver eyliğmi, al hasdalığmi.*” sözü, kurşun dökme işlemi sırasında söylenmektedir. “*Duzla buz olsun.*” sözü de istenmeyen misafirlerin tekrar gelmemesi için arkasından tuz atılıp süpürürken söylenmektedir. Bu tür davranış ve sözler, Kuzey Kıbrıs Türk kültürüne ait pek çok farklı inancı, geleneği göreneği yansıtmaktadır.

Dualar ve beddualarda yüklem daha çok emir kipi eki ile kurulmakta, emir eki de sert bir emri değil, iyi ya da kötü yönde bir dileği ifade etmektedir: *Hayırlı evlad olsun.* İkinci kişiye (dinleyiciye) yönelik dua ve beddualarda yüklem doğal olarak istek kipi eki ile kurulmaktadır: *Çog hayır göresiñ.*

Tam cümle halindeki dualarımızın yanında, eksilteli ve sıralı cümle halindeki dualarımız bulunmaktadır. “*Darısı başıña...*” eksilteli yapıda bir dua iken, “*hayırlısı olsun, yalan ise sahi olsun.*” duası sıralı cümle halindedir. Dualarda uyaklı söyleyişlere de rastlanabilmektedir: *Diliñe sağlıg, beyiñe paşalıg...* Dua cümlelerinin bünyesinde yakın anlamlı sözcüklerden kurulan ikilemelere sık rastlanmaktadır: *Allah elem keder vermesin. Allah mesud bahdiyar edsin.*

Beddua cümlelerinin yüklemeleri de dualarda olduğu gibi daha çok emir kipi ekiyle kurulmuştur. Kullanılan emir kipi, kötü bir dileği ifade etmektedir: *Mezarı*

açığ galsın. Emir kipinin yanında “işşallah” sözcüğü ile birlikte, geniş zaman ekinin de kullanıldığı (*İşşallah sabsarı mumya olur. İşşallah deli olur da dağlara çıkar.*) görülür. Muhatap olunan kişiye doğrudan söylenen dua ve bedduaların yüklemi istek kipi eki {-A-sIn} ile kurulmaktadır: *Çocuglarñın ölüsünü öpesiñ.* Yüklemi emir kipi, geniş zaman eki ve istek kipiyle kurulan beddualarımızın yanında, yüklemi ortaç eki ile pekiştirme ilgecinden oluşan beddualarımız da bulunmaktadır: *Yere batasıca. Geberesice.* Ancak bu yapıdaki kullanımlara az rastlanır. Tam cümle halindeki beddualarla birlikte “*Sıdmaysañ gün aşırı...*” örneğinde olduğu gibi eksiltili, “*Ed yüzü görmeyesiñ, kemig yalayasıñ.*” örneğinde olduğu gibi sıralı cümle yapısında olanlar da bulunmaktadır. Bunların yanında sıralı cümle halinde olan beddualarda tekrardan kaçınmak için cümlenin birinin yüklemi eksik bırakılabilmektedir. “*Düşman malı para olsun, seninki da tobrag.*” örneğinde ikinci cümlenin yüklemi eksiktir.

“*Sürüm sürüm sürünesiñ. İnim inim inneyesiñ işşallah.*” örneklerinde olduğu gibi, yapısında üçleme bulunan beddualarımız da bulunmaktadır. Beddualarda az olmakla birlikte söz başı uyaklı söyleyişlerle de karşılaşılır. Uyaklar hem söyleme kolaylığını, hem de ahengi sağlamaktadır: *Hased eden, hasred galsın.* Dualarda olduğu gibi beddualarda da ikilemeler, söylenen bedduanın pekiştirilmesini ve daha güçlü ve etkili olmasını sağlamaktadır: *Gara gara belasını versin.* İkilemelerin arasında, yansıma ve yakın anlamlı sözcüklerden oluşanlara da rastlanmaktadır: *Düşmannarım çadlasın çatır çatır. İşşallah cehennemde cayır cayır yanar. Soyuñ sopusuñ gurusun.* İkilemeler diğer kalıp sözlerin yapısında da karşımıza çıkmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk ağızlarına ait yemin sözlerine bakılacak olursa, ikileme bu

sözlerin yapısında da görülür: *Eğer yalan söylersam sarı sarı limon olayım. Eğer yalan söylersam, üsdümde çayır çimen bidsin.*

Cümle ile dile getirilen ilişki sözleri, genellikle yalın cümle biçiminde kurulmuştur. Yemin sözleri ise, birkaçı dışında, genel olarak “*Eğer yalan söylersam, egmeg çarpsın beni.*” örneğinde olduğu gibi koşullu bileşik cümledir. Bağlaçlı birleşik cümle biçiminde yemin sözleri de bulunmaktadır: *Namusum üzerine yemin ederim ki, ben böyle bir şey demedim.*

Genel olarak yapı bakımından cümle biçiminde olan kalıp sözlerimizin yanında, şaşkınlık anında söylenen “*yog devenin boynuzu*” örneğinde olduğu gibi, bir söz öbeği şeklinde kurulmuş olanlar da vardır. Hakaret sözlerinde kullanılan deyim aktarmalarından “*gâvur dölü*” sözü de belirtisiz ad tamlaması biçiminde kurulmuş bir söz öbeğine örnektir. Bazı kalıp sözlerin cevap gerektirmeyen soru cümleleri olduğu göze çarpar. Bu soru cümleleri, söz söyleyen kişinin içinde bulunduğu durumu anlatması için bir açış sözüdür. Örneğin rüyasını anlatacak olan kişiyi dinlemeye başlamadan önce “*Hayırdır?*” denmesi gibi. Bazen de yine soru biçiminde oluşturulup cevap gerektirmeyen cümlelerle söz söyleyen kişi, kendi duygularını yansıtabilmektedir: *Hangi cehennemdeydiñ?*

Diğer kalıp sözlerde de zaman zaman uyaklı sözler ön plana çıkmaktadır. Örneğin şikayet belirten (*Çocuglu dosdum, gördüm da kusdum.*) örneğinde olduğu gibi. Eğlenme amaçlı kullanılan söz oyunlarına ait kalıp sözlerimizde pek çok kafiyeli sözler kullanılmaktadır: *_Tren./ _Öbsün seni Zeki Müren.* Söz oyunlarında cümle sonlarında kullanılan kafiyelerin yanında, söz başlarında da kafiyelere yer verilmektedir: *_Ya?/_Yağ yala.*

Bu çalışmayla Kıbrıs Türk ağızlarında gündelik dilde kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri) sınıflandırılmaya çalışıldı; ancak, çalışma sırasında kalıp sözlerin sınırlandırılması ile ilgili pek çok sorunla karşılaşıldı. Mastar öbeği biçimindeki deyimler ve yüklemi emir kipi ile kurulmuş olan atasözleri ile diğer sanatlı söz kalıpları zaman zaman birbirine yaklaşmaktadır ya da bir kalıp sözün içine diğeri girebilmektedir. Bu konuyla ilgili dilbilimsel çalışmalar arttıkça, sorunların azalacağı; böylece de kalıp sözlerin (ilişki sözlerinin) kesin sınırının çizileceği düşüncesindeyiz. Konu, yüksek lisans tez çalışması için tanınan süreyi zorladığı için, ayrıntılar daha sonra yapılacak daha kapsamlı bir çalışmaya bırakılmıştır.

SÖZLÜK

A

acık/acıg: (T.) “pek az.”

ahretti/ahreddi< Rum. ağrahtin. “eğrilmekte olan yün keten gibi şeylerin tutturulduğu aygıt, kirmen.”

afacan ölümü< Ar. Far. âfet-i cân. “acı çekerek ölme, kalp ağrısına neden olan hastalık.”

alafıcırık/alafıcırığ: Karmakarışık.

alina/ galina< Rum. galina, “dişi hindi.”

amme: (Ar.) 1. Bir ülkedeki halkın bütünü, kamu. 2. Kusur, eksiklik.

añ: Kenar, kıyı, tarla sınırı. Anadolu ağızlarında an “tarla sınırı” anlamında yaygın olarak kullanılır.

andız : Bir çeşit ağaç. DLT’te anduz ‘Bir çeşit ot, bu otun kökü çıkarılarak atın karnı ağrıdığında tedavi edilir.’ anlamında kaydedilmiştir.”

angut/angud : Ahmak, budala. DLT’te ördeğe benzer kızıl renkli bir kuş anlamında kaydedilmiştir.

avroşillo/argoşillo/argoşillo< Rum. avroşilla. 1. Et yapraklı yabani bir tür bitki. 2. Kırpigillerden uzunluğu 20-30 cm. olan sırtı sivri dikenlerle kaplı memeli bir hayvan. 3. (mec.) Çok pis olmak.

ayrelli/ ağrelli< Rum. agrellin. “kuşkonmaz.”

azgan: Sarı çiçekli, dikenli kırmızı meyve veren küçük bir ağaç türü. DLT’te azgan ‘Yaban gülü ağaçların en kötüsü olup gül gibi sarı beyaz çiçekleri olan bir ağaççık; küpe gibi kırmızı meyveleri olur.’ açıklamasıyla kaydedilmiştir.

B

babutsa/babudsa< Rum. babudsa. “kaktüs, mısır inciri, kaktüs ve meyvesi.”

bale gudalya bale gudalya: (Rum.) Yine kaşık.

banayiya< Rum. banayia. “Hristiyanlıkta kutsal kimse.”

Banukla/banugla< Rum. banukla. “beddua sözü, veba.”

barra< Rum. barra. “sıvacıların kullandıkları büyük düz cetvel, futbol sahalarındaki kale direği, çekip gitme, def olma.”

basedembo< Rum. basedembos. “kavrulmuş çekirdek, kabak.”

belerdek/belerdeg: Akı yusuvarlak görünecek şekilde açılmış göz. Yuvarlak ve patlak olan göz.

beşaret/beşared< Ar. beşâret 1. İyi haber, muştı, müjde. 2. Çirkin kıyafet. 3. Çirkin yüz. 4. Sevimli.

beytambal< Ar. beyt’ül-mal. “arkada kalan mallar, beddua sözü.”

bilise: Pileli kıvrımlı kumaş.

bitta/bidda <Rum. bitta. “yufka ekmeği, pide.”

bittaga/biddaga/bittafa <Rum. bigatsa. “yassı, basık.”

bullla< Rum. vulla. “1. Oval. 2. Zeytinli köy ekmeği. 3. Taze körpe kolakas.”

bulli< Rum. bullin. “tavuk, piliç.”

bumbar< Fars. mubâr. “koyun ve diğer hayvanların kalın bağırsağı ve ondan yapılan yemekler.”

bumburiya< Rum. bumburia. “iri kelebek, ışığın altında dönen pervaneler.”

burdi: (Rum.) Ovalarda biten yerden çıkan mantara benzer bir bitki.

burgu: Delik açmaya yarayan alet, matkap, matkap ucu, vida.

C

cavuna: (Rum.) Şişman, hiçbir işe yaramayan.

cırlavık/cırlavıç: Ağustos böceği, zirziro. 14. yüzyıl Anadolu Türkçesi metinlerinde “cırlayık/cırtlayık” biçimlerinde geçer.

cikla/cigla< Rum. cikla. “bir tür göçmen kuş ardıç kuşu, kara tavuk.”

cillenmek/cirilenmek: Yerde yuvarlanmak.

cingâne< Yun. Tsingáni. “Hindistan asıllı göçebe halk, çingene.”

Ç

çakızdez/çakistes< Rum./Yun. çakistes. “kırılmış zeytin tuzlanmasıyla yapılan bir tür zeytin turşusu.”

çaput< Fars. çagbut. “eski bez parçası.”

çıfıt< Fars. cühud . “fesat, hile.”

D

dabaca/tabaca< Rum. dabaca. “kamış ya da dut ağacının dallarının kabuğundan örülmüş, yayvan ekmek sepeti, ipten örülen ve tavana asılan ekmek sepeti.”

dakko/daggo< Rum. dakkos. 1. Büyük parça, fazla. 2. Sandal desteği, destek.

damburça/tamburça/dambuçça <Rum. tambuçia. “tahıl savurmakta kullanılan deriden yapılmış elek.”

della< İt. tela. “yapıştırma bandı.”

dingil: Def ol!

ditsiro/didsiri< Rum. ditsiros. “çıplak, çok fakir.”

döndürek/döndüreg: Topaç.

dumbano/dimbano< Rum. dimbano. “davul.”

dübek/dübeg : Taştan veya ağaçtan yapılmış büyük havan, dibek demektir. Eren’e göre döğ- kökünün bir türevidir. Eren sözcüğü döğ-> (döv-)+ -(e)k> dövek> düvek> dübek> divek > dibek biçiminde ses değişmesi gerçekleşmiştir.

düven: Harmanda ekinin sap ile tanelerini ayıran alet.

E

ellenoz: (Rum.) Geçmiş dönemden kalma, eskiye ait.

encam: (Far.) 1. Son, nihayet, netice. 2. (Mec) Gelecek.

encik/encig: Enik, köpek yavrusu.

F

fago< Rum. /Yun. fagos. “araba farı, merceç.”

fandi< Rum. fandis. “oyun kağıdında baca, vale.”

fırıldık/fırıldag: 1. Türlü ereklerde kullanılan ve bu arada odaların biteviye havalandırılması için açılmış deliklerine takılan kanatlı araç. 2. Ocak ya da su borusunun iyi çekmesini sağlamak için tepesine takılan ve rüzgarın gittiği yöne dönebilecek biçimde yapılan şapka. 3. Rüzgarda dönen çember biçiminde çocuk oyuncuğu. 4. (mec.) Düzen, hile. 5. Kaypak kimse.

G

gabira< Rum. gabira.< Yun. kapirion. “kızarmış ekmek.”

gada< Ar. kazâ. “dert, sıkıntı.”

gadana< Mac. katona. “bir cins iri at.”

gadef< Ar. kadeh. “cam bardak.”

gadem/kadem: (Ar.) 1. Ayak. 2. Uğur.

gadsavida/gatsavida< Rum./Yun. gatsavidi. “tornavida.”

gadsosiro/gaçoşiro/gottoşiro< Rum. gaçoşiros. “kirpi.”

gamaz gargası (gorona): 1. Kafası kanatları siyah, sırtı boz renkli bir karga türü. 2. Erkek karga.

ganca< İt. gancio “çengelli iğne, kanca.”

gancelli< Rum. kancellin. “bahçe kapısı.”

gangal/kangal: 1. Tel, kurşun boru gibi uzun ve bükülebilir şeylerin halka şeklinde sarılmasından meydana gelen demet. 2. Sucuk gibi tekerlek şeklimde bükülmüş şeylerde parça.

garvuni: (Rum.) Kömür.

gaşa< İt. cassa< Lat. capsa. “sandık, çelik dolap, kasa.”

gavole/gavvole/yavole/yavvole<Rum./Yun. diavolos. “hayret bildiren bir sözcük, Allah kahretsin.”

gavorgana/gavorkana/gavvorgana< Rum. gavorga. “cezasını versin.”

gavulya/gavla/gavulla< Rum gavlos. “bir tür bitki.”

goggona: (Rum.) Çekirdek.

golenti: (Rum.) Pejmurde, amaçsız kişi.

gözeklemek/gözeglemek: Korumak, korunmak, tehlikeden uzak durmak.

gözer: Kalın delikli kalbur.

gozubulla/gozobulla/guzubulla <Rum. “guzobulla, küçük toprak testi.”

guli< Rum. skili. “köpek yavrusu.”

gumbaro< Rum. gumbaros. “sağdıç, dost, arkadaş.”

gunna< Rum. gunna. “fıstık içi; hellim konulan kap; tavuğun göğsü”

gurk/gurg: 1. Kuluçka. 2. Erkek hindi. 3. Kuluçka tavuk.

gutsella/gudsella: (Rum.) Öküz, inek.

guzguni/kuzguni: Kuzgun renginde, simsiyah.

gurkuda< Rum. gurgudas. “büyük kertenkele.”

gulumbura/gulumbra/ guruvulla/kulumbra <Rum. gulumbra. “turpa benzer bir bitki.”

gügül/güvül: İpek ağırlıklı pamuklu kumaş; ipek kozası, yumuşak. 15. yüzyıl Anadolu Türkçesi metinlerinde gügül ‘ipek kozası’ kozası olarak geçer.

H

hadara: (Rum.) Kötülük yapan yaşlı kadın.

haksilo< Rum. aksilos. “beddua sözü, ‘çıkarmak’ ya da ‘çıkartmak’ la birlikte ‘Belanı versin.’ anlamında kullanılır.”

hamadalla: (Rum.) Aptal.

harar: Develere yükletilen çok eşya alan büyük torba, çuval. 15. yüzyıl Anadolu Türkçesi metinlerinde “karar” biçiminde geçer.

haskonda/hasgonda< Rum. hasgonda. “yitirme, çenenin kappasus anlamında bir söz.”

havra: (İbr.) Yahudi tapınağı.

havusa/hağusa< Rum. fausa. “sesini kesmek, susmak, beddua sözü.”

~Yun. kokutizo “boğmaca öksürüğü.”

hesna< Ar. hüsnâ “en güzel, yarım akıllı, hoppa.”

heyulâ: Korkunç hayal.

hopuldak/hopuldag: (Baf) Kalbi hızlı hızlı atar durumda olma, yorgun.

hurle (aşlı hulle): 1. Cennet elbisesi. 2. Belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibâret elbise.

I

ılgıdır: (Yun.) Yünü çile yapmak için kullanılan gereç, (mec.) ince bacaklı kimse.

İ

ifdellogi: (Rum.) Dilim, parça.

K

kartana< Rum. kartana. 1. Büyükanne. 2. (argo) Kartlaşmış, yaşı geçkin.

kecefe < Fars. Kecâve. “dokumacılıkta iplik sarmaya ve çile çözmeye yarayan alet.”

kolokas (kolakas)< Rum. kolokasin. “yumru köklü geniş yapraklı patates gibi yumru ama değişik biçimlerdeki kökleri ayıklanarak yemek yapmada kullanılan bir tür bitki.”

kökü kökmeği: Özü, kökeni, geldiği yer, soyu.

küllü suyu: Eskiden çamaşırları yıkamak için kullanılan kül suyu.

küspe/küsbe: Yağı ve suyu çıkarılmış her türlü bitki maddelerinin kuru kalıntısıdır.

Bunlar hayvan yemi yakacak veya gübre olarak kullanılır.

L

lacinari< Rum. lacinarin. “damızlık erkek hayvan.”

lenger< Far. Langarî. “yayvan, geniş kap.”

lingiri< Rum. lingrin. 1. Lingiri oyununda lingiri (çomak) değneğiyle vurularak havaya kaldırılan genellikle iki tarafı sivrice kısacık değnek. 2.

Çelik çomakla oynanan oyuna verilen kısa ad.

loddolodda< Rum. lota “şişman kimse.”

losarga: (Rum.) 1. Kuluçkaya yatmak üzere olan tavuk. 2. Tavuğun kuluçkadan sonraki hali.

luk/lug tavuk: Kuluçkaya oturmuş tavuk.

M

maca< Rum. mazia. “süpürge yapılan bir tür dikenli çalı.”

maçcez/maccez< Rum. maces. “altta kalıp ezilen üzümler ve onlardan yapılan yiyecek, çok olgunlaşmış ekşimiş üzüm.”

malliro< Rum. mallura. “tüylü, kıllı.”

mağfired: Allah’ın kullarının günahlarını bağışlaması, yargılaması.

mavro yerimo< Rum. [Mavro yerimos mavros ‘siyah’+ yerimos ‘zavallı, kimsesiz’]
“belalı, işe yaramaz.”

maşala/maşara: Ateş, meşale.

mişaro< Rum. mişaros. “kertenkele küçük kertenkele.”

mudsuna: (Rum.) Asık surat için kullanılır.

murko< Rum. murku.<Yun. murğos. “başını önüne eğerek konuşan, yavaş yürüyen kimse, somurtkan, çoban köpeği.”

N

nefidsa: (Rum.) Büyük tarla faresi.

norro< Rum. norros. “hellim suyu.”

Ö

ölüñün/öllüñün körü: Bıktırıcı usandırıcı durum karşısında azarlama yollu verilen karşılık.

ör-: Köpek için havlamak. Anadolu ağızlarında “ör-/ür-” köpek havlamak biçimlerinde yaygın olarak kullanılır.

öreke/rokka/rogga< Rum. roka. “eğrilen yünlerin tutturulduğu çatalı değnek, yün tarağı.”

P

paçavura/baççavura< Rum. baçaura. “eskimiş bez, çaput paçavra.”

paluze< Far. pakûdâ. “pelte, süzölmüş tortu.”

pırasa: Yeşillik, sebze. Pırasa sözcüğü lat. brassica> gr. prason> pırasa şeklinde Türkçeye geçmiştir. Anadolu Türkçesine Orta Çağ'da İtalyan gemiciler aracılığıyla geçti.

pirili< Rum birillin. Misket, bilye.

pulya< Yun. pouli. “bağ kuşu da denilen bir kuş.”

S

saggan: İnce ayakkabı derisi.

senid/sinit< Rum. sanidgia ~sanidi. “üzerinde yufka açılan tahta.”

soyka< Rum/Yun. sugias. 1. Bıçak. 2. Ölünün ya da tutsağın üzerinden soyulan giysiler. Soyka< Bulg. sojka. 3. Bir tür karga alakarga.

süntük/süntüg: Aç, arsız, sorumsuz.

sippa/sibba< Rum. tsippa. “yumuşak sümüksü sütün üstündeki ince zarımsı tabaka, zar.”

siribillo/ siribilla/ garasiribilla< Rum. tsiribilla. “hayvan pisliği ile beslenen bir tür böcek, bokböceği.”

sirti< Rum. sirtis. “fırındaki külleri temizlemek için değneğin ucuna takılan paçavra, sürgü mandal.”

sırık/sırığ: Uzun ve kalınca değnek.

subba/suppa: Eşek yavrusu sıpa.

susda< İt. susta. “yay, çitçit. İngiliz dönemindeki idam sehpararının altında bulunan yaylı düzenek.”

Ş

şakkayık/şaggayıç< Ar. şakaik. “kırlarda yetişen bir tür lale.”

şiribilla: 1. Gözlerdeki çapak. 2. Gözleri kısık küçük olan.

T

tagganoz: (Rum.) Bir tür kuş.

tartalli< Rum. tartalia. “öküz pisliği.”

tokuç/tokuş: 1. Tahtadan yapılmış çamaşır tokmağı, tokmak. 2. Kurbağa yavrusu.

Ü

üsdübbi (üstüpü): Gemi kalafatında kullanılan didilmiş kendir.

V

varel< Rum. varella. “küçük fiçı, varil.”

Y

yağır: (ET) 1. Atın omuzları arasındaki yağlı yer. 2. Bu yerde eyer vurmasından açılan yara.

yallura <Rum. ğallura. “mavi, çakır, çakır gözlü kız.”

yedigarnılı: Soyu, dölü kötü olan.

yek/yeg< Fars. yek. “bir”.

yennar< ğennaris. Yılın birinci ayı olup (ocak) otuz bir gün sürer.

yeñir ağrısı: Çıban, yara, kızılıyara.

Z

zahar< Yun. zagrevs. “çoban köpeği, zağar.”

zavroza/zavros< Rum. zavros. “eğri bacak eğri, kambur.”

zerzebil: Aç, sefil.

zıbandırık< İt. spandito. “iri yapılı, izbandut.”

zikkım: (Ar.) 1. Ağı, zehir. 2. (mec.) İki ve sigaranın kötü ve zararlı etkisini belirtmek için kullanılır. 3. Zakkum ağacının acı ve öldürücü beyaz suyu.

ziligurti: Beddua sözü zikkım.<zilli+ ‘ingiraklı, engelli’ + kurt ‘tenya, bağırsak kurdu.’ Eskiden insanlarda özellikle çocuklarda çok sık görülen kurt çıkarma biçiminde ortaya çıkan bağırsak hastalığı olmalıdır. Kıbrıs Türkçesinde kullanılan ziligurti biçiminin Rumcadan geri dnleme olduğu anlaşılıyor.

ziri/zivri/zili <Rum. zilin. “başıboş gezen, serseri.”

KAYNAKÇA

KAYNAK KİTAPLAR

1. Akgün, Adnan ve Fedora Arnaut (2003). *Meslekler Törenler*. Kıbrıs Türk Kültürü Çalışmaları 11. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
2. Aksan, Doğan (1971). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
3. _____ (1993). *Türkçenin Gücü*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
4. _____ (2000). *Türkçenin Sözcükleri*. Engin Yayınevi: Ankara.
5. _____ (2006). *Türkçenin Sözcükleri*. Engin Yayınevi: Ankara.
6. Aksoy, Özben (1996). *Gadaklılık Cehennemi*. Lefkoşa.
7. _____ (1997). *Yangı Yangı Limnidi*. Lefkoşa.
8. _____ (1998). *Cisusa Kapları Öyküleri*. Ankara: Maltepe
9. _____ (1999). *Simbadi Bucağına Gömül*. Lefkoşa.

10. _____. *Vreççalı Mida*. Lefkoşa.
11. Bağışkan, Tuncer (1997). *Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm*. Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
12. Becer, Eray. *Bohurlayım Evi Azacık*.
13. Bozkurt, İsmail ve Fedora Arnaut. (2006). *Yeniboğaziçi Halk Kültürü*. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi.
14. Cahit, Neriman (2001). *Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü*. Girne: Şadi Kültür Yayınları.
15. Erol, Çiğdem (2007). *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi).
16. Fedai, Harid (2002). *Kıbrıs Türk Kültürü*. Ankara: Özyurt Matbaası.
17. Gökçeoğlu, Mustafa (1994). *Tezler ve Sözler 3*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Matbaası.
18. Gümüştam, Gürkan (2006). *Yapı ve Anlam Açısından Kıbrıs Türk Ağzındaki Deyimler*. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi).

19. İslamoğlu, Mahmut (2004). *Kıbrıs Türk Folkloru*. Ankara: Ürün Yayınları.
20. KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı (2006). *Kıbrıs Türk Edebiyatı 1. Kitap*. İstanbul: Kaya Matbaacılık.
21. Köksal, Hasan (2006). *Kuzey Kıbrıs Gelenek ve Göreneklere*. Lefkoşa: Ajans Yayınları.
22. Mear, Hüray (1992). *Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili Adet ve İnanışlar*. KKTC: Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
23. Saraçoğlu, Erdoğan (1989). *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru*. KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları: Kros Matbaacılık.
24. Tezcan, Semih ve Hendrik Boeschoten (2001). *Dede Korkut Oğuznâmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
25. Veyis, Sedat Örnek (2000). *Türk Halkbilimi 11*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
26. Yorgancıoğlu, Oğuz (2000). *Kıbrıs Türk Folkloru*. Magosa.

KAYNAK SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİLER

1. Ayverdi, İlhan (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealti Neşriyatı.
2. Develioğlu, Ferit (1962). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Doğu Ltd. Şti. Matbaası.
3. Gökçeoğlu, Mustafa (1997). *Kıbrıs Türk Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
4. _____ (2010). *Kıbrıs Türk Küme Sözcükler (Formeller) Sözlüğü*
1. Lefkoşa: Gökçeoğlu Yayınları.
5. _____ (2010). *Kıbrıs Türk Küme Sözcükler (Formeller) Sözlüğü*
2. Lefkoşa: Gökçeoğlu Yayınları.
6. Hakkı, Bener Hakeri (2003). *Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi Sözlüğü*. Gazimağusa: Suna ve Ata Atun Mağusa Tarihini Araştırma ve Yazın Vakfı.
7. Mahmûd el-Kâşgarî (2007). *Dîvânü Lügati't Türk*. (Haz: Serap Tuba Yurteser, Seçkin Erdi). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
8. Türk Dil Kurumu (1955). *Türkçe Sözlük*. (Haz: Mehmet Ali Ağakay). Ankara: Yeni Matbaa.

9. Türk Dil Kurumu Yayınları (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (Haz: Cem Dilçin). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
10. Türkiye Diyânet Vakfı (1992). *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. cilt 5. İstanbul: Vâkıf Yayınları.
11. Türkiye Diyânet Vakfı (1995). *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt 9. İstanbul: İsam Türkiye Diyânet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
12. Kabataş, Orhan (2009). *Kıbrıs Türkçesinin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Acar Basım.
13. Kıran, Zeynel ve Ayşe Eziler Kıran (2006). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
14. Milli Eğitim Bakanlığı (1996). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük 3*. Ankara.
15. Nihat, Mustafa Özön (1997). *Osmanlıca- Türkçe Sözlük*. İstanbul: Anka Ofset Basımevi.
16. Püsküllüoğlu, Ali (1995). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
17. Zeki, İsmet Eyüboğlu (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

MAKALE KAYNAKLARI

1. Gökdayı, Hürriyet (2008). “Türkçede Kalıp Sözler”: *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. sayı 44. 89-110. Ankara.
2. Kaya, Doğan (1997). “Dualar ve Beddualar”: *Türklük Bilimi Araştırmaları*. sayı 4. 99-121. Sivas.
3. Tor, Gülseren. “Mersin’den Birkaç Kalıp Söz (İlişki Sözü) Üzerine.” *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Düzenlenmiş Türkoloji Sunumu Bildirisi*. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi.
4. Yüceol, Muna Özezen (2006). “Türkiye Türkçesi Yazın Dilinde Teşekkür Kalıpları”: *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. cilt 3. sayı 3. 66-77. Ankara.

GAZETE KAYNAKLARI

1. Afrika Gazetesi, 23 Haziran 2011
2. Çiftçinin Sesi-3, 28 Aralık 2007-4 Ocak 2008: sayı 69
3. Çiftçinin Sesi-3, 4-11 Ocak 2008: sayı 70
4. Çiftçinin Sesi-3, 18-25 Ocak 2008: sayı 72
5. Çiftçinin Sesi-3, 25 Ocak-1 Şubat 2008: sayı 73
6. Çiftçinin Sesi-3, 15-22 Şubat 2008: sayı 76

7. Çiftçinin Sesi-3, 29 Şubat-7 Mart 2008: sayı 78
8. Çiftçinin Sesi-2, 21-28 Mart 2008: sayı 81
9. Çiftçinin Sesi-2, 28 Mart-4 Nisan 2008: sayı 82
10. Çiftçinin Sesi-2, 11-18 Nisan 2008: sayı 84
11. Çiftçinin Sesi-2, 18-25 Nisan 2008: sayı 85
12. Çiftçinin Sesi-2, 25 Nisan-2 Mayıs 2008: sayı 86
13. Çiftçinin Sesi-2, 23-30 Mayıs 2008: sayı 90
14. Çiftçinin Sesi-2, 30 Mayıs-6 Haziran 2008: sayı 91
15. Çiftçinin Sesi-2, 2-9 Mayıs 2008: sayı 87
16. Çiftçinin Sesi-2, 9-16 Mayıs 2008: sayı 88
17. Çiftçinin Sesi-2, 13-20 Haziran 2008: sayı 93
18. Çiftçinin Sesi-2, 20-27 Haziran 2008: sayı 94
19. Çiftçinin Sesi-2, 27 Haziran- 4 Temmuz 2008: sayı 95
20. Çiftçinin Sesi-2, 11-18 Temmuz 2008
21. Çiftçinin Sesi-3, 15-22 Haziran 2007
22. Çiftçinin Sesi-3, 22-29 Haziran 2007
23. Çiftçinin Sesi-3, 6-13 Temmuz 2007
24. Çiftçinin Sesi-3, 10-17 Ağustos 2007: sayı 49

25. Çiftçinin Sesi-3, 31 Ağustos-7 Eylül 2007
26. Çiftçinin Sesi-3, 2-9 Kasım 2007: sayı 61
27. Çiftçinin Sesi-3, 30 Kasım-7 Aralık 2007: sayı 65

İNTERNET KAYNAKLARI

1. http://www.historicalsense.com/Archive/Samanizm_2.htm (2 Mart 2012)
2. <http://www.izafet.com/dini-hikayeler/42069-40-sayisinin-gizemi.html>
(23 Şubat 2012)
3. <http://www.turkforum.net/579473-40-sayisinin-gizemini-merak-ediyor-musunuz.html> (24 Nisan 2012)
4. <http://forum.islamiyet.gen.tr/dini-sohbet/79354-40-yada-41-sayisinin-onemi-nedir.html> (17 Mayıs 2012)
5. http://www.isvic.com/Isvic_Sozluk.asp?t=Kibrista+eskiden+kitlik+yillarinda+yapilan+yagmur+dualari&x=57,52,57 (14 Haziran 2012)
6. http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4ffb33038e7b44.72003131 (24 Mart 2012)

